

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

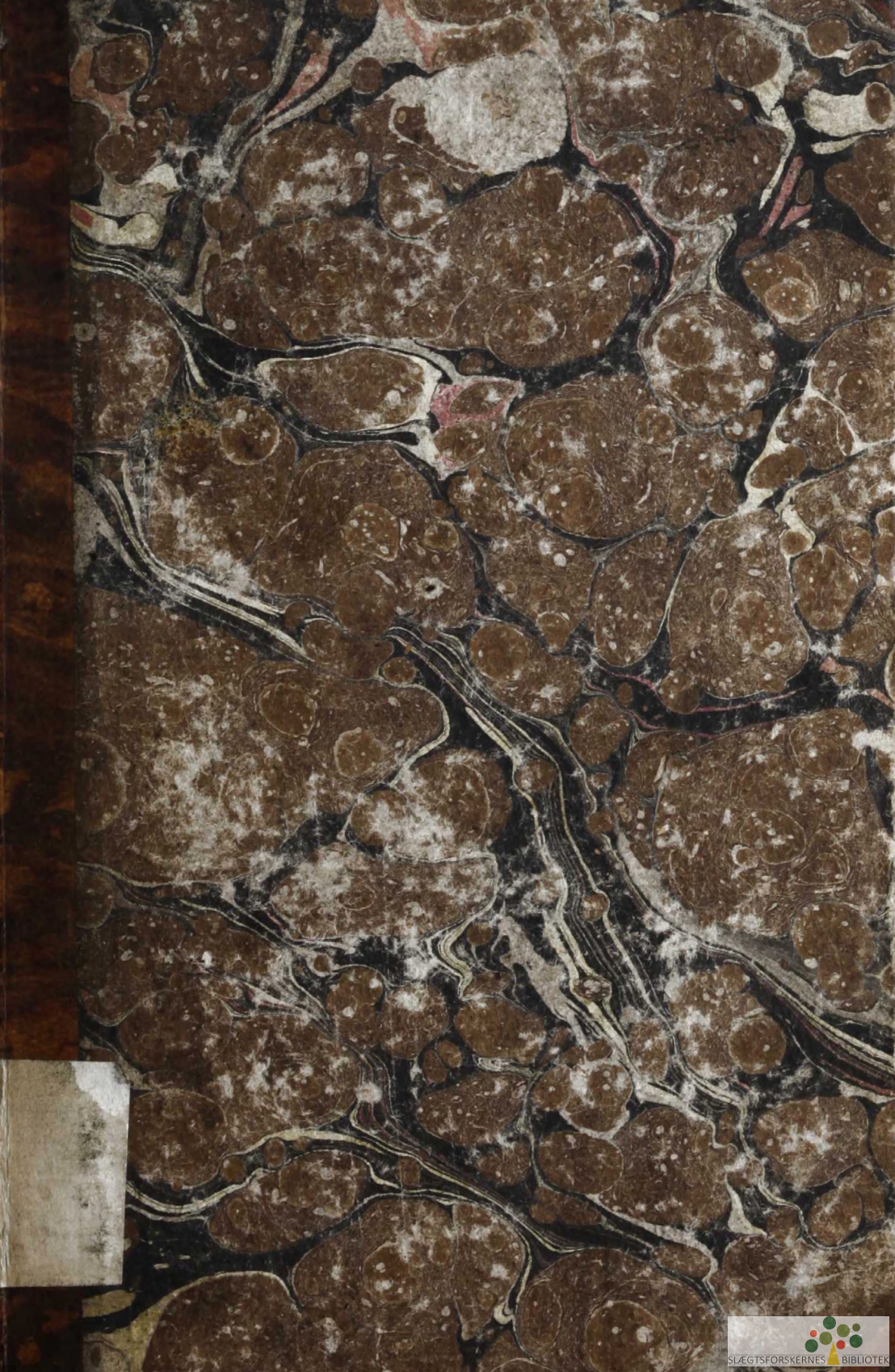
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Beskrivelse

over

D e n M o r s

ved

C. Schade,
Provst og Sognepræst.

Med Kobber.

Aalborg, 1811.

Trykt paa Forfatterens Bekostning
hos Albert Borch.

Dannerkongen

Frederik den Sjette,

sit Folks hulde Fader

helliges

dette Skrift

allerunderdanigst

af

Forfatteren.

Forerindring.

Det Bifald, som blev skjænket dette Skrifts to første Kapitler, der udkom i Aaret 1806, var langt større; end jeg torde haabe det, og maatte blevet mig en saare behagelig Opmuntring til at fortsætte og fuldende det begyndte Værk; men Mangel paa Uffætning, og det derved lidte Tab bød mig at standse og ganske at opgive Tanken om at gaae videre.

At det hele Skrift nu fremtræder skyldes Hans Excellence Hr. Geheime-Conferentsraad von Bülow til Sanderumgaard, som, til dets Anbefaling, ikke allene har bekostet Pladerne til de Kobbere, der pryde det, men og bidraget Set hundrede Rigsdaler til Trykkeomkostningerne. Maatte kun mit Arbejde kjendes nogenlunde værdigt en saa ædelmodig Understøttelse! — I alt Fald maa dog Hans

Excellences Bevaagenhed stedse blive mig i taknemligt Minde.

Hin gunstige Omstændighed og det derved opvakte Haab om, nogenledes at vorde skadesløs, bevægede mig til at lade de forhen udgivne tvende Kapitler omtrykke, for at de i en forbedret Tilstand kunne følge den øvrige Deel af Skriftet. Iblandt flere Forbedringer ere og de Erindringer, som Hr. Professor Begtrup i sin Recension over benævnte Kapitler, har gjort i Henseende til Herre- og Sædegaardenes Befrielse, blevne efterkommede, saavidt det stod til mig.

Det var vel, af mere end een Aarsag, fra først af min Hensigt, at Skriftet i det Hele ikke skulde overstige de 25 Ark; men under Udarbejdelsen mærkedes omsider, at det for langt vilde overskride dette Maal; og maatte derfor, især mod Slutningen, noget forkortes; dog troer jeg ikke, at noget er udeladt, som kunde have væsentlig Interesse, med mindre det skulde være det Ceremonielle ved Bryllups- og Begravelsesfærd; hvilket dog nok er omtrent det samme her, som i flere Indlands Egne *).

*) S. f. Er. Hr. Pastor Blichers Topographie over Bium Præstefald. Pag. 194 o. f.

J Henseende til den naturhistoriske Deel maa erindres dette: at de vildvoksende Planter ere anførte efter Hr. Kielsens Kjøbenhavns Flora, saavidt den strakte sig. For sildigt kom jeg i Besiddelse af Professor Hornemanns ny Udgave af hans oeconomiske Plantelære. Hvad Dyreriget angaaer, da har jeg fulgt den 13de Edition af Linnés Systema naturæ ved Gmelin, men tillige afbenyttet adskillige andre Skrifter. De danske Navne ere, paa enkelte Artnavne nær, tagne af Professor Wads Begyndelsesgrunde i Dyrhistorien *).

Formedelst Afstanden fra Bogtrykkeriet blev det mig for vanskeligt selv at forestaae Correctionen. De betydeligste Trykfejl, hvoraf dog en Deel kunne ansees for ubetydelige, ere rettede. — Nogle indløbne Skriverfejl, eller hvad de forskyldte at kaldes, er jeg forsilddigt bleven vaer. De ere paa særskilt Sted berigtigede, men forøge dog den Trang, jeg i andre Henseender maa føle til Læserens Overbærelse.

Jkke Faa i og udenfor Mors have Fordring paa min Erkjendtlighed for den Beredvil-

*) Da endeel Smaadyr's Størrelse er bestemt efter Liniemaal, bør anmærkes; at tolv Linier ere regnede paa een Tomme.

VIII

lighed, hvormed de, paa min Anmodning, have meddeelt mig adskillige Oplysninger; som: Hr. Amtmand Arenh, Hr. Amtmand og Ridder Faye, Hr. Professor Otto Fabricius, de Herrer Landinspecteur Form, Bysfoged Schumacher, Byskriver Borchsenius, Provst Morell, Provst Obel og øvrige Herrer. Sognepræster i Landet, de Hrr. Proprietairer og Flere, som ere nævnede i Skriftet paa sit Sted. Enhver ydes den Tak, jeg formaaer.

Nykjøbing paa Morsøe den 16 Septbr. 1811.

Forfatteren.

Indholdsliste.

Første Kapitel.

Morslands geografiske Beskrivelse.

	Pag.
§. 1. Om Landets Beliggenhed, Grændser og Størrelse	1
§. 2. Morslands Inddeling	2
§. 3. Tabellarisk Udsigt over Mors	4
§. 4. Om Landsbykirkerne	8
§. 5. Om Præstegaardene	9
§. 6. Om Bøndergaardene og Huse, og sammes Størrelse efter Hartkorn	10
§. 7. Om Herre- og Sædegaardene	12
§. 8. Om Kjøbstaden Nykjøbing	36

Andet Kapitel.

Historiske Efterretninger om Mors.

§. 1. Formodninger om Navnets Oprindelse	69
§. 2. Noget om Landets physiske Tilstand og Skjebne i Oldtiden	71
§. 3. Noget om Morslands politiske Tilstand og Bondens Kaar i ældre Tider	79
§. 4. Om morslandske Oldsager	88

Tredie Kapitel.

Om Morslands Naturbeskaffenhed i Almindelighed.

§. 1. Om Overfladens Skikkelse og Beskaffenhed	97
§. 2. Om Landets Jordbund og dybere Grundbeskaffenhed	102

	Pag.
§. 3. Om Landets ferske Bænde	108
§. 4. Om Limfjorden	110
§. 5. Om Climatet	114

Fjerde Kapitel.

Om Morslands Naturprodukter.

§. 1. Om Mineralier	129
§. 2. Planter	133
§. 3. Pattedyr	166
§. 4. Fugle	176
§. 5. Amphibier	197
§. 6. Fiske	203
§. 7. Insecter	206
§. 8. Orme	229

Femte Kapitel.

Om Jurisdictionen i Mors

§. 1. Retsbetjente, Tingsted og Tingdage	231
§. 2. De civile Retsbetjentes Indkomster	232
§. 3. De By- og Hærredsfogder, samt By- og Hærredsskrivere, som have været i Mors i de sidste 120 Aar	233

Sjette Kapitel.

Om Veje og Befordringsanstalter i Mors.

§. 1. Om Vejene	237
§. 2. Om Befordringsanstalterne tillands	—
§. 3. Om Færgestederne og Befordringsanstalter- ne ved samme	238

Syvende Kapitel.

Om Fattigvæsenet i Mors.

§. 1. Kort Udsigt over Fattigvæsenets Tilstand i Almindelighed	241
§. 2. Fattighuse, Legater og Jorder	243
§. 3. Om Indvaanernes Bidrag til Fattigvæsenet	244
§. 4. Om Forsørgelsesmaanden	246

Ottende Kapitel.

Om Landsby-Kirkernes Ejendomme,
Indkomster og Udgifter.

	Pag.
§. 1. Om Landsby-Kirkernes Ejendomme og Indkomster	247
§. 2. Om Landsby-Kirkernes Udgifter	249

Niende Kapitel.

Om Kirke- og Skolebetjentes Indkomster, Skatter og andre Byrder.

§. 1. Om Præsternes Indkomster	253
§. 2. Om Præsternes Skatter og andre Byrder	260
§. 3. Om Degnes, Skoleholderes og Kirkesangeres Indkomster og Byrder	261

Tiende Kapitel.

Om Agerdyrkning og Hø-Avl.

§. 1. Om Landets Frugtbarhed	265
§. 2. Om Jordejendommens og Korntienders Priser før 1807	271
§. 3. Om Jordfællesskabets Ophævelse	273
§. 4. Om Hegn og Fred for Markjorderne	274
§. 5. Om Udparcellering	278
§. 6. Om Gjødning	279
§. 7. Om Mergelens Brug	281
§. 8. Om Sæde-Arterne	284
§. 9. Om Agerdyrknings-Medskaber	287
§. 10. Om Jordernes Inddeling og Dyrkning	292
§. 11. Om Kornhøsten	297
§. 12. Om Kornets Tærkning	299
§. 13. Kapitelstarten for Lhve og Mors i de sidste 20 Aar	300
§. 14. Om Høavlen	301
§. 15. Om Hø-Avlen	302

Ellevte Kapitel.

Om Dvægavlen i Mors.

§. 1. Noget om Dvægavlen i Almindelighed	303
§. 2. Om Dghoveders eller Hestes Opbræt og Røgt	306

	Pag.
§. 3. Om Fagbøveders Opdræt og Røgt	309
§. 4. Om Faarebøveders Opdræt og Røgt	311
§. 5. Om Sviins Opdræt og Røgt	314
§. 6. Om Fjederkræet	315
§. 7. Om Vie-Avlen	—

Tolvte Kapitel.

Om adskillige andre Erhvervsilder i Nors.

§. 1. Fiskeri	316
§. 2. Haandværk	320
§. 3. Kornmøller	321
§. 4. Tegls- og Kalkbrønderier	—
§. 5. Hagedyrkning	322
§. 6. Brændsel	324
§. 7. Kalkmergel	331

Trettende Kapitel.

Om Norsingen i Almindelighed i fysisk, politisk-moralisk og oeconomicke Hen- seende.

§. 1. Om Norsingens Størrelse og Udseende	331
§. 2. Om den morslandske Mundart	333
§. 3. Om Norsingens Sygdomme	344
§. 4. Om Norsingens Sjælevner, Kundskaber og Videlyst	346
§. 5. Om Norsingens Karakter og Moralitet	347
§. 6. Om Norsingens Moro	351
§. 7. Om Norsingens Levemaade i Mad og Drikke	—
§. 8. Om Norsingens Klædedragt	354
§. 9. Om Norsingens Bygninger og Bohave	356
§. 10. Om Norsingens Huusflid og adskilligt til Huusholdningsvæsenet henhørende	359
§. 11. Om Norsingens Kaar	364
Efterretning om Robberne	369
Tillæg og Rettelser	371
Trykfeil.	

Første Kapitel.

Morslands geographiske Beskrivelse.

§. 1.

Om Landets Beliggenhed, Grændser og Størrelse.

Mors eller Morsøe, af Indvaånerne sædvanligt kaldet Maasland, er den største Æe i Limfjorden, beliggende under den $56^{\circ}, 40', 58\frac{1}{2}''$ N. Br. og hører under Thistøed Amt og Aalborg Stift. Til Mors regnes og den liden Æe Ager^{*)}, som ved en Vejle dermed er forenet.

Mors ligger fra Vesterhavet omtrent $2\frac{1}{2}$ Mile; fra Limfjordens Munding eller Udløb i Rategattet 13 Mile; fra Aalborg tilsvæ 9 Mile; fra Viborg over

^{*)} Denne Æes Hartkorn er 82 Edr. 5 Skpr. 3 Edr. 1 Alb., hvorpaa er 10 Gaarde og 6 Huse. Alle Beboerne ere Tæstere under Glumstrup.

Sallingsund $7\frac{1}{2}$, og fra Rjøbenhavn over Kallundborg og Aarhus omtrent 42 Mile.

De Dele af Fæstlandet, som nærmest grænde til Mors, ere: Mod Nordost en Deel af Vester-Hanherred; mod Norden, Vesten og Syden: Thy og Thyholm, og mod Sydost og Osten: Salling.

Her ere 4 Sunde, hvorover Farten skeer til og fra Mors: 1) Sallingsund imellem Salling a) og Mors; det skal være 3015 Alen eller lidet over en Fjerdingvej bredt. 2) Vilsund, imellem Thy og Mors, er 13 til 1400 Alen bredt. 3) Næssund, imellem Thyholm og Mors, og 4) Feggesund, imellem Hannæs eller Vester-Hanherred og Mors.

Landets Længde er i Retning fra Sydvest til Nordost 5 Mile. Bredden er for størstedelen $1\frac{1}{2}$ til 2 Mile; men mod den nordøstlige Spidse kun $\frac{1}{2}$ til $\frac{2}{3}$ Mil; og endelig indknibes den til en lang smal Landtunge, som støder til Feggesund. Hele Landets Flade: Indhold er lidet over $6\frac{1}{2}$ eller nøiere: $6\frac{1}{10}$ geogr. Kvadratmile stor. Dets Perimeter eller Omfærd udgjør $20\frac{1}{2}$ danske Mile.

§. 2.

Morslands Inddeling.

Mors er indeelt i to Herreder: Sønder- og Nørre-Herred, som ved Kjær og siid Grund ere adskilte fra hinanden, naar undtages tvende Steder, hvor noget af Nørreherred, nemlig Dragstrup og Bod-

- a) Salling, der er et Landskab, bestaaende af fire Herreder, er ofte bleven kaldet Sallingherred; saaledes s. Ex. i Hr. Juul's geogr. Haandlexicon; da der dog ikke i hele Jylland gives noget Herred af det Navn.

strup Byers Marke, gjøre Bugter ind i Sønderherred b).

Sønderherred indeholder $3\frac{8}{100}$ og Nørreherred $2\frac{6}{100}$ geographiske Quadratomile.

Nørslund bestaaer af 32 Kirkesogne, som udgjøre 14 Præstefalder, nemlig:

I Sønderherred: b)

1. Nykjøbing Præstef. hvortil hører Nykjøbing, Lødderup og Elssø Sogne.
2. Lørslev = — — Lørslev og Ording S.
3. Øster Affels = — — Øster Affels og Vester Affels S.
4. Bejerslev = — — Bejerslev og Blidstrup S.
5. Karbye = — — Karbye, Hvidbjerg og Røsted S.
6. Tøbring = — — Tøbring, Døtrup og Rækkebye S.
7. Frøslev = — — Frøslev og Møllerup S.

A 2

b) Paa Videnskabernes Selskabs Kaart gaaer Herredskjælet norden om Vodstrup, isteden for at det skulle have gjort en Bugt sønden om denne Bye og dens Mark, fra den gamle Landevej og til Nykjøbings Udmarksdige.

b) Tegenøe (= Tegenøe) hører i det Verdslige under Sønderherred, men i det Geistlige under Nørreherred i Thy; er beskrevet af Hr. Pastor Aagaard, og derfor her forbigaaet.

• I Nørreherred:

8. Dragstrup Præstef.	hvortil	hører	Dragstrup c) og Skallerup Sogne.
9. Solbjerg	=	—	Solbjerg og Sundbye S.
10. Galtrup	=	—	Galtrup og Øster Søbye S.
11. Tødsøe	=	—	Tødsøe og Egerslev S.
12. Aldsted	=	—	Aldsted og Bjergerbye S.
13. Flade	=	—	Flade og Sønder Draabye S.
14. Sejerslev	=	—	Sejerslev, Egerslev og Jørsbye S.

Altsaa har Nørø 14 Hovedsogne og 18 Annexsogne.

§. 3.

Tabellarist Udsigt over Nørø.

Til denne §. hører de fire Tabeller A. B. C. D. Tab. A. viser, at Nørø har 1 Kjøbstæd, 59 Landbyer, 116 eenlige Bøndergaardde d), 598 Bøn-

c) Dragstrup By har nok ikke, som D. Atlas melder, sit Navn af at drage Fiskedræt, men snarere af det smalle Indløb i Landet, her forðum har været kaldet *Dr a u e n* (= Dragen). Namundingen derved, som er en Leoning af dette Indløb, kaldes endnu *Dr a g e n*.

d) Kun de Bøndersteder ere regnede for Gaarde, hvorpaa bestandigen kan holdes i det mindste to Heste til Jordernes Drift. De øvrige ere, uden Hensyn til at dertil er mere end een Tonde Hartkorn, anførte som Boel eller Huse. Efter samme Regel ere og Parcellister, samt Af-

A. Tabel over Byer, Gaarde, Huse, Møller og Folkemængde i Nords. Kap. I. S. 3.

Not. Mange enkelte Gaarde, som i den senere Tid ere udnyttede eller byggede paa Parceller, have intet Navn, og derfor i Rubriken ere udmærkede med n. l. o: navnløse. † betyder Vejrmølle, o Vandmølle, og * de Møller paa Herre- og Sædegaardes Grunde, som drives for Grundejerens egen Regning.

Sognene i Sønderherred.	Byerne.	Enkeltværdige i Sognet.	Tilhøbe i Sognet.			Kornmøller.	Stampe- møller.	Færgegaar- de.	Hovedgaard og tiendefrie Sædegaarde.	Præ- ste- gaar- de.	Deg- ne- og Sko- lehol- derbo- liger.	I Sognet.		Sognene i Nørreherred.	Byerne.	Enkeltværdige i Sognet.	Tilhøbe i Sognet.			Kornmøller.	Stampe- møller.	Færgegaar- de.	Hovedgaard og tiendefrie Sædegaarde.	Præ- ste- gaar- de.	Deg- ne- og Sko- lehol- derbo- liger.	I Sognet.					
			Bøn- der- gaar- de.	Boel og Huse med Jord.	Jord- løse Huse.							Fami- ller.	Perfo- ner.				Bøn- der- gaar- de.	Boel og Huse med Jord.	Jord- løse Huse.							Fami- ller.	Perfo- ner.	Fami- ller.	Perfo- ner.		
1. Nykjøbing- Lødderup.	Nykjøbing- Lødderup. Fredsøe. Korup. Røgend. Faarup. Elfsøe.	Kolstrup: to Gaarde. Dalgaard. Søndergaard. Nye Bisgaard. Græsborg. Fydsbrønd. Kjærgaarde: to Gaarde. Overgaard.	2	2	4	Dueholm M. †.			Dueholm.		I	155	694	8. Dragstrup- Vester-Jølbye.	Dragstrup. Hølljærgaard.	20	10	5					I	I	38	196					
			39	35	4	Mark M. o. Vester M. o.		Salling- sunds.			I	100	458	9. Solbjerg.	Solbjerg. Mellem-Jølbye.	16	13	2								34	157				
			15	12								29	126	10. Sundbye.	Sundbye. Gaartoft.	19	18	5				Jølbyegaard.	I				46	215			
2. Lørslev.	Lørslev.	Vittrup: to Gaarde. Sorgenfrie. Viðbye. Legaard. Hedegaard. I n. l.	9	10	2	Killeris M. o.			Højriis.	I		25	118	11. Lødsøe.	Lødsøe. Vjarup, (o: Vjørndrup.) Vodstrup.	18	23	6				Viðsunds.	Overgaard.		I		53	209			
	Ørding. Scorup.		24	26	4	Karbak M. †.					I	57	235	12. Aldsted.	Aldsted. Skarum.	15	20	2	Ullerup M. †.			Ullerup.	I	I			37	191			
3. Øster-Affels.	Øster-Affels. Sillerslev.	Skibedal. Kalhøj. Fladeland. Gaasjvad. 4 n. l.	25	43	14	Øster-Affels M. †.			Lund. Peters Lund.	I	I	80	318	13. Glade.	Glade.	8	3	4										13	79		
	Vester-Affels.	Mydumgaard. Grimshøj. Kjeldhauge. 7 n. l.	28	21	10							65	254	14. Ejerlev.	Ejerlev. Sandal: to Gaarde. Baarup. 3 n. l.	30	31	5											65	370	
4. Vejerslev.	Vejerslev. Vils.	Vejerslevgaard. Nygaard. Vilsgaard. Djerregaard. 2 n. l.	27	24	6	Vejerslev M. o.				I	I	61	286	15. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	23	8	6											43	206	
	Blidstrup.	Novrup. Nærae. Mølsgaard. Sammelgaard. I n. l.	9	12	4				Blidstrup.			20	104	16. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	14	23	3												44	209
5. Karbye.	Karbye. Torp. Næs. Ager.	14 n. l.	50	43	21	Ørdrup M. †.		Næsund.	Ørdrup.	I	I	103	506	17. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	16	17	1												34	176
	Hvidbjerg.	Ejstrup.	23	17	13	Sønder M. o. Stumstrup M. †. Ejstrup M. o.						59	320	18. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	14	29	4				Mandrup.	I	I						49	250
	Næsted.	Næsted. Sindbjerg.	13	35	8				Sindbjerg- gaard.			56	250	19. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	13	27													39	135
6. Tøbring.	Tøbring.	Botborg 3 n. l.	11	17	1	Botborg M. o.						35	167	20. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	34	23	11	Øst M. †.			Øst.	I	I					66	350	
	Øvtrup.	Nygaard. Skovbogaard. I n. l.	16	21	3	Damsgaard M. o.	Hovmølle.		Damsgaard.			50	251	21. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	18	11	2											32	167	
	Kakkebye.	Blaabjerg: to Gaarde. Vestergaard.	10	17	1	Nørre M. o.	Vestermølle.					27	129	22. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	14	14	6												36	177
7. Frøslev.	Frøslev. Andrup.	Pusgaard. Nørre Dalgaard. I n. l.	17	10		Frøslevgaard M. †.			Frøslevgaard.	I	I	30	193	23. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	17	10														
	Møllerup.		8	8								16	87	24. Ejerlev.	Ejerlev. Hølljærgaard.	8	8														
17.	31.	76.	326	353	91	16.	2.	2.	10.	6	13	968	4496	15.	29.	40.	272	270	62	2.		1.	5.	7	9	629	3087				

Er: Sogne 32; Byer, Nykjøbing iberegnet, 60; Enkeltværdige 116; Tilhøbe Værdige 598; Huse med Jord 623; Jordløse Huse 153; Kornmøller 18; Stampemøller 2; Færgegaarde 3; Hoved- og Sædegaarde 15; Præstegaarde 13; Degne og Skoleholder: Boliger 22; Familier 1597; Personer 7583.

B. Tabel over Morslands Matrikul. Kap. I. S. 3.

Jordfyld eller Ager og Eng Hartkorn.

Dvor meget af foranstaaende contribuerende Hartkorn eller Bøndesfyld

Sognene.	Fri Kjøbsted-Hartkorn.				Fri Hovedgaardst.				Skatpligtig, men tiendefrit Sædegaard Hartkorn.				Fri Præstegaards Hartkorn.				Sognenes contribuerende Hartkorn eller saakaldte Bøndesfyld				Dvor meget af foranstaaende contribuerende Hartkorn eller Bøndesfyld				Møllefyld.				Færgesbøst.				Tiende-Matrikul.																	
	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Stp.	St.	Alb.	Dr.	Dr.												
i Sønderherred.	46	5	2		42	3	2	I									9	6	3	2													2	I																
1. Nykøbing.																	213	3	I	2½	I	I											23	5	2	2	15	2			8				24	34				
Lodderup *).																	117			½													21	3	2	½									18	18				
2. Lørslev.					38	7	2	I					3	4	3		38	5															I	7	3		2	I							9	9				
Ørding.																	123	3	I	2													26	I	2		I	2							15	15				
3. Øster-Affels.					52	3	2	2					11	5	3	2	185	2	2	2	I	7											181	5	3	I	2	5	I						17	17				
Vester-Affels.																	168	4	I	I									12	I	3		156	2	2	I					20	20								
4. Vejerslev.													5	5	I	I	101	2	3	1½													27	4	I	2½	2	4							13	13				
Blidstrup.					25	4	3	2									78	5	2	2													26	2	2	2					10	10								
5. Karbye.					40	I		I					16	6	3	2	303	3	2	2½	I	2	3	I					2	I			208	4	2	I½	4	I			3				48	48				
Hvidbjerg.									28	6		I					145	6	3														134		I	2½	3	7	3	2					17	24				
Kæst.									16								75	4	2	I½	3								5	5		I	9	I		I					17	17								
6. Tøbring.													10	I	I	I	82	I	I	2	5								4		3	I	52	6	2		5	2	2						12	16				
Østrup.									26	I	2						96	6	2	2	5				6		2						6	2	I	I½	2	I			18	21								
Nakkebye.													4	3		I	63	4	I	I													47	I	I		2	I			14	14								
7. Frølev.					23	4	3	2					7	I	I	2	116	4	I						7		2	2									2	I							14	14				
Møllerup.																	44	3	I	2																					6	6								
i Nørreherred.																																																		
8. Dragstrup.													10		I	2	125	3	3	I	I		3	I					2	I			103	4	I						20	22								
Skallerup.																	115	5	2	2									2	5	I	I	95	2	2						20	20								
9. Solbjerg.									16	3	I		8	4	I	I	148	7	I	I													94	5	3	I½					25	25								
Sundbye.									16		I	I					174	4	3	I	I	I	2½	2	2	2	3	2½					114	3	2	½					6				20	20				
10. Galtrup.					33	6	I	2					7	3		2	131	7	2	I½	2	I	I		6								33	5	I	½	4	2			24	24								
Øster-Jølbye.																	50	5	2	I													37	4	2	2½					6	6								
11. Løvsø.													7	5		2	197	7	3	2		I	I										I	53		2½					38	38								
Cerslev.																	118	7	I	I									5		I	2	14	6	3	2					24	24								
12. Albsøb.													3	2	I	I	98	7		I	I	2	2						3		2		20	2	2						17	24								
Bjergetby.																	113	6		2									I	6		2	34	2	2	I½					20	20								
13. Flade.					27	6	I	2					15	7	3		121	3	2		6	3	I		9	3	3	I					60	I	I						24	24								
Sønder-Draabye.																	75	3	2	2									3	5	I	2	2	5	I	½					16	16								
14. Sejerslev.					19	7	2	I					8	7	3	I	207	7	3		6	I			3	6	3	I	I	5	I	I	2	6			34	6	I	I	I	2			28	32				
Ejerslev.																	131	I	3	2	7		I						5	3	3		27	5	2	½					20	23								
Jørsbye.																	91	5	3	2	I												50	7	3	2					12	12								
	46	5	2		304	6	2		103	3	2		121	3	3		3869	3	2	1½	11	4	2	2½	30		2	½	11				39	6	3	I	1701	2	2	1½	47	7	3	2	14	3			586	625

*) Efter Amtstjuens Optegnelse er Lodderup Sogns Hartkorn 213 Dr. 6 Stp. 3 Stk. 1 Alb.; men deraf ligger 3 Stp. 1 Stk. 2½ Alb. i Elssø Sogn og der haves i Fæste; og ere desaarst her regnede til Elssø Sogns Hartkorn.

C. Hoved- og Sædegaardenes Hartkorn, Jord-Areal, Bøndergodses Hartkorn, Møllefjeld, tilhørende Korntiender, samt Ejernes Navne. Kap. I. S. 3.

Gaardenes Navne.	Fri Hovedgaards-taxt.				Statpligtig, men tiendefri Hartkorn.				Geometriske Tønder Land.		Anmærkning.	Bøndergodses Hartkorn.				Møllefjeld, Hovedgaardstaxt.				Møllefjeld, contribuierende.				Tienden.		Nuværende Ejeres Navne.		
	Edr.	Skp.	Ff.	Alb.	Edr.	Skp.	Ff.	Alb.	Ager og Eng.	Hede og Overdren.		Edr.	Skp.	Ff.	Alb.	Edr.	Skp.	Ff.	Alb.	Edr.	Skp.	Ff.	Alb.	Ronge-Tienden af Korn *).	Kirke-Tienden af Korn og Kvæg.			
Dueholm	42	3	2	1					434½	322½		316	7		1½	2	1		5	6	3		Af Lodsøe, Terslev og Aldsted Sogne.	Af Ellsøe Sogn.	Hr. Capitain Anders Tøttrup.			
Højriis	38	7	2	1					482	424½	Derunder Hedejord i Lødderup Sogn til Hartkorn 3 Skpr. ½ Alb.	294	1	1	2	2	1							Af Ørding og Lødderup Sogne, undtagen af Gaarden Frydsbrønd.	Af Lørslev, Ørding og Lødderup Sogne, undtagen af Frydsbrønd.	Mad. Maren Galtrup.		
Lund	30								257	189													Af Øster-Affels Sogn.	Af Øster-Affels Sogn.	Hr. Jens Jørgen Sonne.			
Peterslund	19	4	3	2					235	165														Af Vester-Affels Sogn.		Peter Gimlinge.		
Blidstrup	25	4	3	2					327	114	Derunder Jord til 2 Skpr. contr. Hartkorn, som bruges under Gaarden.	202	1	2	2½									Af Blidstrup og Vejerslev Sogne.	Af Blidstrup og Ræsted Sogne.	Wisti Søndergaard.		
Slumstrup					28	6		I	280	172		111	5		2½		4	I									Anders Sjedde.	
Sindbjerggaard					16				264	360	Desuden 33 geometriske Edr. Land, som bruges af Afbyggere paa Gaardens Grund.	7	6		2½													Peder Støvbech.
Ørdrup	21	5	3	1½					203	160							4	I									Niels Hillerup Nissen.	
Damsgaard					26	I	2		463	350	Under dette Areal er Jord til contr. Hartkorn 6 Edr. 2 Fdkr., som bruges under Gaarden. Siden er noget af dette Hartkorn udparcelleret og solgt til endeel Beboere i Sogner.	24	3	I	½	2	I									Af Østrup Sogn.		Niels Refsgaard.
Frøsløvegaard	23	4	3	2					478	110	Derunder Jord til contr. Hartk. 7 Edr. 2 Fdkr. 2 Alb., som bruges under Gaarden.	389	4	3	2				14	7				Af Frøsløve, Møllerup, Dragstrup, Skallerup og Terslev Sogne.	Af Frøsløve, Møllerup, Vejerslev, Dragstrup og Skallerup Sogne.	Jens Vandborg, Landvæsens-Commisfair.		
Jølbygaard					16	3	I		173	52		8	6		1½									Af Øster-Jølbye Sogn.	Af Sølbjerg og Øster-Jølbye Sogne.	Laurids Vandborg.		
Mandrup	27	6	I	2					408	70	Derunder indbefattes 7 Edr. Land Engbund, som ligger paa Gaardens Mark, samt Jord til det contr. Hartk. 9 Edr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., som bruges under Gaarden.	200	2	2	2									Af Glade og Galtrup Sogne.	Af Glade Sogn.	Frants Vogelius Steenstrup.		
Ullerup	33	6	I	2					418	142	Derunder nogen contr. Udmarksjord, som for-dum er indtagen under Gaarden, men som er unmatriculeret.	270				4	2							Af Sejerslev og Bjergebys Sogne.	Af Sejerslev, Sønder-Draabye, Jørsbye, Aldsted og Bjergebys Sogne.	Kammerraad Jens Stadel, Landvæsens-Commisfair.		
Søe	19	7	2	1					256	86	Derunder Jord til contr. Hartkorn 3 Edr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., som hidtil ere brugte under Gaarden.	280				I		2										
Overgaard					16		I	I	152	19	Derunder Jord til contr. Hartkorn 3 Edr. 1 Skp. 2½ Alb.																Christen Pedersen Smedegaards Enke.	
Til Sædegaardene kan i visse Maader regnes Frydsbrønd i Lødderup Sogn	283	4		2½	103	3		2	4830¼	2735½		2105	5	3	1½	12	6		20	5	3						Hr. Hans Jørgensen.	
					20	3	2	2	Vides ikke.		Er den største Bøndegaard i Landet. Svarer kun Præstetiende.												Ejer Kongetienden af sine egne Jorder.	Ejer Kirketienden af sine egne Jorder.				

*) Kvægtienden er henlagt dels til Nykjøbings Hospital, dels til Thordegne-Embedet i Nykjøbing.

Præstegaardenes Jord-Areal.			Præstekaldenes Annex-	
Præstegaardene.	Geometriske Tønder Land.		Anmærning.	Gaarde og Huse.
	Alger og Eng.	Hede og Overdrev		
Lørslev	32	7	Desuden den Eng, som er tillagt Præsten, for at holde Brød og Vin til Communicantere.	Ingen.
Vester-Affels	88	36	Foruden det contrib. Hartkorn, som bruges under Gaarden.	1 Annexgaard i Vester-Affels 1 dito ibid.
Sejerslev	69	90		Ingen.
Karbye	86	51	Deraf bruger en Afbygger paa Gaardens Mark 10 Tdr.	1 Annexgaard i Røsted 1 Huus i Karbye
Tæbring	114	29	Deriblandt det contrib. Hartkorn, som bruges under Gaarden.	Parceller af den fri Annex-Præstegaard i Røstebye:
Desuden	6	4	Bruges af 2de Afbyggere paa Gaardens Mark. — Til Embedet hører og et Lyngskifte i Østrup Hede.	1 Parcel 1 dito 1 dito Et Stykke Hede af Hartkorn
Frøslev	68	14		Ingen.
Vester-Jølsbye i Dragstrup Sogn	49	88		1 Annexgaard i Skallerup 1 Mensal-Huus i Vester-Jølsbye
Sølbjerg	98	20	Deriblandt det contrib. Hartkorn, som bruges under Gaarden.	Ingen.
Desuden	11	2	Bruges af en Afbygger.	
	4087 □ A.	2	Ligeledes.	
Galtrup	63	18		Ingen.
Tødsøe	66	28		1 Annexgaard i Lørslev 1 Mensal-Huus i Tødsøe 1 Huus
Skarum i Aldsted Sogn	23½	26		1 Annexgaard i Bjergethøye 1 Mensal-Huus ibid 1 - - i Aldsted 1 - - ibid.
Flade	58	78		1 Annexgaard i Sønder-Draabye
Desuden	12	32	Svarer til Hartkorn 3 Tdr. i Alb. og bruges af en Afbygger.	1 Annex-Huus ibid. 1 Mensal-Huus ibid.
Sejerslev	82	31		1 Annexgaard i Sejerslev
Desuden	16	7	Som er Areal af det contr. Hartkorn, der bruges under Præstegaarden.	1 Gaard i Sejerslev 3 Huse ibid. 3 Huse i Jørsbye
3 Nykjøbing: Sognepræsten Den resid. Capellan	3 5½		} fri Røstebjerg-Jord.	Ingen.
	950 09	563		
	4087 □ A.			

og Mensal-Gods, som endnu ikke er solgt.

Degnes og Skoleholderes Embedsforders Areal.

sammed Hartkorn.				Anmærkning.	Geometriske Tønder Land.		Anmærkning.	
Edr.	Skp.	Fdt.	Alb.		Ager og Eng.	Hede og Overdrev		
6	1	3	:	Degnen til Lødderup og Elfsø Sogne.	6	8	Deraf er 95,772 □ Alen Hedejord, hvoraf dog det meste er opbrudt, ham tillagt med Hartkorn 1 Skp. 1 Fdt. Det øvrige er umatriculeret.	
6	:	:	:	Degnen til Lørslev og Ørding Sogne.	5	5	Boer i Ørding.	
				Skoleholderen og Kirkesangeren til Øster-Uffels Sogne	14	2½	Fri for Landgilde, Vegt og Arbejde.	
				Skoleholderen og Kirkesangeren til Vester-Uffels Sogne	:	:	Har 3 Edr. Sødeland og en Hedeled. Fri for at svare Tiende, Landgilde m. v.	
5	5	:	1	Degnen til Vejerslev og Vildstrup Sogne.	:	4¾	Desuden 16,396 □ Al. Agerjord, som er Hartkorn 1 Fdt.	
		2	1	Skoleholderen og Kirkesangeren til Karbye Sogn	5	5	Fri for at svare Kongetiende. Conc. Resol. 22 Novbr. 1806. Den bestemte Landgilde er 2 Rdbr. See Kap. 8. §. 1.	
1	3	2	2½) Disse Parcellers Areal er Ager og Eng 44 og Hede og Overdrev 15 geometr. Tønder Land. Er 16 geometr. Edr. Land, som Præsten har forbeholdt sig til Kyngster.	Skoleholderen og Kirkesangeren til Hvidbjerg Sogn	:	:	
1	3	2	2½		Skoleholderen og Kirkesangeren til Rasted Sogn	:	:	Hans Hartkorn er af Vedkommende erklæret tiendefrit.
1	1	1	1		Skoleholderen og Kirkesangeren til Tørring Sogn	5	:	Desuden en Hedeled. Fri for at svare Tiende. Landgilden er 2 Rdbr. 4 Mk. See Kap. 8. §. 1.
	2	1	1½		Skoleholderen og Kirkesangeren til Overup Sogn	:	:	Svare Tiende og Landgilde af 4 Skp. Hartkorn. Den ene Skpe Hartkorn, som laae til forrige Degnebolig, har fra gammel Tid været tiendefri.
				Skoleholderen og Kirkesangeren til Nakkeby Sogn	3	:		
				Degnen til Frøslev og Møllerup Sogne	2½	:	Svare beraf aarlig 5 Rdbr.	
				Degnen til Dragstrup og Skallerup Sogne	5	1	Svare Landgilde 7 Skp. Byg og desuden Tiende. Til Degnekaldet ligger et Huus med Hartkorn 3 Fdt. 1 Alb.	
5	:	1	2	Degnen til Solbjerg og Sundbye Sogne	6¾	:	Desuden et Fælledskifte. Boer i Sundbye.	
				Degnen til Galtrup og Øster Jølbye Sogne	6	3	Det halve hører til Hartkornet. Det øvrige er tillagt ved Udskiftningen. Boer i Tøving.	
				Degnen til Løvsø og Eerslev Sogne	4½	3½		
2	3	1	2	Degnen til Aldsted og Hjergerby Sogne	4	4	Fri for Landgilde.	
	6	2	:	Degnen til Klade og Sønder Draabye Sogne	:	4	Desuden Jord til Hartkornet.	
	3	2	:	Skoleholderen og Kirkesangeren til Sejerslev Sogn	7	4		
5	3	3	:	Skoleholderen og Kirkesangeren til Ejerålev Sogn	6	2		
2	6	2	:	Skoleholderen og Kirkesangeren til Jørsbye Sogn	:	:		
				Chordeggen i Nykjøbing	1	:	Kjøbstedjord, sc. ½ Ager i Indmarken, ½ Ager i Udmarken, og et Grundsted i Byen. Desuden ligger til Embedet følgende Gods i Thye: en Gaard i Udbye af Hartk. 2 Edr. 2 Fdt. 2 Alb. en Eng i Hvidbjerg og Vesenaee 3 Skp. 1 Alb. et umatriculeret Huus i Hvidbjerg Sogn i Klitten.	
				Skoleholderen ibidem	:	:	Intet.	
44	1	3	2		80¾	56¾		

dergaard tilhøbe, 623 Boelsteder og Huse med Jord, 153 Huse uden Jord, eller med saaganske lidet, at de blive anseete for jordløse; 18. matric. Kornmøller, 2 Stampemøller, 3 Færgegaarde, 15 Hovedgaarde og tiendefrie Sædegaarde, 13 Landsby-Præstegaarde, 22 Degne og Skoleholder-Holiger. Af bemældte Antal Bøndergaard, Boelsteder og Huse med Jord, samt Møller, ere 248 Gaarde, 247 Boelsteder og Huse, 5 Kornmøller (foruden de Møller, som ere betegnede med *) og en Stampemølle Brugernes Selvejendom. — Familie- og Menneske-Tallet er anført efter Optællingen den 1ste Febr. 1801 *). I Landet fandtes dengang 1597 Familier og 7583 Personer, som er lidet over $4\frac{2}{3}$ Mennesker paa hver Familie og 1167 paa hver Kvadratmiil. Men da denne Folketælling indtraf paa en Tid, da Rigshofte og Børnekopper nyligen havde borttrykket en stor Deel Børn, og ellers, naar slige Epidemier ikke indtræffe, de fødtes Tal aarligen ikke lidet overstiger de Dødes (S. Tab. G.); saa kan man nu med Visshed regne 1200 Mennesker paa hver Kvadratmiil, og at Nors altsaa nu har en Folkemængde af 7800 Sjæle. Dette bestrækkes ydermere deraf, at efter en Folketælling i Aaret 1799 fandtes alene i Sønder-

bbyggere paa Herregaarde, ufrie Sædegaarde, og Præstegaardes Marke indbefattede under de øvrige Bøndergaardes og Huses Tal. Af Huse med Jord ere nogle ikke matriculerede for sig selv.

*) Lykkes det mig at erholde Underretning om Folketællinger i ældre Tider, skulle de følge i et Tillæg.

herred 4636 Mennesker, men i Aaret 1801 kun 4496; følgelig i sidstnævnte Aar 140 mindre; og dog er neppe den sidste Folketælling, som skete efter Kongelig Befaling, foretaget med mindre Nøjagtighed, end den i 1799. Sluttes fra Sønderherreds til Nørreherreds Folkemængde e), maa Nørreherred i Aaret 1799 have havt omtrent 90 Mennesker flere end i 1801; og altsaa havde hele Landet ved den sidste Folketælling 230 Mennesker mindre, end to Aar tilforn. Men denne Formindskelse maa i den følgende Tid tilfulde være bleven oprettet f). — Indsidderne kunne beløbe sig til omtrent 200, og den tjenende Classe til 800 Personer.

Tab. B. indeholder Morslands Matricul, og erfares deraf, at Landets fri og ufri Agers og Engs Hartkorn i alt beløber sig til 4445 Edr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1½ Alb. Til de 1701 Edr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 1½ Alb. Hartkorn, som ere Bønders Selvejendom, kan regnes 21 Edr. 1 Skp. 1 Fdkr. 1½ Alb. fri Hovedgaardstaxt af de udparcellerede Hovedgaarde Orndrup og Lund. Tilhobe Selvejendom 1723 Edr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 2/3 Alb.

Tab. D. indeholder Præstegaardenes Jordareal til det paa Tab. B. anførte fri og ufri Hartkorn; det Præstekaldene tilhørende Auner og Mensalgods, som endnu er usolgt, tilligemed sammes Hartkorn; og endeligen Degne- og Skole-Embeders Jordareal, saavidt jeg derom har faaet Efterretning. Forsaavidt disse Embeders Jorder ere matriculerede, sees Hartkornet paa Tab. B.

e) Nørreherreds Folkemængde i 1799 er mig ubekjendt.

f) Alene i Nykøbings Præstekald er indtil 1ste Febr. 1805 sket en Tilvæxt af 54 Siæle.

Tab. C. viser Herregaardes og tiendefrie Sædegaardes Hartkorn, Jordareal, med videre. De Sognes Tiender, som ikke findes paa denne Tabel, tilhøre følgende:

Sognene.	Konge: Korntienden.	Kirke: Korntienden og Qvægtiender.
Elisø g)	Selvejer Anders Poulsen i Tødsøe.	
Lørslev	Lørslev Præstefald.	
Vester-Uffels	Selvej. Christen Sørensens i Vest. Hvidbjerg.	
Hvidbjerg	Selvej. Poul Niises Enke til Ejstrup.	Selvej. Chr. Sørensens i B. Hvidbjerg.
Næsted	Selvej. Nikkel Sammelgaard i Næsted.	
Karbye	Nykjøbings Hospital.	En Deel af Sognemændene.
Tæbring	Cathedral=Skolen i Aalborg.	Selvej. Frands Hagensen til Botborg.
Ovtrup	Samme.	
Nakkebye	Tæbring Præstefald.	
Solbjerg	Det Klingenbergske Hospital i Nykjøbing.	
Sundbye	Samme.	Sognets Beboere.
Sønder Draa- bye	Samme.	
Jørsbye	Samme.	
Galtrup g)		Hospitalsforstander J. P. Bondemann i Nykjøbing.
Ejerslev g)		Samme.
Tødsøe g)		Kjøbmand N. Qvistgaard ibid.
Ejerslev		Borger O. Nielsen ibid.

g) Ejerne af Elisø Kongetiende, Galtrup, Ejers-

§. 4.

Om Landsby-Kirkerne.

Mors har 31 Landsby-Kirker, som alle ere grundmurede og paa Udsiderne beklædte med hugne Steen. Kun 15 ere forsynede med Taarne; alle de øvrige ere kuldede; men Spor findes til, at de ogsaa engang have haft Taarne. I Mangel deraf, er Klokkeren hængt i et Stillads, kaldet Kluns (s: Klanghuus) eller og, som dog er sjeldent, i Kirkens Gavlmuur. Karbye Kirke er den eneste, som har to Klokker, de øvrige kun een. De fleste Kirker ere endnu tækkede med Bly, Resten med Tegl; — Patrioten speculerer ikke paa at faae Kirkernes Bly forvandlet til Leer; det lover kun øjeblikkelige Fordele. — Hvad det Indvendige angaaer, da have Kirkerne Sjæleloft isteden for Hvelvinger; og uden at nævne de Kirker, som dog vidne noget om Ejernes Omhu for at pryde og forbedre, skal kun yttres det Ønske: at Virksomheden til Kirkernes Forbedring ikke maatte indskrænke sig til den simpleste Vedligeholdelse af Muur, Tømmer, Tag og Vinduer; men og at det Mørke, Skumle og Smudsige, hvor saadant vanzurer disse Gudsdyrkestedder, efterhaanden maatte forsvinde; den bare Jord under Stolene bekæmpes med Sjælegulv; de fæle smaa solbrændte Vinduer afverle med nye af passende Størrelse h); Trækvinduer anbringes til at udløse Fugtighed og Dunster; og efter behørig Forbedringer, en lys Oliefarve komme til

Lev og Dødsø Kirketiender ere siden døde og deres efterladte Enker nu i Besiddelse deraf.

- h) Dødsø Kirke er af dens Eier forsynet med Vinduer, som kunde ansees for passende i en Egn, der er saa meget udsat for heftige Stormvinde.

at pryde Stole og Loft, som Fugtigbed og Velde har mærknet (for ikke at sige: sværet) til ikke lidet Anstød for Djet i)! — Kirkerne ere, efter Menighedernes Størrelse og Lyft til Kirkegang, endnu rummelige nok; men Gangen i nogle temmelig smal.

Kirkegaardene ere indhegnede med Steendiger; men de Dødes Grave derfor ikke overalt fredede k).

Alle Kirkerne med samnes Anpart Korn- og Qvægtiende ere privat Ejendom, og tilhøre, som foregaaende §. udviser, deels Proprietairer og andre Borgerlige, deels ogsaa Bønder; men Kongen ejer jus vocandi til dem alle, undtagen til Flade og Blidstrup Kirker l).

§. 5.

Om Præstegaardene.

Landsby-Præstegaardene ere alle frie Præsteboliger, og ligge i de Byer, hvoraf de paa Tab. D. bære Navn, undtagen Karbye og Vejerslev Præstegaarde, der ligge affides fra Byerne som eynlige Gaarde. Bygningerne ere Bindingsværk m), deels med mu-

n) Hvor langt staae dog ikke de morsikke Landsby-Kirker tilbage for dem, en Fischer til Akinggaard i sin Tid istandsatte og prydede!

k) Naar Kirkegaards-Græsset endelig og ful afbenyttet, burde det i det mindste ikke tillades, at Creature fortære det paa Stedet. Det er et saare modbydeligt Syn at see de Dødes Grave omrodede, nedtraadte og besudlede af Sviin, Saar &c.

l) Jus voc. til disse ty Kirker tilfalder nu Hs. Majestæt, i Folge Forordningen af 3 Juh. 1809.

m) Hste-Affels Præstegaards Stuelængde lod nu værende Sognepræst Hr. Peter Friis i Aaret 1807 op-

rede, deels med leerflagne Vægge og Straantag. I de fleste Præstegaards Kornlader er der ved den ene Side Kjøregulv, ligesom i Herregaards-Laderne n).

Præsterne i Nykjøbing maae selv skaffe sig Bolig; men nyde af Kirken Residentspenge. See Cap. 9. §. 1.

§. 6.

Om Bøndergaardene og Huse, og sammes Størrelse efter Hartkorn.

Foruden de paa Tab. A. anførte eenlige Bøndergaarde med og uden egne Navne, findes her endnu et større Antal eenlige Huse. De Gaarde og Huse, hvoraf Byerne bestaae, ligge og for en stor Deel saa adspredte, at de kunne betragtes som eenlige, og mangfoldige have egne Navne.

I Anledning af Jordfælledsskabets Ophævelse, ere endeel Gaarde Tid efter anden udflyttede, og ikke faa ny Gaarde og Huse ere i den senere Tid fremkomne, deels ved store Bøndergaardes Deling, deels og ved, at En og Anden har tilkjøbt sig Jorder og bygget derpaa.

Hvad Bygningsmaaden angaaer, da skal her kun erindres dette, at de fleste Bønder nuomstunder have bedre Boliger end forhen.

bygge af Grundmuur paa sønder Side og i øvrigt af Muur og Bindingsværk. Ulykkeligviis brændte denne ny Bygning i samme Aar. Den er igjen opbygget. Dens Længde er 56 Alen og Bredde 13 Alen.

n) Karby og Øster-Uffe Is Præstegaarde ere paa nærværende Tid de bedste og smukkeste i Landet.

Den nedensaaende Liste viser Huses og Gaardes
Størrelse efter Hartkorn *), og deres Antal.

Hartkorn.							Gaardes og Huses Antal
Fra =	Tdr. =	Skpr.	til =	Tdr. I	Skp.		
						66	
=	-	1	-	=	-	4	163
=	-	4	-	=	-	1	207
1	-	=	-	=	-	4	118
1	-	4	-	=	-	2	38
2	-	=	-	=	-	2	42
2	-	4	-	=	-	3	18
3	-	=	-	=	-	3	25
3	-	4	-	=	-	4	21
4	-	=	-	=	-	4	27
4	-	4	-	=	-	5	44
5	-	=	-	=	-	5	67
5	-	4	-	=	-	6	51
6	-	=	-	=	-	6	72
6	-	4	-	=	-	7	42
7	-	=	-	=	-	7	52
7	-	4	-	=	-	8	20
8	-	=	-	=	-	8	18
8	-	4	-	=	-	9	20
9	-	=	-	=	-	9	10
9	-	4	-	=	-	10	8
10	-	=	-	=	-	10	8
10	-	4	-	=	-	11	8
11	-	=	-	=	-	11	3
11	-	4	-	=	-	12	=

*) Herunder er ikke indbefattet Mølleres Jordskuld, ei heller Parcellisers paa udstykkede Hovedgaards-Marke.

Hartkorn.		Gaardes og Huses Antal
Fra 12 Tdr. 4 Skpr.	til 12 Tdr. 4 Skpr.	3
12 - 4 - -	13 - - -	3
13 - - -	13 - 4 -	2
13 - 4 - -	14 - - -	1
14 - - -	14 - 4 -	-
14 - 4 - -	15 - - -	-
15 - - -	15 - 4 -	1
15 - 4 - -	16 - - -	1
16 - - -	16 - 4 -	1
17 - - -	17 - 4 -	1
20 - - -	20 - 4 -	1
		1162

Til en Tønde contribuabelt Hartkorn kan overhovedet regnes: Agerland $8\frac{1}{2}$, Eng og Kjør $2\frac{1}{2}$ og Hede $3\frac{1}{2}$ geometr. Tønder Land; i alt pr. Tde. Hartk. $14\frac{1}{2}$ Tdr.

§. 7.

Om Herre- og Sædegaardene o).

Dueholm.

Dueholm, som før Reformationen var et Mun-
nekloster, og endnu af Almuen i daglig Tale kaldes Klo-
steret, ligger tæt vesten for Nykjøbing, og er, paa
noget af Sædegaarden nær, grundmuret. Borgegaard-
den, der er reglhængt, bestaaer af en stærk og temmelig

- o) For ikke ved enhver Gaard at igjentage, hvad som kan
ages om dem alle, anmærkes: at alle Borgegaards-
Bygningerne, Høiriis undtagen, ere kun een Etage
høje, og at alle Sædegaardene ere fraatafte.

høj Hovedbygning med Kjeldere under til Kjøkken m. v., og 2de derfra adskilte Sidebygninger eller Fløje. En Aae løber under Hovedbygningen og derfra igjennem Gaarden. Bygningerne tilhøbe ere assurede i Brandkassen for 9,900 Rdlr. — Her ere 2de Hauger: en Træfrugthauge østen og en Kjøkkenhauge østen for Vorgegaarden; i den sidste er begyndt med Humleplantning. — Ved Gaarden er en Kalkovn og en hollandsk Kjeldermølle med 4 Qværne, bygget i Aaret 1803 og assuredet i Brandkassen for 11000 Rdlr. Vandmøllen ved Nykjøbings Bester Bøm, fordum kaldet St. Jørgens Mølle, blev i samme Aar nedlagt. Paa Gaardens Ejendomme er, foruden den forrige Møllers Bolig, en Afbygger med Jord. — Skudtørve have sig til Overflod og Hedetørve til Fornødenhed. Ved Fjordsiden under Refshammer Bakker findes god Leermergel. I Vig, som støder til Gaardens Ejendomme, fiskegjes Gjedder, Abborrer ic. og i Aaen Krebs.

Gaardens Hartkorn fri Hovedgaardstaxt er Ager og Eng 42 Edr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. og Møllefyld 2 Edr. 1 Skp. Jordarealet er: Agerland 331 Edr. og 9006 Quadratalen, Eng 99 Edr. og 1257 Quadratalen, Kjør og Sige 104 Edr. og 7991 Qv. Al. og Hede 221 Edr. og 9608 Qv. Al.; i alt 757 geometriske Edr. Land.

Jordernes Bessaffenhed, Inddeling og Brugt
1) Den egentlige Indmark bestaaer af en-sort sandblandet Muld med deels sandigt, deels leret Underlag, og er inddeelt i 12 Tægter, hvoraf de 5 besaaes og de 7 ligge ud til Klevet og Græsning. Brugen er saaledes: 1ste Aar Byg, hvortil Gjødningen i det foregaaende Aar

strax før eller efter Høsten er bleven udført og før Vintere-
ren nedpløjet; om Foraaret ompløjes Jorden og besaæs
samme Dag. 2det Aar Vinter-Rug. 3die Aar Byg
eller hvid Havre. 4de Aar sort Havre. 5te Aar sort
Havre med Klever. Hviler derpaa i 7 Aar. -- En rin-
gere Indmarksjord, bestaaende af sort Muld med
stærk Sandblanding paa Sand-Underlag, er indeelt i 6
Tægter til 5 Aars Brug: 1ste Aar Grønjords-Havre
eller Havre, som saæs om Foraaret i den vinterpløjede
Grønjord. 2det og 3die Aar Vinter-Rug, hvortil hver
Gang gjødes lidet. 4de og 5te Aar sort Havre; deref-
ter 10 Aars Hvile. — 3) Udmarken, kaldet Teg-
høj-Mark, er feed sort Muld, tildeels leerblandet,
med leret Underlag. I Henseende til Hovmaale er den-
ne Mark indeelt i 3de Fald, hvert paa 5 Skifter, hvor-
af eet Fald eller 5 Skifter besaæs om Foraaret i Vinter-
pløjning med Havre, 2: Grønjords-Havre; eet Fald
med Byg; eet med anden Kjær Byg og eet med sort
Havre og Klever. Sædesfølgen er altsaa 1ste Aar Hav-
re. 2det Byg, hvortil gjødes. 3die Byg. 4de sort
Havre med Klever. Jorden hviler derpaa i 10 Aar til
Græsning.

Den aarlige Udsæd er omtrent Rug 20 Tdr.,
Byg 70 Tdr., hvid Havre 26 Tdr., sort Havre 126
Tdr., Vætter 2 til 3 Tdr., undertiden ingen. — Hø-
Avlen: Baar- eller Agerhø 160 Pæs, Eng- og Kjærhø
200 Pæs a 32 Pvd.

Qvægbesætningen: 14 Heste og Plage, 20
Køer og Qvier, 80 Staldstude, 30 Foderstude, 120
Faarehoveder, og 20 Sviin. Den aarlige Opdræt:
188, 2 Kalve, og 80 til 110 Lam, foruden Grise.

Bøndergodsets Hartkorn, Ager og Eng er 316 Tdr. 7 Skpr. $1\frac{1}{2}$ Alb., og Møllekyld 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Tdr. — Tienderne, 3 Konge T. og 1 Kirke T., ere matric. for 97 Tdr. Det tiendeydende Hartkorn beløber sig til 527 Tdr.

Ifølge Kjøbe-Contrakt af 2 Marts 1752 imellem Conferentsraadinde Klingenberg til Højriis og daværende Forvalter og Forpagter paa Dueholm, Anders Tøstrup, har Denne kjøbt Dueholm med underliggende fri Hovedgaardstørt Jord- og Møllekyld 44 Tdr. 4 Skpr. 2 Tdr. 1 Alb.; Bøndergods 298 Tdr. 3 Skpr. 2 Tdr. $\frac{1}{2}$ Alb. og Markmølle, Møllekyld 5 Tdr. 6 Skpr. 3 Tdr., samt Tødsøe og Terslev Sognes Konge-Korntiende, for den Sum 11000 Rd., siger Elleve tusinde Rigsdaler.

Højriis

ligger ved sin lille Skov. Borgegaarden er omgivet af Grave og bestaar af fire Længder. Hovedbygningen er af svær Grundmur, 2 Etager høi foruden Kjelder; men de øvrige Længder kun een Etage af Bindingsværk med murede Tavlp); alt teglhængt. Ladehaarden er for en Deel grundmuret; ellers Bindingsværk. Assureret i Brandkassen for 13000 Rdlr. Haugen er af 4 Tdr. Lands Størrelse med mange Frugttræer; den var fordum smuk og blev holdt vedlige, men nu ikke. — Fra Gaarden løber langs med Skoven og næsten til Fjorden en behagelig Allee af store Eltræer. Paa Gaardens Ejendomme ligger Lilleriis Mølle, der er en saakalde

p) Den øvre af disse Længder er i Aaret 1807 bleven grundmuret.

Græsmølle; et Afbyggerhuus med Jord, som, efter Odde-
den ligger paa, kaldes Gammelse, og Nebel (o: Ny-
boel) et jordløst Huus, som fordem var en Bøndegaard,
der blev øde, og dens Mark lagt under Hovedgaarden. —
Lrvestjær havet til Fornødenhed, og ligesaa Brønde
af Skoven, men Lynghede til Overflod.

Gaardens Hartkorn fri Hovedgaardstaxt, en Jord-
skylb 38 Edr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb. og desuden con-
trib. Hartkorn 3 Skpr. $\frac{1}{2}$ Alb., som ligger i Lødderup
Sogn og bruges til Lynghet; Møllefylb 2 Edr. 1 Skp.
Jordarealet: Agerjord 390 Edr. og 9404 Kvadrats-
alen, Eng 91 Edr. og 5040 Qv. Alen, Sige og Hebe
389 Edr. og 5839 Qv. Al.; Skov 35 Edr. og 4463
Qv. Al., i alt 906 geometriske Edr. Land og 10346 Qv.
Alen.

Gaardens egentlige Mark, som er ujævn, sandig
og karp, bruges i 4 og hviler i 5 Aar. Det 1ste Aar
Vinter-Nug, hvortil gjødes; 2det deels Byg, deels an-
den Kjærø Nug; 3die og 4de Havre. Den saakaldte
Nebel-Mark er jævn og bestaaer af sort sandblandet
Muld; men uagtet denne Mark er meget bedre end hin,
kan den dog, formedelst den lange Afstand fra Gaarden
ikke tilstrækkeligen blive gjødet; derfor besaæs den 1ste
Aar med Vrter, 2det med Byg eller, om noget gjødes,
med Vinter-Nug; 3die med hvid Havre, og 4de med sort
Havre; hviler derpaa i 7 Aar. Den aarlige Udsæd
er Nug 40 Edr., Byg 35 Edr., hvid Havre 20 Edr.,
sort Havre 60 Edr., Vrter 10 Edr. — Hø-Avlen er
60 til 80 Læs Enghø.

Qvægbesætningen: 20 Heste og Pluge, 20
Køer og Qvier, 50 Staldstude, 30 Foderstude, 200

Faarehyæder, 10 Sviin. — Den aarlige Opdræt: 1 a 2 Hø, 6 Kalve, 150 Lam og nogle Grise.

Bøndergodfers Hartkorn, Jordskjød: 294 Edr. 1 Skp. 1 Hødr. 2 Alb. Møllekjød: ingen. Tiender: 2 Konge T. og 3 Kirke T., matric. for 97 Edr. Det tiendepdende Hartkorn er 667 Edr. — Efter Skjøde af 28 Septbr. 1778 blev Højriis dengang med Bøndergods 203 Edr. 4 Skpr. Hartkorn, samt Lørslev og Lødderup Sognes Kirketiender og Lødderup Sogns Konge-Korntiende, solgt for 20000 Rd. q).

Lund.

Lund Borgegaard ligger paa en anseelig Jordforhøining eller Vold med Grave omkring, og bestaaer af fire sammenbygte Længder af Bindingsværk med murede Tavl og Tegltag. Ladegaarden er grundmuret. Bygningerne ere assurerede i Brandkassen for 7000 Rdlr. — Ved Gaarden er en Frugthauge, en liden Lund, plantet for omtrent 30 Aar siden, og en liden Vejrmølle til eget Brug r). — Her er Løveffær til Fornødenhed. I Marken findes Leermergel. Af Sjorden haves om Foraaret Gjedder, Abborer, Skaller og nogen Sild, om Efteraaret Helt. Gaardens Hartkorn fri Hovedgaards-taft er 30 Edr. Jordarealet: Agerland 246, Eng 11, og Hede og Overdrev 189 geometr. Edr. Land, i alt

q) Det maa mærkes, at Tienden af Grydsbrønd ikke derunder indbefattes. S. Tab. C. og Cap. 2. s. 3. Anmærk.

r) Her var for endeel Aar siden anlagt en Faience-Fabrik, men som fornedeßst Eierens Død og andre Omstændigheder gif overstyr.

446 Edr. — Marken er jævn og bestaaer af sort Muld een Fod dybt og derover, paa Leer-Underlag. Jorderne besaaes i 5 og hvile i 6 Aar: 1ste Aar Gjødningsbyg, hvortil pløjes to Gange. Gjødningen føres enten paa Grønjorden og nedpløjes om Efteraaret, eller om Foraaaret paa Vinterpløjningen, som strax, efter at den er gjødet, vendes og besaaes. 2det Aar Vinter-Rug. 3die Aar Byg. 4de Aar sort Havre. 5te Aar sort Havre med Klever. — Den aarlige Udsæd er omtrent Rug 17 Edr., Byg 75 Edr., og sort Havre 140 Edr. — Hø-Avlen 50 til 60 Læs.

Qvægbesætningen: 18 til 20 Heste og Plage, 20 Køer og Qvier, 90 Foderstude, 70 Faarehøveder og 5 Sviin. Den aarlige Opdræt: 1 a 2 Føl og omtrent 40 Lam. — Til Lund er nu intet Bøndergods, men 2de Korntiender, 1 Konge- og 1 Kirke T., begge matric. for 34 Edr. Det tiendeydende Hartkorn er 370 Edr. — I Aaret 1805 blev Lund med bemeldte Tiender solgt til nuværende Eier for 29000 Rd.

Peterelund

ligger omtrent midtvejs imellem Lund og Øster-Ås-fels, og er nu, efter Hovedgaarden Lunds Udparcellering, opbygget ny Gaard: Stuehuset af Bindingsværk med murede Tavls og Straatag. Laden er grundmuret, men de øvrige Udhuse Bindingsværk. Assur. i Brandkassen for 6820 Rdlr.

Gaardens Hartkorn, fri Hovedgaardstaxt, er 19 Edr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. Jordarealet: 400 geometr. Edr. Land, hvoraf den største Deel er Agerland. Jorderne ligge jævnt og bestaae af en moragtig sort Muld omtrent een Fod dybt. Underlaget er deels Leer, deels

Grus og Sand. I Gaardens Ejendomme haves Leermergel og særdeles gode Hedetjørn.

Jordbrugen er som til Lund. Den årlige Udsæd er Rug 16 til 18 Tdr., Byg 36 til 40 Tdr., fort Havre 100 Tdr., Kærter 1 Td. og Hvede $\frac{1}{2}$ Td. — Hø: Avlen: 24 til 30 Læs Vaar: og Kleverhø; thi Eng haves ikke til Peterslund.

Qvægbesætningen: 10 til 12 Heste og Plage, 12 til 14 Køer og Qvier, 40 til 50 Foderstude, 100 Faarehøveder og 6 Sviin. Den årlige Opdræt: 1 Føl, 2 til 3 Kalve og 60 Lam. Ell Gaarden er intet Bøndergods, men Kirketienden af Vester:Affels og Jegense Sogne, som er matric. for 32 Tdr. Det tiendeydende Hartkorn er 242 Tdr. Peterslunds Jorder tillige med Ladebygningen, der blev flyttet fra Lund, og Vester:Affels Kirketiende solgtes i Aaret 1803 til nuværende Ejer for 14000 Rdlr., hvoraf de 4000 Rdlr. kan regnes for Tienden.

Det maa anmærkes, at begge sidstnævnte Gaarde ere Hovedparceller af Hovedgaarden Lund, hvis samlede Hartkorn fri Hovedgaardstaxt var 52 Tdr. 3 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb., og Jordarealet Ager og Eng 516, Hebe og Overdrev 401 geometr. Tdr. Land, i alt 917 Tdr. Bøndergodsets Hartkorn var 420 Tdr. 1 Skp. 3 Fdkr. 1 Alb. Tienderne: Øster: og Vester:Affels Sognes Kønge: og Kirketiender og Jegense Sogns Kirketiende, hvilke 5 Tiender ere matric. for 86 Tdr. Med disse Ejendomme blev Lund i Aaret 1796 solgt for 56000

Nldr. s), og 1798 kun med Bøndergods Hartkorn 107 Edr. 6 Skpr. $2\frac{3}{4}$ Alb. og benævnte Tiender, Bester-Affels Sogns Kongettende undtagen, solgt for 60000 Nldr.

Hovedgaardstaxten blev derpaa saaledes udparcelleret: 1ste Parc. Lund og 2den Parc. Peterslund, hvis Hartkorn og Jordareal ovenfor er anført; 3die Parc. Hartkorn 1 Ede., hvis Areal var Hede og Overdrev 40 geometr. Edr. Land; 4de Parc. Hartk. 1 Ede. 5 Skpr. 2 Fdkr. $1\frac{1}{2}$ Alb., Areal Ager og Eng 24 geom. Edr. Land, og 5te Parc. Hk. 1 Skp. $1\frac{1}{2}$ Alb., Areal Hede og Overdrev 7 geomet. Edr. Land.

Blidstrup.

Borgegaards-Hovedbygningen er grundmuret, men tillige med dens 2de Bindingsværks-Fløje stractaft. Noget af Ladegaarden er og grundmuret. Bygningerne ere affur. i Brandk. for 3810 Nldr. Ved Gaarden er en Teglovn, hvori, foruden Kalk, brændes paa Gangen 4000 Muursteen, som ere af hvidgul Farve. Her er overflødigt Tørvestjær. Her skal og findes Leermergel. Paa Marken er en Afbygger med Jord.

Gaardens Hartkorn, fri Hovedgaardstaxt, er 25 Edr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb. og contrib. 2 Skpr. Jordarealet: Agerjord 254 Edr., Eng og Kjør 73 Edr., anden Græsning, Mose og Hede 114 Edr., i alt 441 geometr. Edr. Land.

Agerjorderne bestaae af sort sandblandet Muld af een Fods Dybde og derover, omtrent en Trediedeel er meget muldet. Den største Deel er inddeelt i 13 Aars

*) Bøndergodset var forarmet; men Bønderne bleve dog, i Anledning af dette Salg — Selvejere.

Gjæder eller Indtagter, hvoraf i Almindelighed tages 5 Rjarve: 1ste R. Gjødningsbyg, 2den R. Vinter-Rug, 3die Rug eller hvid Havre, 4de og 5te sort Havre, og udligger dervaa i længere eller kortere Tid, efterføm Gjødningen kan strække til. Den aarlige Udsæd er om trent Rug 16 Edr., Byg 24 Edr., hvid Havre 15 Edr., sort Havre 60 Edr., Værter $\frac{1}{2}$ Ed. og lidet Vaar-Hvede. Hø=Volen 60 til 70 Læs.

Qvægbesætningen: 14 Heste og Plage, 14 Køer og Qvier, 65 Foderstude, 80 Faar og Gimmere, 20 Bødre og Beder, og 4 Sviin. Den aarlige Opdræt: 1 til 2 Føl, 2 til 3 Kalve og 60 Lam, desuden Gribe.

Bøndergodsets Hartkorn: Jordskyld 202 Edr. 1 Skp. 2 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Møllekyldingen. — Eiender: 2 Konge T. og 2 Kirke T., som ere matic. for 50 Edr. Det tiendeydende Hartkorn 328 Edr.

Sindbjerggaard

er Bindingsværks=Bygning med Straatag. Skudtørsv havees til Fornødenhed, men megen Hede til Lyngstet og Fladtørsv=Gravning. Paa Gaardens Ejendomme findes 6 Afbyggere med Jord, hvoraf de 5 have 33 geom. Edr. Land, der ere dem tildeelte saaledes:

1)	Uger og Eng	4 Edr.	Hede og Overdrev	= Edr.
2)	-	6	-	3
3)	-	4	-	5
4)	-	4	-	1
5)	-	6	-	-

Gaardens Hartkorn, ufri Hovedgaardstaxt, er 16 Edr. Desuden contrib. Hartk. 3 Fdkr. $2\frac{1}{2}$ Alb. Det hele Jordareal, Afbyggernes iberegnet, er Uger og

Eng 288, Hebe og Overdrev 369 geom. Tdr. Land; i alt 657 Tdr.

Markjorderne bestaae af en sort temmelig sandblandet Muld, meest med sandigt Leer-Underlag. Indmarksjorderne besaaes, som sædvanligst, i 5 Aar: 1ste Aar Byg efter Gjødning, 2det Winter-Rug, 3die Rug eller Byg, 4de og 5te Havre, hviler i 6 Aar. Udmarksjorderne besaaes i 4 Aar: 1ste Aar sort Havre, 2det Winter-Rug, hvortil gjødes; 3die Byg og 4de sort Havre; hviler derpaa i 6 eller flere Aar, alt ligesom Gjødningen kan strække til. — Den aarlige Udsæd er 14 til 18 Tdr. Rug, 24 Tdr. Byg og 68 Tdr. sort Havre. Hø-Avlen er omtrent 40 Læs.

Qvægbesætningen: 12 Heste, 14 Køer og Qvier, 40 Foderstude, 100 Faarehøveder og 4 Sviin. Den aarlige Opdræt: 2 Kalve og 60 Lam. Bøndergodset til denne Sædegaard er 2 Gaarde og 5 matriculerede Huse; Hartkornet 7 Tdr. 6 Skpr. 2½ Alb. Tiender ingen. Efter Skjøde af 17 Juni 1783 er Sletdebjerggaard dengang med Bøndergods 9 Tdr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. solgt nuværende Tjær for 5500 Rdlr.

Glumstrup.

Glumstrup ligger ved Glumsvig, som er en ypperlig Havn. Borgegaarden bestaaer af en grundmurret og teglhængt Hovedbygning, 32 Fag lang, med en Qvist, hvori er Overværelser ss), og 2de derfra adskilte Sidebygninger, der, saavel som Ladegaardshusene, ere

ss) Denne Bygning er opført i Aaret 1797, og de dertil brugte Tag- og Muurstenene ere fra Gaardens eget Teglværk.

Bindingsværk med murede Tavl og Straatag. Assur. i Brandk. for 12510 Rdlr. Til Gaarden er en Hauge med Frugttræer, og en privilegeret Bejrmølle, der indbringer omtrent saa meget Toldkorn, at Gaardens Folk dermed kan brødfødes. Paa Gaardens Mark, ved Udskibningsstedet, ligger et Teglværk, hvortil Leer, Sand og Løv havet i Nærheden. Almindeligst brændes her fem Gange om Aaret, hver Gang 8000 Muursteen og noget Kalk. Her er Overflødighed af Løvstjør og Leermergel, og særdeles godt Fiskefæ af Helt, Gjedder og Aborrer.

Gaardens Hartkorn, ufri Hovedgaardstakt, er Ager og Eng 28 Tdr. 6 Skpr. 1 Alb., og Møllestyld 4 Skpr. 1 Fdkr. Jordarealet: Agerjord 270, Eng 10, Hede og Overdrev 172 geometr. Tdr. Land; i alt 452 Tdr. Hvor Fjorden ikke hegner, er Gaardens Mark godt indhegnet med Jorddiger og Grøfter.

Glumstrup Mark er anset for den bedste Korn- og Græsmark i hele Nors. Den har næsten overalt et fedt sort Muldlag med passende Sandblanding, som for en stor Deel er 3 til 4 Fod dybt, og er derfor og saare frugtbar. Underlaget er deels almindeligt Leer, og deels Leermergel. Nærmest ved Gaarden er 36 Tdr. Sædeland, der bruges som Alsæd, og er deelt i fire Falde: 2 hvert paa 10 Tdr. og 2 hvert paa 8 Tdr. Land. Et Fald gjødes om Aaret, og faaer saaledes det Hele Gjødning hvert 4de Aar. Det 1ste Aar efter Gjødning saaes Byg, 2det ligeledes Byg, 3die Havre, 4de Biffer og Havre. (Mere om Alsædjordens Behandling s. Cap. 10). Den øvrige Gaardens Mark besaaes i 5 og hviler i 7 til 8 Aar. Almindeligst er Sædesølgen: 1ste Aar Byg,

hvortil gjsbes; 2det Vinter-Rug, 3die Byg, 4de sort Havre, 5te sort Havre med Klexer, deels og blandet med Vikker.

Foruden de ovennævnte Sæde-Arter faaes og nogen rød Vinter-Hvede deels i Allædjord 2det eller 3die Aar efter Gjødning, deels i Brødjord det 2det Aar efter Gjødning; og bliver denne Sæde-Art ved at lykkes, som hidtil, skal Udsæden betydeligen forøges *). Den aarlige Udsæd er Rug 24 Edr., Byg 80 Edr., sort Havre 120 Edr., Vikker 20 Edr., hvoraf endeel blandes med Havre; Vinter-Hvede 1 Ede.

Hø-Uds: Enghø 40 Læs, Klexer og Baarhø 70 Læs, desuden Hø af Vikker og Havre 40 Læs, i alt 150 Læs.

*) Først i Septbr. 1808 blev saaget Vinter-Rug i Allæd 4 Skpr. til 3die Kjørve, og i Brødjord fire Skpr. til 2den Kjørve efter Gjøde, og kun efter engangs Pløjning. Hr. Gjedde har havt den Godhed at underrette mig om Udsaldet, som blev: At han i Allæden avlede sex Træver og 5 Kjørve, og i Brødjorden tre Tr. tolv K., tilfammen 9 Tr. og 17 K., som gav tolv Tønder og fire Skpr. aftarstæn Hvede. Han regner at have avlet i Allæden over 15 Fold, men i Brødjorden kun 9 Fold. Han har nu i Septbr. 1809 saaget til 2den og 3die Kjørve efter Gjøde 11 Edr., hvortil kun eengang er pløjet. Jorden blev harvet paa langs to Gange og paa tvers een Gang. Gaavel i dette, som i foregaaende Aaringer, er Hveden saaget tør, uden at støbes. Brand er hidindtil ej mærket. Til hver af sine Bønder, paa Ager har Hr. Gjedde foræret en Skp. Hvede, for at de og paa deres lille Land, hvis Jordsmøn er som Glumstrup Marks, skulle dermed gjøre et Forsøg.

Drægbesætningen: 7 Heste, 16 Røer og Qvier, 64 Staldstude, 40 Foderstude, 64 Faar, Bødre og Bødder, 14 Svin. Den aarlige Opdræt: 2 Kalve og 40 Lam.

Bøndergodssets Hartkorn er 111 Edr. 5 Skpr. 2½ Alb. Møllekyld og Tiender ingen. Slumstrup med Bøndergods 129 Edr. 3 Skpr. 3 Fdkr. ¾ Alb. Hartk. er ved Skjøde af 23 Juni 1789 solgt for 17400 Rdlr., og i Maret 1805 med det nu tilhørende Bøndergods solgt nuværende Ejer for 41000 Rdlr.

Drndrup

ligger ved en Viig, kaldet Drndrup Viig. Hele Gaarden er af Bindingsværk med murede Tavls. Borgegaarden, som bestaaer af 3 Længder, er teglhængt. Affur. i Brandk. for 4000 Rdlr. Ved Gaarden er, isteden for den forrige Vandmølle, bygget en Vejrmølle, hvori og er Lejlighed til Grubbeværk. Her gives overflødig Tørveskjer, Leermergel og andet godt Leer, saa at et Teglværk kunde med god Fordeel drives, især da her er en god Havn og beqvemt Udfibningssted. Af Sjorden haveS Gjedder, Aborrer, Helt ic.

Gaardens Hartkorn, fri Hovedgaardstaxt, er Ager og Eng 21 Edr. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1½ Alb. og Møllekyld 4 Skpr. 1 Fdkr. Jordarealet: Agerjord 150, Eng 53, Rjar og Hede 160 geometr. Edr. Land; i alt 363 Edr. — Marken er jævn og bestaaer af en let sort Muldjord, som er tjenlig til al Slags Sød, og med rette holdes den for een af de bedste i Landet. Jorderne bruges i 5 Aar saaledes: 1ste Aar Gjødnings-Byg, 2det Vinter-Aug, 3die Byg, 4de sort Havre, 5te sort Havre med Klever; og hviler i 5 Aar. Den aarlige

Udsæd er Rug 20 Edr., Byg 30 Edr., sort Havre 60 Edr. — Hø-Avlen: Klover og Gaarhø 30 til 35 Læs, og Enghø 60 til 70 Læs.

Qvægbesætningen: 8 Heste, 10 Køer og Qvier, 50 Staldstude, 20 Faarehøveder, og 4 Svin. Den årlige Opdræt 12 Lam.

Bøndergods intet. Tiender: Rækkebye Sogns Kirketiende, matric. 14 Edr. Det tiendeydende Hartk. er 63 Edr. 4 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.

Gaarden med sin Tiende blev i Aaret 1800 solgt for 11000 Rbd. og i 1805 for 18500 Rbd.

Ørnstrup var tilforn en complet Hovedgaard af Hartkorn, fri Hovedgaardstaxt, 40 Edr. 1 Skp. 1 Alb. og Jordareal Uger og Eng 439, Hede og Overdrev 321 geomet. Edr. Land. Efter Skjæde af 1798 blev Gaarden med Bøndergods 205 Edr. 4 Skpr. 2 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. Hartk., samt Rækkebye og Rækkebye Sogns Kirketiende solgt for 39000 Rbd., og derefter udstykket i 37 Parceller, som ved Kjøb og Salg sammensmeltede til 14 følgende:

	Hartkorn.				geom. Edr. Land.		Anmærkning.
					Uger og Eng.	Hede og Overdrev.	
1	21	5	3	$\frac{1}{4}$	203	160	Hovedparc. Ørnstrup, som ovenfor er beskrevet.
2	4	3	2	0	65	43	Med Parc. 2 til 14 er siden foregaaet nogen Forandring. Paa nærværende Tid findes derpaa 6
3	2	4	1	$\frac{1}{4}$	22	23	
4	1	3	2	$\frac{1}{4}$	23	3	
5	=	4	1	$\frac{1}{4}$	7	5	
6	4	=	=	$\frac{1}{4}$	42	14	
7	=	5	3	$\frac{1}{4}$	16	17	

Hartkorn.				geometr. Edr. Land.		Anmærkning.				
				Ager og Eng.	Hede og Overdrev.					
8	=	Edr. 3	Skp. 3	Fkr. 2 $\frac{3}{4}$	Alb.	7	5	Gaarde og Huse, foruden Parc. N. 12 og 13, som ere lagte til et nærliggende Hus paa Læbring Mærk, og Huset derved bleven til en Gaard, der er regnet til Læbring Sogn.		
9	=	-	1	-	3	-	2 $\frac{1}{2}$		4	8
10	=	-	2	-	2	-	1 $\frac{3}{4}$		4	20
11	=	-	=	-	3	-	1 $\frac{1}{2}$		2	6
12	=	-	1	-	2	-	1 $\frac{1}{2}$		4	7
13	1	-	5	-	=	-	2 $\frac{1}{2}$		16	6
14	1	-	5	-	=	-	1 $\frac{3}{4}$		24	4
40				1	=	=	1		439	321

Damsgaard.

Bygningerne ere tilhobe Bindingsværk med Straa- tag. Omkring Borgegaarden, som bestaaer af tre sammenbygte Længder, findes endnu Levninger af Grave. — Paa Gaardens Mærk en Korn-Bandmølle med Sigtværk, kaldet Damsgaards Mølle; en Skind-Stampemølle, kaldet Havmølle, og 4 Afbyggere med Jord. Løvstjør og Lyng have til Fornødenhed. Leermergel findes ved Fjord siden.

Gaardens Hartkorn, ufri Hovedgaarstaxt, er Jordskyld 26 Edr. 1 Skp. 2 Fdkr. og contrib. 6 Edr. 2 Fkr. 1); Mølle skyld 2 Edr. 1 Skp. Jordarealet: Ager og Eng 463, Hede og Overdrev 350 geomet. Edr. Land, hvorunder det contrib. Hartkorns Areal og er indbefattet.

1) For kort Tid siden er noget af dette contrib. Hartkorn solgt til adskillige Beboere i Sognet, men hvor meget er mig ikke nøjagtigt bekjendt.

Marken er jævn, bestaaende af en feed sort Muld med nogen Sandblanding og leret Underlag. Indmarksjorderne bruges i 5 og hvile i 6 Aar. Det 1ste Aar faaes Gjødningsbyg, 2det Vinter-Kug, 3die Byg og tildeels anden Kjørø Kug, 4de og 5te Havre, det sidste Aar tillige Klever. Udmarksjorderne bruges i 4 Aar: 1ste Aar deels Grønjords-Havre, deels Urter; 2det Byg, hvortil gjødes; 3die hvid Havre, 4de sort Havre. Disse Jorder hvile i flere eller færre Aar, efter som Gjødningen kan strække til. Den aarlige Udsæd er Kug 20 Edr., Byg 50 Edr., hvid Havre 20 Edr., sort Havre 80 Edr., Urter 2 Edr. Hø-Avlen: 90 Læs.

Qvægbesætningen: 14 Heste og Plage, 12 Køer og Qvier, 66 Foderstude, 120 Gaarehøveder, 4 Sviin. Den aarlige Opdræt: 1 Kalv, 80 Lam og hverandret Aar et Føl.

Bøndergodset: 24 Edr. 3 Skpr. 1 Fdkr. $\frac{1}{4}$ Alb. Hartk. — Tiender: Ovttrup Sogns Kirketiende, som er matric. for 21 Edr. Det tiendeydende Hartk. er 97 Edr. — Damsgaard, uden Bøndergods, alene med de paa dens Grund værende 2de Møller, blev paa offentlig Auktion den 20 Oktbr. 1783 kjøbt for 5350 Rdlr., og Ovttrup Sogns Kirketiende tillige med Herligheden i det contrib. Hartk., som bruges under Tæbring Præstegaard, for 1420 Rdlr. Paa samme Auktion kjøbtes til Gaarden følgende Bøndergods: Ovttrup By, af Hartk. 36 Edr. 5 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. for 1310 Rdlr. *), samt en Gaard og nogle Huse i Tæbring af Hartkorn 11 Edr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb. for 701 Rdlr.;

*) Dette Bøndergods var meget forarmet.

i alt Bøndergods Hartk. 48 Tdr. 4 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. for 2011 Rdlr. Næsten Halvdelen af dette Hartkorn er siden bleven Selvejendom.

Frøsløvsgaard.

Borgegaarden er grundmuret og teglhængt, bestaaende af 3 Længder med en fra Hovedbygningen udgaaende Qvist. Ladegaarden er deels Grundmuret, deels Bindingsværk med murede Tavls. Bygningerne ere assurede i Brandk. for 10020 Rdlr. Den 20 Juli 1786 brændte Borgegaarden, som da var en ny Bindingsværks Bygning, ganske af, og det paa en Dag, da Ejeren med Kone var fraværende. — I Haugen er Frugttræer og begyndt med Humle-Anlæg. Ved Gaarden er en Vejrmølle, en Tegl- og Kalkovn, hvori brændes paa Gangen 12 til 1400 Muursteen af rød Farve og 30 til 34 Tdr. Kalk; paa Marken et Par Alfbyggere. Tørvestjær havestil Overflod. I Gaardens Udmark findes en Kalkgrube, som formedelst Ejeren's hensigtsmæssige Brug deraf til Exempel for Andre, og den Andre derved til forundte Adgang, er bleven en Kilde til Velstand. Efter længe forgjæves Søgen efter Mergel paa Gaardens Ejendomme, blev denne Grube hændelsesviis opdaget i Foraaret 1773, da to Bønder vare i Færd med at udkaste en Ræv af sin Hule u). — I Kjøret østen for

- u) Første Kridegrube var vel endeel Aar tilforn opdaget, men den blev ikke synderlig afbenyttet, især til Indmarksjorder, før man lærte, at det kun er ved Misbrug af Kridemergelen, at Ordsproget bliver anvendeligt, Kride gjør en riig Fader, men en fattig Søn. Men Misbrugen udeblev dog ikke, hvorom siden skal tales.

Gaarden findes Sandmergel, blandet med Hjorte-
Muslingfæller.

Gaardens Hartkorn, fri Hovedgaardstact, er
23 Edr. 4 Skpr. 3 Fdkr. 2 Alb., og contrib. 7 Edr. 2
Fdkr. 2 Alb. — Jordarealet: Agerjord 320, Eng
150, Hede og Overdrev 110 geomet. Edr. Land; i alt
588 Edr. — Der arbejdes paa Markens Indhegning
med Gjerder af Krideslind og Kridesteen. Hidindtil ere
7050 Alen dobbelt og 4400 Alen enkelt Gjerde opført.
Desuden Hegningsgrøfter igjennem Kjærene 5000 Alen.

Jorderne bestaae af god Kornmuld, Underlaget er
for det meste leret, for en Deel gruset. — Indmar-
ken er inddeelt i 9 Tægter, hvoraf 4 besaaes og 5 ligge
ud til Græs. Det 1ste Aar saaes Gjødningsbyg, hvor-
til som sædvanligt pløjes to Gange; 2det Aar Vinter-
Kug og Byg. Er Jorden alt for seneret (o: fuld af
Senegræs), pløjes til Bygget to Gange, ellers kun een
Gang, det første muligt om Foraaret; 3die og 4de Aar
Havre, hvortil pløjes om Efteraaret. Til sidste Kjærv
saaes tillige Klexer. Udmarken er deelt i 12 Tægter,
hvoraf 4 besaaes og 8 hviler. Det 1ste Aar saaes Vr-
ter og Vikker; 2det Aar Byg, hvortil gjødes; 3die Aar
hvid Havre og Byg; 4de Aar sort Havre med Klexer;
denne sidste slaaes det første Aar. Udmarken pløjes om
Efteraaret og besaaes om Vaaren i samme Pløining. —
Den aarlige Udseid: Kug 5 Edr. (tilforn mere Kug,
men mindre Byg), Byg 62 Edr., hvid Havre 15 Edr.,
sort Havre 95 Edr., Vrter 4 Edr., Vikker 4 Edr.,
Vaar-Hvede 2 Edr. — Hs-Avl: Vaarhø 40 Læs og
Enghø 100 til 110 Læs.

Qvægbesætningen: 8 til 10 Heste, 20 Køer og Qvier, 68 Staldstude, 20 Foderstude, 120 Faarehøveder, 5 Svin. — Den aarlige Opdræt: 60 Lam.

Bøndergodssets Hartkorn: Lordskuld 389 Edr. 4 Ekpr. 2 Alb. Møllekuld 14 Edr. 7 Ekpr. — Tien-der: 5 Konge T. og 5 Kirke T., tilhøbe matric. for 155 Edr. Det tiendeydende Hartkorn er 1126 Edr.

Jølbygaard

er Bindingsværk med Straatag. Lørveskjær haves til Fornødenhed v). — Gaardens Hartkorn, ufri Hovedgaardstaxt, er 16 Edr. 3 Ekpr. 1 Fdkr. — Jordarealet: Ager og Eng 173, Hede og Overdrev 52 geometr. Edr. Land. — Jorderne, som bestaae af god sort Kornmuld paa leret og gruset Underlag, inddeles og bruges saaledes: 1) Fem Stykker, 15 Edr. Land à 10000 Qvad. Al., besaaes 1ste Aar med Grønjords-Byg i Efteraars-Pløjningen; 2det Aar med Urter, hvortil for det meste pløjes to Gange; 3die Aar med hvid Havre, 4de Aar med sort Havre og Vikker sammen og tillige Klever, 5te Aar slaaes Kleveren to Gange, 6te Aar igjen Byg o. s. v. 2) Syv Stykker Indmarksjord, hver paa 40 Edr. Land, besaaes 1ste Aar med Grønjords-Rug, hvortil pløjes to Gange, første Gang i Juli og anden Gang sidst i September, da Gjødningsen, som er udført strax før eller efter Høsten, nedpløjes, og skeer Besaaeningen 4 eller 5 Dage derefter; 2det Aar med Byg, hvortil er pløjet om Efteraaret; 3die Aar med Byg eller sort Havre og Klever. Jorden hviler derpaa i ubestemt

v) Ved Jølbygaard bygges i Aaret 1809 en stor Beir-mølle med fire Qværne.

Tid. 3) Hjorten Stykker, hver paa 6 Edr. Land, besaaes i fem Aar: 1ste Aar med Vaar-Byg, hvortil gjsdes i Rækker, det er: naar Vaarsæden er lagt, pløjer man 4 Furer midt paa Grønjords-Ageren, hakker dem i Stykker og dermed blander og bedækker Møget i en sammenkastet Række langs ad Ageren. Denne Blanding spredes strax før Høst og nedpløjes om Efteraaret. Den halve Deel ompløjes om Foraaret til Sæden; men den øvrige Deel besaaes i Efteraars-Pløjningen saa tidlig Jorden er tjenlig til Harving. 2det Aar saaes Byg, Vaar-Rug eller Vaar-Hvede i Efteraars-Pløjning; 3die Aar Byg og sort Havre sammen, sædvanligst i Efteraars-Pløjning; 4de Aar sort Havre; 5te Aar sort Havre med Klexer. Jorden hviler derpaa i kortere eller længere Tid eftersom Gjødningen kan strække til. — Hø: 60 Læs. — Den aarlige Udsæd er Rug 6 Edr., Byg 30 Edr., hvid Havre 8 Edr., sort Havre 50 Edr., Vrter 3 Edr.; desuden nogen Vaar-Hvede og Vikker.

Qvægbesætningen: 6 Heste, 8 Kæer, 40 Staldstude, 10 Faarehøveder og 2 Sviin. — Den aarlige Opdræt: 2 Kalve.

Bøndergodsets Hartkorn er 8 Edr. 6 Skpr. 1½ Alb. — Tiender: 1 Konge T. og 2 Kirke T., maticulerede for 37 Edr. Tiendeydende Hartkorn 233 Edr.

Jølbysgaard med Solbjerg og Øster-Jølbye Sognes Kirketiender, samt Øster-Jølbye Sogns Konge-Korntiende, blev i Aaret 1804 solgt for 13000 Rdlr.

Overgaard

er Bindingsværks-Bygning med Straatag. Assureret i Brandk. for 3630 Rdlr. — Lærvestjær høves til Fornødenhed, og ypperlig Leermergel paa forskjellige Steder.

Gaardens Hartkorn, usri Hovedgaardstact, er 16 Edr. 1 Fdkr. 1 Alb., og contrib. Hartk. 3 Edr. 1 Skp. $2\frac{1}{2}$ Alb. — Jordarealet: Ager og Eng 152, Heide og Overdrev 19 geomet. Edr. Land. — Marken bestaaer meest af høie Bakker og leerblandet Muld med leret Underlag. Jordernes Inddeling og Brug er, som hos Bønder i Almindelighed. Den aarlige Udsæd skal være: Rug 2 Edr., Byg 28 Edr., hvid Havre 10 Edr. og sort Havre 30 Edr. — Hø-Avlen: 20 Læs.

Qvægbesætningen: 8 Heste og Plage, 8 Køer og Qvier, 30 Foderstude, 26 Faarehøveder, 2 Sviin. — Den aarlige Opdræt: 1 Hø, 2 Kalve og 20 Lam. Bøndergods: intet. Tiender: ingen. — I Aaret 1786 solgtes Overgaard for 2330 Rdlr. og 1799 for 4600 Rdlr.

Ullerup

er Bindingsværk med murede Taal. Borgegaarden, som bestaaer af tre sammenbygte Længder, er teglhangt, og baade denne og Ladezaarden omgivet med Grave. Bygningerne og en Vejrmølle ved Gaarden ere assur. i Brandk. for 7900 Rdlr. — Haugen er skikkelig stor, forsynet med mange Frugttræer og godt holdt vedlige. I et Qvarteer er Humle-Anlæg, som lykkes særdeles godt. — Gode Skudstrø høves til Overflod, og Her

det sørv til Fornødenhed. Fiskerie haves i Fjorden og ved Opgang i Skarum Aae.

Hartkornet, fri Hovedgaardstaxt, er Jordskjld 33 Edr. 6 Skpr. 1 Fdfr. 2 Alb. og Møllekjld 4 Edr. 2 Skpr. — Jordarealet, hvorunder ogsaa indbefattes nogen umatriculeret contrib. Udmarksjord, er: Agerjord 310, Eng 108, anden Græsning, Moser og Heide 142 geometr. Edr. Land, i alt 560 Edr. — Markjorderne ligge lavt og jævnt, og bestaae for det meste af sort Muld, mere tung end let. Nogle Falde ere gode til Rug, men i det Hele ere Jorderne bedst skikkede til Byg og Havre. De fleste Jorder ere saaledes inddeelte, at de besaaes i 5 og hvile i 7 Aar. Sædesplgen er den sædvanlige, som f. Ex. til Dueholm. — Den aarlige Udsæd er Rug 30 Edr., Byg 60 Edr., hvid Havre 25 Edr., sort Havre 95 Edr., Kærter 3 Edr. — Hø-Avlen 2 til 300 Læs.

Dvægbesætningen; 16 til 18 Heste og Plage, 24 Køer og Qvier, 84 Staldstude, 70 Faar, Bøvre og Veder, 12 Sviin. — Den aarlige Opdræt: 2 Føl, 3 til 4 Kalve, 60 Lam; desuden Grise.

Bøndergods: 270 Edr. Hartkorn. — Tiender: 1 Ronge T. og 3 Kirke T., matric. for 76 Edr. Tiendeydende Hartkorn omtrent 414 Edr.

Ullerup, med Bøndergods 173 Edr. 1 Skpr. $\frac{3}{8}$ Alb. Hartk. og Jørsbye Sogns Kirketiende, er efter Skjøde af 17 Juni 1786 solgt til nuværende Ejer for 18000 Rdlr.

Se

er Bindingsværk med Straatas, og, tilligemed hosliggende Bejrmølle, assur. i Brandf. for 4810 Rdlr. — Vaa

en Udkant af Gaardens Mark er for faa Aar siden bygget en Gaard, kaldet Møllehaug. God Løvefjær høves, saavel i Moser, som i Heden. — Hartkornet, fri Hovedgaardstaxt, er Jordskyld 19 Tdr. 7 Skpr. 2 Fdkr. 1 Alb., og Møllefkyld 1 Td. 2 Fdkr. Desuden bruges under Gaarden contrib. Hartk. 3 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. — Jordarealet, det contrib. Hartk. iberegnet, er Agerjord 226, Eng 30, anden Græsning, Mose og Hede 86 geomet. Tdr. Land, i alt 342 Tdr. — Marken bestaaer af en noget karp Muldjord med leret Underlag. Indmarksjorderne besaaes i 5 og hvile i 5 eller 6 Aar. Udmarksjorderne besaaes i 4 eller 5 Aar og hvile, eftersom de ere gode og ringe, i kortere eller længere Tid. — Den aarlige Udsæd er Rug 34 til 36 Tdr., Byg 25 Tdr., hvid Havre 10 Tdr., sort Havre 80 Tdr., Vrter 1 Tde. Hø: Avlen: 70 til 80 Læs.

Drægbesætningen: 14 Heste og Plage, 16 Kræer og Qvier, 60 Foderstude, 70 Saar, Bødre og Bedder, 4 Sviin. — Den aarlige Opdræt: 2 Føl, 2 til 3 Kalve, og 60 Lam.

Bøndergods: 280 Tdr. Hartkorn. — Tiender: 1 Konge T. og 2 Kirke T., matrik. for 76 Tdr. Tiendebønde Hartk. 479 Tdr.

Efter Skjøde af 24 April 1772 er Søe, uden Bøndergods, den Gang solgt til nuværende Ejer for 2750 Rdlr.

Mandrup

er Bindingsværk, Borgegaarden teglhængt. Affur. i Brandf. for 7950 Rdlr. — Ved Gaarden er en Vejrmølle til eget Brug. Her er overflødig Løvefjær

og i Gaardens Mark Le er mærgel paa adskillige Steder. — Hartkornet, fri Hovedgaardstaxt, er 27 Edr. 6 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb. og contrib., som bruges under Gaarden, 9 Edr. 3 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. — Jordarealet: Agerjord 300, Eng 108, Hede og Overdrev 70 geom. Edr. Land, i alt 478 Edr., hvoraf 7 geom. Edr. Land Engbund ligger paa Saartoft Byes Mark. — Den lave jævne Deel af Marken, som egentlig udgjør Indmarken, bestaaer af en feed lerig Muld. Den høie bjergfulde Deel eller Udmarken bestaaer for det meste af sort sandblandet Muld. Jorderne bruges i 4 eller 5 Aar og hviler i 8 Aar. — Den aarlige Udsæd er Rug 20 til 24 Edr., Byg 60 til 64 Edr., hvid Havre 30 Edr., sort Havre 70 Edr., Værter 4 til 6 Edr. — Hø: Avlen 150 til 160 Læb.

Qvægbesætningen: 12 til 16 Heste og Plage, 16 Kber og Qvier, 80 Staldstude, 20 Foderstude, 100 Faarehoveder, 8 Sviin. Den aarlige Opdræt: 3 Føl, 2 Kalve, 80 til 100 Lam.

Bøndergods: Hartkorn 200 Edr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. — Tiender: 2 Konge T. og 1 Kirke T., matric. for 68 Edr. Tiendeydende Hartkorn 354 Edr.

Mandrup med Bøndergods 200 Edr. 2 Skpr. 2 Fdkr. 2 Alb. Hartk. og Flade Sogns Kirketiende er, efter Skjøde af 7 Maj 1776, solgt til nuværende Ejer for 13000 Rdlr.

§. 8.

Om Kjøbstæden Nykjøbing.

Nykjøbing, som skal have været Kjøbstad i omtrent 450 Aar, ligger paa Landets østlige Kant langs Enden af en Viig, der formedelst en fra Byens Grund

udfyldende Odde, kaldet Holmodde, er deelt i tvende mindre Bugter, af hvilke den østlig for Byen kaldes Nykjøbings Havn, og den sydlig for Byen Kloster-Havn. Paa Landsiden er Byen næsten ganske omgivet af Kjør og sid Engbund; og da Grunden, hvorpaa den er anlagt, for størstedelen er vunden fra Kjøret og Vigen, ligger den desaaarsag meget lavt og fugtigt; kun den sydlige Deel, hvis Grund i Oldtiden var en Holm og tildeels endnu kaldes Holmen, har en højere Beliggenhed. Nordost for Byen støder dens moradsige Grund til nogle Landbrinker af ulige Højde, 4 til 10 Alen x). Løt vesten om Byen løber en Aae, kaldet Vester-Aae, som paastedet nær gjer Skjel imellem Byens og Dueholms Grunde. En anden Aae, kaldet Nørre-Aae, løber tværs igjennem Byen, og over samme er en Kjørebroe og to Gangbroer. Kun paa to Steder er ordentlig Indkjørsel til Byen, nemlig ved den vestre og nordre Ende, kaldte Vesterbom og Nørrebom y).

x) Disse Brinker, kaldte H a v b a k k e r, vilde jeg ikke have nævnet, dersom de ikke i Pontopp. Danske Atlas bleve kaldte „en høj Bakke, som indeholder Kalksteen“, og i det udfomne geografiske Haandlexicon: „en Kalkklippe“, uagtet her ikke findes mindste Spor til Kalksteen eller Kalkgrund. Skulde Kalkgrunden, som for endeel Aar siden blev opdaget i Frydskbrønd Mark, en Fjerdingvei vesten for Nykjøbing, ogsaa række hertil, maa den ligge meget dybt. Ved Foden af Brinkerne findes god Leermergel.

y) Nordvestlig for Byen er, da Vandvejen i Aaret 1807 blev anlagt over Kjøret, indrettet en ny Bom, hvor-

Foruden et lidet Torv, er her 12 Gader og Stræder: Hovedgaderne, som ere Vestergade, Aldgade og Nørregade, løbe i en Krumning langs igjennem Byen fra Vester- til Nørrebom; de øvrige Gader ere: Østergade, Strandgade, Fjordgyde eller Ringsgyde, Kirkegyde, Holmen, Loftgade, Holgersgyde, Baggyde og Færkenstræde.

Byen har i gammel Tid været langt mere bebygget end den er nu. Dens Formindskelse kan især tilskrives de ødelæggende Ildsvaader, hvoraf den tre Gange haar- deligen har været hjemløst. I Sommeren 1560 brændte den paa 14 Huse nær; efter hvilken Brand den ikke opnaaede sin forrige Størrelse. Den 20 Octbr. 1715 afbrændte den bedste Deel af Byen, og endelig maatte den 1748 den 24 August om Eftermiddagen friste samme Skjebne, da 48 Gaarde og Huse bleve lagde i Aske. Efter enhver af disse ulykkelige Hændelser ere vel de Brandlidtes tunge Kaar blevne formildede ved Kongelige Benaadninger; men dette naaget har hver Ildbrand efterladt sig øde Pladse, som ere blevne ubebyggede. Saa- vidt kan sluttes af en gammel Grundtæxt fra 1682 og det Locale selv, har Byen, før den førstnævnte Brand, bestaaet af omtrent to hundrede Gaarde og Huse. Paa nærværende Tid bestaaer den af 116 private Gaarde og Huse, alle kun een Etage høje, undtagen at fire Gaarde have Qviste til Gaden, hvori er Overværelser; og, paa nogle faa nær, som i den senere Tid ere blevne grundmurede, ere de alle af Byndingsværks-Bygning; kun 22 ere

igjennem Hovedfærseleu nu er til og fra Nørreherred og Wilsfund.

teglhængte, de øvrige Straatagte. Samtlige private Bygninger ere assur. i Brandkassen for 4544° Rdl. — De publike Bygninger ere: en Kirke, et Skolehuus, to Hospitaler z) og et Tinghuus.

I. Kirken æ), kaldet St. Clemens Kirke, er en gammel grundmuret Bygning, som ligger paa det beqvemteste Sted i Byen, tæt ved Torvet og paa den høje Grund, der, som ovenmeldt, i Oldtiden har været en Holm. Hovedbygningen har paa nordre Side fire sammenhængende Udbygninger, hvis fremstaaende takkede Gavle giver Kirken, fra den Side betragtet, nogen Ansæelse. Den østerste af disse Udbygninger er til Sacra-
sti; den vesterste Baabehuus, hvorigjennem den almindelige Indgang er til Kirken; og de to midterste tjene til at forstørre Kirkens indvendige Rum. Et lidet Stykke af Højkirken er blytakt, Resten teglhængt. Taarnet er $33\frac{1}{2}$ Alen højt, en simpel Bygning med murede Gavle og Blytag, og har kun dette Udmærkende, at dets Tindinger ere udvejsede. Kirken tilligemed Taarnet er udvendig $65\frac{1}{2}$ Al. lang, og saavidt Udbygningerne gaae (nemlig paa en Strækning af 42 Al.) $24\frac{1}{2}$ Alen bred.

z) Siden 1808 tillige et fattighuus. S. Cap. 7. S. 2.

æ) Vor, før Nykjøbing blev til, en Landsbye-Sognekirke, hvortil laae Kolstrup og Byerne Benner og Bettel; hvilke Byer uden tvivl ere blevne forstyrrede under Rigets ulykkelige Forfatning i 14de Aarhundrede; og har Nykjøbings og Dueholm Klosters Opkomst hindret dem fra at rejse sig igjen. Bettel skal have ligget norden for Nykjøbing, og Benner paa den Plads i Dueholms Vester-Mark, som endnu kaldes Bennegade.

Hvad Kirkens indvendige Bestaaffenhed angaaer, da har den overalt murede Hvalvinger; -er meer end rummelig nok, lys og pyntelig, undtagen Altertavlen, som højlig trænger til Forbedring o). Foruden Hovedgangen ligesom Alteret, er der i de ovennævnte 2de Udbygninger en mindre Gang, saa at her altsaa er tre Rader Stole, af hvilke den mellemste er til Fruentimmer. Desuden er her fire lukte Stole og to Pulpiturer. — Altertavlen, der, som allerede maeldt, trænger til Forbedring, er liden, af malet og forgyldt Billedhugger-Arbejde, tildeels temmelig smagløst, og i sin nuværende Tilstand til ikke liden Banziir. En Indskrift paa samme-viser, at den Aar 1657 er skænket til Kirken af ærlig og velbyrdig Mand Hans Juul til Starupgaard og hans Hustru Frue Elisabeth Krag af Trudsholm, efter at han med Dueholm Kloster havde været forlehnet. Med forgyldte Bogstaver meldes, at Anne Jacobsdatter, sal. Morten Qvistis, har paa egen Bekost-

- o) I Aaret 1796 skænkede Handelsmand Søren Christensen Kræmer paa sin Døds seng Et hundrede Rigsdaler til Kirkens indvendige Prydelse. Denne Gave blev forøget med Bidrag fra Udskillige af Menigheden. For samtlige Gaver foretoges en deel Forbedringer og deriblandt denne, at et gammelt brøstfældigt Sprinkelværk, som skjulte Choret for Menigheden, blev borttaget; Stole, Pulpiturer &c. malede lyseblaa, med videre; men til Altertavlen kunde Capitalen ikke række, og Orgelets Træværk blev kun grundet. Som Bidrag til at afhjælpe disse Mangler, har Chirurg Peder Leiske, som døde i Novbr. 1801, testamenteret Tyve Rigsdaler. Det bør tilføjede anmærkes, at Kirken er fattig.

ning ladet staffere denne Altertavle Anno 1699 aa). — Til Alteret er fire Messing-Lyfestager, 2 store og 2 mindre. — Til Brug ved Communionen have følgende Sølvtoj: 1) En forgyldt Kalk paa tre Vaales Rum med Patel; begge Dele en Gave af sal. Conferentsraad Poul von Klingenberg og Frue Edel Elisabeth Bielke til Højriis, hvis Vaabener staae paa Kalken og Bogstaverne P V K B. F E L B., som betyder Givernes Navne. 2) En Biinkande, hvorpaa staaer: (Jørgen Nielsen Floutrøp og Marren Nielsdatter Hesselbjerg 1713) er uden forgyldning, og derfor ikke bruges. 3) En Oblatæske med Navnene J. Halse og A. A. A. S. (∴ Anthonette Augusta Amalia Storhammer, Hr. Halses Hustru) 1761 bb). 4) En liden Kalk med Patel og Sølvflaske, alt indvendigt forgyldt, til Brug ved Syges Besøgning, uden Indskrift.

aa) I Aaret 1807 blev denne Altertavle nedtagen, og i samme Sted et smukt Vindue indsat i Muren med en høj Erøpille paa hver Side. Oven over Vinduet er anbragt et Gardinbræt, hvorpaa røde Silke-Gardiner ere hængte. Paa Gardinbrættet og Pillerne have 5 Billeder, som stode i den gamle Altertavle og forestille Kristus som hudstrøgen, forskæftet m. m., faaet Plads. Alteret er flyttet ud fra Muren og, efter Menighedens Ønske, har Præsten sin Plads bag Alteret med Ansigtet mod Forsamlingen.

bb) J. (∴ Jens) Halse var Sognepræst her i Nykjøbing, og døde som Pastor emeritus 1767 i en Alder af 85 Aar. Han har og givet til Kirken Ewalds Concordans til Brug for Sognepræsten.

Døbefonten staaer i et Afstykke i det nordøstlige Hjørne cc). — Prædikestolen er ved den søndre Muur midt for Stolene. — I Hovedgangen hænger tre Messing-Lysekroner dd) og et Fregatstrib, hvilket Kjøbmand Th. Jepsen lod ophænge i Aaret 1803. — Kirken har et godt Orgel med Pedaler.

Paa Rygstykket af den nordre Skriftestoel staaer i een Linie den Munkeskrift, som sees paa Kobbertavlen I. og hvoraf erfares, at Choret maa være tilbygget Aar 1500.

Paa en Gravsteen tæt neden for Choret findes denne Indskrift:

Hier unter lieget begraben Die wolgebohrne Fraw, Fraw Aletta Marcelis gebohrne von der Camer, weiland Fraw auf Dueholm und Lund, gebohren in Grawenhag in Holland Ao. 1622. Und alhier auf Dueholm den 21 Januari Ao. 1680 gott-saelig im Herren entschlafen ihres Alters 58 Jahre. Gott verleihe dem Corper eine froliche Auferstehung.

cc) Formedelsk denne Uffideshed, blev Døbehandling, naar den i den senere Tid indtraf, foretaget ved et Bord i Choret lige for Alteret. Fonten er nu flyttet op ved en Side i Choret, og paa dens forrige Plads er Morten Landz Paanbibliothek opstillet. Denne Bogsamling, som begyndtes i Aaret 1806, bestaaer nu af henved 400 Bind.

dd) Siden, nemlig i Aaret 1807, er Kirken bleven prydet med en 4de Lysekrone, som Kjøbmand Morten Østergaard har betasket og ladet ophænge over Indgangen til Choret. Den er af Vægt 86 Pd. og forfærdiget i den yngre Smag af Gyrtler Erik Lassen her i Byen.

Et Par gamle Epitaphier — det ene over Provst Erich Lauridsøn, som var Sognepræst her i 34 Aar, og døde 1613; det andet over Raadmand Jens Nielsøn Lillebunde, som døde i Viborg den 12 Decbr. 1623, men er tillige med sin Hustru Mette Jensdatter Skov begravet her i Kirkegaarden — har Tidens Tand næsten ødelagt ee). En Tavle nederst i Kirken viser, at en Ungkarl, navnlig Niels Jensen, som døde 1723, har skjenket Et hundrede Rigsdaler til Kirken.

I Taarnet er et Sejerværk og 4 gode Klokker, som i den sidste store Ildbrand, da Tømmerværket ved Flyve-Ild var kommen i Brand, faldt alle ned uden at blive beskadigede ff).

Kirkegaarden ligger høit; og da Hegnet om samme, som bestaaer, deels af Muur og Steengjerde, deels af Plankværk, er temmelig lavt, kan Blæsten desmere uhindret virke til Kirkegaards-Luftens Renselse. Paa manifoldige Grave findes Liigstene, hvis Tal stedse forsøges, da enhver nogenlunde Formuende gjerne faaer et saadant Gravminde.

Kirkebygningerne ere assurerede i Brandkassen for 6500 Rdlr.

Kirkens Indtægtskilder ere: 1) Den halve Korn- og Qvægtiende af Nykjøbings Sogn, undtagen Korntienden af Kolstrup, som ligger til Organistje-

ee) Disse Epitaphier ere fiden, som meget brøkkfældige, nedtagne.

ff) Her ringes dagligen 7 Gange: Formidd. Kl. 5, 7, 10 og 12. Eftermidd. Kl. 5, 7 og 9 om Vinteren; men 10 om Sommeren.

neften. 2) Lejen af dens Jordejendomme, 16 Acre og 3 Smaaskifter paa Byens Mark, og 2de Grundstæder i Byen. 3) En Part af Harretslev Konge-Korntiende i Benschffel, som for Tiden er 11 Rdlr. 4) Indfæstning og Leje af Kirkestolene. 5) Vin- og Brødpenge af dem, som ikke give Tiende. 6) 1 Rdlr. 4 Mk. aarligen af en aaben Begravelse, Dueholm tilhørende. 7) Tavlepenge, som aarligen kan beløbe sig til omtrent 12 Rdlr. 8) Betaling for Klokkernes Ringning for Liig, for Jord, Liigklæde, Liigstene, Alterlys og Orgelværk, alt efter Reglementet desangaaende.

Efter 1804 Aars Regnskab var Kirkens paa Rente staaende Kapitaler = 500 Rdl. = Mk. = f. 88)
 Kassebeholdningen fra Aaret

1803	=	=	212	=	1	=	14	=
Indtægter i 1804	=	=	242	=	5	=	6½	=
			<hr/>					
		Er	955	=	1	=	4½	=
Udgifter i Aaret 1804			142	=	5	=	1¼	=

Dens hele Pengeformue til

Udgangen af Aaret 1804

er altsaa = 812 Rdl. 2 Mk. 2¼ f.

Denne Sum vil medgaae til en forestaaende Hovedreparation, og desuden gjøres et ikke ubetydeligt Laan hh).

gg) Deriblandt Madame Karen Hviiskendahl's sal. Byrgegens Legat til Kirken 100 Sldr. eller 66 Rdl. 4 Mk., for at vedligeholde Familiens Gravstæder paa Kirkegaarden.

hh) Har laant af Hospitalet 1150 Rdlr.

II. Skolehuset ligger midt i Byen og bestaaer af 9 Fag Bindingsværk med Tegltag ii). Her er fornøden Gaardsrum og Haugeplads. Bygningen er asfureret i Brandk. for 270 Rdlr. Dette Skolehus er en Gave af Sognepræsten Morten Kiærulf, og skal vedligeholdes paa Kirkens Bekostning. (See Supplement til Aalborg Stifts Fundat. Pag. 602 kk.)

III. Nykjøbings Hospital eller det saakaldte Hellig-Gjestes Hus, som ligger paa Hofinen i det sydøstlige Hjørne af Byen, er stiftet af Borgerne i Kong Christophers Tid, men Aar 1528 af Kong Frederich den 1ste frakjendt Dueholm Kloster, som vilde tilægge sig Stiftelsen. Bygningen bestaaer af 12 Fag ringe Bindingsværk med Straatag, undtagen et nyt Udskud, som er teglhangt. Assur. i Brandk. for 180 Rdl. — I Hospitalet ere to Stuer, i hver sex Senge. Til hver Stue leveres paa Stiftelsens Bekostning det fornødne Quantum Tørv og Lyng, som i alt er: Skudtørv 14 Læs a 34 Snefe, Hedetørv 18 Læs a 12 Snefe, og 6 Læs Lyng. Heel Almisseportion er for Tiden 24 Rdl. aarligen og 2 Rdlr. til Indslagtning. Om nogen Fatig er særdeles Krøbelig og intet kan bestille, nyder den noget mere. Halv Almisseportion er 12 Rdlr. og 1

ii) I Aaret 1806 er denne Bygning bleven forlænget to Fag og grundmuret.

kk) Hr. Kiærulf blev kaldet til Sognepræst for Nykjøbing og Annersogne den 19 Decbr. 1760 og døde her 1764, gl. 34 Aar. — Han har og givet til Kirken: Starcks Synopsis Biblioth. exeget. in V. & N. Test., 8 Bind, til Brug for Sognepræsten.

Rdlr. til Indslagting. Lemmerne nyde i Sygdoms Tilfælde fri Kur. Foruden de Lemmer, der opholde sig i Hospitalet, gives der og en Deel uden for samme, som er tillagt deels heel, deels halv Portion. I Aaret 1804 var Lemmernes Antal af Hospitalet og Byen 15 Personer med heel Portion eller 26 Rdlr. og 5 med halv Portion eller 13 Rdlr. 11).

Til Hospitalet ligger 1) Karbye Sogns Konge-Korntiende. 2) En Andeel i Harretslev Sogns Konge-Korntiende, som for Tiden er 14 Rdlr. 3 Mk. 8 ß. 3) 27 Sognes Konge-Qvægtiender i Mors. 4) 5 Ager og 1 SmaaKifte i Byens Marke. 5) Dispensationspenge af Personer i Thy og Mors, som faae Tilladelse at gifte sig i de forbudne Led. — Til Lemmernes Brug er ved Hospitalet en Kaaal-Hauge.

Det Bøndergods, der nævnes i Hofm. Saml. af Fundat. for Aalborg Stift Pag. 471 o. f. som Hospitalet tilhørende, er for længe siden solgt; og ligeledes det Stykke Kaaalgaards-Jord ved Dueholms Mølle.

Efter Regnskab for Aaret 1804 havde denne Stiftelse

Capitaler paa Rente	=	5953 Rdl. 4 Mk.	=	ß.
Kassebeholdning fra 1803		248	=	1 = 6 =
Indtagter i 1804	=	735	=	2 = 10 =
Gamle Restancer	=	21	=	2 = 7 =
		<hr/>		
		Er 6985	=	4 = 7 =
Udgifter i 1804	=	819	=	- = 11 =
		<hr/>		
		Ilgjen 6139 Rdl. 3 Mk. 12 ß.		

- 11) Lemmernes Antal er ikke stedse lige stort, da undertiden ved Vacance en heel Portion deles i to halve & v. v., alt med Hensyn til den fattiges større eller mindre Trang.

I bemeldte Aar 1804 havde Hospitalet en overordentlig Udgiwt af 169 Rdlr. 84 f. til Bygningens Forbedring; men naar sligt ikke indtræffer, har det aarligt Overflud mm).

Om Byens øvrige Fattigvæsen tales i det 7de Capitel.

IV. Det Klingenbergſke Hospital ligger paa den sydlige Udkant af Byen, og er Aar 1708 ſtiftet af Conferentsraad Poul von Klingenberg til Højriis for fire Fattige, to Mandfolk og to Qvindfolk; og dertil henlagt Konge-Korntienden af Solbjerg, Sundbye, Sønder-Draabye og Jørsbye Sogne. See Saml. af Fundat. for Aalb. Stift Pag. 473 og f. — Dette Hospital, hvori er to rummelige Værelser, er en god grundmuret og teglhængt Cenetage-Bygning, 18½ Al. lang og lidet over 9 Al. bred. Over Gadedøren ſidder en Steen, hvorpaa er udhugget de Klingenbergers Baaben, og derunder denne Indſkrift:

Det Klingenbergſke Hospital,

stiftet af

Sl. Hr. Conference Raad Poul von Klingenberg
til Højriis etc.

Anno 1708. Brændt 1748, opbyggt 1749

af

Sl. Hr. Etats Raad Friderich von Klingenberg
til Lund etc.

Repareret og istandsat af

Geheime Conference - Raad

Friderich von Klingenberg i Haderslev

Anno 1780.

mm) Ved Udgangen af Aaret 1808 var Hospitalets beholdne Formue 7084 Rdlr. 60 f.

Bygningen er affør. i Blandf. for 300 Rdlr. Ved samme er fornøden Haugeplads til Lemmernes Brug. — Efter Fundaken skal hver af Lemmerne nyde 3 Mk. ugentlig, som gjør om Aaret 26 Rdlr.,,, hvoraf de skal forskaffe dem selver deres Føde, Klæde og Ildbrand, samt holde deres Senge-Klæder deraf tilbørligen vedlige, hvørimod de ingenlunde skal gaae og tigge deres Ophold hos andre i Byen eller i Landet, eftersom de med god Medfart nok af bemeldte kan subsistere." Heraf sees, at det var Fundators Villie, at de Fattige skulde nyde tilstrækkelig Underholdning af Stiftelsen. Man bør derfor troe, at kunde han have forudseet Nutidens høje Priser paa alle Livets Fornødenheder og Stiftelsens saa betydeligen forøgede Indtægter, vilde han og have maget det saa, at den Fattige kunde ligesaa godt subsistere nu, som for hundrede Aar siden; thi for de Fattige, hvis Tilstand er saaledes, at de lidet eller intet kunde fortjene og ingen Hjelp have fra Familie og Venner, ere de 26 Rdlr. aarligen nuomtider ikke tilstrækkelige til deres Underholdning; blot til Brændsel kan for hver Fattig medgaae i det mindste 5 til 6 Rdlr. Paa Forestilling fra Vedkommende om Almisseportionernes Forhøjelse, har Stiftelsens nuværende Administrator, Hr. Grev Wedel til Wedelsborg i Byen, nu tillagt 2de af de skrøbeligste Lemmer 20 Rdlr. mere om Aaret, end Fundatsen tilholder. — Nykjøbings Sogvæpræst paaligger det at have Tilsyn med at Fundaken efterleves.

De ovennævnte 4re Konge-Korntiender, som ere denne Stiftelse tillagte, indbringe for Tiden 229 Sønder

Byg, som, foruden de Kongelige Skatter, betales efter den aarlige Capitelstæft for T h y e og M o r s, hvilken f. Ex. for Aaret 1804 var 22 Mk. pr. Tønden, da Tien- den altsaa udbragtes til 839 Rdlr. 4 Mk.

V. T i n g h u s e t, som er fælles for Byen og Her- rederne, er beliggende paa Alldgaden, 9 Fag langt, een Etage højt, og bestaaer deels af Bindingsværk, deels af grundmuret Bygning med Tegtag. I den grundmurede Deel, nemlig vestre Ende, findes to smaa hvælvede Arrestkjeldere, som kun ere henved fire Alen lange, knapt tre Alen brede og saa lave, at neppe nok i Midten et velvorent Menneſke kan staae oprejst. Paa disse Kjelderes Hvælvinger hviler et tredie Fangegjemme, som er løvfor- svarligt. Indgangen til disse Arrester er fra Tingstuen — vist nok en i flere Henseender upassende Indretning. Tingstuen er tre Fag. Arrestforvareren har et Par Smaaværelser til Beboelse. I Husets østre Ende er et lidet Afslukke, kaldet den civile Arrest. Over Gade- døren staaer F 5 i Træk med Kongelig Krone over og Aars- tal 1757, og nedentil følgende to Linier:

Hæc domus odit, amat, punit, conservat, honorat,
neqvitiam, pacem, crimina, jura, probos.

Bygningen er assur. i Brandf. for 500 Rdlr. Til dens Vedligeholdelse bidrager Byen en Trediedeel og Her- rederne to Trediedele nn).

- nn) Den Trang, man længe har følt til et nyt større og mere hensigtsmæssigen indrettet Tinghus, vilde nok allerede have været afhjulpen, dersom man ikke havde manglet Plads. Men dertil begynder nu at aabne sig Udsigt.

Nykjøbing har en ypperlig Havn. Thi foruden dette, at den Viig, hvorved Byen ligger, kun er aaaben imod Sydsiden og indentil mod vestlige og nordlige Vinde beskyttet af Byen; saa er her og tæt ved Byens østlige Side en med Volværker indlukkert Havn eller Bassin med en Flydebom for Indløbet. Dette Bassin er indvendig omtrent $90\frac{1}{2}$ Alen langt og $62\frac{1}{2}$ Alen bredt, og kan rumme 24 Fartøjer af Størrelse, som de, der haves her til Byen. Ved Bassinet er en rummelig Plads, som ved Opfyldning er vunden fra Viggen og tjener til Lade- og Lasseplads. Uren for dette Havne-Anlæg tilkommer de Hrr. Kjøbmænd Christen Qvistgaard 00), Niels Qvistgaard og Thomas Jepsen, som derpaa skulle have anvendt over Fire tusinde Rigsdaler pp).

Til Nykjøbing ligger to Kornmarke og et Overdrev eller Fælled. 1) Indmarken, som med et Hjørne støder tæt til Byens nordligste Kant, kan tilki-

00) Han døde den 2 Juli 1794, gl. 77 Aar.

pp) Det Kongelige Danske Cancellie har ved Skrivelse af 29 Marts 1788 til Cristamtmanden i Aalborg bevilget dette Havne-Anlæg saaledes: „at intet haves imod, at de trende Borgere og Handelsmænd i Nykjøbing paa Morsøe, Christen Qvistgaard, Thomas Jepsen og N. Qvistgaard efter deres herom gjorte Begjæring, anlægge et Bassin eller indelukt Havn, hvortil de, som en beqvem Plads have udseet et Hjørne i Byens Havn; dog med det af Deres Excellence foreslagne Vilkaar, nemlig: at om fremmede Fartøjer derudi skulle blive indlagte, Byen da af disse nyder de sædvanlige Winterlags-Penge.

ge med den saakaldte *Norshaug* regnes for omtrent 190 geometr. Tdr. Land Ager og Eng, af hvilken sidste her dog kun gives een Eng, som er Byfoged-Embedet tilhørende, og Græsningen under Brinkerne mod Fjorden og Byen, som er fælleds Ejendom. Den egentlige Indmark er høj og jævn med sandblandet Muldrag paa Sandgrund. Jorderne i denne Mark gjødes stærkt og ere besaarsag, i ikke alt for tørre Sommer, for størstedelen meget frugtbare. *Norshaug* er en lav, horisontal flad, men skarp og sandig Strækning Agerland. 2) *Udmarkens* Areal Ager, Eng og Mose er omtrent 117 geometr. Tdr. Land, hvoraf henved 7 Tdr. er Byens fælleds Ejendom. Den er en jævn, muldrig, feed, og temmelig tung Mark, som i Godhed meget overgaaer Indmarken; men, formedelst den lange Afstand fra Byen, er dens Dyrkning temmelig besværlig. — Disse Kornmarke ere ikke udskiftede. Nogle formuende Indvaanere have vel ved Kjøb og Mageskifte faaet flere Agre samlede; men ellers hersker her det fortredeiligste Fællesskab, som maa vedvare saa længe Markjorder ikke ved Kjøb og Salg følge Stederne. Det var imidlertid ønskeligt, og det i flere Henseender, at de Agre, som tilhøre Embeder og Stiftelser, kunne blive samlede fra deres mangfoldige Udspredelse imellem Andres Agre. 3) *Overdrevet* eller, som det i daglig Tale benævnes, *Grønmarken* og det dertil hørende Kjør og Engbund ansees for at være omtrent 400 Tdr. geomtr. Land. Her findes tydelige Spor til, at dette Overdrev engang har været dyrket. Det meste her nu voxer er Mos og Smaalng, saa at dersom Creature ikke havde Kjæret at tye til, maatte

de i et tørt Aar omkomme af Hunger. Det vilde upaa-
tvivleligen være til betydelig Fordeel for Byen, om dette
Overdrev, som bestaaer af særdeles godt Jordsmon, ef-
terhaanden blev opdyrket. — Foruden Overdrevet, har
Byen et Stykke Hede, kaldet *Dren*, af Størrelse om-
trent 70 geometr. Edr. Land, som ligger østlig for Byen
og *Vigen* 99). Og endelig sydlig for Byen *Holm-*
odden eller, som den ogsaa kaldes, *Holmen*, af om-
trent 5 geometr. Edr. Lands Størrelse, som egentlig er
en Tilføjetning fra *Vigen* til den fordums *Holm*, hvorpaa
den sydlige Deel af Byen er bygget. — Byens *Hart-*
korn fri *Kjøbstadsjord* er 46 Edr. 5 Skpr. 2 Alb.. Des-
uden findes her *Bondekyld* 2 Alb., som tilhører en *Ind-*
vaaner, og 3 Skpr. 1 Fdkr., som er *Ducholm* tilhø-
rende, men haves i Fæste af *Kolstrup Mænd*, der, paa
Grund af at dette *Hartkorn* ligger paa Byens *Mark*, og-
saa ansee sig berettigede til *Part* i Byens *Overdrev*.

Efter *Folketællingen* den 1ste Febr. 1801 havde
Nykjøbing dengang en *Folkemængde* af 651 Sjæle
og 149 Familier. *Personerne* af *Mandkjønnet* vare
280 og af *Qvindeskjønnet* 371; deraf *Egtefolk* 114

99) Paa *Dren* har fordum staaet en *Veirmølle*, som mod
Slutningen af 17de Aarhundrede tilhørte *Borgemeester*
Hans Nielsen i *Nykjøbing*, der lod den forfalde.
Møllestenene vare 27 *hølandtske* *Alen* brede.

I Aaret 1806 blev endeel af *Dren* inddeelt i *Par-*
celler og ved *Auktion* bortlejet til *Dyrkning* i 12 Aar
for aarlig Afgift til Byens *Kasse* 34 Rdlr. 42 ø. *Jor-*
den maa bruges i 3 Aar og skal hvile ligesaa længe;
hvorefter den forsparligen gjødes. Her hvor tilforn kun
fandtes nogen ringe *Lyng* og *Mos*, sees nu ypperlig *Rug*.

Var, Ugifte over 12 Aar 244 og under 12 Aar 179. Den 1ste Febr. 1805 fandtes her 693 Sjæle. I Aaret 1801 vilde Folketallet næsten have været lige saa stort, dersom ikke Børnekopper og Righoste i Aaret forhen havde borttrykket saa mange Børn. — Af Pontopp. danske Atlas fra 1769 sees, at her den Tid fandtes i Nykjøbing 392 Personer over 12 Aar; hvor mange under 12 Aar nævnes ikke. Men antages, at Børnetallet under 12 Aar har været ligesom i Aaret 1801, nemlig 179 — hvilket dog nok er for meget, — saa har Nykjøbing dengang kun havt 561 Mennesker; altsaa 90 mindre, end i Aaret 1801, og 132 mindre, end i 1805.

Nedenstaaende Tabel viser Antallet af Ægteviede, Fødte og Døde i Nykjøbing i 14 Aar; i hvilken Tid Righoste og Børnekopper have to Gange grasseret her, nemlig; 1793-94 og 1800 rr). — I bemeldte Tidrum ere 13 Børn avlede uden for Ægteskab; 10 dødsfødte, og to Mænd ved uslykkelig Hændelse komne af Dage.

- rr) Disse Sygdomme plejede hidtil at indfinde sig her i Nors omtrent hvert 7de Aar. — I Aaret 1807 ventede man atter Børnekopperne, da deres Forløber, Righosten, græsserede; men de udebleve, og i Septbr. 1809 høres endnu intet til dem.

Aar.	Eg- tevie- de Aar.	Fødte af begge Kjøn	Døde af begge Kjøn.								I alt døde.	
			Fra 0 til 1	1 til 10	10 til 50	50 til 60	60 til 70	70 til 80	80 til 90	90 til 100 Aar		
1791	6	21	5	=	3	2	=	2	=	2	=	14
1792	6	21	5	1	2	=	3	5	=	=	=	16
1793	6	24	6	3	1	1	=	2	=	=	=	13
1794	6	20	3	7	4	=	3	2	1	=	=	20
1795	7	19	4	=	5	1	2	2	=	=	=	14
1796	10	24	7	=	4	1	4	1	1	1	=	19
1797	6	24	5	1	=	2	3	3	2	=	=	16
1798	4	19	5	2	1	1	=	2	3	=	=	14
1799	6	31	7	=	=	1	4	3	1	=	=	16
1800	3	21	18	11	3	3	7	4	=	=	=	46
1801	4	29	3	=	2	=	4	7	1	=	=	17
1802	9	24	10	1	3	1	3	4	=	=	=	22
1803	12	22	6	1	3	2	=	2	1	=	=	15
1804	5	31	7	2	2	3	1	=	2	=	=	17
	90	330	91	29	33	18	36	37	14	1	=	259

Til Sammenligning med denne Liste skal tilføjes en anden fra 1690 til 1705. De Døde, hvis Alder ikke findes antegnet i Ministerialbogen og ikke af Fortegnelsen over de Fødte letteligen kunde udfindes, ere anførte i en særskilt Rubrik under Overskrift: uden anf. Alder.

Aar.	Ægte- de Par.	Fødte af begge Kjøn	Døde af begge Kjøn.										Ulden anf. Ulder	I alt døde.
			0 til 1	1 til 10	10 til 50	50 til 60	60 til 70	70 til 80	80 til 90	90 til 100	100 til 100	100 til 100		
1691	2	7	3	5	2	=	3	4	1	=	=	=	18	
1692	4	9	1	=	2	4	1	1	=	=	=	=	9	
1693	2	5	2	=	=	=	4	1	2	=	=	1	10	
1694	2	8	1	=	2	=	=	1	=	=	=	5	9	
1695	7	6	1	=	2	1	1	3	=	=	=	6	14	
1696	4	10	3	1	2	=	=	3	=	=	=	1	10	
1697	2	13	3	=	1	=	=	4	=	=	=	1	9	
1698	4	7	1	=	1	=	=	=	=	=	=	6	8	
1699	4	14	1	=	3	2	1	3	1	1	=	2	14	
1700	3	12	2	2	2	1	1	4	2	=	=	2	16	
1701	2	9	=	=	2	=	2	3	3	=	=	1	11	
1702	6	8	=	2	4	1	2	=	=	=	=	1	10	
1703	4	13	2	1	5	=	6	1	2	=	=	=	17	
1704	5	9	2	=	5	2	=	3	3	=	=	1	16	
	51	130	22	11	33	11	21	31	14	1		27	171	

Blandt de Fødte ere elleve uægte og tre dødfødte Børn. Af de 27 Døde, hvis Alder ikke er anført, vare de 9 Børn. Efter denne Liste at dømme, maa Folkemængden i Nykjøbing for hundrede Aar siden have været betydeligen mindre, end paa nærværende Tid; thi antages f. Ex. at hvert 40de Menneske er dødt — højere tør vel neppe regnes, — saa har Nykjøbing den Tid kun havt en Folkemængde af 480 Sjæle; altsaa over 200 mindre, end i Aaret 1805. Dette bestrykes og af den betydelige Forskjel imellem de Ægteviedes og Fødtes Tal i Tidsrummene 1691 til 1704 og 1791 til 1804.

Mærkeligt er det, at i ældre Tider, og næsten det hele 18de Aarhundrede igjennem, har de Dødes Tal i denne By aarligen overgaaet de Fødtes. Som Aarsag dertil kan iblandt andet formodes, at Byen, formædself sin sidd og fugtige Beliggenhed, er et usundt Opholds-

sted, og at Lægeanstalterne i Landet forðum have været saa maadelige, at udbrydende Snydomme enten have faaet Lov at rase, eller ere blevne net behandlede.

I den Tanke, at det ikke vil være Læseren ukjert at erfare, hvor mange der i sidstafvigte Aarhundrede ere ægteviede, fødte og døde her i Nykjøbing, har jeg af Ministerialbøgerne uddraget en Liste derover, og her leverer samme summarisk for hvert Decennium:

Aar.	Ægteviede Par.	Fødte.	Blandt de Fødte vare:			Døde.
			u-ægte.	dødsfødte.	Evilsline., Par.	
1701:1710	40	117	4	1	1	125
1711:1720	34	109	2	10	=	113
1721:1730	35	114	3	11	1	161
1731:1740	38	152	1	6	9	158
1741:1750	34	132	5	3	2	130
1751:1760	48	128	6	7	3	154
1761:1770	37	119	3	6	1	156
1771:1780	42	135	13	2	2	155
1781:1790	57	173	16	12	=	178
1791:1800	60	224	11	7	4	188
S alt						
	425	1403	64	65	23	1518

Aar 1779
til 1786
laag her
Garni-
son.

Altsaa 115 flere døde, end fødte. Derimod var i samme Aarhundrede i Anner sognene Lødderup og Elfsø de Fødtes Tal større, end de Dødes. Der findes nemlig at være i Lødderup Sogn fødte 1110 og døde 998; i Elfsø Sogn fødte 372 og døde 281; tilhobe i begge

*) Ved de Døde findes anmærket: at 4 ere druknede, 1 frossen ihjel, 1 skudt sig, 1 skudt af en Soldat, en henrettet og 1 qvalt under et Læs Torv. En Kone død 1747, som var 105 Aar og 10 Dage gammel.

Sogne fødte 1482 og døde 1279, og følgerigen 203 flere fødte end døde.

De Indvaanere, som have Bestilling og Næring i Byen, ere: 1 Byefoged og 1 Byeskriver, 1 Sognepræst, 1 residerende Capellan, 1 Skoleholder, 1 Chordeg, 1 Klokker, 1 Organist, 1 Apotheker, 1 Licent. Medicinæ, 1 Districts-Chirurg, 1 examineret Gjordemoder, 1 Consumtions-Forvalter og 5 Betjentere, 1 Hospitalsforstander, 9 Kjøb- og Handelsmænd **), 8 Skippere ss) og endeel andre Søfolk tt), 1 Farver, 1 Bager, 1 Bøddker, 1 Guldsmed, 1 Gyrtler, 1 Glasmester, 1 Maler, 2 Muurmestere, 2 Neebflaere, 1 Sadelmager, 3 Skibstømmermænd, 5 Skomagere (de eneste Haandværkere, som have Laug), 5 Skrødere, 1 Slagter, 4 Smede, 7 Snekere og Tømmermænd, 1 Uhrmager, nogle Væverker. Desuden nævner en Deel sig, enten ene eller tildeels, ved Bertshuushold, Fiske-rie, Dagleje &c. — Tjenestefolk af begge Kjøn ere efter Middeltallet af tre Aars Mandtaller 84 Personer. Foruden de egentlige Hospitals-Lemmer, gives her en temmelig Deel andre Fattige, som nyde Understøttelse, deels af Byens Hospital, deels af Fattigkassen. — Efter Danske Atlas fandtes her ved Aar 1769: 14 til 16

**) I Aaret 1808 findes her 11.

ss) De øvrige Skippere, som fare med Byens Fartøjer, ere fra andre Steder, fornemmelig fra Skitulle i Thye.

tt) Sømandskabet var ved Sessionen i Aaret 1805: i Hovedrullen 16, i Extrarullen 15 og i Ungdomsrullen 25, i alt 56.

Kjøbmand, som tillige brugte Jord, 43 andre Jordbrugere, 21 Skibefolk, 18 Haandværkere, 24 som brugte Tapperi og anden Huusnæring, 21 Dagslønnere; de øvrige vare fattige Folk, som levede af Byens Almisse.

Fabrikker er her ingen af, men et Brændeviinsværk, som drives i det store. Kjedelen holder 5 Tdr. og 124 Potter.

Jordbrug attraaer enhver at forbinde med sin egentlige Næringsvej, og det, for i det mindste at kunne holde een eller to Køer, da Melk — dette i en borgerlig Huusholdning saa vigtige Fødemiddel — som oftest ikke er at faae for Penge. — Høvedernes Antal her til Byen i Aaret 1803 var: 35 Heste, 122 Køer og Qvier, 15 Foderstude, 16 Staldstude, 280 Faar og Bødre og omtrent 40 Sviin. Efter Middeltal af flere Aars Qvægtiende-Lister er den aarlige Opdræt omtrent 8 Kalve og 120 Lam, sjældent et Føl. Da kun Bødre maae tøgres paa Overdrevet, maae de Fleste, som holde Faar, sende dem ud paa Landet, for at faae dem sommerfødte.

Handel og Søfart kan ansees for Byens vigtigste Næringsvej. Ved sin Søfart har denne lille By høvet sig over sine andre smaa Søstre ved Limfjordens Bredde. Den har ikke allene, som ovenmeldt, en nyperlig Havn, men og et Antal af 13 Skibe, hvis Drægtighed og Ejers sees af følgende Liste:

Skibene.	Drægtighed.	Ejernes Navne.
1) 1 Galease	20½ C. Læster	Kjøbm. Niels Qvistgaard.
2) 1 —	12 " "	Samme.
3) 1 —	20½ " "	Kjøbmand Thomas Jepsen.
4) 1 —	20 " "	Samme.

Skibene.	Drægtighed.	Ejernes Navne.
5) 1 Galease.	18 C. Læst.	Kjøbm. Niels Ettrup.
6) 1 Jagt.	17½ " =	— Morten Østergaard.
7) 1 —	9 " =	— Thomas Jepsen.
8) 1 —	340 Tønder	— Jacob Sepstrup.
9) 1 Skaluppe	600 Tdr.	— J. Sepstrup og Skipper Søren From.
10) 1 —	14 C. Læst.	— Niels Leerhøj.
11) 1 —	9 " =	Skipper Christen Strand.
12) 1 Raag.	300 Tdr.	Kjøbm. Christen Steenberg.
13) 1 Svensk Baad	5 C. Læster.	— Niels Qvistgaard.

Med de syv største af disse Skibe, som kunne føre 600 til 1000 Tdr. Byg, gjøres aarligen to til tre Rejser paa Norge med Korn og Fedevare, og igjen hjembringes norske Produkter; sjeldnere gaar Farten andensteds hen, som: til Kjøbenhavn eller andre danske og holsteenske Steder; i saa Fald er det gjerne Fragtfart. De mindre Skibe fare deels i Fjorden, deels paa de østlige jydskke Kyster og Herne, naar de dertil fragtes. — Foruden de anførte Skibe, ejer Kjøbmand Niels Qvistgaard uu) Halvparten i en stor kjølbygget Galease ved

uu) Efter at dette i Aaret 1805 var skrevet, døde den 14 Oktbr. s. A. denne driftige Handelsmand i en Alder af 55 Aar. Nykjøbing tabte i ham een af sine bedste og kjereste Borgere. Mange Hænder satte han i Virksomhed. Mange Uformuende og Fattige fandt i ham den redelige Hjælper. Men ikke ulovt i Live var han i Gjærningen Mennefsken: Ved at bestemme en Gave af Femhundrede Rigsdaler til Byens Fattige, vilde han, efter sin og Hustrues, Ellen Margrete

Nalborg, som ikke kan gaae over Pøgstørs Grunde, Med dette Skib fares til udenrigs Steder: Petersborg, Niga ic. vv) — Den aarlige Kornudførsel med Nykjøbings Fartøjer kan beløbe sig til omtrent 20000 Tdr. Byg og hvid Havre. Værdien af de Kjøbmandsvare, som fra Norge, Nalborg, Hamborg ic. aarligen indføres til Byen, kan regnes for omtrent 50000 Rdlr.

Til Fordeel for Nykjøbings Borgere i deres Handel, hvori Fjordsfarernes Snighandel gjorde dem Afbræk, har Kong Christian den Femte, ved Brev af 19de Marts 1698, forbudet "alle og enhver, saavel Indlændiske som Fremmede, herefter enten at losse eller lade nogen Slags Kjøbmands-Vahre andensteds paa Landet Nørøe end for Nykjøbings Bye alene, mindre nogen Forprang paa Landet drive. Befindes nogen derimod at gjøre, da skal deres Fartøj, samt hvis Vahre, de i saa Maade antræffes med at handle, efter lovlig tagen Dom, til Confiskation være

Bang's, Død, vedblive at gjøre vel. — Denne Vej til Udsødelighed paa Jorden vorde fulgt af flere Stedets Formuende! Og naar deres Gravstene engang ere hensmaltrede, skalde deres Navne endnu leve — ja leve i de sildigste Slægters taknemlige Minde!

vv) Siden 1805 er Skibenes Antal til Nykjøbing betydeligen formindsket, fornemmelig som en Følge af, at Byen er i Afstagende: No. 1, 7-11, 13 og Halvparten af 9 og 10 ere solgte til andre Steder, og ligeledes sal. Dvissigaards Deel i den store Galease ved Nalborg. No. 2 og 5 ere strandede og No. 6 taget af Fienden; altsaa findes her nu kun 4 hele og 2 halve Skibe.

hjemfalden, Halvparten til Kongen, og den anden halve Part til Byen og Angiveren; dog bliver det Proprietairerne uformeent, at sælge deres egen Gaards Avling og Bondens Landgilde samt Tiendes Korn til hvem dennem lystet, og det paa det nærmeste Sted i Limfjorden, hvor det kan falde dem belejligst at lade udfiske. Og paa det Indbyggerne paa forbemeldte Land Nordsø kunde faae tilkjøbs de Kjøbmands-Vahre, som de til deres Huses Nødtørft kunne behøve, saa skal BorgerSkabet i bemeldte Nykjøbing være tilforpligtet, altid der i Byen at have Forraad paa alle Slags gode Kjøbmands-Vahre, som Landmanden kan have fornøden, og dennem for billig Priis sælge og afhænde". Dette Kongebud er af Kong Christian den 7de under 25 Aug. 1766 aller-naadigst confirmeret.

Men uagtet al denne Herlighed med Havn, Skibe og Forbud mod Forprang, kan Nykjøbings Handel og Søfart dog ikke faae det Liv, man maatte ønske den. Hvad den er endnu (til i Aaret 1805), skyldes Enkeltes særdeles Anstrængelse, hvorved den synes at være bragt til den Højde, som den under nærværende Omstændigheder kan bringes. Hovedsaagerne dertil ere bekjendte: 1) Løgstørs Grunde forarsage idel Sinkelse og Bekostning med Løssen og Laden. Under stærk Blæst kunne Grundene ikke anløbes; derved tabes ikke sjældent flere Dage, og med dem den gunstige Vind. For Grundenes Skyld maa have fladbundede Fartøier, hvormed det har sine Vanskeligheder fremfor med de fjølbyggede. 2) Da Nykjøbing ligger under Halsborg Toldsted, maae Skibene paa

deres Fart ud og hjem efter anløbe Aalborg, for der at klareres; hvilket atter forarsager Ophold, især naar Ankomsten indtræffer paa Søn- og Hellig-Dage. Og hvor heldig maa ikke en Skipper ansee sig, om han, efter al den Sinkelse ved Grundene og ved Aalborg, endnu seer sig begunstiget af den søjelige Vind, som førte ham fra Nykjøbings Havn. — Paa udenrigs Fart fra Nykjøbing tør ikke tænkes, da alt hvad som hjembringes, skal udlosses i Aalborg; hvilket medfører saa megen Ulejlighed, Tidsspilde og Bekostning, at Ingen ved sliq Handel finder sin Regning.

Under saadanne Omstændigheder, er det meget naturligt at Nykjøbings-Kjøbmanden ikke kan holde Prisen med Aalborgeren, allermindst naar Vahrene ere tagne hos denne; og at følgerigen Landboen i Mors maa betale Kjøbmandsvare dyrere i Nykjøbing, end om han umiddelbart handlede paa Aalborg xx). Derved og — mere formeres og trives Land- og Forprang, dette for Overffordens Kjøbstæder frygtelige Hydra, som uden Skye røver deres Næring og tærer deres Marv. Jeg vil ikke tale om hvad Misbrug, der kan gjøres af forarsaaende Kongebrev.

Kan Regeringens goddædige Omhu for at hæve hin første Hindring, enten ved en nye Kanal eller anden Foranstaltning, vorde kronet med et lykkeligt Udfald yy); og kan det bestaae med Dens vise Her-

xx) Skulde det forekomme Nogen, at de Handlende i Nykjøbing tage vel mange Procent i Fordeel; saa bør ovenskaaende dog i nogen Maade kunne tjene til Undskyldning.

yy) Hvad der i ældre og nyere Tider er foretaget med Bøge-

figter at forunde Nykjøbing sit eget Soldsted, da blive 2de Baand løste, som saare meget tvinge denne Byes Handel og Søfart.

Consumtions-Indtægterne kunne aarligen beløbe sig til omtrent 1,700 Rdlr.; og naar Udgifterne til Betjenternes Lønning, Consumtions-Godtgjørelse med mere fraregnes, kan Beholdningen blive omtr. 800 Rdlr.

Nykjøbing har ingen Grundtært. Byens Skatter og Byrder lignes af Taxereborgerne paa Indvaarnerne saaledes, at enhver Huusejer ansættes, med Hensyn til hans Næring og Ejendomme, for visse Pendinge, i det mindste $\frac{1}{2}$. Hvormeget der skal svares for hver Pending, beroer paa den Sums Størrelse, som Byens offentlige eller saakaldte Ræmnerkasse behøver: 3, 4 Mk. og derover pr. Pending 22). Det højeste Nogen for Aaret 1805 blev ansat for var 26 PENDING. a 3 Mk., altsaa 13 Rdlr. — De som boe til Leje eller ere som Opholdende hos Andre, plejer man at ansætte særskilt eller i den saakaldte Extra-Rode for Skillinger, Mark og Rigsdalere, eftersom man troer at være passende ææ). — Ræmnerkassens Udgif-

fers Grunde, er mig ubekjendt. Min Stræben eftor at faae Kundskab derom fra en troværdig Kilde har været frugtesløs.

22) I Aarene 1808 og 1809 svaredes pr. PENDING 6 Mk.

ææ) Her fritages ikke Den, som mæssommeligen nærer sig ved sin Kof, Gynaal eller Dagleje, eller som Undseelse endnu afholdt fra at forlange sin Trang lindret ved offentlig Understøttelse.

ter og Indtægter for benævnte Aar beregnes saaledes:

De reglementerede Udgifter 84 Rd. 5 Mk. 10 β .

Forskud efter fremlagt Regning 31 = 2 = 13 =

De ubestemte Udgifter an:

flagne for = = 100 = = = =

Er Udgifter 216 Rd. 2 Mk. 7 β . 00)

Indtægter.

Beholdning fra 1804 = = 8 Rd. 5 Mk. 8 β .

Udgiften af de bortlejede

fælles Forbejendomme = 36 = 2 = 4 =

Efter Ligningen paa Ind-

vaanerne = = = 179 = 4 = 14 =

Er Indtægter 225 Rd. = Mk. 10 β .

Altsaa blev for det første

et Overskud af = = 8 Rd. 4 Mk. 3 β .

Byens Brandredskabér, som vedligeholdes paa almindelig Bekostning, ere: 1 Robbersprøjte, hvortil er 2de Treleds-Slanger, 1 Træ-Haandsprøjte, 2 Kar, 12 Spande, 3 Brandhager, 1 Brandstige, 3 Drer og 1 Løgte. Brandforpset bestaaer af 1 Brandinspecteur, 1 Sprøjtemester, 1 Straalemester, 4 Brandsvende. Desuden 2de Gadevægtere.

Iblandt de nyttige Anstalter, som denne By savner, kan og regnes et Hoved-Postcontoir. Her er kun en Post-Expedition, som staaer under Hovedcontoiret i Viborg, hvorfra Postfakken ankommer

00) Siden er Byen, forhemmeligen i Anledning af det ny Vej-Anlæg, kommen i en Gjeld af henved 1000 Rdlr. Ligningen er derfor og saaledes bleven forhøjet, at den f. Ex. i Aaret 1809 besøb sig til 390 Rdlr. 24 β .

til Nykjøbing hver Søndag: og Torsdag: Morgen, naar ikke Storm eller Is hindrer Farten over Saltingsund. Breve fra Kjøbenhavn seer man ikke her før den 5te Dag efter Afgangen. — General-Postamtet er ikke ansvarligt for de Penge, som sendes med Postbudene i Thistørd og Nykjøbing.

Førend jeg her forlader Nykjøbing, maa tilføjes et Par Ord om dens Formues-Tilstand. — For en Snees Aar og til for faa Aar siden var denne Byes Forfatning meget bedre end nu, og lod det til, at den end mere vilde forbedres. Handel og Søfart er nu stærkt i Aftagende og Indvaanernes Velstand betydeligen formindsket. Saa vel i den fornemmere, som ringere Klasse, gives kun faa Velhavende, men mange Uformuende og Fattige. Som Aarsag til denne sørgelige Forandring kan især regnes: deels at de, ved hvis Driftighed Handel og Søfart hævede sig, og, trods de mødende Hindringer, nogenlunde vedligeholdtes, ere Tid efter anden bortdøde, og at adskillige Bemidledes Formue er efter deres Død vandret fra Byen; deels de høje Priser paa Kornvare og andre Livets Fornødenheder, som ere blevne mere og mere tryk-kende for den mindre Formuende, og endnu mere for den Uformuende og Fattige, især da Kaffe, Brændevin og Puns ere, ved Banen fra de lettere Tider, ogsaa blevne til Fornødenheder; og endeligen den senere Tids større Skatter og Byrder.

Nedenstaaende Ligning paa Indvaanerne for Aaret 1809, til Bidrags Svarelse til Ræmnerkassen, kan

nogenslunde vise Forholdet inellem Indvaanernes Kaar og hvorledes det maa have sig med Formues-Tilstanden; men for at komme Tingen nærmere, er tillige anført de Bidrag, som ere bestemte at svares til Fattigkassen for samme Aar, og synes Bidragene til begge Kasser at have naaet deres Maximum aaa). — Af begge Lister ere Embedsmændene udeladte.

Til	til	Til	til
Kæmnerkassen.	Fattigkassen	Kæmnerkassen.	Fattigkassen
Kjøbmænd.		Skippere.	
NN. 20 Rd. = β	24 Rd. = β	NN. 3 Rd. 48β	= Rd. 64 β
-- 17 - =	21 - =	-- 2 - =	= - 48
-- 15 - =	14 - =	-- 1 - 48	= - 56
-- 13 - =	12 - 64	-- 1 - =	= - =
-- 10 - =	12 - =	-- = - 48	= - =
-- 10 - =	7 - =	Haandrærfere	
-- 7 - =	6 - 32	NN. 6 Rd. 48β	1 - 64
-- 6 - =	1 - 48	-- 6 - =	4 - =
-- 5 - =	4 - 80	-- 6 - =	1 - 32
-- 4 - =	6 - 64	-- 5 - =	= - =
-- 4 - =	2 - =	-- 4 - =	2 - =
Skippere:		-- 4 - =	1 - 32
NN. 6 Rd. = β	1 - 48	-- 4 - =	1 - 16
-- 5 - =	4 - =	-- 4 - =	1 - 16
-- 4 - 48	1 - 48	-- 4 - =	1 - =

aaa) Det kan synes paafaldende, at Udskillige svare lidet eller intet til Fattigkassen, endskjønt deres Bidrag til Kæmnerkassen ikke er lidet. Men Aarsagen er, at man i Henseende til den sidste maa have haft mere Hensyn til Ejendommene's Størrelse, end til Besiddernes virkelige Kaar.

Til		til		Til		til	
Kammerkassen.		Fattigkassen		Kammerkassen.		Fattigkassen	
NN. 4 Rd. = 6	= Rd. 48 6			Matroser og			
-- 3 - 48	= - 48			Sikere.			
-- 3 - =	= - 64	NN. 1 Rd. = 6	= Rd. = 6				
-- 2 - 48	= - 48	-- 1 - =	= - =				
-- 2 - 48	= - 24	-- 1 - =	= - =				
-- 2 - =	= - 64	-- = - 48	= - =				
-- 2 - =	= - 64	-- = - 48	= - =				
-- 2 - =	= - 32	-- = - 48	= - =				
-- 2 - =	= - 24	-- = - 48	= - =				
-- 2 - =	= - =	-- = - 32	= - =				
-- 2 - =	= - =	-- = - 32	= - =				
-- 1 - 48	= - 40	-- = - 8	= - =				
-- 1 - 48	= - =	-- = - 8	= - =				
-- 1 - 48	= - =			Bærtshuus-			
-- 1 - 32	= - =			holdere.			
-- 1 - =	= - 32	NN. 6 Rd. 48 6	I Rd. 64 6				
-- 1 - =	= - =	-- 5 - =	I - 32				
-- 1 - =	= - =	-- 4 - =	I - 64				
-- 1 - =	= - =	-- 4 - =	I - 64				
-- 1 - =	= - =	-- 4 - =	= - 56				
-- 1 - =	= - =	-- 3 - =	I - 32				
-- = - 64	= - =	-- 3 - =	= - 80				
-- = - 64	= - =	-- 1 - 48	= - 24				
-- = - 64	= - =	-- 1 - =	= - 80				
-- = - 48	= - =			Daglejere af			
-- = - 48	= - =			Mandfjøn.			
-- = - 48	= - =	NN. 1 Rd. 48 6	= - =				
-- = - 40	= - =	-- 1 - 48	= - =				
-- = - 8	= - =	-- 1 - 48	= - =				

Til		til		Til		til	
Kømmerkassen.		Fattigkassen		Kømmerkassen.		Fattigkassen	
NN.	I Rd. = β	= Rd.	= β	NN.	= Rd. 32 β	= Rd.	= β
--	I - =	= -	=	--	= 24	= -	=
--	I - =	= -	=	--	= 24	= -	=
--	I - =	= -	=	--	= 24	= -	=
--	I - =	= -	=	--	= 24	= -	=
--	= - 48	= -	=	--	= 24	= -	=
--	= - 48	= -	=	--	= 24	= -	=
--	= - 48	= -	=	--	= 24	= -	=
--	= - 48	= -	=	--	= 16	= -	=
--	= - 48	= -	=	--	= 16	= -	=
--	= - 48	= -	=	--	= 16	= -	=
--	= - 32	= -	=	--	= 16	= -	=
--	= - 32	= -	=	--	= 8	= -	=
--	= - 16	= -	=	--	= 8	= -	=
--	= - 8	= -	=	--	= 8	= -	=
Qvindfolk,				--	= 8	= -	=
som nære sig				--	= 4	= -	=
deels ved Dag-				Andre uden			
leje, deels ved				for de anførte			
at sye, spinde				Klasser.			
og deslige.				NN.	14 Rd. = β	16 Rd.	= β
NN.	2 Rd. = β	= -	=	--	10 =	16 -	=
--	I - =	= -	=	--	6 - =	4 -	=
--	I - =	= -	=	--	6 - =	2 -	=
--	= - 48	= -	=	--	3 - =	1 -	16
--	= - 32	= -	=	--	2 - 48	= -	=
--	= - 32	= -	=	--	I - =	= -	=
--	= - 32	= -	=	--	I - =	= -	=
--	= - 32	= -	=	--	= - 48	= -	=

Til	til	Til	til
Ræmnerkassen.	Fattigkassen	Ræmnerkassen.	Fattigkassen
NN. = Rd. 48 β	= Rd. = β	NN. = Rd. 16 β	= Rd. = β
-- = - 32	= - =	-- = - 16	= - =
-- = - 24	= - =	-- = - 8	= - =
-- = - 16	= - =		

Andet Kapitel.

Historiske Efterretninger om Mors.

§. 1.

Formodninger om Navnets Oprindelse.

Det er temmelig uvisst, hvoraf Navnet Mors eller Morsøe har sin Oprindelse, deels fordi flere Navne dertil kunne tænkes, deels og fordi det er tilsyn, at Landet i Oldtiden har bestaaet af mange Øer og Holme, der kunne have havt særskilte Navne, hvoraf omsider eet kan være blevet Hovednavnet. I Pontopp. Danske Atlas Tom. V. Pag. 529 o. f. findes om Navnet dette: „Noogle har i de nyere Tider villet hidlede Navnet Mors, for Lighedens Skyld, af det latinske Mors, Døden, menende, at medens Landet fordum var en øde Ør fuld af store Skove, ere Misdædere didhen fordømte, for at rives ihjel af vilde Dyr a); men det er blot en Gjetning, og de har ikke erindret sig, at Landet maa have havt dette sit Navn længe førend det latinske Sprog er kommet til

a) Denne Mening er til denne Dag den herskende hos Morsingen.

Norden b). Snarere maatte man troe, siden Navnet i vore ældste Historier skrives *Marey* og *Marsey*, at Landet, førend det er blevet ret bebyggt, har været fuldt af vilde *Dg* og *Stutterier*, hvoraf man endnu har de brugelige Ord: *Mær*, *Marsøl*, *Marsplag*, *Marskal* og *Marskalk*.“ Altsaa kan Landet have sit Navn af *Mar*, en *Hest* *). De flere Formodninger, som kunne tilføjes, ville neppe lede til mere *Visshed*, og derfor forbigaaes.

At Navnet i den senere Tid er bleven skrevet med *o*, *Mors*, *Morse*, *Morsø* &c. er en Følge af Mundarten, hvorved saa mange Navne ere blevne forvendte. Bogstavet *a* lyder i mange Ord i *Vondesproget* næsten som *aa*, der letteligen lod sig forverle med *o*, allerkjælst, da *o* i *Dansken* har en dobbelt Lyd; og saaledes fik man da af *Maars* det nu brugelige *Mors* c).

b) Er, som formodes, endeel *Cimbrier* komne til deres *Fædreland* fra det ulykkelige *Tog* mod *Romerne* før *Christi* Tid, kunne de vel og have medbragt adskillige *Latinke* Ord og Navne, som: *Mors*, *Mars*, *Marius*, der fra hine *Kampens* Dage især maatte være dem i levende *Erindring*; men derfor er det ikke sagt, at de have søgt at forevige slige Ord i deres *Fædreland*, ved dermed at benævne een eller anden af de *Øer*, som den *Vandflod* havde dannet, der paaskyndte deres *Udvandring*.

c) De, som ikke vide den vedtagne *Retskrivning*, men blot følge *Udtalen*, skrive endnu Navnet sædvanligst med *aa*. At det ogsaa i de ældre *Tider* stundom er skrevet med *aa*, sees f. Ex. i *Tillægget* til *Cragii Hist. Christ.* III. Pag. 6.

*) *Marholm*, *Marbjerg*, *Marhøj* ere endnu Navne i *Mors*.

§. 2.

Noget om Landets physiske Tilstand og
Skjæbne i Oldtiden.

Den opmærksomme Jagttager kan neppe modstaae den Tanke, at den Landstrækning, som nu indbefattes under Navn af Nors, jo engang har været en Høegruppe, og, førend det blev det, i det mindste for en Deel været forenet med Fastlandet.

Det Locale selv afgiver Beviis for, at de Kjær og siede Strækninger, som deels paa mange Punkter gjen-nemskjære Landet, deels omringe enkelte Stykker deraf, maae engang have været igjennemstrømmede af Limfjor-den; saa at denne Fjord har af Norsland ikke dan-net mindre end omtrent en Snees Øer og Holme. Grun-den under Kjærenes Løvemasse er af samme Beskaffen-hed som i Fjorden, nemlig Klæg, Strandsand, Gruus og Smaaastene. Man har deri fundet Hovedskaller og Beenrader af Mennekter, svære Hjortetakker, Nav, ad-fskillige af Forfædrenes Redskaber: Urner, Steenknive, med mere; ogsaa er, efter Fortælling, paa et Par Ste-der dybt inde i Landet funden Skibsankere. Paa sine Steder, f. Ex. norden for Nykjøbing, østen for Frøslevgaard &c. træffes en Mængde Havdyrs Skal-ler. Det var desuden naturligt, at saalænge Vesterha-vet var forenet med Limfjorden d), maatte de Kanaler,

- a) Efter Særos Vidnesbyrd i Kong Knud den Helli-ges Historie har der endnu i 11te Aarhundrede været Udfart fra Limfjorden i Vesterhavet. I Wi-sen hos P. G. v. siges, at Knuds Flode lagdes ind i Limfjorden imod den vestre Side, rimelig-viis paa Nissum-Bredning imellem Lhye og

som igjennemfare Landet, og nu ere stoppede med Tor-
vejord, Sand &c., holdes fyldte med Vand, og dette

Har syffel; thi fra denne Bredning igjennem Vand-
fuld-Herred til Forring Sø (S. Vidensk. Selsk.
Raart), og derfra over til Havet, har der udentviul
engang været Gjennemfart. Man skal derom have et
gammelt Sagn der i Egnen, samt at den Abning,
som der har været ud til Havet, er, for at damme for
dets Indbrud, bleven stoppet ved nedsmakte Skibe, og
at Havet derefter har med sit indkastede Sand fuldført
Dæmningen. — Forholder det sig virkelig saaledes
med Skibene, da maa de, som begravne i Sanddy-
nger, endnu kunne træffes, i det mindste Levinger der-
af; de fortiente at efterløses. — Kong Harald
Haa dra ades bekjendte dristige Tog i Limfjor-
den, og hans Truffel at komme igjen med en større
Magt, kan maaſtee have givet Anledning til, at Ka-
nalen ud til Havet er bleven stoppet ved Skibes Ned-
synkning; men man harde dog og Marsag nok til at
være feed af Havets Herredomme i Limfjor den.

Foruden benævnte Sted, har der sandsynligen ogsaa
paa den østlige Side af E h n e, hvor det store Kjør
udbreder sig imellem H o y ø r ved Limfjor den og
B i r ø e og H a n s t e d ved Havsiden, engang i Oldti-
den været Gjennemfart fra Fjorden til V e s t e r h a v e t
(S. Pastor A g a a r d s Beskrivelse over E h n e Pag.
152 og 154). V e n d s y f f e l har da, naar man dertil
vil regne H a n h e r r e d e r n e og et Stykke af det øst-
lige E h n e, i egentlig Forstand været en Øe, som det
og i 11te Aarhundrede nævnes af A d a m fra B r e -
m e n; og naar samme Forfatter ogsaa nævner E h n e
som en Øe, maa han udentviul tillige have tænkt paa
det ovennævnte Udlob fra N i s s u m - B r e d n i n g. —
Den sammendyngede Mængde af H a d d y r s Skaller,

komme til at stige betydeligen, naar Havet med høj Flod og vestlige Storme trængde ind i Fjorden, hvorved da Morsland maatte faae Udseende af en Vegruppe. Denne Gruppe, saavelsom de øvrige Der, Holme og Grunde i Limfjorden, kan uden tvivl betragtes som Levninger af Fæstland, der ved overordentlig Vandflod er bleven forstyrret, formodentlig ved den store cimbriske Havflod, som indtraf omtrent 150 Aar før Christi Fødsel. Uden at gjette paa, hvorvidt Mors, før denne Flod forandrede Egnens Skikkelse, kan have været landfast med Omegnene, skal blot erindres: at endskjønt visse Dele af Limfjorden kan i Oldtiden have været Indsøer, f. Ex. en Deel af Bredningerne norden og østen for Mors, er det dog at formode, at dette Lands nordøstlige Spids har været landfast med Vester-Hanherred, maaske og med Fuur; den vestlige og sydlige Deel med Thyholm og Mere paa det hele Strøg fra Wilsund ned forbi Sallingfund^e); endog Ligheden imellem Landenes naturlige Beskaffenhød paa begge Sider kan bestyrke denne Formodning.

som findes hist og her i Fjorden, Landkanterne og paa sine Steder i det i Klærene indskyllede Sand, kan og tjene til Beviis for, at Vesterhavet fordmulig maa have gaaet ind i Fjorden, og det maaskee paa flere Steder end de anførte.

- e) Efter gammelt Sagn, har der i Thistæd-Bredning nordøstlig for Wilsund været Holme, hvorpaa man fra Sundbye i Mors græssede Hoveder om Sommeren; men dertil findes nu intet Spor. Disse Holme kan da have været Levninger af det Land, som forbandt Thye med Mors.

Men den Udelæggelse, som Havets første Indbrud, ved at igjennemstrømme Dale og Fjordbninger i Landenes bølgeformige Gang, undergrave Baksider, udfjære Indsøer m. v., kan have anrettet, maa i de følgende Aarhundreder for en stor Deel være bleven fortsat, saalænge Vesterhavets Forening med Limfjorden vedvarede. Denne Fjord kan ved sin Stigen til omtrent $1\frac{1}{2}$ Fods Højde gaae op til endeel Brinker og, især ved Tisdritt, borttage noget deraf aarligen; hvor højt maa den ikke have kunnet gaae op, og hvor meget Land maa den ikke have formaaet at ødelægge i den lange Tid, den var forenet med Vesterhavet! En god Deel Land maa vist være bortskyllet, førend Gravhøje kunne komme til at ligge saa yderligt paa Kanten af Fjordbrinkerne, at endog en Deel deraf er skredet ned f), f. Ex. norden for

f) More Fædres Gravstedet vare dem nok for hellige til, at de Kulde have indrettet dem paa Steder, hvor sammes Udelæggelse ved Vandflod var at befrygte.

I et Udtog af dette Skrifts 2de første Capitler, indført i Hr. Werfels Næste Stilderie af Kjøbenhavn den 8 Novbr. 1806, findes til dette Sted anmærket: „Denne Grund synes imidlertid ifkun svag. Monsehoi ved Jægerspris f. Ex., er, som man endnu kan see, anlagt tæt ved en Arm af Limfjorden.“ (Isefjorden?).

Monsehoi kjender jeg intet til; men af Wormii Monumenta Dan. er det mig bekjendt, at der ved Strandbredder gives Høje, hvoraf en Deel er bortskyllet af Haabølgerne og en Deel bleven staaende. De ovennævnte Høje i Mors ligge paa Kanten af høje Brinker, hvis Straaning nu er og ventelig i Aarhundreder har været beklædt med Græs og andre Vexter, saa at

Jaarup og ved Sammelør, og førend den egulige, Vakke Feggeflit kunde vorde saavidt adskilt fra det øvrige høje Land, som den nu er *). Dette, saavelsom at man ude i Fjorden kan træffe Løvegrund og Leermergel, af hvilken sidste Nors har stor Overflodighed, synes at kunne bestyrke min Formodning om, at Norsland eller hvad der nu indbefattes under dette Navn, maa i hine Aarhundreder, medens Havet gik ind i Fjorden, aarligen have aftaget; og følgelig Fjorden stedse mere udvidet sine Grændser. Efter at Vesterhavet, som Adelæggelsens Marsag, havde ved opkastede Sanddynger udeluft sig selv fra Fjorden, maatte og denne, forladt af sin mægtige Bundsforvandre, ufortsvet trække sig tilbage, og for det meste danne sig en ny Strandbred, til-

intet Jordskred mere finder Sted der. Enten maa man da antage, at Fædrene have her oprettet Høje med en efter Fjordbrinkerne lige affaaeren Side, eller at Fjorden forudm har underfkaarret Brinkerne og forarsaget Jordskred, hvorved og en Deel af Højene er nedstyrtet. — Maa en Helt kan vel have faaet sin Gravhøj temmelig nær et Hav, en Fjord eller Biig, enten fordi han der faldt i blodig Kamp, eller for at han efter sin Død ligesom kunde have Udfigt til sin Vndlings-Lumleplads; men paa flige Steder kan og Landets Aftagen have været saa ubetydelig, at man ikke agtede det, og endnu mindre beregnede, hvad det kunde skee i Aarhundreder. Det samme kan ogsaa have været Tilfældet med Monsen høj, og Fjorden dog omfider have arbejdet sig frem til den.

*) Opklugede f. Ex. Fjordbolgerne blot een Tomme Land aarligen, kunde det i 1000de Aar, paa Norslands Side Alene, blive et Tab af $41\frac{2}{3}$ Alen.

deels i temmelig Afstand fra Fjordbrinkerne. Hvor der tilforn var flakvandede Bejler, blev nu tørt sandigt Land, som efterhaanden samlede JordKorpe; Vigter og Kana-ler, som forhen afdeelte Mors i Der og Holme, bleve ved opfyllende Sandrevler ligesom inddæmmede og adskilte Fjorden. De derved fremkomne Indsøer, hvoraf endnu findes enkelte Levninger, fik Ro og Tid til at forvandles til Løvemoser og haard Engbund; og bleve saaledes For-tidens Der og Holme og det ellers ved lange Vigter flø-vede Land, omsider forenede til et Heelt. Foruden den indre Tilvert, som Landet derved fik, efter at Forenin-gen imellem Vesterhavet og Fjorden ophørte, have og Landets Udfanter paa mange Steder faaet betydelig Til-sætning af Sand og Gruus fra Fjorden; men vist er det og, at nogle Brinker ere fremdeles udsatte for aarligt Tab g).

- g) Skulde altsaa Havet fra Vestfiden igjen nogenstinde faae fri Gang ind i Limfjorden, maatte denne natur-ligvis, efter den Virkning, man maa tiltroe Havet, komme til at siige højere, end under den nuværende Forening med Kattegattet, og større Læs af Land da blive Folgen, uden at tale om, hvad Fare lavt lig-gende Byer og Gaarde derved kunde udsættes for. Des-uden var det at befrygte, at det salte Havvand vilde dræbe endeel Fiske-Arter, som ikke have hjemme i Ha-vet, men ere Ferskvands- og Brakvands-Fiske; og Limfjorden er, som bekjendt, for størstedelen Brak-vand. — Arnt Berentsen mælder i sin Dan-marks og Norges frugtbare Herlighed (1 B. Pag. 164) om et Indbrud af Havet i Limfjorden, hvorved Fjordvandet blev saltgjort; og en stor Mængde Gedder, Karper, Brasen, Helt, Abborrer og deslige Fulle vare

I øvrigt vides om Norslands Naturbeskaffenhed kun dette: at Landet har havt megen Skov. Derom

døde deraf. I Danske Atlas Tom. v. Pag. 406 og 785 tales ligeledes om Havvandets Skadelighed for Fjordfiskene.

Uf Kjøbenhavnke lærde Efterretninger for Aar 1804 No. 35 Pag. 549 sees, at Recensenten over Hr. Pastor Wagaaards Beskrivelse over Thne, er af anden Mening, da han ikke er enig med Forfatteren deri, at Havets Stigen, isald en Kanal blev aabnet, kunde volde nogen Oversvømmelse eller at det salte Vand kunde skade Fiskene i Limfjorden; „thi, siger han, Havet er jo allerede forenet med Fjorden paa den østre Side ved Hals, og Fiskene ere ei andre Arter, end de der leve og findes i selve Havet.“ Dette tør jeg for min Deel ikke underskrive, for det med Grunde er beviist, at Havets Forening med Fjorden paa Vestfiden ikke kan være af skadeligere Følger, end den midelbare Forening paa Østfiden; og for det tilfulde er afgjort, at der og i Vesterhavet lever og findes: Den almindelige Godde (Esox lucius), Brasfenen (Cyprinus Brama), Flod-Åbørrer, Hørfen, Hvidskallen og flere. At disse Arter og skulle opholde sig i Vesterhavet, vilde i det mindste Fiske-ere fra Ugeer og Harbo-Øre ikke troe.

Det var imidlertid dog nogen Trost, at ved en Kanals Aabning ud til Havet vilde ikke alle Limfjordens Bunde werde saltgjorte; dette maatte kun især finde Sted paa dens Strøg fra Vestfiden til Kattegattet. I de Grene af Fjorden, som stgde dybt ind i Landet syd paa, kunde derimod Havvandet ikke komme til at virke til Skade for Fiskene, da Vandet der, saavel formedelsk Traliggenheden, som formedelsk Aærs og Væktes Tilstrømmen fra Omegnene, maatte stedse bli-

lyder Sagnet fra gammel Tid, som derved bestrykes, at man i Løvemoserne ofte træffer Skovtræer: Ege, Birk og Hæffel, som der fordom ved adskillige Tilfælde have faaet deres Grav h). Af Danske Atlas sees og, at det 1539 iblandt andet blev paalagt Lehnsmanden, Niels Lange til Dueholm, ikke at forhugge Skovene. — Norsland maa da i sin Naturtilstand i Oldtiden, med sine mange Biger, Kanaler og Sunde, og med sine Skove paa den med Bækker, Dale og jævnt Land afværende Overflade, have havt et skjønt romantisk Udseende.

For omtrent 150 Aar siden skal Nors (efter Arent Berentzen i D. og N. frugtbr. Herl. I B. Pag. 166) aldeles ingen Skov have havt, en liden Lund ved Dueholm undtagen i). De i Danske Atlas ommeldte tre smaa Skove ved Højriis skulde altsaa den Gang ikke have været til. Er det saa, da kan dette tjene til Beviis for, at Skovplantning, uagtet Norsboen ikke vil troe det, endnu maa kunne lykkes i Nors. Imidlertid er det en Lykke for dette Land, at Naturen selv, ved Havets Udelukkelse fra Fjorden, har sørget for,

de af en for Fiskenes Natur passende Blanding. Men paa en betydelig Strækning vilde det skee (hvad som og fordom maa have været Tilfældet, medens Havet gik ind i Fjorden), at man kom til at savne adskillige Fiskearter, som nu findes; og andre Arter vilde identviis tabe meget af deres Velsmag.

b) Dette kan være skeet, deels ved Vandflod, deels ved heftige Storme og Jordsynkninger.

i) Denne Lund, som laae i Dueholms Østermark, er nu ikke mere til; men gamle Folk kunne huske den.

at den Brændemangel, som ved Skovenes Udryddelse maatte føles, kunde ved Løvemoser worde erstattet; thi det er alt for fjendeligt, at Menneskene have havt, og have endnu, større Lyst til at ødelægge Skov, end til at plante og frede Skov.

§. 3.

Noget om Morslands politiske Tilstand og Bondens Kaar i ældre Tider.

Den bekvemme Beliggenhed til Udfart i Vesterhavet gjør det meget sandsynligt, at en og anden af de Øer og Holme, hvoraf Mors i Oldtiden har bestaaet, tidlig er bleven valgt til Opholdested af de Helte, som søgde deres Næring ved Søerøveri. De mange Gravhøje, hvori ere fundne Urner, kunne i det mindste vidne om, at Landet i de første Aarhundreder efter Christi Fødsel maa have havt en temmelig Deel Stormænd; og formodentligt kan et eller andet af de Spor, som endnu ere tilbage af Forfædres Borge, henføres til den Tid.

Før hele Jydland for bestandigt kom under een Konges Herredømme, har Mors vel undertiden havt sine egne Smaakonger; men maa dog nok den meste Tid have staaet under de mægtigere Regenter over Bend Syssel, Thye og flere Egne. Af Regenter over Mors er især mærkelig den berngtede Fengo eller Fegge, der skal have levet i det 6te Aarhundrede og havt en Borg paa den Bakke, som bærer Navn efter ham: Feggeklit, hvorfra han, igjennem Abningen fra Hørør-

- k) Hvor Fegges Borg har staaet, findes intet Spor til. Formodentligen er dens Tomte opløst af Fjorden i den Tid, den var forenet med Havet; thi Feggeklit,

Havn, nemt kunde løbe ud i Vesterhavet. Han og hans Broder Horvendil skulde hvert tredje Aar afveksle med at regere tillands og tilhøjs, saa at den ene i tre Aar skulde gaae tilhøjs paa Fribytteri, medens den anden foretog Regeringen tillands. Fegge, misundelig over Horvendils Lykke og Magt, dræbte denne sin Broder og ægtede hans Enke Geruth. Horvendils Søn, Amleth, traf omsider Leilighed til at hævne sin Faders Død ved at dræbe Fegge I), hvis Gravsted endnu vises paa ovennævnte Feggeklit.

Noget af det mærkværdigste, som Historien har efterladt os om Nords, er, efter Snorre Sturlesens Beretning, at den danske Konge Harald Blaatand i 10de Aarhundrede har paa denne De havt en Sammenkomst med den tydske Keeser Ottho den Store, og har ladet sig døbe; (eller, om han tilførn var døbt, har offentligen antaget Christendommen). Den mægtige Hagen Carl af Norge, som efter Kongens Forlangende ogsaa havde taget Nøde i Nords, blev tvungen til at lade sig døbe tillige med sit medhavende Folk; men han holdt ikke længer ved Christendommen, end til han lykkelig og vel var sluppen ud af Limfjorden ved Hals, hvor han satte de ham medgivne Præster i Land.

Uf Danske Atlas sees, at før Reformationen var udi Nordsland en geistlig Forlehning, som havde Navn af Provsti, og strakte sig tillige over Hanherred. Adskillige Provster, som forestode dette Embede, nævnes

der fordom har været omflødt, har ved Vandflød tabt meget.

fra Aar 1291 til 1520. Efter Reformationen var Mors et Kongeligt Lehn under Dueholm Kloster, hvor Lehnsmændene boede m); men efter Souverainiteten 1660 blev det et Kongeligt Amt, kaldet Dueholm Amt, som i Førstningen havde sin egen Amtmand, men kom kort derefter til at udgjøre eet Amtmandskab tillige med Drum og Vestervig Amter i Thye n).

Før 1688 havde hvert af Morslands Herreder sin egen Foged og Skriver, og eget Tingsted, som for Sønder-Herred skal have været paa Mollerup Hede, hvor Steendyssen findes, kaldet Sammelting; og for Nørre-Herred ved de saakaldte Tinghøje, der ligge norden for Tødsøe. Men i bemeldte Aar 1688 bleve, ifølge Kongelig Anordning o), begge Herreder med Lund og Egenøe Birker forenede til eet Herredsfogderi, og et Tinghuus skulde bygges ved Harehøj imellem Bodstrup og Elfsø. Dette Tinghuus blev udentviul ikke bygget; thi gamle Folk fortælle, at efter Herredernes Sammenlæggelse blev Herredstinget holdet i een af de østlige Gaarde i Elfsø; og varede det

m) Urent Berentsen siger i sin D. og N. frugtb. Herl. om Mors: „Al Berstlig og Herreds Tingenes Høihed og Herlighed henhører under Hals Slots Lehn, som er i Dammerslyssel i Biboerg Stift, alligevel at samme Land tvende smaa egne Lehne haver, nemlig Dueholms Kloster og Lundgaard.“

n) Efter Plac. af 21 Juni 1794 kom Mors til at høre under Thistad Amt.

o) S. Nothes Saml. af Rescr. 2 Part. Pag. 73 og 75.

nok ikke længe, før det er bleven forflyttet til Nykjøbing, hvor Herredsfogden boede p). Efter den første Herredsfogeds Død 1716, blev Nykjøbings Byfoged tillige Herredsfoged.

Saalænge Nørre-Jydland har været under een Konges Herredømme, maa Morsingens politiske Jdrætter og Stjæbne have været temmelig nøje bunden til de øvrige Jyder, især deres nordstes Limfjorden. Det er derfor troligt, at Morsingerne, der af Naturen ere ligesaa ømsindtlige ved Undertrykkelse, som andre Nordjyder, ikke ganske have været udenfor de oprørske Bevægelser, som i de henfarne Aarhundreder have rystet Statslegemet. Mig er ikke bekjendt, at de udtrykkeligen nævnes som Deeltagere, uden i den vendelboiske Opstand Aar 1441, men tillige som de, der i Tide trak sig ud af dette fordærlige Forbund, ikke af Fejghed, men dertil bevægede ved nogle Adeliges mange søde Ord og Løfter q), og Thyboerne fulgte deres Exempel. De maatte desformedelst undgælde i den bekjendte Vise, „Hertugen af Bejerland,“ hvori det heder: „Og først da rømte de Morsinger, og saa de Forrædere af Ty: Efter da stode de Vendelboer, og de vilde ikke fly.“

Under de fiendtlige Oversvømmelser af Tydske og Svenske, hvoraf Nørrejylland nogle Gange saa haardeligen er bleven hjemløst, har Mors maattet dele

p) Saadan Forflyttelse kunde ikke blive til Fordeel for Moraliteten. D. L. 1—3—3 var ikke uden Grund.

q) Pontopp. Annal. eccl. 2 Th. Pag. 170, jævnf. med P. Svvs Vise: Hertugen af Bejerland.

Trængsel med det byrige Land. Dog synes det, at Mors i Svenskekrigen 1658 til 1660 ikke har havt megen Besvær af den egentlige Fiende. Efter Frasagnet skal denne De kun i Førstningen være bleven ufejliget af svenske Besætning, som kom over fra Thy; men efter en føje Tid igjen forlod Landet r); hvilket og kan passe med den Efterretning, som gives af Oberste Fritses Levnetsbeskrivelse i Danske Magazins 4de Bind, hvoraf nemlig sees, at det lykkedes de Danske, paa deres Side at beholde ganske Vendsyssel, Thy og Mors. Men, efter Fortælling fra Oldesædne leed Landet usigelig meget af de fremmede Hjelpetropper; hvilket, hvad Sydland i Almindelighed angaar, stadfæstes i Thestrups Danmarks og Norges Krigs-Uniform Pag. 324 o. f.

F 2

- r) De Svenske skulle, efter nogen Modstand af Hava-boerne være trængte over Harboøre ind i Thy, hvorfra de satte over til Mors; men da de Danske begyndte i Vendsyssel at samle Kræfter til eftertrykkelig Modstand, ansaae Sjenden det ikke for raadeligt at forlænge sit Ophold indstfdes i m f i ø r d e n .

Som Reliquie fra denne, eller maaske fra en ældre Tjeldetid, bevares hos Selvejer-Gaardmand Laurids Poulsen i Solbjerg en gammel Pallast, som er gaaet fra Mand til Mand der-i Gaarden, tilligemed følgende Fortælling: En Dag kom en Svensker i samme Gaard, for at plyndre; kun en aldrende Kone var tilstede, som, i det den Fremmede er i Færd med at randsage en Kiste, bemægtigede sig hans Pallast og dermed fløvede hans Hoved. — Den samme Pallast blev i Aaret 1801 fremdragen, for, i paakommende Tilfælde, at gjøre Tjeneste i en Veterans Haand imod den da truende Fiende.

Hvorledes i øvrigt Morsingens Forfatning maa have været i de ældre Tider, kan sluttes af Hr. Professor Nyerups historisk-statistiske Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge Iste Bind, hvoraf erfares, at den Danske Bonde i Almindelighed har i de forgangne Aathundreder været saare undertrykt og mishandlet, især af Adelen og dens Betjente; og Mors har og havt megen Adels. At imidlertid Bondesplageriet ogsaa her maa have været i sin Kraft, tilkjendegiver iblandt andet en Vise fra Midten af 17de Aarhundrede, hvori en morslandsk Adelsmands Forhold mod sine Bønder skildres saaledes:

„Han plejer at gjenne hans Bønder til Baas.

„Han slider dem udi Arbejd og Træl,

„Saa kjeedes de ved deres fattige Sjal.

„Hav slider dem udi Torne-Rjep,

„Saa der er paa dennem ej hele Løp;

„Thi faaer de Skam baade ude og ind,

„Der holder med hannem et Aar til End.

Derimod roses Lehnsmanden Tørgen Krag paa Dueholm:

„— ingen af hans Bønder lider Nød,

„Han giver dem alle Øl og Brød.

Naar Arent Berent sen beretter, at Sognene i Mors behøves af formuende Sognefolk, da synes det at han enten maa have savnet paalidelig Underretning om Bondens virkelige Tilstand; eller at hans Beretning maa forstaaes saaledes: at der iblandt Sognebeboernes fattige Mængde gives enkelte Formuende. Men, ihvor-
dan end Morsingens oekonomiske Forfatning har været, da Berent sen skrev, nemlig ved Aaret 1654,

faa er det vist, at den fra Svenskekrigen i samme Decennium og til hen over Midten af 18de Aarhundrede var meget ussel. Armod var almindelig herskende i Landet; Bonden i Almindelighed savnede Erve, og Hovriebonden tillige Tid til tilbørligen at dyrke sin Jord. Frugten af hans Stræben og Vindskibelighed blev derfor kun liden, og kunde ikke nær komme til at opveje med de Byrder, som trykkede ham. Som Følge heraf bleve Bøndergaarde øde i Snesetal. Af gamle Papirer ved Karbye Præsteskald erfares, at i Aaret 1680 fandtes i Karbye, Hvidbjerg og Ræsted Sogne 6 Gaarde øde, og 1690 ikke mindre end $12\frac{1}{2}$ Gaarde og et Boelsked øde, nemlig: i Karbye Sogn $3\frac{1}{2}$ G., i Hvidbjerg G. 4 G. og et B. og i Ræsted G. 5 G. — Af disse Ødegaardsjorder lod gjerne Godssets Forvalter drive et Stykke for sin Regning; forresten bleve de, som Kongen hjemfaldne, bortleiede til Græsning s). Man kan heraf slutte sig til, hvorledes Forfatningen maa have været i den øvrige Deel af Landet t). — Bøndergods var i liden

- s) Paa den Tid fandtes i Karbye G. 37 Gaarde og 4 Boelskeder, i Hvidbjerg G. 21 G. og 7 B. og i Ræsted G. 11 G. og 10 B., det øde Gods iberegnet. Det nuværende Antal sees paa Tab. A.
- t) I ovennævnte Papirer ved Karbye Præsteskald siges, at der var en slet Tilstand hos de Fleste, saavel af Præstestanden som Bondestanden. At det maa have seet foraeligt ud hos endeel Præster, kan bevises af gamle Skifteforretninger, hvoraf skal anføres et Par Exempler: Hr. N. i B., som døde 1732, hans hele Indbo udbragtes til 18 Rdlr. 5 Mk. 4 Sk., hvoriblandt 1 Rd. 1 Mk. 5 Sk. for hans Bogsamling, som bestod af 14

eller ingen Priis. Til Exempel herpaa skal anføres Selvejergaarden Frydsbrønd, der, som før er meldt, staaer for contrib. Hartkorn 20 Rdr. 3 Skpr. 2 Fdr. 2 Alb. Denne Gaard blev den 2den Septbr. 1751 med sin Besætning, Inventarium og Afgrøde ved offentlig Auktion folgt af Etatsraadinde Jde Sophie Krabbe til Veregaard for 67 Rdlr., skriver Tredstindsthye og syv Rigsdaler, til Kjøbmand Hans Winther i Thistad u). Det er ikke længer siden, end 1772, at ingen

Bind. — I samme Aar døde Hr. S. i S., hvis hele Bo udbragtes til 13 Rdlr. 5 Mk. 10 Sk. Præstegaarden blev vurderet for 24 Rd. Hans Eftermand sad i saa fattige Omstændigheder, at han ikke engang formaaede at betale 8 Rd. 3 Mk. 3 Sk., som han ved Afregning var bleven en Kjøbmand skyldig; og da han hverken kunde faae Betalingstiden udsat, eller faae Pengene tillaaens at betale med, blev der taget Dom over ham for Pengene. Dommen forkyndtes den 19 April 1735, men ikke mange Dage overlevede han denne Krænkelse; thi den 10 Maj næstefter døde han som Mand i bedste Alder, efterladende sig Kone med tre smaa Børn.

- u) Frydsbrønd, som i det sidste Halvaarhundrede har ikke havt mindre end syv forskellige Eiere, kan og tjene til Exempel paa, hvortunde Jordegods efterhaanden har hævet sig i Prisen:

Aar 1754 blev Frydsbrønd solgt til Lars Loft paa Søndre Ullerupgaard i Thye for 450 Rd.

1756 solgt til Christen Jensen Sundbye for 600 Rd.

1757 solgt til Capitain Jørgen Hauch for 900 Rdlr.

vilde byde noget paa 70 Edr. Hartkorn øde Bøndergods; det blev derfor, uden Betaling og med 8 Mars Skattefrihed, overladt til en Proprietair, som forpligtede sig til at bygge derpaa. — Selvejernes Tal var nærved ganske at udlettes; hvortil den forrige militaire Indretning til Armeeens Rekruttering bidrog ikke lidet, endog i den senere Tid. Det faldt mangen Selvejer saa tungt, at opfylde de Forpligtelser, der hvilede paa ham som Løgdsbroder, at han, for derfra at befries, gav sig med Huns og Ejendom under den Proprietair, han havde meest Tilid til. Saadan Selvopofrelse standsede vel, da Brugen af Mergel til Agerjordernes Forbedring begyndte saa temmeligt at forbedre Bondens Kaar; men Forord-

1762 solgt til Etatsraad og Amtmand *Friedrich Hauch* til *Hørris* for 1000 Rdlr.

1764 Amtmand *Hauch* købte *Frydsbrønd* med *Rug-, Bng- og Havresæden*, samt *Ellsøe Sogns Konge-Korntiende* til *Nicolai Søttrup* for 2500 Rd. Efter en foregaaende Kjøbecontratt af 27 April 1763 befindes Kjøbesummen at være 3000 Rd., af Harsag at derunder er indbefattet Gaardens egen Konge- og Kirke-Korntiende, som altsaa har kostet 500 Rdlr.

1769 solgt med sin egen Konge- og Kirke-Korntiende for 1700 Rdlr.

1804 solgt for 7500 Rdlr., som blev anseet for særdeles godt Kjøb. Noget Besætning fulgde med i Kjøbet. —

Frydsbrønd var fordum en *By*, bestaaende af tre Bøndergaarde. Navnet udtales af Almuen: „*Frydsprøng*“ (= *Frydspring*), men i Kirkebøger lige fra 1646 findes det skrevet *Frydsbrønd* og *Frydsbrønd*. De derhos værende *Kildevæld* have nok givet Anledning til Navnet.

ningen af 20 Juni 1788 angaaende Stavnsbaandets Løsning gjorde aldeles Ende, derpaa v). Fra den Tid af er Selvejernes Tal paa ny betydeligen forøget. — De Tid er være ikke langt borte, da det forhadte Navn Trælbuun (o: Trælbonde) x) maa uddøe.

§. 4.

Om morslandfke Oldsager.

Uf Mindesmærker fra Oldtiden ere især at mærke de runde Høje, hvoraf her endnu gives en stor Mængde, fornemmeligen i Hederne. Mange ere deels udjævnedede for at udvide Agerlandet, deels bortførte, naar de bestode af god Muld, til at blande Møding med; thi Bonden taber Tid efter anden den rædsomme Forestilling, at der i Højene hoo Væsener, som kunne og ville skade ham, om han vovede at antaste deres Bolig eller tage saa meget som en Græstørø deraf; hvilket Mange, især af Qvindekønnet, troe at ville ikke blive ustraffet y). De Etene, som i Oldtiden kan have været oprejste paa

- v) Til denne heldige Forandring i Bondens Kaar havde Jordudfistningen endnu ikke bidraget noget, thi den var nyligen begyndt. S. Cap. 10.
- x) Saaledes kalder Høveribonden sig selv, ihvor gode hans Kaar iøvrigt monne være; endog det mindste Stik af Trældom er Nordjyden modbydeligt.
- y) Ikke sjældent have Høietroldene faaet Skyld for Ildsvaade, Kreaturers Død m. m. Udskillige have derfor brugt den Forsigtighed, at gaae til den Høj, man agtede at udjævne eller bortføre, og spørge trende Gange: om det kunde være til Fornærmelse? Erholdes intet Svar, er det Tegnet til, at Højeboerne enten ere døde eller bortflyttede; og man har da intet at frygte for.

enbeel Højes Top, enten som Altere eller Bauta ste-
ne, ere forsvundne; men ved enkelte Høje træffes endnu
Levninger af Steenomsætning ved Foden. Paa mange
af de runde Høje er det kjendeligt af deres udhulede Top,
at de engang maa være blevne udgravede i Midten z);
sjældnere sees Spør dertil paa Siderne; hvad enten dette
er skeet efter Oldgrandskeres Foranstaltning, eller ved
Andre i Haab om der at finde Skatte. — I den senere
Tid er i disse Høje ikke sjældent truffet Urner eller Leer-
krukker med Afke og smaa Becnstykker udi *), undertiden
flere tilhobe æ), nedsatte i et mindre eller større af Ste-
ne indsluttet Rum, som ovenpaa var tildækket med en
flad Steen **). Slige Begravelses-Kjeldere ere ikke

z) Ved at kaste i Midten af en saadan Høj, traf jeg et
lidet af fire Stene indsluttet Rum, hvis Overligger var
afvæltet til en Side. Heri fandtes intet uden Jord af
den, efter en foregaaende Undersøgelse, sammenførte-
de Høj.

æ) I en Høj, som for nogle Aar siden blev bortført til at
blande Møding med, fandtes 9 Urner, der stode tæt
sammen, den største i Midten. De bleve strax nedgrav-
ne i Jorden, hvilket og er skeet med flere. — Det er
ellers gjerne Tilfældet, at naar Høje bortføres til Bland-
jord eller sloifes til Møjeland, eller Steenklovere kaste
deri efter Stene, blive Urnerne sonderbrudte, da Arbej-
derne ikke agte dem for andet end uduelige Leerkar.

*) Stundum findes og oven i Urnerne een eller flere Smaa-
ting, som Fædrene have brugt.

***) Paa jævn Mark skal og være funden Urner, underti-
den een inden i en anden, omsatte og bedækkede med

allene trufne i Højenes Midte, men og temmelig nær Ud-
kanterne ö). Foruden Urner, har man og deri fundet
det Malmsværde eller de af Kobber og anden Metal-
blanding sammensatte Sværdklinger; Steen-Strids-
øjer af forskjellig Størrelse og Form; Offerknive og
adskillige andre Redskaber af Flint, som Almuen kalder
Jordenstene; og troer fuldt og fast, at det er med
saadanne Stene at Lynilden slaaer ned aa).

Undertiden træffes en Begravelses-Kjelder ganske tom,
uagtet intet Tegns var til, at Højen tilforn havde været
undersøgt. Ovenpaa Dødselstenen af en saadan tom Kjeld-
er laae et Steenspyd bb), og strax uden for en an-

Stene, som endog sadde saa overlid i Jorden, at man
har stødt paa dem med Plougen.

- ö) Dog er dette kun Tilfældet med de smaa Begravelses-
kjeldere; de større, som ere forsynede med en svær Over-
ligger, synes kun at have Plads i Midten.
- aa) For 17 Aar siden slog Lynilden ned i et Landsby-
Tørvhuus og tændte Ild, som dog lykkeligviis strax blev
dæmpet; men da man, efter den smaaligste Randsag-
ning, ikke fandt Jordenstene som den formeentlige
Årsag til Ilden, var man i temmelig Frygt for et
nyt Udbrud. — At have en saadan Steen i sit Huus,
ansees for et Præservativ mod Lynild.
- bb) Dette Spyd er tveegget med skarpe Kanter og spidst
til den ene Ende, 12 Tommer langt, $1\frac{1}{2}$ Tom. bredt
midt paa og $\frac{1}{2}$ Tomme tykt, hvor det er tykket. Der-
som Fædrene ikke have forstaaet den Kunst at blødgjøre
den haarde Flint, er det fast ubegribeligt, hvorledes
de kunde tilदानne et saadant Redskab, og de tynde Of-
ferknive m. m.

den cc) laae i Retning fra N. O. til S. V. Lejninger af Been og et næsten halvt fortæret Malmsværd tillige med noget af Skeden. Det her nedlagte Liig havde blot været bedækket af Sand, Gruus og Smaastene, af hvilke de fleste vare som Algerstene. Man skulde næsten troe, at dets Begravelse har været Hastværk.

I endel Høje findes og Exempler paa den efter Brænde-Kilderens indførte Begravelsesmaade, nemlig lange med Stene omsatte Grave i Form af en lang Kasse, hvori Liiget har været hælt nedlagt med et Sværd ved den ene Side. Disse Grave ere enten tildækkede med flade Stene, eller og fyldte med mindre Stene og Jord derimellem. Deres sædvanlige Retning er fra Nordost til Sydvest dd).

De fleste Malmsværd, som forekomme i Højene, ere temmelig fortærede af Rust og sædvanligen brudte i Stykker. Et stort Slagsværd af Jern, fundet i den saakaldte Mandshøj strax vesten for Dvtrup Kirke,

cc) Denne Kjelder, som jeg for 10 Aar siden fandt midt i en Høj norden for Faarup, var af usædvanlig Størrelse. En sværd, paa Undersiden flad, Overligger hvilede paa fire andre Stene, der stode i nogen Afstand fra hinanden. Nabningerne derimellem vare lukkede med atter andre Stene. Bunden af Kjelderens var belagt med sandig Jord og i Midten sadde nogle faa Steene tæt sammen, som om her kunde være steet Begyndelse med Brolægning. Kjelderens indvendig Afvide omtrent 4 Fod i Gjennemsnit; men Højden neppe $1\frac{1}{2}$ Fod.

dd) I et Hjørne af en saadan lang Græv er i Aaret 1808 fundet en Urne.

har holdt sig stikkelig godt; dets Klinge er 48 Tommer og Haandfanget 24 Tommer langt; altsaa dets hele Længde 3 Alen ee). En ~~Figur~~ fandt for faa Aar siden i en Høj Bidsel og Sporer m. m., der var saa vel conserveret, at han deraf fik sig smedet afskillige Smaating. — Mere om her fundne Oldsager sees i Efterretningen om Kobberne.

Nogle Høje synes at have beholdt deres oprindelige Navne, som: Aeshøj, Torshøj, Glumshøj, Kollandshøj, Kamshøj, Skarehøj, Aageshøj og flere. I Skarehøj skal, efter Sagnet, en Kong Skare være begravet, og efter ham har Skaregaard, maaste og Skarum By, sit Navn. I Aages eller Aageshøj paa Dvtrup Mark skal en Kong Aage være begravet ff). For en Snees Aar siden fandt man i denne Høj et Mainsværd med mere. De saakaldte Kongshøje paa Veding Mark gjemme formodentlig og et Par Smaafongers Ake. Den foranmeldte Kong Fegges Gravsted paa Feggeklit er egentligen ingen Høj, men kun en noget over den øvrige Jordflade ophøjet firkantet jævn Plads, 12 Alen lang og 8 Alen bred, og begrændset af Kampesten. Efter Beretning er her engang fun-

ee) S. Figur 3.

f) Af denne Dage skal, efter Danske Atlas, Dvtrup Sogn og By have Navn; men uidentvibl er Dvtrup (fordum Dvtrup) en forkortet Udtale af Dvertorp eller Dvertrup, saa kaldet af sin høje Beliggenhed fremfor Sognets anden By, Fjællerslev (fordum Fjælderslev), der ligger lavt bag en Bakke i Skjul for Dvtrup, og kan have sit Navn af fjælle, fjule.

det et Sværd gg). — Et godt Væffekud vesten for Drndrup findes Spor af en Kæmpegrav, kaldet Lovmands eller Lovmands Grav, og skal den af N. Syvs Viser bekjendte Hr. Lovmand her være begravet. Den østlige Ende af denne Grav er en ophøjet Jærdmasse, som synker langsomt ned mod Vesten i en Strækning af i det mindste 60 Skridt og omsider taber sig i det tilstødende Agerland. Dens Brede er omtrent 12 Skridt. Det er imidlertid vanskeligt at gjette denne Gravs Størrelse, da den nu er forvandlet til Møljeland og her ikke findes en eneste af de Stene, hvormed den formentligen forud har været omgivet. — I Nordost for Drndrup ligger en Bakke, kaldet Tusbjerg, som synes at være en forandret Udtale af Torsbjerg. Paa dette Bjerg eller Bakke findes to store Høje; maaske er Lovmands rige Medbejler, Tord, begravet i den ene hh), og Bakken faaet Navn efter ham. — I Sko-

- gg) Af Sars Fortælling om Tegges Endeligt har man Grund til at tvivle om, at han hæderligen er bleven begravet. Det ommeldte Gravsted, som bærer hans Navn, kan han i Forvejen have indrettet, og ved deri at nedlægge et Sværd ligesom indviet det til sin Bestemmelse. Maaskee kan dette og have været Tilfældet med de andre tomme Grave, man undertiden træffer paa, og Eierne være omkomne paa Søen, eller i fremmede Lande, eller, som Tegge, ved et Middingsværk gjort sig uværdige til hæderlig Begravelse; eller og de Efterlevende kan have valgt en anden Begravellesmaade, end den Afdøde havde bestemt; de udenfor en tom Grav fundne Levinger af Been og Sværd synes at lede til denne Formodning.

hh) I den ene af disse Høje er for nogle Aar siden truffen

ven ved Højriis vises en Balle, kaldet Hermans-
Bjerg, efter Een, navnlig Herman, som her skal
være begravet; og menes der, at han først har bygget
Højriis ii), eller rettere det svære grundmurede Huus,
som udgjør en Sidelængde af Højriis Borgegaard.

Foruden de egentlige Gravhøje, findes her endnu
Levninger af Steendyffer, som i Oldtiden maa have
været Ting- og Offersteder, som: Kuerstoue (o:
Nøverstue) paa Lægind Hede; Kuerstoue paa Korup
Hede; Troldestoue paa Størup Mark; Sammel-
ting paa Møllerup Hede og Hejst-Uen (o: Hest-
Dun) paa Sundbye Mark kk).

Noget Spor ere endnu tilbage af Oldtidens Bor-
ge: i) Blaabjerg eller rettere Blaaborg ii), som
er en af Morads omgiven liden Balle i Rakkebye

en lang freensat Grav, ovenpaa tildækket med flade Ste-
ne, og i Graven et Malmsværk.

ii) S. Hoffm. Saml. af Fund. for Vald. St. Pag. 468.
Det bør tidlige anmærkes, at Herman kan efter Mund-
arten i Nors og være en Contraction af Herre-
mand.

kk) De tre Høje imellem Elsoe og Frydsbrønd kal-
des ikke, som Danske Atlas mælder, Tinghøje,
men Brunhøje. I een af dem har man fundet Ur-
ner. Brunhøj er ellers et Navn, som tillægges Høje
paa flere Steder i Landet.

ll) Almuen udtaler det Blaabjerre; men da den f. Er-
og siger Wandbjerre istedenfor Wandborg, saa vil
Blaaborg nok blive det rigtigste, allerhelst da her
har st. act en Borg.

Sogn; dens Omfreds er over 150 Skridt. Da man for endeel Aar siden grov et Lag Jord øverst af denne Bakke, har man der truffen Muursteens-Brokker, et Dre af en Kobberkjedel m. m. 2) Noget fra Gaarden Botborg i Tæbring Sogn findes paa Bredden af et Kjar en ophøjet firkantet Plads, omtrent 40 Skride lang og bred, hvorumkring er Spor af Grave. Den Borg, som der har staaet, skal have været kaldet Botborg mm), og den ovennævnte Kong Aage her havt sin Bolig. 3) Gammelvold i Vejerslev Sogn paa Kanten af et Kjar sydøstlig for Vejerslevgaard. Denne Tomte, der seer ud som en firkantet Forstãndning med fire lige Sider, er omgiven af Grave, som ere 12 Skridt brede; inden for samme er den 48 Skridt lang og bred, og inden for dens smaa Bolde omtrent 26 Skridt. Væntelig har det i Danske Atlas Tom. V. Pag. 558 nævnte Svøborg staaet her, og har maaske Borgens første Beboere havt deres Begravelse i en kort derfra liggende stor Høj, kaldet Kaenshøj nn). 4) I Aldsted Sogn er den saa kaldte Aldstedvold, en rummelig Plads, som har været omgiven med Bolde og Grave, hvoraf endnu nogle Spor ere tilbage. Her har forðum staaet det Slot, som Danske Atlas beretter, at Kong Erik af Romern skjenkede Peder Nykstrud, men blev brændt af Henrik Skarpenberg. I Forbindelse med Aldstedvold er den saa kaldte Voldhøj, der særskilt er omgiven af Grave. Paa denne Høj, der

mm) Maaske af Botban eller Odin.

nn) Denne Høj er 100de Skridt i Omfreds og har været omjæt med Stene, hvoraf fem endnu ere tilbage.

har en firkantet Skikkelse, og er oventil kun omtrent 36 Alen i Omkreds, kan kun have staaet en Bygning af lidet Omfang, maaske et Taarn. — Et lidet Stykke Vej sydlig for Voldhøj og Aldstedvold eller strax norden for Aldsted By er en Plads, kaldet Gravene, hvor der formodentligen engang har staaet et Herresæde med Grave omkring. — Til alle de ovenansførte Steder har der i gammel Tid været Indsejling fra Fjorden.

Paa Løvning Mark er en firkantet Plads, kaldet Kirkegaard, hvor der fordum skal have staaet et Kapel, og hvoraf Kapelgaard har sit Navn.

Angaaende de Mærkværdigheder, som findes ved Landsby-Kirkerne, som: Epitaphier, Gravskrifter, Figurer paa Stene m. m., maa jeg, for Kortheds Skyld henvise til Danske Atlas, Hofmans Fundat. og Marmora danica; hvortil kan føjes dette, som noget mærkværdigt her tillands: at endnu i Aaret 1793 fandtes i Dvtrup Kirke, i et Hul under Alterbordet, en Blyæske, hvori laae papistiske Reliquier, nemlig: et lidet Stykke Been og to smaa Klude.

Tredie Kapitel.

Om Norslands Naturbeskaffenhed i Almindelighed.

§. 1.

Om Overfladens Skikkelse og Beskaffenhed.

Den Figur, Norsland har i Omrids, viser Videnskaberne's Selskabs Kaart saa nøjagtigt, at videre Beskrivelse derover vilde være overflødig. Men om Overfladens øvrige Skikkelse og Beskaffenhed skal meldes noget.

Det Meste af Nors er højt Land; og da dets Overflade løber i en langstrakt Bølgegang, er det tillige for størstedelen jævnt. Den Deel, som egentligen kan siges at være ujævn, eller mere brat afvejlende med Bakker og Dale, er den sydlige Deel af Lødderup Sogn; den østlige og nordlige Deel af Lørslev Sogn; en Deel af Heden imellem Vils, Vejerlev, Sindbjerg, Dvtrup og Mollerup, og næsten den hele nordlige Kant af Landet fra Skallerup og Vilsfund ud til Feggeklichals a), hvilken sidste Strækning, naar undtages det lave Land ved Hanstholm, løber som i en sammenhængende Bjergkjæde. De mange Begravelsseshøje fra Oldtiden af, bidrage og til, at det høje Land paa endeel Steder synes mere ujævnt, end det virkelig er af Naturen. — Vel er Landet, som ovenmældt, for det meste højt; men i sin bølgeformige Gang synker det

a) Saaledes kaldes den lave sandige Ejd, som forener Feggeklich med det øvrige Land.

dog og paa adskillige Steder ned til temmelig lave Sletter, som: ved Lund, Blidstrup, Ejstrup, Esving, Ullerup, det Meste af Landstrækningen imellem Skarum, Glade-Klitten, Nørre- og Sønder-Draabye og fl. St.

Til Fjordsiden har Mors — naar undtages Kjør-Mundingerne, der støde til Fjorden — næsten bveralt stejle Brinker, som for størstedelen ere 20 til 40 Fod høje over Fjorden, og paa nogle Steder højere, endog indtil 80 Fod og derover. — Med højt Vand gaaer vel Fjorden op til endeel Brinker, især paa Landets østlige og nordlige Kanter; men ellers løber langs under samme en lav og paa mange Steder temmelig bred Landstrimmel, som bestaaer deels af Sand, Gruus og Smaastene med en tynd Jordskorpe, bevøret med Græs, Lyng &c., deels af moradsig Tørvegrund, som Fjorden ved opkastede Sandrevler, eller saakaldte Næmmer har inddæmmet.

Paa adskillige Steder har Landet lidt ved Jordbysnævning. Den sidste af slige Udelæggelser indtraf for en Snees Aar siden, da ved Fjordsiden, nordost for Sundbye, en Strækning af nogle Tønder Lands Størrelse ned sank, tildeels fra en Højde af 40 Fod og derover, og en høj Vasse styrtede ud i Fjorden. Nogle Tusinde Qvadratalen af Ejerstev Bjerger have havt samme Skjebne. Paa Overfladen af disse to sunkne Steder, hvor det høje Land er bleven omtrent to Trediedele lavere end det før var, hersker en rædsom Uorden blandt de nedstyrtede Jordmasser b). — I Lægind Bakker er en høj

b) Af disse sunkne Stykker Land bortskjæller Fjorden noget aarligen; de maa folgeligen fra først af have havt en langt videre Udstrækning.

landet Plads, af et Par Skæpper Lands Størrelse, ved Jordsynkning forvandlet til Morads, og en liden Bæk udspringer af een af de Brinker, Synkningen har efterladt sig. Ved denne Naturtildragelse skal, efter Sagnet, en Bondegaard være bleven forstyrret. Vist er det, at her endnu ved Kantet af det sunkne Sted sees Levning af en indhegnet firkantet Plads, som en Kaalgaard. — Uden at anføre flere Steder, som vise tydelige Spor af Jordsynkning, skal blot bemærkes: at endel andre Moser og Jordsynninger i Landet uden tvivl ere blevne til ved Jordskorpens Synkning i Udhulinger, som underjordiske Vandløb have gjort, og at dette især maa have været Tilfældet, hvor man i Moser træffer Rødder af Eg, Birk &c. i naturlig Stilling.

Sandflugten skal, efter Danske Atlas, paa nogle Steder have gjort Skade, og efter det ny geogr. Haandlexicon, skal her være Sandflugt. Men hverken har jeg selv kunnet opspore eller ved Andre faae nogen Kundskab om, hvor Sandflugt findes i Mors, eller hvor den har gjort Skade *).

Omtrent to Trediedele af Mors er Agerland, som aarlig udvides mere. Hede, Kjær og andre ubyrkede Steder kunne anses for at forholde sig til Agerlandet som 1 til 3. Da Hr. Landmaalingsspecteur S. Bruun i Aarene 1788 og 89 optog det geographiske Kaart over Mors, befandtes Forholdet

②

*) I Galling lige over for Nykøbing sees man ligesom aarlig at udbrede sig videre. Bespindeligt at den saaledes maa raade sig selv!

imellem Agerland, Hede, Moser og Kjør, og
Søer saaledes:

	Agerland.	Hede.	Moser og Kjør.	Søplan.
I Sønder- herred	751, 2	149, 5	89, 7	9, 6
I Nørre- herred	644, 8	284, 9	69, 2	1, 2

Siden den Tid ere mange Snesø Sønderland Hedejord
blevne opbrudte, saa at følgelig Hede mod Agerland maa
nu være en god Deel mindre, end i bemeldte Aar. Den
meste Hede findes i Sønderherred. Øster fra, imel-
lem Nykjøbings Vig og Sallingfund, begynder
en Hedestrækning, som løber, meer og mindre indskran-
ket af Plojeland, midtvejs igjennem Herredet til Tæ-
bring og Rakkebye Marke. Hertil kan regnes Ny-
kjøbings Overdrev og Øren, hvorefter forhen er talt.
I Nørreherred er der mindre Hede. De nordlige
Bakker fra Gullerup til Flade, tilligemed det lave Land
hen mod Hansholm og Sønder-Draabye, og den
østlige Deel af Landet, som løber ud til Feggeklit, ud-
gjør især Heden i dette Herred. Hvad der igrigt i beg-
ge Herreder kan regnes til Hedejord, er af liden Bety-
denhed, og bestaaer kun i adspredte Smaastykker. — En
stor Deel af Landets Overflade bestaaer og af Kjør og
silde Strækninger, som fra Fjordsiden ikke alene gjøre
dybe Skaar ind i Landet og omsider i forskjellige Grene
tabe sig i det Indre; men og, som forhen er anmærket,
paa adskillige Punkter, deels gjennemskjære Landet, deels
blot omringe smaa Dele deraf, som forestille Hølene. For-
uden disse betydelige Strækninger af Kjør eller Moser og
silde Grund, som støder til Fjorden, findes og omkring i

Landet endeel andre Moser og Siger. — Den Deel af Overfladen, som Ferkvandene, især Søerne, indtage, er ubetydelig imod det Hele.

At Flora ikke har undværet at pryde Mors med mangfoldige Blomster-Arter, viser 4de Kap. S. 2. Vel ere Hederne fornemmelig bevoxede med Almindelig Lyng, Rensdyr-Mos, Ulvesod og andre Mosarter, Skjønkronet Lyng, Meelbær Klarbund, Sort Kræbling, Almindelig Vølle, Tveboes Evigfrands, Krybende Piiil, og enkelte Græsarter; men man træffer dog og paa sine Steder Kjerlingetand, Tornede Bisser, Skovstjerne, Baard-Orefryd og flere; og hvad man savner i denne brune Heide, erstattes rigeligen af Liliernes Mangfoldighed i Mark, Eng og Kjer. — Den eneste Skov i Mors, ja i hele Thisted Amt, ligger ved Højriis og er af Areal 35 geomet. Tdr. Land. For 30 Aar siden havde den en langt videre Udstrækning. Det endnu i Behold værende Stykke, som dog meget er fortyndet, bestaaer fornemmeligen af Eg, Birk, Elle, Bøver Asp, Røn og Hessel. Da denne Smule Skov ligger deels paa stejle Brinker og Bakker, deels i sumpige Dale, og Jordsmønnet desuden er ringe, vilde dens Udryddelse være større Tab end Binding for Eieren, og Landet tillige miste en i disse Egne sjelden Pryddelse.

Dersom Mors havde Skov, hvor det har Heide og andre udyrkede Steder, var det af Udseende et skjønt Land, da dets Overflade fremviser ikke faa ret vakre Situationer. Vel kan Udfigten til den stolte Limfjord, der engang var Nordkjæmperes Tumbleplads, og Synet af de mange ærværdige Oldtids-Høje, der kroner den høje Mark

og Hede, ikke andet, end forlyste den Tænkendes Dje og Sind; men-efter et længere ~~Udhoid~~ Landet, vil den, som har været vant til Skov, dog omfiden føle, at det Hele er altfor-eensformigt, da Djet, undragen ved Højriis, forjæves søger et Træ eller Busk, hvorpaa det vil Afverling kan hvile.

§. 2.

Om Landets Jordbund og dybere Grund-Beskaffenhed.

Endstjønt det øverste Jordlag for størstedelen befindes godt og frugtbart, saa er det dog af saa afverlede Beskaffenhed, at det for nøjere at kjendes, maatte beskrives sognviis og byviis; derfor skal kun her anføres, hvad derom kan siges i Almindelighed: Den sydøstlige og søndre Deel af Lødderup Sogn, Lørslev og Ørding Sogne og det hele Strøg af Ugerland, som følger Hede-strækningen midt igjennem Sønderherred til Ræfkebye, er, som Hede-strækningen selv, mesteparten skarp og sandig. Derimod bestaaer Øster- og Vester-Næsels Sogne, Ræsted Sogn tilligemed Herredets vestlige Deel og det hele nordlige Strøg langs med Herredskjættet, i Almindelighed af sort Muld, som er deels lettere, deels tungere, men i det Hele særdeles god Kornmuld. Af samme Beskaffenhed er og det Meste af Nørreherred, men i Almindelighed mere leerblandet; dog har dette Herred ogsaa nogle Steder skarp og sandigt Jordsmon, som: Den vestlige Deel af Vester-Jølbye Mark, en Deel af Skallerup Byes og af Sejerslev Sogns Marke.

Underlaget bestaaer deels af Sand, deels af rødligt Leer eller Blanding af Sand, Gruus og Leer; men dog

befindes og Underlaget mange Steder at være sort Muld af een til to Fods Dybde c), som: I Elfsø, Lund, Øster- og Vester-Affels, Uger, Glumstrup, Torp, Erslev, Aldsted, Sønder-Draabye, Frøsbye og Hesselbjerg Marke.

Hvad angaaer den dybere Grundbeskaffenhed, da er Landets midterste Deel Kalkgrund, der saavidt hidtil er opdaget, begynder omtr. en Fjerdingvej vesten for Nykjøbing og strækker sig vester paa hen mod Mollerup og nord paa til Øster-Talbye, Erslev og Lødsø. Hvor dybt denne Kalkgrund gaaer i Jorden, er ubekjendt; det dybeste, man hidtil er kommen, nemlig i Frøslevgaard's Grube, er 50 Fod. — Jordlaget over Kalkgrunden er af ulige Tykkelse, almindeligst fra 4 til 8 Fod og sædvanligt en Blanding af Leer og Sand *). Men at Kalkgrunden og paa sine Steder maag ligge meget dybt, kan sluttet deraf, at man i en Sandgrav ved Lødsø Kirkegaard har truffen den i en Dybde af omtrent 22 Fod. — Paa ovennævnte Strækning findes i nærværende Tid tretten store og smaa Gruber, hvoraf Frøslevgaard's, Erslev, Ørendals, Lødderup og Frydsbrønds ere de mærkeligste d).

c) Paa sine Steder er den sorte Muld flere Fod dyb, f. Ex. paa Glumstrup Mark.

*) Paa nogle Steder, som paa Lødderup og Elfsø-Mark, røber Kalkgrunden sig ved Jordfald.

d) Frøslevgaard's, Erslev og Lødderup Gruber ere betegnede paa Vidensk. Selsk. Kaart, nemlig: sydsøstlig for Frøslevgaard, vestlig for Erslev og nordlig for Lødderup. Ørendal ligger ved den

Kalkgrundens Hovedmasse bestaaer deels af almindeligt Kride, Kridt eller Kalksteen og Krideflint; deels af anden løs Kalkjord, som tildeels er blandet med Hvidleer. Det rene fine Hvidleer eller Kalkleer forekommer, i særskilt Masse, paa nærværende Tid kun i det nordøstlige Hjørne af Drendal. — Den meste Kride og svrige Kalkjord er af graalig hvid Farve, skarp under Fingerne, naar den gnides, og indeholder noget, som det synes, spatagtigt Gruus eller forvitrede Dele af Søforaller &c. Skriv-Kride af særdeles Fjinhed træffer man i Drendals og Terslev Gruber. — Kridtstenen eller den hærdede Kride forekommer i afrundede og kantede Stykker af 1 til 2 Fods Størrelse, sjældent større. Deels er den fri for Flint, deels dermed igjennemskudt, eller og sees kun enkelte smaa Flintkjerter og Splinter. — Flinten falder for størstedelen grov og skjør, som ved Sønderslagning springer i ujævne Brokker; sjældnere er den, som lader sig flække i glatte skalformige Stykker. Den findes jævnlig med Kalkindsprengninger og indvendige mindre eller større Huller, som enten ganske eller kun for en Deel ere fyldte med Kridtsteen. Ikke sjældent træffer man Stykker, som gradviis gaae over til løs Kride; saa at det synes som Naturen her har været i Begreb med at opløse dem fra Flint til Kride. Flinten er i Brudet af sortegraa, horn-graa, sjældent sort Farve; men Kalkskorpen, som beklæder den, seer man hyppigen som overtrukken med en guul Røst eller okerlignende Støv. Næsten overalt afvejer

sydlige Kant af Thorshøj Bakke, og Frydsbrønd Grube omtrent 350 Stridt nordøstlig for Lødderup Grube.

Flinten med Kridstenen i horizontale Lag. Dog er at mærke, at paa enkelte Steder (som: vestlig og nordlig i Frøslevgaard's Grube og eet Sted i Lødderup Grube) høje Flintelagene sig ned ad i deres Løb mod Østen. I Frøslev Grube finder man Flintelagene i en ligefom afmaalt Afstand af 3 til 4 Fod fra hinanden; men i andre Gruber, s. Ex. i Frydsbrønd, Lødderup, i Øst-siden af Frøslevgaard's og fl., sidde Lagene temmelig tæt paa hinanden. I Ørendal sees kun et eneste Flintelag, som i en Dybde af 20 til 22 Fod horizontalt igjennemskjærer Kalkmassen, og isteden for Flint, viser sig ovenfor i samme Retning nogle Kridelag og Kridtsteenslag e). Det er ellers mærkeligt ved Ørendal's Grube, at der i dens vestre Ende, hvor man nu, formedelt en tilstødende Vej, har holdt op at bryde, findes nogle lange kulfornige og sandige Jordpiller, som fra det øverste Jordlag løbe lodret ned til en Dybde af over 30 Fod. Disse Jordpiller synes at tilkjendegive, at Kalkgrunden engang har paa forskjellige Steder været sprengt fra hinanden, og at Aabningerne siden efter ere blevne fyldte med Jord og Sand *). Det bør og anmærkes som noget eget ved denne Grube, at man ligeledes i Vest-siden stundum har truffet temmelig store Conglomerater af smaa Flint- og Kridtsteens-Stykker, som ved en kalkagtig

e) Da Kalkgrunden ikke overalt er af lige Besskaffenhed, kan muligt, ved længere Brud ind i samme, Flintelagene tildeels komme til at vise sig anderledes, end her er nævnt.

*) Disse Jordpiller ere i Aaret 1808 ikke mere tilsynne, da Brudet er bedækket med Jord.

Bindmaterie ere forenede. Man stødte engang paa en saadan Conglomerat, - der var saa overhaands stor, at man havde Nøje med at faae den ryddet af Bejen f).

Paa sine Steder i Kalkgrunden, f. Ex. i Hvidleret i Ørendals vestre og østre Ende, forekommer undertiden i smaa Klumper en rødbrun løs Jordart, der ligner et fint sammenklumpet Okermeel, og som ikke i mindste Maade bruser med Syre. — I Nabninger, som Kalkgrunden, ved at give sig fra hinanden eller sammenlynke, har efterladt; eller som tildeels kan være udtørrede Bandaagere, findes den saare lette Krideart Bjergmeel; saa og i fugtig Tilstand en mørkebrun Leerart, som er meget fin, sej og fri for Sand, og bruser ikke med Skovand. — Af Forsteninger har jeg i Kalkgrunden kun truffen nogle faa Chiniter og sam-

- f) Af det Locale at domme, er den bratte Fordybning, som kaldes Ørendal, og i hvis nordlige og vestlige Vinkler man opdagede Kalkgrunden, bleven til ved Jordsynkning, forarsaget af underjordisk Vandløb, hvorved en Deel af Kalkgrunden er sunken og en Deel bragt ud af sit naturlige Leje. — Efter gammelt Sagn har bemeldte Dal sit Navn af, at et Par Øren her engang ere sunkne i en Hule ind under Jorden og drevne op i Vestre-Mølleedam ved Pødderup. Dette sidste maa staae ved sit Værd. Men Hulen, hvori de stærkeste Esbruds-Vandløb og Skylregn tabte sig, som i et bundløst Svælg, var endnu for faa Aar siden at see i Dalens sydlige Dybde, men er nu tildækket med Rydning fra Kalkgrunden. Muligt var denne Hule en Nabning til en i den senere Tid udtørret Bandaagere, der fordum har udtømt sig i den Kende eller Haleje, som endnu spores fra Ørendal ned igjennem Elsoe By, og hvoraf denne By formodes at have faaet Navnet Elsoe.

mes Nigge; smaa Søforaller og enkelte Aftryk af Hjertemuslinger. Chinitens forstenede eller spatagtige Skal var enten ganske fyldt med Kride eller paa den indvendige Side besat med smaa Krystaller.

Om den øvrige Nordlands dybere Grund skal kun erindres dette, at saavidt ved Gravning og af nedstørkede Brinker kan erfares, synes den største Deel af det høje Land, især den sydlige, at bestaae af Sand, reent eller leerblandet, og ikke sjældent afvevler Sandet med Leerlag, endog meget dybt i Jorden; hvilket ved Brøndgravning er bemærket. Men at Leerarter ogsaa udgjøre en betydelig Deel af Landets dybere Grund, lader sig især slutte af de mangfoldige Leermergel-Grave, Bæggeleer-Grave g), Agerjordernes lerede Underlag og de tildeels betydelige Leermasser, som vise sig i endeel nøgne Fjordsbrinker. Det er derfor ikke usandsynligt, at i det mindste en Trediedeel af Landets Jordmasse er Leer.

Den Leergrund, som især fortjener Landmandens Opmærksomhed, er Leermergelen, som findes til de fleste Sogne, Byer og Sædegaarde, saasom: i Fjordsbrinkerne ved Skallerup; i Sundbye Sogn paa mange Steder; paa Soelbjerg Præstegaards Mark; ved Gullerup, Bjergebbye, Tøving, Aldsted, Sønder-Draabbye, Flade, Jørsbye; i Ejerslev Bjerge; adskillige Steder i Sejerølev Sogn, endog i Feggekflit; i Bjørndrup Bjerge; i Elfsø; Nykjøbings Grønmarks-Brinker og Havbækkerne ved Byen; i Faarup Kjar; i Korup Byes Markbrinker;

- g) Efter Brøndgraveres Forsikring, skal det øverste Lag Bæggeleer i Almindelighed gaae 10 til 14 Fod dybt i Jorden.

i Øster- og Vester-Affels Sogne paa adskillige Steder, og ligesaa i Karbye, Hvidbjerg, Tæbring og Øvtrup Sogne; i Ræsted Sogn ved Fjordsiden. Desuden til Dueholm, Lund, Peterslund, Blidstrup, Glumstrup, Ørndrup, Overgaard, Mandrup og fl. St. — Leermergelen træffes ikke allene paa lave, men og paa høje Steder; i sidste Fald er Jordlaget derovenpaa tykkere, sædvanligst af flere Fods Dybde. Hvor den findes i Fjordsbredden, er den kun bedækket af et tyndt Lag Sand og Gruus.

Rjærene bestaae i Almindelighed af Tørvegrund, som er af ulige Dybde. I nogle Rjær eller Moser kan man kun grave 6 til 8 Tørve dybt, i andre 10 til 16 og derover. Hvor man ikke ved hensigtsmæssige Grøfter har søgt at skaffe Vandet ret Afløb, kunne disse Rjær betragtes som vanddrufne Svampe, der ved de Vække, de nære i deres Skød, ikke kunne udtømme den Mængde Vand, de indsue fra Kildevældene. — Under Tørvemasfen støder man sædvanligen paa et tyndt Lag Klæg eller leeragtigt Mudder, og derefter paa Gruus, Sand og Smaaastene. I det lave Land, som Fjorden har sammenfyldt, træffer man ikke sjældent en Mængde Havdyrs Skaller. — Mere om Mineralierne S. Kap. 4 S. 1.

S. 3.

Om Landets ferske Vand.

Mors har ingen Mangel paa fersk Vand h). Foruden omtrent en Snees smaa Aær og Vække, der have

h) I den vedholdende Tørke 1803 kom man omsider paa nogle Steder i temmelig Betrøsk for Vand til sine Kreature.

deres Udspring af Kildevæld og udløbe i Fjorden, — findes her og nogle Søer, hvoraf Huns-Sø ved Hutterup er den største; de øvrige, nemlig: Fredsøes Lægind: Højriis: og Skarre-Søer, ere ubetydelige; desforuden endeel Mølle damme og andre Vandsteder. Kildevæld træffes hyppigen og paa mange Steder saa levende, at man blot behøver at nedsætte en Tønde, enten bundløs eller med Huller i Bunden, og Vandet vælder over alle Bredder. — Af saa kaldte hellige Kilder findes her i Landet tre: St. Margrethe Kilde ved Flade, Mariæ Magdalena Kilde ved Dragstrup, hvilken dog, efter Dragstrup Mølles Nedlæggelse, er bleven tør, saa at Rejser dertil nu kunne spares; og endeligen en saa kaldet St. Hans Kilde paa Møllerup Hede.

De mange Bække og Kildevæld gjøre vel, for en stor Deel Landboere, Brønde undværlige; men de fleste maa dog, enten af Nødvendighed eller for mere Bequemmeligheds Skyld, have Brønde ved deres Gaarde. — Kjeldkasteren (o: Kilde- eller Brøndgraveren) udviser Vandaaren med en liden fløftet Pile- eller Bidięreen, som til dette Brug er tilfåaen; videre har man ikke bragt det i Kunsten. Med denne Spaastikke, som ikke enhver Haand har fin Følelse nok til at bruge, skal man blot kunne opdage, at der i Grunden er Vand, men ikke hvor dybt; og ikke saa underligt, at man paa den Maade kan udvise Vand i et Land, som af Naturen er saa vandrigt, at man endog ved at grave paa Slump, sjældent skalde fejle. Brøndene ere indvendig klædte med Planter eller Steen i) og af meget forskjellig Dybde.

i) En Brøndgraver tager, foruden fri Kost, for hver Alen

Mangfoldige give Vand nok paa 8 til 16 Fods Dybde; men en stor Deel ere langt dybere, endog indtil 50 Fod og derover. — Hvad Ferskvandenes naturlige Beskaffenhed angaar, da kan jeg, af Mangel paa behørig Undersøgelse, ikke melde andet, end at man paa mangfoldige Steder i Landet, saavidt af Eyn, Lugt og Smag kan dømmes, har meget godt Vand, især af Rildevældene; men det er og vist, at Vandet i mange Brønde er ringe, hvilket i Almindelighed er Tilfældet i Nykjøbing.

§. 4.

Om Limfjorden.

Næst de ferske Vandte bær og tales noget om Limfjorden, for saavidt den grændser til Mors k). Denne Fjord er, som bekjendt, Brakvand eller som en Midbelting imellem Havvand og Ferskvand; dog er dens Vand om Sommeren mere salt og ubehageligt af Smag, end om Vinteren, naar den er islagt. Efter Hr. Apotheker Jacobsens i Nykjøbing anstillede Undersøgelse den 15 Novbr. i Lovestr., indeholdt et almindeligt Pund eller 32 Lod Fjordvand 62 Gran Jord og Saltagtigt. Dets Tyngde mod destilleret Vand forholdt sig som 193 til 192.

Hvor Fjorden har en videre Udstrækning imellem Landene, kaldes denne Bilde „Brenning eller retrere Bredning.“ Omkring Mors ere følgende Bredning:

han graver og omsætter med Planker, 3 Mk., og med Stene 4 Mk. En anden lader sig betale dagligt 6 Mk. om Dagen, foruden Kisten.

k) Det Meeste, som her anføres om Limfjorden, er efter Søfarendes og Fiskeres sammenlignede Beretninger.

ger: Paa Østfiden Liv-Bredning, saa kaldet af Den Liv l); paa Nordfiden Thisted-Bredning; paa Vestfiden Visbye-Bredning, ud for Visbye i Thye, og paa den sydlige Side Raas-Bredning, ud for Raas i Salling.

Paa Norslands Side er der næsten overalt flad Vand, saavel under de høje, som lave Fjordbrinker, saa at Landgrunden synker langsomt ud til Dybet; kun paa enkelte Steder paa Nord- og Vestfiden gaae nogle dybe Rønder usædvanligt nær Landet; men allermest er dette Tilfældet i Feggesund. Paa begge Sider af dette Sund, og kun meget faa Skridt fra Norslands Strandbred, falder Dybet brat ned, som en stejl Brinke, til omtrent ni Favne Vands Dybde. — I Fjorden findes mange Grunde og Banker, og især stenige Rev, som skyde ud fra Landet; dog kunne flige Steder, for saavidt de

- 1) Den Bredning, som i Sn. Sturlesøns N. N. Kronike (ved P. Claussen af 1757 Pag. 385) kaldes Lysbræning, maa enten være Liv-Bredning, efter menige Mands Udtale Lys-Bredning, som kan være en forandret Udtale af Lyses eller Lys-Bredning; eller og den Fjordviide, som sees paa Vidensk. Selsk. Kaart imellem Ørding i Nors og Vigen, der gaaer op til Hjert og Harre i Salling; thi Mundingen til denne Viig kaldes Lysen, og muligt har Fjordviiden der uden for engang været kaldet Lysen-Bredning. Disse Bredningers Afstand fra Landstrimmelen, som adskiller Havet fra Fjorden, gjør det sandsynligt, at Kong Harald Haardrade maa, om Aftenen for hans Overgang til Havet, snarere være ankommen paa Nissum-Bredning, der støder til Landstrimmelen, end paa eet af ovennævnte Steder.

ere farlige for Sejladsen — thi nogle Grunde have Vand nok — letteligen undgaaes af den erfarne Sømand, der har sine Need at sejle efter. Endeel Grunde og Banker ere sandige; andre stenige, og en utallig Mængde Østers-
skaller og andre Skjel ligge der sammendrygede imellem Gruns og Steen m). Men for størstedelen er dog Fjord-
bunden beklædt med et leeragtigt Mudder eller Dynd, kaldet Klæg. — Af Kampesten, som hist og her findes i Fjorden, bør anmærkes den saa kaldte Skarresteen, som ligger langt ude paa 5 Fod Vand nordvestlig for Skallerup, og kan kun Toppen deraf sees, naar det er meget lavt Vandet n). — Paa adskillige Steder i Fjor-
den er der Kildevæld, og flige Steder ere om Vinte-
ren, ihvor fast Iseja ellers synes at være, aldrig at for-

- m) Den brede og omtrent en Fjerdedeel Mil lange Grund, som stöder ud fra Nykjøbings Indmark, kaldes af den Marsag Skjelholm. Denne Grund har dog 3 til 4 Favne Vand; andre mindre, og enkelte ere fjendelige i Vandkøperen.
- n) Tilforn stod Toppen af denne Steen, som skal være 4 Fod i Gjennemnit, bestandigt oven Vandet; men en Steenklover har, paa Is om Vinteren, for skaffet siden berøvet den sin Top, saa at den nu letteligen kunde blive farlig for dem, som med smaa Fartøjer krydse i det Farvand. — Der fortælles ellers, at i gamle Dage vilde engang en Thylands Kæmpe, ved Navn Skarre, kaste denne store Steen over til Nors, men han fik ikke gidet den Kraft nok til at vinde over, og derfor faldt den i Fjorden. — De adskillige Sagn om Steenkastning fra Thye til Nors synes at tilkjendegive, at der i Oldtiden ikke stedse maa have været ret god For-
saaelse imellem disse Nabolande.

lade sig paa. Leermergel findes mangesteds, ikke alle-
ne i Landingen, men og længere ude.

Fjordens almindeligste Dybde er paa Bredningerne
5 til 6 Favne; men henimod Sundene tager Dybet mær-
keligt til. I Sundene eller den smalle Fjordgang fra
den ene Bredning til den anden, er det egentlige Dyb
næsten at ansee som en smal Rende, hvis Dybde for det
meste er 9 Favne og derover. Det dybeste Sted her om-
kring er ved Glyngør, en Odde, som skyder ud fra
Salling imod Faarup i Nors. Det tæt ved denne
Odde værende bratte Dyb, kaldet Glyngør-Hul, skal
være efter Nøgles Sigende 16, efter Andres 18 Favne
paa det dybeste, men er kun af liden Omfang. Kun i
meget stærk og vedvarende Kulde fryser Vandet her saa-
ledes til, at det kan bære, og meget hastigt tæer det op-
igjen, hvilket tilskrives den stærke Strømning. Paa
dette troløse Sted har mangt et Menneske paa Fisvan-
dring sat Livet til. Fra Glyngør-Hul og syd paa af-
tager Dybet, som dog i Salling Sund, ud for Vinen,
er 13 Favne; men længere op grunder det indtil 10 og
9 Favne. Uden for Kaas Bredning eller fra He-
ster-Odde til Visbye Bredning er der — naar
undtages nogle dybe Render imellem derværende Øer,
Holme og blinde Grunde — i Almindelighed grundere
end paa nogen af de øvrige Strækninger omkring Nors.
Fra Visbye Bredning til op forbi Vilsund skal
Dybet være omtrent 9 Favne.

Limfjordens Stigen og Falden beroer fornem-
meligt paa Vindene. Østlig og nordlig Vind giver højt
og vestlig lavt Vand, med mindre det er en Storm af

Nordvest, da denne jager Vandet ind i Rattegattet; men Fjorden kan ikke derved komme til at stige overordentligt, da den samme Storm ogsaa arbejder mod Vandets Indtrængen i Fjorden fra Østfiden. Til sine Tider kan det stærke Tilløb fra Omegnens Bække og bidrage noget til Fjordens Vert. Det højeste den i mange Aar er stegen fra sit laveste Vand, var her ved Nykjøbing $1\frac{1}{2}$ til 2 Fod.

Strømmene gaae stærkest i Sundene og hvor der er dybest. De have ikke nogen ordentlig periodisk Gang, men løbe, snart flere Dage i een og samme Retning, snart kun een eller faa Timer modsat, og derpaa atter vende sig. Undertiden seer man to Strømme paa samme Tid at løbe til modsatte Sider. Mod uroligt Vejr lig ere Strømmene meest ustadige og stærkest i Bevægelse.

Om de Vigter og Bugter, som Fjorden gjør ind i Landet, skal kun anmærkes dette: at Jørsbye-Viig, Sønderdraabye-Viig, Nykjøbings-Viig, Glumsk- eller Glumstrup-Viig, Karbye-Viig, Ørndrup-Viig, Dragstrup-Viig og Nov-Viig o) ere de mærkeligste som Havne for Søfarende.

§. 5.

Om Klimatet.

Da Nors for det meste er et temmelig højt og jævnt Land, uden Ly af Skov, af Naturen fugtigt, har mange Kjær og Moradser, er omringet af Vand, og under sin nordligere Beliggenhed det store Hav saa nær, maa naturligviis Klimatet her være intet mindre end

o) Nov-Viig ligger Norden for Vester-Jølbye. De øvrige Vigter ligge ud for de Byer og Sædegaarde, hvorefter de nævnes.

gunstigt. Det udmærker sig fornemmeligt ved Vejrligets Ustædighed, Kulde, Blæst og Raahed; endog paa een og samme Dag kan Temperaturen forandre sig otte og flere Grader. Vel synes det, som en Følge af Havets Nærhed, ikke at fryse saa mange Grader her, som enten i Sjælland, Fyen eller dybere ind i Jylland; alligevel er Kulden, især naar det blæser fra Nordkanterne, langt føleligere i Nors, end i hine Egne. Det er egentligen den skarpt gjennemtrængende Blæst, som fra Vesterhavet og Fjorden med utømmet Fart stryger over Landet, der gjør Climateret her saare ubehageligt, og lader En føle Kulden tifold strengere, end den er efter Thermometrets Grader.

Om Vaaren og ud paa Sommeren hjemses man af den saa kaldte Skaj eller Nordvestvindens skarpe og tørre Blæst, som ikke allene er ubehagelig for Mennesker, men og skadelig for Planteriget, især naar den, som ikke sjelden er Tilfældet, holder ved i flere Dage. Jordens Fugtighed hentæres, Korn og Græs forknytted, Toppen gunstner, og fornemmeligen paa høje Marke lider Græsset meget; Træers Blade og unge Skud indkrumpe og blive sorte, som om de vare svedne af Ild. Kort: de Vexter, som denne fordærvelige Blæst kan række til, maae og bære Marke af dens Kraft. Dog en Lykke, at Kornet ikke lider stort mere derved, end at det forsinkes noget i sin Væxt og paa tørre Marke faaer et kortere Straa. Værre er det fat med Kornet, naar Stormvejr i dette for alt Ly blottede Land, indtræffer ved dets Modningstid; thi da medtages Bygget og Hvidhavren saaledes,

at Landmanden maa ansee sig lykkelig, om han kan slippe med Tabet af to, tre Fold. Man plejer derfor at sige:

Høst e Byg i røe Kaaj.

Saa foor du di hammel Koer mæ e Kaaj.

Høst e Haur traengroo!

Saa foor du de stoer mæ de smoo p).

Den almindelige Efteraars-, Vinter- og Vaartaage synes ikke at være hyppigere her end i Sjælland; men desforuden ulejliges man og om Vaaren og Sommeren af en kold Havtaage, sædvanligen kaldet Havraus, som, sædvanligst efter en varm Dag, omtrent en Times tid før Solens Nedgang udbreder sig pludseligen over Landet; dog er den i somme Aar sjeldnere, end i andre. Den Kulde og Fugtighed, som denne Taage saa hastigen overrasker med, er, efter den varme Dag, en saare smfindtlig Affjøling for dem, som opholde sig i den fri Luft og mere have lempet deres Paaklødning efter Dagens Varme, end til at modstaae en overordentlig Aftenkulde; uden at tale om, hvad Indflydelse den maa kunne have paa Helbreden. — En anden Art Havdunster ere de kolde Drivefyer fra Havkanten, som ligeledes mod Aften i en Hast affjøler Luftten.

Men de Ubehageligheder fraregnede, som ere en Virkning af Vesterhavets Nabolag, have dog og i Nords skundom skjønne Vaar- og Sommerdage. Det blide Vejrlig, som efter Avisers Beretning faldt i de andre Provindsers Lod, blev og i nogen Maade Nordsingboen til Deel; og maae denne end paa den blidere Aarets

p) RøeKaaj ∴ røde Kader; e Kaaj ∴ Ugerkaalen; traengroo ∴ tranegraa; de stoer mæ &c. ∴ det Store med det Smaa.

Lid ideligen føle Vestenvindens skarpe Herredømme, saa er han derimod mindre hjemføgt af Torden. I de sidste 20 Aar var stærk Torden her sjelden imod som i andre Egne. Ikke over 3 eller 4 Gange har Lynilden slaaet ned i Huse, og kun eengang tændt; men hverken i Huse eller paa Marken er noget Menneſke beſkadiget eller dræbt ved Lynild. Hele Aar ere henløbne, i hvilke Tordenen kun er mærket over Fjorden og hinsides samme q).

- q) I Danske Atlas Tom. v. Pag. 532 siges: „Det maa og have regnet meget i Mors, siden man fra forrige Tider der i Landet har dette Ordsprog: Klar op udi Skj, lad regne i Thy, Gud giv de fattige Morsingboer Torrekejr.“ — Dette er kun en Stumpe af et Rim, der i Morsing-Mundarten lyder saaledes:

Klaer op i Skj; læ ræen i Thy;

Klaer op hos os; læ ræen i Maas;

Læ Soulen fhy; læ Soogen dryv;

Læ rii Mands Bar sej huot i Dy;

Læ fatte Mands Bar kom taer te By!

Du! gi vus arm Maasingbo-Hourer en bette Koer Ly!

Det er: Klar op i Skj; lad regne i Thy e. Klar op

hos os; lad regne i Mors. Lad Suglen fhye; lad

Kaagen drive; lad rige Mands Børn sidde haardt i

Dynd; lad fattig Mands Børn komme tørre til By!

D, giv os arme Morsingbo-Hyrder et bitte Korn Ly!

— Af dette Rim, som efter sit Indhold snarere maa

være fabrikeret i Galling, end i Mors, kan ikke

sluttes, at det fordem har regnet mere i Mors, end

nu; det er blot en Hyrde-Ræmſe, hvormed Børn, som

vogte Dvæg, more sig og frabede sig en truende Regn.

I Galling hedder det:

Blank op i Skj; la regn i Thy!

Blank op hos os; la regn i Maas!

La fatte Mands Boer kryt i Huusly!

Til Sammenligning med Vejr-Fagttagelser i andre Egne, vil jeg her anføre nogle Exempler paa Kulde og Varme i Nykjøbing, efter Reaum. Therm. med Dvægsølv under aaben Himmel mod Nord og i Skygge for Syden. Frost-Fagttagelserne ere giorte om Morgenens i Dæmringen og om Aftenen en Timestid eller lidet længere efter Lystændning. Varmegraderne ere kun anførte om Middagen.

År 1802.	Morg.	Mid.	Aft.	
D. 11 Jan. Kulde	$8\frac{3}{4}^{\circ}$	$7\frac{3}{4}$	10	Klar Luft.
12 " "	12	10	11	Ligeledes.
13 " "	$13\frac{1}{2}$	$10\frac{1}{2}$	$11\frac{1}{2}$	Noget dunkel Luft.
27 Maj Varme	"	$12\frac{1}{2}$	"	Klar Luft; fra midt paa Eftermidd. overtrukken med kolde Havedunster.
31 " "	"	8	"	Klar Luft med Drivskyer.
9 Aug. "	"	20	"	Tordenluft.
10 " "	"	$20\frac{1}{3}$	"	Klar Luft.
1803.				
6 Febr. Kulde	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{3}{4}$	7	Hvidflammet Luft.
7 " "	11	$8\frac{3}{4}$	$10\frac{1}{2}$	Klar Luft.
8 " "	$7\frac{1}{4}$	5	7	Graa og blandet Luft.
4 Apr. Varme	"	17	"	Tordenluft; mod Aften Havtaage.
5 " "	"	10	"	Morgen Taage; siden klar Luft.
6 " "	"	11	"	Graa Luft.
6 Maj "	"	11	"	Morg. og Aft. Taage; ellers klar Luft.
1 Aug. "	"	$22\frac{3}{4}$	"	Tordenluft.
1804.				
11 Febr. Kulde	$4\frac{1}{2}$	$3\frac{1}{2}$	6	Tyk Luft.
12 " "	$7\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{4}$	$7\frac{3}{4}$	Klar Luft.
13 " "	10	4	7	Ligeledes.
5 Maj Varme	"	$18\frac{1}{2}$	"	Tordenluft.
11 " "	"	$7\frac{1}{2}$	"	Regnlust og Regn.
14 Juni Varme	"	$16\frac{1}{4}$	"	Tordenluft.
15 " "	"	$13\frac{1}{2}$	"	Regnsvanger Luft.
16 " "	"	$15\frac{1}{2}$	"	Graa Luft.

*) **)

*) I den overordentlige Varme i Juli 1808 steg Dvægsølvet i Skygge til $24\frac{1}{2}^{\circ}$, og i Solen $31\frac{1}{2}^{\circ}$.

**) Exempler paa Kulde i Aalborg (efter Avisen) og

Ifølge Morslands Beliggenhed og den Kulde, Nord- og Vestvindene medføre, maa Plantevoerten være noget sildigere paa færde her end i Sjælland. Efter Hr. Prof. Bøgetrup (i Beskr. over Agerdyrkn. i Sjælland I B. Pag. 78) er Foraaret og Vegetationen et Par Uger sildigere ved Aalborg, end ved Risshavn. Dette maa vel og være Tilfældet i Mors, da dette Land ligger omtrent under samme Brede, som Aalborg; og er end Aalborg-Egnen mindre udsat for de skarpe Vinde, end Mors, saa har derimod dette Land, i det mindste for en stor Deel, en bedre Jordbund. Men før at Forskjellen desbedre kan bedømmes af dem, som andensteds have lagt Mærke til, naar vildvoksende Planter begyndte at blomstre, skal opregnes nogle af disse begyndende Blomstretid i Mors i de sidste tre Aar (1802:1804); men først maa meldes noget om Vejrligets Beskaffenhed i samme Aars Vaarmaaneder.

1802.

Marts var, naar undtages et Par milde Dage, meget kold med Frost og raat Vejrlig; den meste Tid temmelig stærk Blæst og undertiden stormende. Luften var

Nykjøbing i Januar og Febr. 1809:

		I Aalborg.			I Nykjøbing.		
		Morg.	Mid.	Aft.	Morg.	Mid.	Aft.
Den	10 Jan.	2	1	1	2	$\frac{1}{4}$	$2\frac{3}{4}$
	11 "	3	$1\frac{1}{2}$	4	2	$1\frac{2}{3}$	$3\frac{1}{3}$
	12 "	5	4	$5\frac{1}{2}$	4	$2\frac{3}{4}$	$4\frac{1}{2}$
	13 "	7	8	$9\frac{1}{2}$	$6\frac{2}{3}$	$5\frac{3}{4}$	8
	14 "	12	10	12	$10\frac{2}{3}$	$9\frac{1}{2}$	18
	15 "	13	7	12	$11\frac{1}{4}$	$9\frac{1}{3}$	1
	16 "	14	4	6	2	2	$7\frac{1}{2}$
	17 "	10	$3\frac{1}{2}$	2	$7\frac{1}{2}$	3	$2\frac{1}{3}$

klar uden Skyer 7 Dage og klar med Driveskyer $6\frac{1}{2}$ r); i de øvrige Dage graa, graablandet eller tyk.

I April havdes mildt Vejr den 15, 18, 23 og 28de; men dog den 1ste og 28de mod Aften kolde Høvdunster. Forresten idel Kulde af stormende Blæst, Frost, Regn, Hagel og Sne. Luften var klar uden Skyer $4\frac{1}{2}$, og klar med Driveskyer, som stundom ydede Sne eller Hagel, 8 Dage; i øvrigt graa ic. Den 27de om Aften, efter at Dagens Storm havde lagt sig, lode Fjærene sig høre første Gang i dette Aar.

Maj var indtil den 22de, paa et Par Dage nær, ligeledes meget kold med Nattefrost, Blæst og i flere Dage heftige Storme af Nordvesthjørnet; men kun en enkelt Dag imellem havdes Regn, Sne eller Hagel. Den 23de til 29de smukt Vejr, undtagen den 27de, da kolde Høvdunster midt paa Eftermiddagen forjog Dagens Mildhed. Den 29de og 30te mild Regn. Den 31te en heftig kold Blæst af N. V. Luften var klar uden Skyer 12 og med Driveskyer $7\frac{1}{2}$ Dage; i øvrigt graa eller graablandet.

Juni begyndte og med Nattefrost og løb hen under Afverling af Kulde, Varme og idelig Regn. Stærk og undertiden stormende Blæst hørte næsten til hver Dags Vejrlig. Luften var klar uden Skyer 4 Dage, og klar med Driveskyer og Regnale 11 Dage; i øvrigt graa ic.

1803.

I Martsmaanedes 13 første Dage Frost, tildeels temmelig stærk, og nogle Gange Snevæle. Den

1) De halve Dage, som Luften var klar, uden eller med Driveskyer, ere lagde sammen.

øvrige Deel af Maanedens afvejlende med Frost og Tø; dog den meste Tid Nattefrost. Blæsten var vel kun stormende i faa Dage, men næsten bestandig kold. Luften klar uden Skyer $17\frac{1}{2}$, med Driveskyer $3\frac{1}{2}$ Dage; i øvrigt graa, graablandet og tyk.

April, den 1ste til 11te mildt Vejrlig; den 11te til 17de kold Blæst af N. V., i nogle Nætter Kimmfrost; den 17de godt, men 18de til 30te meget uroligt Vejrlig med kolde Storme, Regn og Slud. Den 30te meget varmt med Tordenluft. I denne Maaned var Luften klar uden Skyer 10, med Driveskyer 5 Dage; i øvrigt graa &c. Den 9de hørte man Frøerne.

Maj var, som en stor Deel af April, stormende, kold og fugtig; kun 7 Dage mildere Vejrlig. Luften var klar uden Skyer $6\frac{1}{2}$, og med Driveskyer 11 Dage; i øvrigt graa &c.

I Juni maaned's første Dage mere gunstigt Vejrlig; men fra 9de til 23de havde man, paa et Par Dage nær, hver Dag stormende Blæst, ledsaget deels af Regn, deels af kolde Driveskyer. Med den 23de begyndte det smukke Sommergejrlig, men tillige den sædvanlige Nordvestvinds tørre Blæst, og inden Maanedens Ende var Jorden højligen trængende til Regn. Luften var klar uden Skyer 10, og med Driveskyer $9\frac{1}{2}$ Dage; i øvrige Dage graa &c.

1804.

I Marts vedvarede Februar's strænge Vintervejrlig — naar undtages den 16de, da det tøde — lige til den 25de, da det med Sneefog og stærk Storm begyndte at tøde. Den 25de til Maanedens Udgang var det vel om Dagen Tøvejrlig, tildeels med Regn og Sne,

men frøs hver Nat, undtagen den 31te. Luften var klar, uden Skyer 8, og med Driveskyer 3 Dage; ellers graa 26.

Den 1ste til 13 April frøs det vel hver Nat, men Dagtsøen virkede stærkere til at opløse den frostbundne Jord; dog var ikke før den 10de Tøllen saavidt sunken, at Nogle kunde begynde at pløje paa højt Land. Fra 12te til 25de var det, paa et Par Nætters Frost nær, stadigt Tøvejslig, men tillige meget koldt med Regn og Slud, og i endeel Dage stærk Blæst, meest fra Ost- og Nordkanterne. Med den 25de begyndte det først at blive ret Grødevejslig. Luften var klar uden Skyer 7, og med Driveskyer 5 Dage; forresten graa 26. Den 28de hørtes Frøerne første Gang.

Maj og Juni. Naar undtages nogen Frost og Kulde midt i Maj, og at den sidste Halvdeel af Juni medførte skarpe nordvestlige Vinde, var Vejrtilgiet i disse to Måneder saa gunstigt for Planteriget, at Verterne næsten indhentede, hvad de foregaaende Måneders Kulde havde forsinket dem.

Nogle vildvoksende Planter's begyndende Blomstretid i disse tre Aar s):

- s) De samme Planter burde vel været anførte i alle tre Aarene; men da det ikke betids nok faldt mig ind at gjøre nærværende Brug af Blomstretidens Optegnelser, lagde jeg ikke heller saa nøje Mærke til, naar netop de samme Planter i hvert Aar begyndte at blomstre; men kun ligesom de forekom. — Planterne ere anførte med Hr. Prof. Wiborg's systematiske danske Navne.

1802.	Blomstretid	Anmærkning.
Almindelig Hestehov.	Mart. 30	mange i Blomster, mod N. O.
Almindelig Hønsesbid.	—	i min Hauge.
Bedvarende Tusindsfyd.	—	paa Eng mod N.
Hvideved Anemone.	April. 22	en Deel i Blomster i Skoven.
Hjertebladet Ranunkel	25	ligel. ibid.
Eng Rabbeleie	Maj. 1	nogle i Blomster.
Almindelig Løvetand	—	ligel.
Skov Trolldmand	14	enkelt i Bl.
Kornet Steenbræk.	16	
Blodrød Storkenæb	Juni. 14	i Ly for N.
Tobladet Konval	—	udsat for N.
Eng Prægtstjerne	—	
Kløbrig Prægtstjerne	—	i Ly for N.
Skov Prægtstjerne	—	
Kjær Melkløbe	—	
Ager Fladstjerne	—	
Almindelig Urve.	25	i Ly.
Skov Roesøde	—	
Kalmusartet Iris	—	
1803.	April.	
Haarig Siv	12	i Skoven.
Hvideved Anemone	—	ib.
Hjertebladet Ranunkel	—	ib.
Rodstillet Vaarlyst	—	ib.
Mark Siv	15	i Ly for N.
Hjerg og Vaar Star	—	
Skede og Fladbladet Uld:		
ar = "	19	mange i Blomster, udsatte for N. og N. B.
Kjær Viol =	22	i Ly for N.
Hunde Viol =	—	ved Diger mod N.

	Blom stretid	Anmærkning.
1803.		
Eng Rabbeleje	April. 29	mange i Bl.
Almindelig Løvetand	—	nogle i Bl.
Mai.		
Fleerfarvet Viol	3	
Eng Springklap	9	nogle faa i Bl., udsatte for N. B.
Pyramidformig Løbeløg	14	
Opret Tormentil	—	i Ly for N.
Baar Drefryd	—	imellem Lyng.
Skov Troldmand	—	mange i Bl.
Kjær Troldmand	30	enkelt i Bl.
Bund Bellegjemmer	—	mange i Bl.
Juni.		
Glat Vrenpriis	I	
Almindelig Vibesid	—	mange i Bl.
Europæisk Bokkedrager	—	ligel.
Kjær Fuokrig.	12	
Almindelig Kløvkrone	—	
Almindelig Kjerringtand	—	
Skov Kofsøde	14	
Eng Pragtstjerne	—	
Skov Pragtstjerne.	—	
Kjær Kragesod	27	
Skjæukronet Lyng	—	
1804.		
April.		
Almindelig Hønsesid	13	i min Hauge.
Rodstillet Baarlyst	14	ligel.
Bedvarende Tusindfryd	26	paa kold Eng mod N.
Baar Griffelløg	—	paa fri Mark.
Haarig Siv	—	mange i Blade i Skoven.
Hvideved Anemone	—	ligel.
Hjerterbladet Ranunkel	30	ib.
Almindelig Hestehov	—	forsinket af Sneedriver.
Vjery Star	—	

1804.	Blom stretid	Anmærkning.
	Maaj.	
Skede- og fladbladet Uld- ar.	4	mange i Bl., udsatte for N. B.
Eng Rabbelele.	—	
Baand Viil.	—	
Almindelig Løvetand.	—	paa et Dige mod S., els- lers 8 Dage fldigere.
Fleerfarvet Viol	5	paa Nylands Agre.
Mark Siv	—	udsat for N. B.
Eng Springklap.	16	ligel.
Kornet Steenbræk.	20	ligel.
Baar Drefryd	23	imellem Lyng.
Skov Trolldmand	—	nogle i Bl.
Glat Vrenpriis	—	ligel.
Opret Tormentil	—	ligel. imellem Lyngen.
Tvehoe Evigfrands	—	
Pyramidformig Løbeløs	24	
Vidende Ranunkel	—	
Bæk Feberrod	—	
Europæisk Bolledrager	26	
Trebladet Laadkrone	—	
Almindelig Vibesidt	28	
	Juni.	
Rjær Trolldmand	2	
Bund Balleghjemmer	—	
Almindelig Rjerlinge- tand	—	
Eng Pragtstjerne	12	
Haarigt Ornesje	13	
Lage Djentræs	15	
Kalmusarter Iris	21	
Blodrød Storkenøb	—	i Ly for N.
Rjær Kragesod	22	
Bjerg Bolverley	24	
Skjønkronet Lyng	28	enfelte i Bl. paa lave Steder.

Da Kornets Modningstid beroer saa meget paa Climatets og Vejrtilgængeligheds Beskaffenhed, bør og anmærkes, hvad Tid Kornhøsten er begyndt og fuldendt i Nors i benævnte tre Aar, nemlig:

1802, begyndt den 23 August t); fuldendt den 26 Sept.

1803, begyndt den 5 — u); fuldendt den 3 —

1804, begyndt den 13 — v); fuldendt den 20 —

Er Spørgsmaalet om Climatets Sundhed, da synes det, at Landets naturlige Fugtighed, Limfjorden's Sommer-Uddunstninger, de kolde Havtaager og den, baade Sommer og Vinter, saa ideligen strænge Blæst, ikke kunne andet end have en skadelig Indflydelse paa Indvaanernes Helbred, især deres, som ere af en svagelig Legems-Constitution; og maa man derom overbevises, naar man, iblandt den ellers af Naturen saa raskke Almue, seer hen til de mange, som plages af Gigt og Brystsyge, uden at tale om andre Forkølelses-Sygdomme og hvad Øjnene lide af den skarpe Blæst og Taage. Paa den anden Side kan de fleste Norsingers sunde Udseende og den høje Alder, som mange — dog ikke sjældent under megen Skrøbelighed — opnaae, tale noget til Fordeel for Landets Clima. — Det bør ikke forbigaaes, at efter gamle Folks Forsikring, har i deres Ungdom

t) Kun Bygget var kommet saavidt, at man kunde begynde at meje det. Den meste Havre var endnu grøn og Rugen ligeledes langt tilbage.

u) Paa adskillige Steder i Landet begyndte man at meje Byg. Stærk Varme med Blæst bragte før Tiden Kornet af Grøde.

v) See Anmærkn. r.

Sprinkler og hidfige Febre været mere hyppige, end nu omtider. Aarsagen dertil maa nok være Indvaanernes bedre oeconomicke Forsatning nu, end fordem; tildeels maaskee og Kalkjorden, som man først for 30=40 Aarsiden begyndte for Alvor at gjøre Brug af til Agerjordernes Forbedring. Paa denne sidste Formodning er jeg bragt af et Stykke i Prof. Lodes nyeste Sundhedstidende for Aaret 1800, 4de Hefte Pag. 655, hvori meddes, at i de Egne, hvor Jordbunden for den største Deel bestaaer af Kalkjord, maa ondartede epidemiske Sygdomme være sjeldne, da den Lustart, som er nærmest Aarsag til disse Sygdomme, skal møtte sig med Kalkjorden eller neutralisere sig med den m. v. — Men da Kalkgrunden i Nors ligger flere Fod dybt under Jordskorpen, kunde den ikke have hin Virkning, førend den blev aabnet, og ikke allene mangfoldige Dynger deraf lagde omkring Gruberne, men og ført vidt og bredt om i Landet og spredt paa Agrene.

Mærkværdigt Vejr lig har man i de sidste 20 Aar havt i Nors nogle Gange:

1786 den 4 Septbr. ved Middagstid opkom en frygtelig Orkan af S. V., som anrettede megen Ødelæggelse paa Husene, især Kornladerne, der saa godt som endnu vare tomme. Som Beviis paa denne Orkans Heflighed kan det være nok at anføre, at et Par Herregaards-Lader bleve kastede overende. En Lykke, at dette Uvejr kun varede en 4 Timers Tid.

1792, fra Aftenen den 6te til Aftenen den 8de Marts var det saa haardt Vejr lig med Storm, Sne og Frost af Nordost, at de ældste Mennesker ikke kunde huske dets Lige. Vildbænder, Krager og andre Fugle faldt

kraftesløse og som døde til Jorden, og mange fandtes dødfrosne.

1794, den 1ste Januar om Aftenen Kl. 4½ mærkedes i Nykjøbing et hastig forbigående Stød af Jordskjælv, som kom fra Nordost og styrede mod Sydvest med en raslende Lyd i Jorden. Møblerne i Værelset, hvor jeg med Flere sad, bevægede sig ved Stødet; de Siddende bleve som havede fra Gulvet med Stolene, og i Huusbygningen hørtes en knagende Lyd. Man mærkede det samme Stød adskillige Steder i Byen, men kun i bemeldte Retning. Efter Aviserne havde man og samme Dags Aften-fornummet Jordskjælv i Norge.

1802, den 9 August om Natten henved Kl. 12 blev Nors truet af et frygteligt Tordenvejr fra S. V., som efter Midnat brød løs. Luften flammede som i een Ild under uophørlig Tordensbulder, hvorimellem blandede sig tvende heftige Skrald, som tilligemed et Skyvandede, Hagel og Iisstumper forkyndte, at Uvejret svævede over vore Hoveder. Det trak hastigen over; men efter en halv Times Forløb fulgde et andet lige saa rædsomt; — Man sporede ikke mindste Skade af Lynilden i Nors; men fra Lhye, og flere Egne hørtes sørgelige Virkninger deraf.

1804, den 21 August trak en Skyhvirvel over Ørding Mark, som rev med sig i Luften de Kornneger, den stødte paa. Den var i nogenstund af Skikkelse som et krumt Horn, med den spidse Ende vendt til Jorden.

Fjerde Kapitel.

Om Norslands Naturproducter.

§. 1.

Om Mineralier.

Kride, Kridtsteen og øvrige Kalkjord, som brydes i Kalkgrunds-Gruberne, hvoriblandt og det saakaldte Bjergrmeel, er omtalt i foregaaende Kap. §. 2; derfor skal kun her erindres dette, at Kriden og den løsere Kalkjord anvendes til Agerjordens Forbedring. De blødere Kridtstene til samme Brug og de haardere til Kalkbrænding, Gjerder, og, i Mangel af andre Stene, til Brøndes Sætning; men de kunne ikke vel staae sig i Luften. Smaastrykker og Brokker benyttes til Vejfyldning.

Leermergel har Landet Overflødighed af. (S. Kap. 3. §. 2). Den er af forskjellig Farve: blaagraa, hvidgraa, guulagtig graa &c. og bestaaer meest af reent Leer; sjeldnere er den sandblandet. Den bruges, som bekjendt, til Agerjordens Forbedring.

Steenmergel eller hærdet Mergel forekommer hyppigen paa de nordlige Kanter af Landet, f. Ex. ved Gullerup, Glade &c., hvor den i afrundede Stykker, tildeels af temmelig Størrelse, sidder i Brinkerne, deels ligger adspredt paa Fjordbredderne. Ikke sjelden træffer man deri Levninger af Muslingeskaller.

Gips. Selenit eller den saa kaldte Frue-Gips findes i Nordtiden af Glade Klitters vestlige Udkant til Fjorden, hvor den sidder imellem Moe-Leer (S. under Leer) og Oker, paa hvilke og stundum sees en traadig

Gipskorpe. Den Selenit, her træffes, er af Udseende, som naturlig Jis, klar, gjennemsigtig og af forskjellig Dannelse.

Flint. Foruden Kridflinten i Kalkgrunden, hvorom er talt i foregaaende Kap., gives her og endeel Smaaflint deels paa Markerne, deels ved Fjordsiderne. — Kalkgrunds-Flinten bruges til Indhegning og Brøndstøtning, hvortil den fra Frøsløvgård's Grubes østre Side, baade for sin Størrelse og Haardhed, er den tjenligste. Den Flint, man faaer af de øvrige Gruber, om den end tildeels var stor nok til sigt Brug, saa vil den dog gjerne (enten formedelst sin Umødelighed eller de Kalkdele, hvormed den er igjennemskudt) falde fra hinanden i Luften.

Sand. Foruden det almindelig hvide Strøfsand ved Fjorden og det finere eller grovere Bakkesand, træffes og paa adskillige Steder, især i Leermergel-Gruber, Gange af et meget fint mergelholdigt Sand, som bruges til Mægblanding, og tildeels befindes særdeles tjenligt til Støbesand. — Det egentlige fine Flyvesand kan man vel undertiden træffe imellem andet Sand i Bakker, men kun en saa ubetydelig Deel, at, om det endog kom til Flugt, kunde liden eller ingen Skade derved anrettes.

Kalcedoner har jeg et Par, som ere fundne ved den østlige Fjordside.

Leer. Det almindelige Tegle- og Bæggeleer har Mors Overflødighed af. Blaaleer forekommer og paa mange Steder. En hvidgraae Leerart, kaldet Moe, synes at være en Art Pottemagerleer. Den er let, fin og sandfri, glindser efter Gnidning med Neg-

len; i sin naturlige Tilstand sprød og lidet sammenhængende, men bliver sej, naar den gjenneblødes og æltes. Naar et ved Eltning tilberedet Stykke er tørret i Jlden, bliver det blegbrødt. I Ejerø og Djerge, Heggelid og fl. Steder paa Landets nordlige Kanter findes dette Leer i Mængde, tildeels i skiveragtige Stykker.

Fripel forekommer og hist og her i de nordlige Bakker.

Kampestene har Nors ikke megen Forraad af. Paa de fleste Marke er det sjeldent at træffe en stor Steen. De ere Tid efter anden fløvede og bortførte til adskilligt Brug; og de, som endnu findes i Hederne, ved Fjordfiden og enkelte Marke, ville efterhaanden gaae med. En Kampesteen paa Flade Mark er mærkelig formedelst dens usædvanlige Størrelse; den er nemlig 20 Fod lang og 19 Fod bred og i Omkreds 58 Fod, saavidt den sees oven Jorden; under Jorden skal den være af større Omfang. Da Selvejerbonden, paa hvis Grund denne Steen ligger, alvorligen bestræber sig for at faae saa meget deraf bortfløvet, at han kan pløje over den, vil denne Sjældenhed her i Egnen nok ikke længe blive tilsyne. — De mindre Kampesteene, eller saa kaldte Piksteene, til Brolægning ere allerede vanskelige at bekomme.

Tørv. Mosetørv eller den saa kaldte Skodtørv falder paa endeel Steder særdeles god, nemlig haard, tæt, tung, og naar der først kommer Jld i den, brønder den som Træ; men paa de fleste Steder er den ringere, og bestaer deels af en sprød Tørve eller Plan-tejerd, deels af uforragndede Moserexter, og er saa løs som en Svamp; deels ogsaa temmelig blødet med Støv:

jord, som vel gjør Tørv en haard og tung, men tinge til Brændsel. En stor Deel Mosetørv ere svovlede. — L yngtørv en eller den saa kaldte Fladtørv, som her falder, bestaaer af en bruun moret Jordskorpe, fornemmelig paa lave Steder, i Dale og ved Siger, hvor der, foruden Mos, voxer Smaalng og Pors.

En Art Skiverjord har jeg truffet i Ejerølev Fjordbrinker; i Dueholm Vejrmølle-Bakke, da man der grov Grunden til Møllen, og fl. St. Denne Jordart, som fandtes i adspredte Stykker, omtrent af en Rynknæves Størrelse og mindre, er overmaade let og fin, affmittende, blød, noget fidtagtig at føle paa og lader sig letteligen flække i Skiver. Af Farve er den sædvanlig sortebruun, i fugtig Tilstand sortere; i Brudet ere nogle Stykker ligesom indsprenget med et hvidagtigt Støv. Naar denne Jord rives i Vand, seer den ud som Tusk og man kan skrive dermed, men Skriften bliver bruunagtig; derimod giver den, reven med Olie, en temmelig smuk sort Farve. Jeg veed ikke, om denne Jordart kan regnes til Walle vii Schiefer schwarz; i den tydske Udg. af hans Mineralogie (Berlin 1763) Pag. 12.

Kav. Den almindelige Kav eller Bernsteen findes stundum ved Fjorden, især paa den vestlige Kant, men kun smaa og meest dunkle Stykker. Efter Adskilliges Beretning ere skikkelig store Stykker fundne i Bakker og paa Bunden af Tørvemoser.

Jern. Myremalm træffer man en temmelig Deel af i Engbund og Mosgrund ved Tøving. Nogle rødbrune Conglutinater af Smaastene, Gruus og Sand, som ere forbundne med hinanden med en skragtig Ma-

terie, har jeg truffet under Flade Klitter, Tusbjerg ved Tæbring Viig &c. — En blaa Oker forekommer lagvis i en Torvemose ved Aldsted. — En mørkegule Oker findes i temmelig Mængde i Flade Klitters Fjordbrinker, paa samme Sted, hvor Seleniter træffes. Til Malning med Olie, uden Tilsetning af Blyhvidt, giver den en mørk bruungule Farve, som staaer sig godt i Luften; med Blyhvidt har jeg ikke forsøgt den. — Ved Fjordsiderne og i Bakker, især nordlig i Lædet, forekommer ikke sjelden hardet Jernoker.

Forsteninger. Om Forsteninger i Kalkgrunden er talt i foregaaende Kap. §. 2. — Belemniter ere meget sjeldne. — Ved Fjordsiden og flere Steder træffer man fundum Echinites, som ganske ere forvandlede til Flint. Iblandt andre har jeg een af rødgule Farve og som for en Deel er klar og gjennemsigtig. — Echinites, i Nors kaldte Parrikoner, sættes paa Melkehylber, for at hytte Melken for Hererit.

§. 2.

Om Planter.

Først skal anmærkes de dyrkede Bærter, som i Marken ere Rug, Byg, Havre med mere, hvorom skal tales i Kap. 10, §. 8; i Hauger de almindelige Kjøkken-Urter, som: Agurker; Sukkerærter; Stang- og Krybbønner; Hvidkaal; Savjkaal; Grønkaal, høj- og lavstammet, slet og kruset; Roer; Løg; Gulerødder; Timian; Merian &c. Nogle Lægedomsurter, som: Umbra; Malurt; Krusemynte; Salvie; Lavendel; Isop; Balsam, Frugttræer, som: Æbletræer; Pæretræer;

Blommetræer; Kirsebærtræer; Ribes; Stikfælsbær; Solbær; Barberisser; Hessel- og Valnødetræer. Dog maa man ikke vente at finde disse Vexter i alle de Fornemmeres Hauger, og endnu mindre i Bønders. Til Pryd finder man i adskillige Hauger nogle perennerende Blomsterverter, som: Aurikler, Vaarlyst; Marsisser; Iris; Ranunkler; Tusindfryd, og flere. Træer og Buskverter, som: Rosentræer; Syrener og Buxbom. Jasmin; Hestekastanie og Valbirkløn, i Højriis Hauge og i Nykjøbing. Nordamerikansk Kongeved; Siberisk Vrtetræ; Uægte Akacie a) og Pensylvansk Rose, i Nykjøbing. Almindelig Alm og Markløn, kun i Højriis Hauge.

Hernæst skal i systematisk Orden anføres de vildvoksende Planter, der ere mig bekjendte som voksende i Nors; men som jeg dog ikke selv har fundet alle. Nogle ere mig venfæbeligst meddeelte af Hr. Pastor Hübertz til Ørre og Hodsager i Hammerumherred, der som Candidat har opholdt sig i det vestlige Nors. Hans botaniske Kundskaber ere og komne mig til Nytte, naar jeg var i Tvivl. Her var man ikke saa heldig at have Flora dan. at raadføre sig med. — Planternes naturlige Vorested anføres sparsomt, da det kun var at iagttage hvad som findes i Hr. Assessor Rafns Flora, Hr. Lector Hornemans Plantelære og Rjøbenh. Flora.

Første Klasse.

Randspiir, Hippuris. Almindelig B. (H. vulgaris).

a) Den Uægte Akacie vil ikke ret trives her.

Båndstjerne, Callitriche. Baar B. (*C. androgyna*).

Anden Klasse.

Ærenpriis, Veronica. 1) Løge Æ. (*V. officinalis*). 2) Højriis Skov ic. 2) Glat Æ. (*V. serpyllifolia*). 3) Lemmike Æ. (*V. Beccabunga*). 4) Urve Æ. (*V. anagallis*). 5) Smalbladet Æ. (*V. scutellata*). 6) Tvefjæget Æ. (*V. Chamædrys*). 7) Agør Æ. (*V. agrestis*). 8) Mark Æ. (*V. campestris*). 9. Bedbende Æ. (*V. hederæfolia*).

Vibefedt, Pingvicula. Almindelig B. (*P. vulgaris*).

Blæredrager, Utricularia. Liden B. (*U. minor*). En Græsart ved Basen over Dueholm Kjar.

Sværtevæld, Lycopus. Europæisk Sv. (*L. europæus*).

Gullar, Antoxanthum. Lugtende G. (*A. odoratum*). En meget almindelig Græsart paa Baarer og fl. S.

Tredie Klasse.

Baldrian, Valeriana. Tandfrie B. (*V. clitoria*) er den eneste af denne Slægt, jeg hidtil har truffet i Nors.

Iris, Iris. Kalmusartet J. (*I. Pseud-Acorus*), i Nors kaldet Flæg.

Koglear, Scirpus. 1) Kær K. (*S. palustris*). 2) Faablomstret K. (*S. Bæothryon*). 3) Mose K. (*S. cæspitosus*). Paa fugtige Steder i Hederne, f. Ex. ved Siger i Dueholm Hede vestlig for Kefshammer Odde. 4) Søe K. (*S. lacustris*). Nordvestlig

ved Nykjøbings Vig og fl. St. 5) Tveradet K. (*S. caricis*). I Kolstrup Kjør, i en Dal norden for Korup ic. 6) Hav K. (*S. maritimus*). Ved Nykjøbings Vig østen til Holmen ic.

Uldar, *Eriophorum*. 1) Skede U. (*E. vaginatum*). Ikke sjelden, men dog ikke saa almindelig som den følgende. 2) Fladbladet U. (*E. polystachion*.)

Børstear, *Nardus*. Stivt B. (*N. stricta*), i Nors kaldet Ormuel. Som Marsag til, at denne Græsart findes saa hyppigen oprykket med Rod, angiver man de i Hederne omvankende Saar, der paa den Tid, der er lidet for dem til Føde, ogsaa forsøge at ruske noget af Børstearen, som da, hvor Jordbunden er løs, lettelig gaaer op med Roden.

Glandsfrø, *Phalaris*. Rørstenglet Gl. (*P. arundinacea*). Ved Kaen bag Dueholm og fl. St.

Kottehale, *Phleum*. 1) Eng K. (*P. pratense*). 2) Knollet K. (*P. nodosum*). Paa fugtig Grund imellem den forrige.

Røvehale, *Alopecurus*. 1) Eng K. (*A. pratensis*). 2) Knæbøjet K. (*A. geniculatus*).

Hvene, *Agrostis*. 1) Langstakket Hv. (*A. Spica venti*). 2) Kryb Hv. (*A. stolonifera*). 3) Haar Hv. (*A. capillaris*).

Bunke, *Aira*. 1) Mose B. (*A. cæspitosa*). 2) Bølget B. (*A. flexuosa*). Sees og adspredt i den skarpe Hede. 3) Graa B. (*A. canescens*). 4) Tidlig B. (*A. præcox*).

Flitterar, *Melica*. Blaatoppet Fl. (*M. cærulea*).

Fænsje, *Poa*. 1) Vand F. (*P. aquatica*), i

Mors kaldet Jeller. 2) Almindelig F. (*P. trivialis*). 3) Eng F. (*P. pratensis*). 4) Aarig F. (*P. annua*).

Bøverax, *Briza*. Almindelig B. (*B. media*).

Nagleax, *Dactylis*. Almindeligt N. (*D. glomerata*).

Hundehale, *Cynosurus*. Kamformig H. (*C. cristatus*).

Svingel, *Festuca*. 1) Faare Sv. (*F. ovina*). Hyppig i Heberne. 2) Rød Sv. (*F. rubra*). 3) Stivbladet Sv. (*F. duriuscula*). 4) Høj Sv. (*F. elatior*). 5) Manna Sv. (*F. fluitans*), i Mors kaldet Flydgræs, vorer ikke til den fuldkommenhed, at Kornet kan afbenyttes.

Hejre, *Bromus*. 1) Rug H. (*B. secalinus*). Fær i Baar-Rugen. 2) Blød H. (*B. mollis*). 3) Rjæmpe H. (*B. giganteus*), har jeg kun truffet i en Grøft, som løber sydlig om Højriis Skov.

Havre, *Avena*. Dunet H. (*A. pubescens*). Paa Engbund i Dueholm Mark sønden for Eeghøj Fald.

Rør, *Arundo*. 1) Tag R. (*A. Phragmites*). 2) Vjerg R. (*A. epigeios*). Sjelden.

Genbælg, *Lolium*. 1) Bedvarende E. (*L. perenne*). 2) Svingel E. (*L. temulentum*), kaldes ogsaa i Mors Svingel. Ikke sjelden i Kornagre. Morsingen paastaer, at Frøet af denne Plante kun yttres sin skadelige Virkning, naar man nyder det i varmt Brød.

Marehalm, *Elymus*. Sand M. (*E. arena-*

rins). Ved Nykjøbings Vig og under de østlige Fjordsbrinker ic.

Hvede, *Triticum*. Krybende Hv. (*T. repens*), i Mors kaldet Sønner, Søngræs. Naar dette Græs tager Overhaand paa en Mands Ager, som ikke sjelden er Tilfældet, troer man at Ploug og Harve ikke tilgavn er brugt.

Monti, *Montia*. Rilde M. (*M. fontana*).

Fjerde Klasse.

Skabios, *Scabiosa*. 1) Afbidt Sk. (*S. succisa*). 2) Almindelig Sk. (*S. arvensis*), i Mors kaldet Blaamænd.

Snerre; Melfløbe, *Galium*. 1) Rær Sn. (*G. palustre*). 2) Sump Sn. (*G. uliginosum*). 3) Guul Sn. (*G. verum*). 4) Engerøde Sn. (*G. boreale*). 5) Burrebærende Sn. (*G. aparine*). Ikke almindelig.

Bejbred, *Plantago*. Slat B. (*P. major*). 2) Dunet B. (*P. media*). 3) Lancetbladet B. (*P. lanceolata*). 4) Strand B. (*P. maritima*). Hyppig ved Fjordsiden og sandige Beje.

Korneel, *Cornus*. Hønsebær R. (*C. svecica*), i Mors kaldet Stjenbær. I en Dal sønden for Løgend Bejle og ved Højriis.

Løvefod, *Alchemilla*. 1) Almindelig L. (*A. vulgaris*). Paa Nordfiden af Dueholms Vester Mark ved Basen. I samme Mark hen mod de saa kaldte Tornhøje har jeg paa Baarer fundet den laadne Afart af samme Størrelse som Hovedarten. 2) Kambladet L. (*A. Aphanes*).

Bandar, *Potamogeton*. 1) Svømmende

B. (*P. natans*). 2) Hjærtebladet B. (*P. perforiatum*). 3) Krusbladet B. (*P. crispum*). 3 Lægingd Es. 4) Kamformigt B. (*P. pectinatum*).
Sammefteds cc,

Siirling, *Sagina*. Udstrakt S. (*S. procumbens*).

Femte Klasse.

Forgjetmigei; Kjerminde, *Myosotis*. 1) Eng S. (*M. palustris*). 2) Mark S. (*M. arvensis*).
Dretunge, *Anchusa*. Læge D. (*A. officinalis*).

Hundetunge, *Cynoglossum*. Læge S. (*C. officinale*). Paa enkelte Steder ved Gjerder i Nykjøbing.

River, *Asperugo*. Udstrakt R. (*A. procumbens*). Ved Gjerder i Nykjøbing.

Krumhals, (*Lycopsis*). Almindelig K. (*L. arvensis*).

Slangehoved, *Echium*. Almindelig Sl. (*E. vulgare*). Synes noget sjelden.

Baarlyst, *Primula*. 1) Gladkravet B. (*P. elatior*). Kun truffen ved den nordlige Ende af Fæggeslit. 2) Rodstilket B. (*P. acaulis*). Borer i Mængde i Højris Skov. En liden Blok, som var plantet i et Blomsterbed i min Hauge, fandt jeg, efter nogle Aars Forløb, med flere Kronstikke paa nogle af Rodstenglerne, og saaledes er denne Plante siden vedbleven at vise sig hvert Aar *).

*) Det samme er og bleven Tilfældet med en anden Blok, som i endeel Aar havde staaet under en Hessel og omfider staaet blegroede Blomster. I Aaret 1806 sattes

Laadkrone, *Menyanthes*. Trebladet L. (*M. trifoliata*).

Fredløs, *Lysimachia*. 1) Almindelig Fr. (*L. vulgaris*). I en Stig ved Nølstrup, ved Højriis ic. 2) Duffet Fr. (*L. thyrsoflora*). I Dueholms Kjer hen mod Bennegade ic.

Urve, *Anagallis*. Almindelig U. (*A. arvensis*).

Tusindgylden, *Centaurium*. Almindelig T. (*C. vulgare*). Sjelden.

Snerle, *Convolvulus*. Almindelig Sn. (*C. arvensis*), i Mors kaldet Kemper. Ikke sjelden et besværligt Ufrud i Baarfornet.

Kloffe, *Campanula*. 1) Mundbladet K. (*C. rotundifolia*). 2) Almindelig K. (*C. Trachelium*). I Højriis Skov.

Lonicer, *Lonicera*. Almindelig L. (*L. Periclymenum*). I Højriis Skov og adskillige Hauger.

Honninggiver, *Jasione*. Bjerg H. (*J. montana*).

Biol, *Viola*. 1) Rør B. (*V. palustris*). 2) Hunde B. (*V. canina*). 3) Fleerfarvet B. (*V. tricolor*), i Mors kaldet Lammelieg. Den vellugtende B. kun truffen i Hauger.

Kongelys, *Verbascum*. Mørk K. (*V. nigrum*). Synes sjelden. Jeg har kun truffet den paa Seggefliet og sønden for Sallingsunds Færgegaard

den i et Blomsterbed; Maret derefter viste den sig med flere Kronkille paa adskillige af Rodstenglerne, og ligesaa 1808.

paa Fjorbbrinkerne. Filtbladet R. endnu kun i Hauger.

Bulme, Hyoscyamus. Almindelig B. (H. niger), i Nors kaldet Tandøut (Tandurt), fordi man bruger Frøet til at stille Tandpine med. Man lægger Frøet paa Gløder og holder en Tragt eller Tobakspibe derover, for at lede Røgen til den lidende Tand. Man siger, at dersom der er Orm i Tandene, skulde de ved Brugen af dette Middel falde ud.

Natfkygge, Solanum. Sort N. (S. nigrum). Ikke sjelden i Hauger.

Korsved, Rhamnus. Første R. (R. Frangula). I Højriis Skov.

Beenved, Euonymus. Almindelig B. (E. europæus). Ved Højriis.

Sandkryb, Glaux. Strand S. (G. maritima). Paa sine Steder ved Fjorden, f. Ex. paa Hølmen ved Nykjøbing.

Enzian, Gentiana. 1) Smalbladet E. (G. Pneumonanthe). I Dueholm Hede nordlig for Refshammer Bakke og flere udyrkede Steder. 2) Mark E. (G. campestris). Ikke sjelden, f. Ex. paa Nykjøbings Overdrev, Nykjøb. Dr. ic. En liden Enzian af samme Udseende, $\frac{1}{2}$ til 1 Tomme høj, paa sid Grund, f. Ex. paa Nykjøbings Overdrev, maa nok være den af Hr. Rafn anmærkede liden Afart. Jeg har sect den blomstre til November.

Goldnaal, Herniaria. St. G. (H. glabra).

Gaasefod, Chenopodium. 1) Stolthenriks G. (C. Bonus Henricus), i Nors kaldet af Nogle Tusse-Dut o: Tudsfeurt. 2) Hvid G. (C. album),

i Mors kaldet *Mæll*. 3) Rundbugtet *G.* (*C. glaucum*).

Saltyder, *Salsola*. Kubladet *G.* (*S. Kali*), Kun truffen et Par Steder i Sandet ved Fjorden, f. Ex. ved Nordsiden af Nykjøbings Wiig.

Bandnavle, *Hydrocotyle*. Almindelig *B.* (*H. vulgaris*).

Fodangel, *Caucalis*. 1) Gulerød *F.* (*C. Carota*). Paa Feggeklit. Synes at være sjelden. 2) Hvasshaaret *F.* (*C. Antriscus*). Kun truffen paa Feggeklit.

Kørvel, *Chærophyllum*. Skov *R.* (*C. sylvestre*), i Mors kaldet *Bild Kommen*.

Villeboe, *Phellandrium*, Vand *B.* (*P. aquaticum*). I et Vandsted ved Tødsøe og fl. St.

Kommen, *Carum*. Almindelig *R.* (*C. Carvi*). Ikke sjelden paa Engbund i Nykjøbings Indmark.

Busmekker, *Aegopodium*. Almindelig *B.* (*A. Podagraria*). I adskillige Hauger et besværligt Ufrud.

Pimpinelle, *Pimpinella*. 1) Almindelig *P.* (*P. Saxifraga*). Hyppig paa Skraaningen af Brinker og Jorddiger i Dueholms Marke og fl. St. 2) Finbladet *P.* (*P. dissecta*). Truffen paa Digerne ved Landevejen igjennem Dueholm Mark. Synes at være noget sjelden.

Merke, *Sium*. 1) Vand *M.* (*S. latifolium*). Funden af Hr. Hübert ved Karbye; i Omegnen af Nykjøbing endnu ikke truffen, men deshyppigere den følgende Art. 2) Smalbladet *M.* (*S. angustifo-*

lium). 3) Liden M. (S. inundatum). I Leergrave ved Lødderup ic.

Halvsøbb, *Aethusa*. Giftig H. (*A. Cynapium*). Hyppig i Hauer.

Skarnthude, *Conium*. Plettet Sk. (*C. maculatum*). I og ved Dueholm Hauge, Tæbring Præstegaards Hauge og fl. St.

Giftthyde, *Cicuta*. Vand G. (*C. virosa*), i Mors af Mogle kaldet Frankann o: Frankande; de fleste have ingen Navn paa den. Den voxer langs med Dueholm Aae, Møllebyggene østen for Lødderup og fl. St.

Angelik, *Angelica*. 1) Erke A. (*A. Archangelica*). Ved Grøsten nordvestlig om Nykjøbing. 2) Skov A. (*A. sylvestris*). Ved Dueholm Kjer ic.

Bjørnekloc, *Heracleum*. Almindelig B. (*H. Spondylium*). Paa Ejerslev Kirkegaard og fl. St.

Qualkved, *Viburnum*. Fuglebær Qv. (*V. Opulus*). I Højriis Skov og Hauge. Det saa kaldte Sneebolle Træ (*V. roseum*) findes i en Hauge i Nykjøbing.

Hylde, *Sambucus*. Sort H. (*S. nigra*); det almindeligste Træ i Landet; thi har Morsingen ikke andet i sin Raalgaard, plejer han dog at have en Hylde.

Hønsesbid, *Alsine*. Almindelig H. (*A. media*).

Qvindesryd, *Parnassia*. Rær Qv. (*P. palustris*).

Hindbæger, *Statice*. Mellem H. (*S. armeria*), i Mors kaldet Kongensknep. Hyppig paa sandige Diger, Brinker, Grønninger ved Fjordsiden.

Hør, Linum. 1) Ufførende H. (L. catharticum). Funden af Hr. Hübertz, og 2) Liden H. (L. Radiola) ligesaa.

Sveidug, Drosera. 1) Rundbladet S. (D. rotundifolia). 2) Langbladet S. (D. longifolia).

Musehale, Myosurus. Liden M. (M. minimus). Funden paa Nyland ved Kolstrup.

Sjette Klasse.

Løg, Allium. Bild L. (A. oleraceum). I Højriis Skov, men sjelden.

Beenbræk, Anthericum. Almindelig B. (A. Ossifragum). Ikke sjelden i Kjer og mosede Steder, f. Ex. i et Kjer i Dueholm Hede ud mod Refshammer; sønden for Læg ind Vejle imellem de høje Brinker og Vejen til Salling Sund; paa sumpige Steder i Sundbækkerne, som vende mod Højriis Skov og fl. St.

Ronval, Convallaria. 1) Lille R. (C. majalis). I Højriis Skov. 2) Rundstenglet R. (C. multiflora). Sammesteds, hvor jeg og har fundet den af Hr. Rafn ansørte Afart med trinde Stengler og eenblomstrede Kronstikke. 3) Toblad et R. (C. bifolia). Sammesteds.

Kalmus, Acorus. Almindelig R. (A. Calamus). Af Bladene gjør man Vaand til at binde Korn med; de anvendes og til Strøelse i Ladegulvene, da Meus og Rotter skyer Lugten af denne Plante.

Siv, Juncus, i Mors kaldet Syb. 1) Knop S. (J. conglomeratus). Ikke slet saa almindelig, som den følgende. 2) Lyse S. (J. effusus). 3) Tyndestenglet S. (J. filiformis). Funden af Hr. Hübertz i en udtørret Siig. 4) Børstebladet S. (J. squar-

rosus). 5) Leddet S. (*J. articulatus*). 6) Krandsblomstret S. (*J. subverticillatus*). 7) Tudsø S. (*J. bufonius*). 8) Mark S. (*J. campestris*). Den høje Afart vorer paa fugtig Grund sønden for Dueholm Kær. — Disse Sivarter findes i Nykjøbings og Dueholms Ejendomme. 9) Haalet S. (*J. pilosus*). I Højriis Skov.

Vandkryb, Peplis. Portulak B. (*P. Portula*). Funden af Hr. Håbergh.

Skreppe, Rumex. 1) Mose Skr. (*R. Hydrolopathum*). Ved Dueholm Næst. 2) Kruset Skr. (*R. crispus*). 3) Strand Skr. (*R. maritimus*). Hift og her ved Fjordsiden og andre Steder. 4) Budtbladet Skr. (*R. obtusifolius*). I Nykjøbing. 5) Syre Skr. (*R. Acetosa*), i Mors faldet Sure. 6) Spydbladet Skr. (*R. Acetocella*), i Mors Rødgræs.

Trehage, Triglochin. 1) Kær Tr. (*T. palustre*). Hyppig paa fugtig Engbund, f. Ex. ved Kofstrup. 2) Strand Tr. (*T. maritimum*). Sammesheds og fl. St.

Steeblad, Alisma. 1) Vejbredartet Sk. (*A. Plantago*). 2) Lancetbladet Sk. (*A. ranunculoides*). Fundet af Hr. Håbergh i Leergrave ved Karbye.

Spvende Klasse.

Skovstjerne, *Trientalis*. Europæisk Sk. (*T. europæa*). I Højriis Skov og i Heberne; og ikke

sjældent træffes den, som Hr. Rafn har anmærket, med 6 Støvnaale og serdeelt Krone.

Ottende Klasse.

Gederams, *Epilobium*. 1) Smalbladet G. (*E. angustifolium*). I Blidstrup Kjer. 2) Stivhaaret G. (*E. hirsutum*). Ved Dueholm Næhen mod Bennegade; ellers ikke truffet den. 3) Slatbladet G. (*E. montanum*). Paa Bakker ved Højris. 4) Firkantet G. (*E. tetragonum*). Paa mosede Steder sønden for Dueholm. 5) Kær G. (*E. palustre*).

Bølle, *Vaccinium*. 1) Blaabær B. (*V. Myrtillus*). I Skoven. 2) Almindelig B. (*V. uliginosum*). Paa Nykjøbings Dr imellem Nors, og paa enkelte side Steder i Hederne. 3) Tranebær B. (*V. Oxycoccus*). Nogle Huusmødre lave af Bærrene et velsmagende Syltetøj, og af Saften skal Nogle have lavet god Edike.

Lynge, *Erica*. 1) Almindelig L. (*E. vulgaris*). Den falder i Almindelighed smaa og kort; næsten kun i Dale og gamle Huulveje kan man træffe den saa lang, at den kan tjene til Limer. Den spæde Lynge bruges til at farve guult med. 2) Skjønkronet L. (*E. Tetralix*), i Nors kaldet Kaerbost-Lynge (Karbørstelyng). Hyppig imellem den almindelige Lynge, især paa lave Steder.

Skedeknæ, *Polygonum*. 1) Landvands Sk. (*P. amphibium*). 2) Pilebladet Sk. (*P. Persicaria*), i Nors kaldet Rødknæ. 3) Vidende Sk. (*P. Hydropiper*), i Nors som den forrige. 4) Ud-

strakt Ef. (*P. aviculare*), med adskillige Forandringer; kaldes i Nors: *Sviingræs*. 5) *Snerle Ef.* (*P. Convolvulus*).

Desmerknop, Adoxa. Almindelig *D.* (*A. Moschatellina*). Under Trær i Højriis Skov.

Tiende Klasse.

Uazir, Butumus. Skjermblomstret *Uaz.* (*B. umbellatus*). Kun truffen i Nykjøbing og ved Lødderup.

Tiende Klasse.

Andromede, Andromeda. Rosmarinbladet *A.* (*A. polifolia*). Fundet af Hr. Hübertz i et Kjar.

Klarbund, Arbutus. Meelbær *R.* (*A. Uva ursi*). Ikke sjelden i Hederne.

Vintergrøn, Pyrola. Liden *B.* (*P. minor*). Funden af Hr. Hübertz.

Steenbræk (Saxifraga). 1) *Filtstilket St.* (*S. Hirculus*). Sjelden. 2) *Kornet St.* (*S. granulata*). Hift og her paa Brinker ic.

Knavel, Scleranthus. *Harig Kn.* (*S. annuus*.)

Nellike, Dianthus. *Rundtaffet N.* (*D. deltoides*). Ved Feggeklets østlige Side.

Smelle, Cucubalus. *Blære Sm.* (*C. Behen*). Ikke almindelig.

Svælgfrands, Silene. *Nikkende Sv.* (*S. nutans*). Paa en aaben Bakke sydlig i Højriis Skov.

Gladstjerne, Stellaria. 1) *Takrandet St.*

(S. Holostea). 1) Skoven. 2) Græsbladet fl. (S. graminea). 3) Sump fl. (S. uliginosa).

Sandvaaner, Arenaria. 1) Strand S. (A. peploides). 2) Smaafronet S. (A. serpyllifolia). 3) Rødblomstret S. (A. rubra).

Steenpryd, Sedum. 1) Stor St. Hans St. (S. Theleph. maximum), i Nors faldet St. Hans Tsg. 2) Højriis Skov paa Skraaningen af Vaffer. 2) Vidende St. (S. acre.)

Gjøgemaad, Oxalis. Suur S. (O. Acetosella).

Klinter, Agrostemma. Almindelig Kl. (A. Githago), i Nors faldet Klet. Især i Baarrugen.

Pragtstjerne, Lychnis. 1) Eng Pr. (L. Flos cuculi). 2) Klæbrig Pr. (L. Viscaria). 3) Skov Pr. (L. sylvestris). 4) Hvidfronet Pr. (L. pratensis).

Røvkrone, Cerastium. 1) Almindelig Kl. (C. vulgatum). 2) Goldnaalet Kl. (C. semidecandrum). Truffen paa Jorddiger.

Spergel, Spargula. 1) Almindelig Sp. (S. arvensis), i Nors faldet Pajlokker. 2) Ruedret Sp. (S. nodosa).

Ellevte Klasse.

Kattehale, Lythrum. Piilbladet R. (L. Salicaria).

Ugermaane, Agrimonia. Almindelig U. (A. Eupatoria). Kun truffen under Ejerlev Sjøbrinker og Feggeflit.

Borte melk, Euphorbia. 1) Stilkbladet

B. (E. Peplus). 2) Riilbladet B. (E. helioscopia), i Mors: Katrejer.

Semperviv, Sempervivum. Almindelig S. (S. tectorum). Paa Huustage, men ikke i Almindelighed.

Tolvte Klasse.

Kræge, Prunus. Slaaen Kr. (P. spinosa). Om jeg mindes ret, findes den i Smaafrattet paa den østlige Ekraaning af Feggeklit.

Årelved, Cratægus. Hvidtorn A. (C. Oxycantha). I Højriis Skov hist og her nogle Buske.

Røn, Sorbus. Almindelig R. (S. Aucuparia). I Højriis Skov.

Åbild, Pyrus. Æble A. (P. Malus). I Højriis Skov. Paa andre Steder sees og enkelte Purrer, som Levninger af fordums Skov, f. Ex. imellem Dueholm Diger.

Spirer, Spiræa. 1) Grise Sp. (S. filipendula). Paa Bjørndrup Fjordbrinker, ved Feggeklit og fl. St. Nord i Landet. 2) Mjød Sp. (S. Ulmaria),

Rose, Rosa. 1) Laadden R. (R. villosa). Paa Østtiden af Feggeklit. 2) Tornefuld R. (R. spinosissima). Ved Skarrehøj i Sejerølev Sogn og paa en Brinke ved Gullerup. 3) Hyven R. (R. canina). I Skoven o. fl. St.

Rlynger, Rubus. 1) Hindbær R. (R. idæus). I Højriis Skov. 2) Brambær R. (R. fruticosus), i Mors kaldet Laalbær, fordi den undertiden vorer paa de saakaldte Laalle, 3: Jordstrimmeler, som gjøre Skjel imellem forskellige Ejeres Markjorder. Findes og i Skoven, men sjelden.

Jordbær, *Fragaria*. Almindelig J. (*F. vesca*). I Højriis Skov, men ikke synderlig frugtbar.

Potentil, *Potentilla*. 1) Gaase P. (*P. anserina*). 2) Sølv P. (*P. argentea*). 3) Vaar P. (*P. verna*). Funden af Hr. Hübertz. 4) Krybende P. (*P. reptans*).

Tormentil, *Tormentilla*. Opret T. (*T. erecta*). Temmelig almindelig i Hederne.

Feberbod, *Geum*. 1) Almindelig G. (*G. urbanum*). I Højriis Skov, paa Feggeflit ic. 2) Eng G. (*G. rivale*).

Kragefod, *Comarum*. Kær Kr. (*C. palustre*).

Trettende Klasse.

Selidon, *Chelidonium*. Stor S. (*C. majus*). I Nykjøbing.

Balmue, *Papaver*. 1) Rølle B. (*P. Argemone*). Ikke almindelig. 2) Evetydig B. (*P. dubium*). Paa et Dige ved Dueholm. Begge Arter kaldes i Mors: Baalmer.

Nafande, *Nymphæa*. 1) Gul N. (*N. lutea*). 2) Hvid N. (*N. alba*). Denne er af Sognefoged Chr. Staunstrup i Lørslev bragt her til Landet og plantet i en Mose i hans Mark. Det er ikke bekendt at den findes andensteds i Mors.

Kabeleje, *Caltha*. Eng K. (*C. palustris*), i Mors: Kabbelig (Kabelege).

Bolledrager, *Trollius*. Europæisk B. (*T. europæus*), i Mors: Lut Kabbelig (o: luft Kab

belege). I Aaret 1804 blomstrede den i September anden Gang i mangfoldig Tal; hvilket og var Tilfældet med adskillige andre Plantearter.

Anemon, Anemone. Hvid A. (*A. nemorosa*). Ikke allene i Højriis Skov, men og endel andre Steder, som Minde om Edelagt Skov.

Worterød, Ficaria. Hjertesbladet B. (*F. ranunculoides* =: *Ranunc. Ficaria* L.) I Højriis Skov og Dueholm Marke, hvor der fordem har været Skov.

Ranunkel, *Ranunculus*. 1) Medbøjet R. (*R. Flamula*). 2) Langbladet R. (*R. lingua*). Ved Dueholm Kjør ic. 3) Nyrebladet R. (*R. auricomus*). Paa fugtig Grund i Dueholm Vester Mark. 4) Tigger R. (*R. sceleratus*). Ikke sjelden, f. Ex. i Moradser og Grøfter ved Nykjøbing. 5) Løgartet R. (*R. bulbosus*). 6) Vandgrenet R. (*R. repens*). 7) Vidende R. (*R. acris*), i Nors: Smørlieg (=: Smørlege). 8) Vand R. (*R. aquatilis*) med alle tre Forandringer; i Nors af Nogle kaldet Bygsædlieger, fordi det skal være Tid at saae Byg, naar denne Plante begynder at blomstre.

Fjortende Klasse.

Hjertespan, *Leonurus*. Almindelig H. (*L. Cardiaca*). Ved Gjerder i Nykjøbing.

Korsknop, *Glecoma*. Vedbende R. (*Gl. hederacea*). I Skoven ic.

Nynte, *Mentha*. Uger M. (*M. arvensis*). Hyppig paa Ugre.

Læbeløs, *Ajuga*. Pyramide L. (*A. pyra-*

midalis). I Højriis Skov og norden for samme, paa Dueholm Marke o. fl. St.

Svetand, *Lamium*. Rød Sv. (*L. purpureum*).

Hanekroe, *Galeopsis*. Almindelig h. (*G. Tetrahit*), i Mors kaldet Stingnall (o: Stingnælde).

Barsvæla, *Pollichia*. 1) Gul B. (*P. Galeobdolon*). *Galeopsis galeobdolon* L. 2) Ratsje B. (*P. amplexicaule*). *Lamium amplex.* L.

Galtetand, *Stachys*. 1) Skov G. (*S. sylvatica*). 2) Rør G. (*S. palustris*).

Marrube, *Marrubium*. Almindelig M. (*M. vulgare*). Ved Gjerder i Nykjøbing.

Skjolddrager, *Scutellaria*. Blaa Sk. (*S. galericulata*).

Timian, *Thymus*. Krybende T. (*T. serpyllum*).

Prunel, *Prunella*. Almindelig Pr. (*P. vulgaris*).

Djentrøst, *Euphrasia*. 1) Løge D. (*E. officinalis*). 2) Rød D. (*E. Odontides*).

Skjaller, Rassel, *Rhinanthus*. Almindelig Sk. (*R. Cristagalli*), i Mors: Skraad.

Koeføde, *Melampyrum*. 1) Eng R. (*M. pratense*). Paa Engbund nordn for Højriis. 2) Skov R. (*M. sylvaticum*). I Skoven.

Troldmand, *Pedicularis*. 1) Rør Tr. (*P. palustris*). Hyppig i Rør og fugtig Engbund. 2) Skov Tr. (*P. sylvatica*). Temmelig almindelig paa fugtig Engbund og mosede Steder i Hederne. Denne begynder stedse at blomstre ofte til fjorten Dage tidligere,

end Rør Tr., endog paa det samme Sted tæt ved hinanden.

Torffeklapp, *Antirrhinum*. Hørbladet T. (A. *Linaria*.), i Mors kaldet Røpatter.

Skrofularie, *Scrophularia*. Tykledet Sk. (S. *nodosa*). I Højriis Skov.

Fingerbølle, *Digitalis*. Rød F. (D. *purpurea*). Vorer vild i Højriis og Vejerløv Præstegaards Hauge.

Femtende Klasse.

Dodder, *Myagrum*. Almindelig D. (M. *sativum*).

Griffelløs, *Draba*. Vaar Gr. (D. *verna*).

Rofleare, *Cochlearia*. 1) Løge R. (C. *officinalis*). Skal vore i en Tørvemose ved Blidstrup. 2) Fliget R. (C. *coronopus*). Hr. Hüberk har fundet den i Karbye.

Flipkrave, *Iberis*. Nøgenstenglet Fl. (I. *nudicaulis*).

Hyrdetasse, *Thlaspi*. 1) Ager H. (T. *arvense*). 2) Almindelig H. (T. *Bursa pastoris*.)

Hjørneklap, *Erysimum*. 1) Løge H. (E. *officinale*). Ved Dueholm og fl. St. 1) Karsættet H. (E. *barbarea*). Hr. Hüberk fundet den i Karbye.

Gabeklapp, *Sisymbrium*. 1) Vandkarse G. (S. *Nasturtium*). 2) Rør G. (S. *palustre*). Funden af Hr. Hüberk. 3) Smaablomstret G. (S. *Sophia*).

Røddike, *Raphanus*. Riddik R. (R. *Raphanistrum*), i Mors kaldet R a a j, R n o p.

Fattigfolk have undertiden ladet Frøet af denne Plante male til Meel og blandet det med Kornmeel. Brødet faaer en temmelig beest Smag; men isvrigt skal ingen have befundet sig ilde deraf.

Raal, Brassica. Mark R. (*B. campestris*).

Sennep, Sinapis. Uger S. (*S. arvensis*).

Gaasemad, Arabis. Almindelig S. (*A. Thaliana*).

Springklap, Cardamine. 1) Eng Sp. (*C. pratensis*). 2) Bitter Sp. (*C. amara*). Ved Naen Vesten for Dueholm ic.

Sextende Klasse.

Storkenæb, Geranium. 1) Almindelig St. (*G. cicutarium*). 2) Roberts St. (*G. robertianum*). I Skoven. 3) Blød St. (*G. molle*). 4) Storbægret St. (*G. columbinum*). 5) Kløftblad St. (*G. dissectum*). 6) Blodrød St. (*G. sanguinum*). Har jeg kun truffen paa Brinker ved Lilleriis Mølle og ved Skarrehøj i Sejerløv Sogn.

Katost, Malva. 1) Rundbladet R. (*M. rotundifolia*). 2) Skov R. (*M. sylvestris*).

Syttende Klasse.

Jordrøg, Fumaria. Løge F. (*F. officinalis*).

Melkgiver, Polygala. Almindelig M. (*P. vulgaris*).

Gyel, Spartium. Koste G. (*S. scoparium*). I det sydlige Hjørne af Højriis Skov; ellers ikke truffen.

Bisse, Genista. 1) Gul B. (*G. tinctoria*), i Mors kaldet Veisser. Hist og her paa udnyttede Steder. 2) Haaret B. (*G. pilosa*). Norden for Høj-

riis imellem Lyngen. 3) Engelsk B. (*G. anglica*), i Mors: Kjellingtænd. Ikke sjelden imellem Lyngen. 4) Tydsk B. (*G. germanica*). Synes at være sjelden.

Kragekloe, *Ononis*. 1) Almindelig Kr. (*O. spinosa*). Meget sjelden. 2) Mark Kr. (*O. arvensis*). Sonden for Eeghøj Fald i Dueholm Mark; norden for Alsted &c.

Rundballe, *Anthyllis*. Gul R. (*A. vulneraria*). Hist og her paa Brinker og fl. St.

Glatballe, *Orobus*. 1) Vaar Gl. (*O. vernus*). Hist og her imellem Lyngen. 2) Knollet Gl. (*O. tuberosus*). I Krat og Lyng norden for Højriis og paa nogle Steder i Hederne. 3) Sort Gl. (*O. niger*). Sjelden, i Krat ved Højriis og i en Dal nær ved Sallingfund.

Fladballe, *Lathyrus*. 1) Eng Fl. (*L. pratensis*). 2) Skov Fl. (*L. sylvestris*). Paa Østfiden af Feggeklit i det derværende Smaakrat.

Vikke, *Vicia*. 1) Muus B. (*V. Cracca*). i Mors: Muusærter. 2) Heste B. (*V. sativa*). Træffes stundum vildvoksende; dyrkes endnu kun af enkelte Sædegaardsmænd. 3) Vaar B. (*V. lathyroides*). 4) Gjerde B. (*V. sepium*). I Skoven; meget sjælden.

Lindse, *Ervum*. 1) Tadder L. (*E. tetraspermum*), i Mors kaldet Muusærter; Klauer. I Kornet og fl. St. 2) Laadden L. (*E. hirsutum*), i Mors; Klauer. I Kornet &c.

Astragal, *Astragalus*. Sød-bladet Afr. (*A.*

glycyphyllus). Paa Østfiden af Feggeklit; ellers ikke truffet i Mors.

Klever, *Trifolium*. 1) Steen Kl. (*T. Melilotus officinalis*). Truffen paa Nykjøbings Marke. 2) Krybende Kl. (*T. repens*), i Mors: Hvid Smærre. 3) Eng Kl. (*T. pratense*). 4) Hare Kl. (*T. arvense*). 5) Traadstenglet Kl. (*T. filiforme*). 6) Udstrakt Kl. (*T. procumbens*).

Kjerlingtand, *Lotus*. Almindelig K. (*L. corniculatus*), i Mors: Kraegtær.

Lucerne, *Medicago*. Humleartet L. (*L. lupulina*). Ikke sjelden.

Attende Klasse.

Perikon, *Hypericum*. 1) Firekantet P. (*H. quadrangulare*). Paa sumpige Steder sønden for Dueholm ic. 2) Drikbladet P. (*H. perforatum*). Ikke sjelden ved Diger ic. 3) Udstrakt P. (*H. humifusum*). 4) Smuk P. (*H. pulchrum*). I Lynge paa de nordlige Brinker ved Lilleris Mølle truffen nogle faa. 5) Bjerg P. (*H. montanum*). Paa Bakker ved Højris og paa Korup Mark.

Nittende Klasse.

Kongepen, *Hypochæris*. 1) Plettet K. (*H. maculata*). 2) Ru K. (*H. radicata*).

Gedeseæg, *Tragopogon*. Eng G. (*T. pratense*). Kun truffen paa Engbund i Højris Hauge.

Borst, *Leontodon*. Høst B. (*L. autumnale*).

Løvetand, *Taraxacum*. Almindelig L. (*T. officinale*), i Mors kaldet Troldkuon (o: Troldkone).

Skorzonere, *Scorzonera*. Lav Sk. (*S. humilis*). Paa Engbund i Nykjøbings Udmark o. fl. St.

Høggæg, *Crepis*. Tag H. (*C. tectorum*).
Hist og her i Marken.

Ørnøje, *Hieracium*. 1) Haarigt Ø. (*H. Pilosella*). 2) Lancetbladet Ø. (*H. Auricula*). 3) Savoisk Ø. (*H. sabaudum*). I Krattet norden for Højriis og i et Skær norden for Aldsted. 4) Smalbladet Ø. (*H. umbellatum*).

Svinemelk, *Sonchus*. 1) Ager Sv. (*S. arvensis*), i Mors kaldet Mielktissel; Liintissel. 2) Almindelig Sv. (*S. oleraceus*), i Mors: Slet-tissel.

Haremad, *Lapsana*. Almindelig H. (*L. communis*). I Haver ic.

Karlina, *Carlina*. Almindelig K. (*C. vulgaris*). Paa Brinkerne ved Faarup, Lilleriis Mølle ic.

Bladhoved, *Cnicus*. 1) Lancetbladet Bl. (*C. lanceolatus*), i Mors: Skovbasse. Ikke sjelden paa tørre hvilende Ager og fl. St. 2) Rør Bl. (*C. palustris*). 3) Kortstenglet Bl. (*C. acaulis*). Paa Nykjøbings Overdrev og fl. St.

Tidsel, *Carduus*. 1) Laadstillet T. (*C. acanthoides*). 2) Kruset T. (*C. crispus*).

Skær, *Serratula*. Ager Sk. (*S. arvensis*). I den meste Vaarsæd seer man den i Mængde.

Burre, *Arctium*. Almindelig B. (*A. Lappa*). Som et Middel mod Sigt eller Bærk i Lemmerne have Nogle brugt at lægge Burreblade under de bare Fødder og dermed skifte dagligen. Dette Middel skal undertiden have hjulpet.

Brønſel, Bidens. 1) Tredeelt Br. (*B. tripartita*). 2) Ludende Br. *B. cernua*.

Bønſe, Artemisia. 1) Malurt B. (*A. Absinthium*). Sjelden vild. 2) Almindelig B. (*A. vulgaris*), i Mors: Vild Malurt (o: Vild Malurt).

Reinſan, Tanacetum. Almindelig R. (*T. vulgare*). Vøxer adskillige Steder paa Drinker og ved Diger.

Evigfrands, Gnaphalium. 1) Evedoe Ev. (*G. Dioicum*). Almindelig i Hederne. 2) Sump Ev. (*G. uliginosum*).

Eufindfryd, Bellis. Vedvarende E. (*B. perennis*), i Mors: Gøoslieg (o: Gaaselege).

Matrem, Matricaria. Læge M. (*M. officinalis*), i Mors: Kameelblom. Hyppig i Kornet; stundum træffes den og paa andre Steder i Mark og ved Byer.

Dreſje, Chrysanthemum. 1) Hvidblomstret O. (*C. Leucanthemum*), i Mors: Vildgæs o. m. 2) Lugtløs O. (*C. inodorum*). 3) Korn O. (*C. segetum*); synes at være sjelden. Jeg har kun truffet den paa Læginde Mark, og engang paa en Ager i Nykjøbings Udmark.

Volverlej, Arnica. Bjerg B. (*A. montana*), i Mors: Tobaks-Dut, Tobaksblæd-Lieg (o: Tobaksurt, Tobaksbladlege). Træffes mange Steder paa højløndet Engbund. Den har sit morsiske Navn deraf, at man bruger Bladene til at blande imellem Røgtobak.

Ulsant, Inula. Almindelig U. (I. Helenium).
Paa Toster ved Nykjøbing.

Dakkestjerne, Erigeron. Vidende B. (E. acre).

Gyldenriis, Solidago. Almindelig G. (S. Virgaurea). Paa Dueholms Mark &c.

Knokrig, Cineraria. Rør Sn. (C. palustris).
Ikke sjælden i Rjør og Morads, f. Ex. ved Dueholm,
Lødderup &c.

Brandbæger, Senecio. 1) Almindelig Br. (S. vulgaris). 2) Eng Br. (S. Jacobæa).

Hestehov, Tussilago. 1) Almindelig H. (T. farfara). Under Fjordbrinkerne, i Kridegruber og fl. St. Bladene bruges til at farve sort med. 2) Storbladet H. (T. Petasites). Ved Nykjøbing og Frøslevgaard.

Ramille, Anthemis. 1) Uger R. (A. arvensis). 2) Hunde R. (A. Cotula).

Røllike, Achillea. 1) Nyse R. (A. Ptarmica). 2) Tusindbladet R. (A. Millefolium).

Knopbæger, Centaurea. 1) Saugtattet Rn. (C. Cyanus), i Mors: Blaanelik. 2) Skabiosartet Rn. (C. Scabiosa). 3) Almindelig Rn. (C. Jacea).

Traadfrøne, Filago. 1) Bjerg Tr. (F. montana). 2) Uger Tr. (F. arvensis).

Lyvende Klasse.

Horndrager, Orchis. 1) Tvebladet H. (O. bifolia). Paa Dueholm Øster Mark og fl. St. 2) Salep H. (O. Morio). Meget sjælden. 3) Bredbladet H. (O. latifolius). Østen for Dueholms Aae ved

Bennegade, norden for Nykjøbings Udmark og Overdrev ic. 4) Plettet *H.* (*O. maculata*); den almindeligste af denne Slægt.

Doselæbe, *Satyrinum*. Hvidagtig *D.* (*S. albidum*). Sjelden.

Hullæbe, *Serapias*. Bredbladet *H.* (*S. latifolia*). Nogle faa Exemplarer har jeg truffen paa sumpig Grund sydøstlig for Broen over Dueholm Aae.

En og tyvende Klasse.

Krandsblad, *Chara*. 1) Filtet *Kr.* (*C. tomentosa*). I Læging Sø. 2) Almindelig *Kr.* (*C. vulgaris*), i Mors kaldet *Kæ*. I Limfjorden. 3) Hvasshaaret *Kr.* (*C. hispida*). Sammesteds. — Naar Krandsbladen ved Efteraars Stormene rives løs i Fjorden og drives til Landet, bjerger den med en dertil indrettet stor Trærive, kaldet *Kækrat*, for at anvendes til Gjødning.

Zanichellie, *Zanichellia*. Kær *Z.* (*Z. palustris*). Funden af Hr. Håberg.

Andemad, *Lemna*, i Mors kaldet Grøed (o: Grøde). 1) Bladstilket *K.* (*L. trisulca*). 2) Liden *K.* (*A. minor*). 3) Halvkuglet *K.* (*L. gibba*).

Star, *Carex*. 1) Tveboe *St.* (*C. dioica*). Hyppig paa sumpig Grund. 2) Leppe *St.* (*C. publicaris*). I et Kær paa Dueholm Øster Mark og fl. *St.* 3) Oval *St.* (*C. ovalis*). I en Siig paa Dueholm Øster Mark og fl. *St.* 4) Spidskaplet *St.* (*C. stellulata*). I et Kær sammesteds ic. 5) Røve *St.* (*vulpina*). Funden af Hr. Håberg ved Karbye. 6) Mellem *St.* (*C. intermedia*). Ved Grøfter og Tørvegrave paa

Nolstrup Kjør. 7) Sand St. (*C. arenaria*). Hyppig i Sandet ved Fjordsiderne. 8) Baar St. (*C. præcox*). 9) Pilledrager St. (*C. pilulifera*). I Hæderne. 10) Gul St. (*C. flava*). I en Nøse paa Dueholm Vest. Mark og f. St. 11) Nøse St. (*C. cæspitosa*). 12) Blegagtig St. (*C. pallescens*). Funden af Hr. Hübertz. 13) Hirse St. (*C. panicea*). Ligeledes. 14) Dynd St. (*C. limosa*). Ved den sydlige Deel af Dueholm Kjør Bæse, men ikke mange. 15) Tykaret St. (*C. riparia*). I en Stig vesten for Nolstrup og norden for Eghøj. 16) Boble St. (*C. ampullacea*). Funden af Hr. Hübertz. 17) Haarkapslet St. (*C. hirta*). I Sandet under Nykjøbings østlige Fjordbrinker.

Flæg, Sparganium. 1) Grenet Fl. (*S. ramosum*). 2) Enkelt Fl. (*S. simplex*). Begge ikke sjeldne.

Donnemors, Typha. Bredbladet D. (*T. latifolia*).

Nælde, Urtica, i Mors: Nall, Brendnall, 1) Brænde N. (*U. urens*). 2) Lveboe N. (*U. dioica*).

Birk, Betula. 1) Hvid B. (*B. alba*). Højriis Skov bestaaer for en stor Deel af denne Birkeart, deels med slatted hængende, deels med opretstaaende stive Grene. 2) Elle B. (*B. alnus*). Ved Lund, men især ved Højriis, hvor dette Træ tildeels har opnaaet betydelig Størrelse.

Strandboe, Littorella. Søe Str. (*L. lacustris*). Funden af Hr. Hübers imellem Karbye og Næs i en Vejle.

Eusindblad, Myriophyllum. Arblomstret E. (*M. spicatum*).

Eeg, Quercus. Sommer E. (*Q. foemina*), i Mors: Seeg. Højriis Skov bestaaer for en Deel af denne Træart; men de fleste og bedste ere borte.

Bøg, Fagus. Almindelig B. (*F. sylvatica*), i Højriis Skov, men nu kun eet Træ og nogle Smaabluske.

Hæffel, Corylus. Almindelig H. (*C. Avelana*). Overalt i Højriis Skov.

Gran, Pinus. Fyrre Gr. (*P. sylvestris*). I Højriis Skov, hvor der fordum skal have været mange, men nu (Mar 1805) kun to, hvoraf den enes Stamme, maalt en Alen fra Roden, er over sex Fod i Omkreds, og Højden i Forhold til Tykkelsen.; den anden er noget mindre. Da disse høje Træer staae paa en Bakke imellem noget lavt Krat, har omsider deres skjønne Kro-ue lidt saa meget i den varige Kamp mod Nordvestvinden, at de snart maa døe.

To og tyvende Klasse.

Viil, Salix. 1) Glat V. (*S. triandra*). I Højriis Hauge og i Nykjøbing. 2) Laurbærblandet V. (*S. pentandra*). I Kjæret norden for Højriis ved Aaen, som kommer fra Lilleriis Mølle, og i et Kjær ved Blidstrup. 3) Skjør V. (*S. fragilis*). I Nykjøbing, ved Dueholm og flere Steder paa Landet. 4) Eenhånned V. (*S. monandra*), ellers: Rød V. (*S. purpurea*). I Nykjøbing; ved

Sorgenfrie i Lørslev Sogn, og vil for sin Nutte Skyld snart udbrede sig videre. 5) Liggende P. (*S. incubacea*). Hyppig paa side Steder. 6) Krybende P. (*S. repens*). Sammesteds. 7) Graariss P. (*S. fusca*). Kun paa enkelte Steder. Saavel denne, som de 2de foregaaende, kaldes i Nors: Graariss. 8) Selje P. (*S. Capræa*). Ved Højriis og i Nykjøbing. 9) Graa P. (*S. cinerea*). Hift og her paa fugtige Steder. 10) Vaand P. (*S. viminalis*.) 11) Hvid P. (*S. alba*). Denne og den foregaaende Art træffer man og hos Bønder, som snitte dem aarligen til at binde Løbe, Diekuber ic. med. Paa Ullerup seer man ikke faa Hvid pile af betydelig Størrelse.

Kræfking, *Empetrum*. Sort Kr. (*E. nigrum*). I Hederne.

Lidse, *Hippophaë*. Sand L. (*H. Rhamnoides*). Hift og her paa Skraaningen af Fjordbrinkerne, f. Ex. ved Gammelør, Bjørndrup Bjerge ic., saa og paa Odden, som løber ud fra Feggeklit.

Nors, *Myrica*. Uimindelig P. (*M. Gale*). Hyppig paa side og fugtige Steder. Blade og Stilke bruges til at farve guult med; Raklerne til at drøje Humlen med til Bl, især naar den er meget dyr.

Åsp, *Populus*. 1) Doppelt A. (*P. alba*). For nyligen indført i Nykjøbing, ellers ikke i Nors. 2) Bøver A. (*P. tremula*). I Højriis Skov. 3) Sort A. (*P. nigra*). I Nykjøbing. 4) Italiensk A. (*P. italica*). I Nykjøbing, ved Frøsløngaard, Ullerup. Den synes, at blive gammel længe før Tiden. Paa høsløndet Grund og i Ly for Nordvest staaer

den sig nogenledes. 5) Kanadisk U. (*P. canadensis*). I Nykjøbing. 6) Balsam U. (*P. balsamifera*). Sammensteds. Bierne holde sig meget til dette Træ for at afgnave dets Balsam. Saavel denne, som den Canadiske Usp, staae sig godt.

Frøbid, *Hydrochæris*. Vand Fr. (*H. Morus ranæ*).

Krebskloe, *Stratiotes*. Aloeblandet Kr. (*S. Aloides*), i Mors kaldet Søburre. I Læging Sø.

Ene, *Juniperus*. Almindelig E. (*J. communis*), i Mors: Jenbær Riis. I Højriis Skov; paa Hederne hist og her sees og nogle Smaapurrer. For at bevare sin Gær, bruge mange at komme den paa en Ene-Green, som man hænger op eller sætter paa et beqvemt Sted til man vil bruge den. Bærrene sætter Almueen paa Bl, deels for at give det en krydret Smag, deels og for at conservere det.

Tre og tyvende Klasse.

Hestefryd, *Holcus*. 1) Blød H. (*H. molle*). 2) Udbladet H. (*H. lanatus*), i Mors: Groo Raen.

Melde, *Atriplex*. 1) Spydbladet M. (*A. hastata*). Afarten: Smaabægeret spydbladet M. (*A. h. microtheca*), 2) Udspilet M. (*A. patula*). Ved Fjorden og fl. St.

Uff, *Fraxinus*. Almindelig U. (*F. excelsior*). I Nykjøbing, ved Højriis og flere Steder, men i det Hele af liden Betydning.

Fire og tyvende Klasse.

Hestehale, *Equisetum*. 1) Skov H. (*E. sylvaticum*). I Højriis Skov og fl. St. 2) Mark H.

(*E. arvense*). 3) Rør h. (*E. palustre*). 4) Strøm h. (*E. fluviatile*), i Nors kaldet Knækker, hvilket Navn i Almindelighed tillægges den hele Slægt. Strøm Hestehalen bjerger omhyggeligen, for ogsaa dermed at røgte om Vinteren; især fulle Faarene være meget begjerlige derefter. Skav Hestehalen har jeg ikke seet i Nors.

Osmunda, *Osmunda*. 1) Maane O. (*O. lunaria*). Paa Hedejord ved Løverslev; men sjelden. 2) Kambladet O. (*O. Spicant*).

Bremmesø, *Pteris*. Dn Dr. (*P. aquilina*). J og ved Højriis Skov.

Mangelsø, *Polypodium*. 1) Steensøde M. (*P. vulgare*), i Nors: Høegvorm=Dut, Høegvorm=Røol (=: Hugormurt, Hugormkaal). J Skoven, hist og her paa Hederne og Kirkegaard: Gjerder. 2) Trebladet M. (*P. Dryopteris*). J og ved Skoven.

Ulvefod, *Lycopodium*. 1) Almindelig U. (*L. clavatum*), i Nors: Høegvormriis, Rævehæl, Katthæl (=: Hugormriis, Rævehale, Rattedehale). Hyppig i Hederne. 2) Flad U. (*L. complanatum*). Sammensteds, men sjelden.

Hættelsø, *Sphagnum*. Rør h. (*S. palustre*). J Tørvekjærene.

Uldhætte, *Polytrichum*. Almindelig U. (*P. commune*). Hist og her paa side Steder.

Lav, *Lichen*. 1) Lunge l. (*L. pulmonarius*). Paa Træstubbe i Skoven. 2) Hunde l. (*L. caninus*). Paa Jorder i Skoven; træffes og stundom i Hederne. 3) Skarlagvortet l. (*L. cocciferus*). J Hederne.

4) Fingret L. (*L. digitatus*). Sammesteds. 5) Rensdyr L. (*L. rangiferinus*), i Nors: Skørm. Paa tørre Steder i Hedene overalt imellem Lyngen. Om Efterhøst slaar man den tillige med den korte Lyng, for til Afvejling dermed at røgte Faarene om Vinteren, da de æde denne Lav med Begjærlighed.

Tang, Fucus. Fladtoppet L. (*F. fastigiatus*). I Limfjorden.

Vandhinde, Ulva. Bred B. (*U. latissima*). Paa Stene i Limfjorden.

Skadhat, Agaricus. 1) Skampion Bl. (*A. campestris*). 2) Tandet Bl. (*A. dentatus*). Paa Hedene. 3) Tragtformig Bl. (*A. Chantarellus*). Paa Nykjøbings Overdrev. 4) Heel Bl. (*A. integer*). I Skoven, og hist og her paa Lyngjord. 5) Flue Bl. (*A. muscarius*). Truffen enkelte paa Nykjøbings Overdrev. 6) Klokkedannet Bl. (*A. campanulatus*). Paa Engbund. 7) Mødding Bl. (*A. fimetarius*).

Nørhat, Boletus. 1) Qvæg N. (*B. bovinus*). Paa Nykjøbings Overdrev etc. 2) Knøffe N. (*B. igniarius*). Paa Træet i Skoven. 3) Fleerfarvet N. (*B. versicolor*). Sammesteds paa Træstubbe.

Støvbold, Lycoperdon. Hovist St. (*L. Bovista*). Ikke sjelden paa Grønning imellem Lyngen og fl. St.

§. 3.

Om Pattedyr.

Flagermuus, *Vespertilio*. Den almindelige Fl. (*V. murinus*) skal opholde sig ved Højris.

Sælhund, Phoca. Den almindelige S. (P. vitulina). Den lader sig sjældent see saa højt oppe i Fjorden. I de sidste 20 Aar er der ved Mors neppe dræbt over 4 eller 5 Stykker.

Hund, Canis. 1) Den almindelige H. (C. familiaris). De mærkeligste Afarter, her findes, ere: Spidsen, Pudelen, Mopsen, Nynden, Brok-hunden, der i Almindelighed er en god Rottehund. I øvrigt seer man endeel smaa og store Blandinger af de forskjellige Racers. Det synes ikke, at den morslandske Bonde er meget for at holde Hunde. Hos mangfoldige Gaardmænd seer man ingen, og endnu mindre hos Huusmænd b). Hvad en unødvendig Hund koster at underholde, trøer Morsingen bedre anvendt som Bidrag til at opføde et Sviin. — I Vejerølev Præstegaard er en liden Hund, som meget behændigen dræber de Hugorme, den kan træffe. — 2) Ræven, (C. vulpes) findes her i temmelig Mængde. Den trøer vel aarlig en Lam og Gæs, men opretter igjen dette Røveri ved at ødelægge en stor Deel af de skadelige Markmuus. Nogle have brugt at hænge en flaaet Røvekrop i deres Stalde, i den Tanke, at Lugten deraf var en Sundhed for Hestene. Men forinden dette Udsæl blev vindtørret, maa Uddunstningen dog ikke have været behagelig for Mennesker.

- b) I somme Inlands Egne opfores Hunde for Skindets Skyld til laadne Hæer. Efter Fortælling, bliver den Hund, hvis Skind er bestemt til at bedække et forkjelet Hoved, mørvænglet af Natmanden, før den dræbes! — Er der da intet, som kan sætte Grændser for sig og anden Grusomhed mod de Umælede?

Kat, Felis. — Den almindelige K. (F. Catus). De fleste Katte i Nords ere eenfarvede: sorte, snehvide, blaagraa, musegraa blaafflammede &c. Skindet anvender Bønderfolk til Krave om Kaaber m. m., og var det ikke indenlandsk, ville vel og Damer uden for Bønderstanden faae Lyst til at gjøre Brug deraf. — Den Kattesyge, som for endeel Aar siden grasserede i saa mange af Europas Lande, indfandt sig i Nords i Begyndelsen af Aaret 1798. Mangfoldige, især unge Katte, døde; de temmelig gamle stode sig bedst. — Som Beviis paa, hvor betænkeligt det maa være at have Katte hos sig i Værelser, skal af flere blot anføres een Tildragelse: Om Sommeren 1798 blev et Fruentimmer her i Nykjøbing i Stuen, hvor hun sad, uformodentligen anfaldet af en Kat, som hun ellers holdt meget af, og ikke i mindste Maade havde fornærmet. Med største Rasenhed sprang den efter hendes Ansigt. Hun værgede sig saa godt, hun kunde, indtil hun, der var ene i Stuen, paa sit Ansigt fik Hjælp. Man jog vel Katten ud, men lod den beholde Livet. Nogle Tider derefter listede den sig igjen ind i Stuen, og neppe fik den Øje paa det samme Fruentimmer, før den foer paa hende ligesaa rasende, som første Gang. Man maatte da, for at forekomme videre Ulykke, lade den affive. Mærkeligt er det, at dette Dyr saa pludseligen blev eet Menneske saa fiendsk fremfor Andre i Huset.

Væsel, Mustela. — 1) Den almindelige Odder (M. Lutra), som opholder sig i store Mølle damme og Søer. 2) Jlderen (M. Putorius). Af denne skadelige Dyreart findes her ikke faa. Det er ikke sjældent at den opslaaer sin Bopæl i Byerne, i Tørvestakke,

Tørvehuse 2c. Medens jeg boede i Tæbring Præstegaard, havde en Glder uden fra gravet sig ind under Fjællegulvet i et af Bærelserne og der faaet Unger, uagtet der daglig var Gang i Bærelset. Erfaring lærer altfor ofte, at den ikke skaaner Fjerkreet i den Gaard eller det Mabelaug, hvor den har sin Bolig. Man fanger den i Næve- eller Nottesare eller i en saa kaldet Gldersald.

3) Storvæselen (*M. variabilis*), som af Hr. Holten er beskrevet i hans Danm. og Norges Fauna 1ste Hefte. Dens Overkrop og Venene uden paa ere rødbrune eller gulbrune, eller og graalig brune; Kroppens Underflade og Venenes indvendige Side er gulagtig hvid; Halespidsen sort; Tærne rodlukte. Efter Eigende, gives der og Bæseler af denne Art, som ere brogede paa Overkroppen. Een, som blev dræbt den 8de Sept. 1806, havde oven paa Tærne og noget op paa Fødderne næsten ene hvide Haar. De Storvæseler, jeg har seet, vare sædvanligst kun 10 Tom. lange eller lidet derover, sjelden 11 Tommer. Den er paa mange Steder i Landet ikke sjelden. Sædvanligst lader den sig se mod uroligt Vejr, da den som et Lyn farer ud og ind af sine Huller. Mor singen paaftaaer at den bliver hvid om Vinteren, fordi man da kun seer hvide Bæseler, som opholde sig i Kornstakke, Kornlader og fl. St. Næsten Alle, jeg har spurgt derom, have seet hvide om Vinteren, men ikke om Sommeren. Af de hvide Bæseler har jeg kun seet een af Hunkjønnen, som blev fanget den 17 Decbr. 1804 ved Brinken af et Kjør, hvor den havde sin Bolig. Den var sneehvid med en sort Halespids og rodlukte Tær ligesom Storvæselen; dog er at mærke, at den hvide Farve paa Brystet og henad Bugen, samt

over Lænderne, ned paa Laarene og paa Halen, saavidt denne ikke er sort, faldt noget i det Gule. De øverste Bærehaar vare sorte, de nederste hvide. Kanten af Djenlaagene var forsynet med mørkebrune Haar, og ovenfor det forreste Djennefle udbredte de brune Haar sig til næsten en liden Plet. Snuden var mørkebrun; Klæerne brune med hvid Spidse. Den var kun ni Tommer lang foruden Halen, og tre Tom. høj Anlægmaal; Halen 4 Tom. lang. Et Vinter-Skind af en hvid Bæsel lignede den her beskrevne, undtagen at den hvide Farve paa Brystet icke faldt mere i det Gule, og at der paa Siden af Hovedet, saavelsom nederst paa Fødderne sad en temmelig Deel brune Haar iblandt de hvide *).

Muldvarpen, *Talpa europæa*, findes ikke i Nor's, men i Nabolandet Salling.

Spidsmuus, *Sorex*. Af denne Slægt findes her 1) Den almindelige Sp. (*S. araneus*). 2) En Spidsmuus, som er $3\frac{1}{2}$ Tommer lang, foruden Halen, hvis Længde er lidet over 2 Tommer. Overkroppen sort som en Muldvarp, men dog ligesom lidt bestrøvet og

*) Den 15 Maj 1809 bragtes mig en Storvæsel af Hankjøn, som samme Dag var dræbt i Ellsøe. Overkroppen var lysebrun med hvide Pletter; Læerne ovenpaa hvidgule; de hvide Haar, som dannede Pletterne paa Overkroppen, sadde saa løse, at de fleste faldt af medens Skindet blev afstrænget og udstoppet. Denne Væsel's Længde, foruden Halen, var 10 $\frac{1}{2}$ Tommer, Halen 4 Tommer. Skindet af en brun Væsel, fanget den 19 Maj, havde oven paa Halsen mange hvide Haarpletter; paa den øvrige Overkrop sadde hist og her hvide Haar, men mange omkring Hovedet. Fødderne vare affaarne.

mod Solen spillende i det Kaffebrune; Underkroppen guulagtig askegraa; bag hvert Øje en meget liden askegraa Plet. Halen firkantet, tyndhaaret, sortagtig med hvide isprængte Haar og paa Spidsen en hvid Haarpensel; under Halen løber fra Noden til Spidsen ligesom en Risl af hvide stive Haar; Fødderne ere stærkt befryndede, især paa Udsiderne, og Fortændernes Spidser guulbrune. — Er denne Muus maaskee Bandspidsmusen (*S. fodiens*), eller bør den ansees som en Forandring af den næstfølgende? — Dens egentlige Opholdssted er ved Vand, som: Grøfter, Bække, over hvilke den færdiven kan svømme; dog har man og Exempel paa, at den om Vinteren lister sig ind i Huse; thi den 2 Januar 1805 fandt man i et Spisekammer her i Nykjøbing een, som en Kat havde bidt ihjel og ladet ligge. 3) En Spidsmus, lig den foregaaende, undtagen at den er kun $2\frac{1}{2}$ til 3 Tom. lang; Pletterne bag Øinene større og hvidere; Bugen hvidere, og Føddernes Fryndser kun halv saa store. Den opholder sig, saavidt jeg har erfaret, meest ved Vand. 4) En mindre Spidsmus, hvis Krop er af et firkantet Udseende, ovenpaa sort, neden under hvidagtig. Den er sjelden, og synes dens egentlige Opholdssted at være som den foregaaendes. — De to sidstnævnte oversendte jeg til Hr. Professor O. Fabricius paa Christianshavn, som havde den Godhed at tilmelde mig: at begge disse Spidsmus findes beskrevne i Pennants Uebersicht der vierfüßigen Thiere, 2 Th., og at den første er *Sorex carinatus* — *atro-cinereus, subtus albidus, incisoribus brunneis, macula retro oculos alba, cauda attenuata subtus pilosa carina*; den anden *Sorex tetragonurus*. —

atro-einereus, subtns pallidior, cauda subquadrata dentibus incisoribus brunneis.

Rotter og Muus, Mus. 1) Den almindelige Rotte (*M. Rattus*), er nu næstet udbredt overalt. For 20 Aar siden var største Dele af Landet endnu fri for denne skadelige Gæst. Til at udrydde Rotter betjener man sig her, som andensteds, af Care, Fælder &c., men især af Rotteskud, hvilket koges i Vand, der, efterat det er affjølet, sættes hen, hvor Rotterne have deres Gang. Ved paa denne Maade at anvende Rotteskudet, opnaaer man snarere sin Hensigt, end naar det blandes i Grød eller andre Læckerier. — At Rotteskud, under visse Omstændigheder, kan have farlige Følger, lærer følgende Tildragelse i Aaret 1799 paa Ullerup i Mors: En Pige havde tændt Ild under en Bryggerkjedel, uden i Forvejen at have fyldt den med Vand, da hun i det samme mærkede en stærk Røg i Kjedelen. Det var en stor Rotte, som var falden deri og nu af alle Kræfter stræbte at undflye den tiltagende Varme. I det Pigen med en Ildtang vilde dræbe den, sprang den op paa hende og beed Hul i hendes Vandse oven for det ene Øie. Følgen deraf blev, at ikke allene det saarede Sted, men og hele Ansigtet, ophovnede, og omsider udbredte Hævelsen sig i Armene og flere Legemets Dele. Ved en Læges Hjælp syntes hun efter nogle Ugers Forløb at være helbredet; men ikke længe derefter yttrede sig det Onde paa ny med stærk Hævelse i Venene, saa at hun atter maatte søge Lægen, ved hvis Bistand hun igjen kom sig. Men siden skal hun dog atter være bleven skræbelig, som en Virkning af hiint ulykkelige Bid, og efter Forlydende er hun for et Par Aar siden død. 2) Huusmusen (*M. Muscu-*

lus) findes her i temmelig Mængde. 3) Vandrotten (*M. amphibius*) opholder sig meest ved Vand, f. Ex. imellem Dueholm og Nolsstrup. 4) En forthaleet Markmuus, i Nors kaldet Markrotte, med et temmelig stort Hoved. Kroppen er ovenpaa rødblaffet, neden under hvid eller hvidgraa (saaledes forekommer det Djet; men egentlig ere Haarene sorte med hvide Spidser). Ørene staae lidet oven for Haarene og ere forsynede med fine eller uldagtige Haar. Fortænderne i Underkæben ere syldannede hvide, i Overkæben indhulede brede og gule. De forreste Fødder have 4 og de bageste 5 Tæer. Halen er rund, skjælet, ringet og ganske tyndhaaret. Størrelsen er ulige: de Hanner, jeg har seet, vare $4\frac{3}{4}$ Tommer lange foruden Halen, det var $1\frac{1}{2}$ Tom. lang; Hunnerne derimod almindeligst kun 3, sjelden $3\frac{1}{2}$ Tom. eller lidet derover, og Halen i Forhold dertil. Naar undtages Størrelsen, passer denne Muus med Beskrivelserne under *M. arvalis* Gmel. S. n. L. p. 134. Et Par Stykker har jeg truffen, som oven paa Kroppen vare sortegraa; neden under lys askegraa; 3 Tom. lange foruden Halerne, hvis Længde var 1 Tomme; men iøvrigt som den ovenfor beskrevne; — synes altsaa at være *M. agrestis* — *cauda abbreviata, corpore nigro-fusco, abdomine cinerascete* Lin. Fu. Sv. 2da p. 11. men uden tvivl kun en Afart af den næstfølgende. Denne skadelige Museart træffes vel hist og her i Landet, men kun paa enkelt Mark i nogen Mængde. Naar den i nogle Aar har holdt Huus paa een Mark, forsvinder den med eet, for at hjemløse en anden Egn. For omtrent 30 Aar siden var der paa Nykjøbings Indmark en usigelig Mængde af disse Muus, som saaledes

underminerede Marken, at Hestene ikke kunde gjøre et sikkert Trin. De forsvandt pludseligen, og aldrig var Marken saa frugtbar, som efter at disse Smaadys havde rensjet den.

Hare, Lepus. Den almindelige H. (*L. timidus*) er af Vatteddyrene det eneste spisselige Vildt, som her findes, og hvorpaa her er ingen Margel, i hvor meget den end efterstræbes, baade for Skindets og for Kroppens Skyld. Klappejagt bruges aldrig. — Naar en Ko ikke kan blive fikt ved Efterbyrden, kan et lidet Stykke Harekind, omtrent af en Tomarks Størrelse, fint færet og indgivet i lunket Ol, befordre Afgangen.

Faar, Faarehoved. Det almindelige Faar (*Ovis Aries*). Under Navnet Foorhoved forstaaes i Nors begge Kjøen. Et Hunlam, de andre Provindsers Gimmerlam, kaldes her en Aalam; og naar Aalamet lægges til, kalder man det fra Mikkelstdag af en Gimmer, og det indtil det første Gang har faaet Lam, da det faaer Navn af Faar. Dersom Gimmeren ikke faaer Lam det første Aar, bliver den kaldet en øverløben (overløben) Gimmer. Dens første Lam kaldes Gimmerlam, uden Hensigt til hvad Kjøen det er af. — Af de smaa kinddede jydskke Faar, som endnu have i Sjyllands skarpe Egne, gives her nu faa i Nors. De Faar, som nu holdes paa næstey alle store Gaarde, have et tykt fuldet Hoved, uldet Pande, Kinder og Bug. en lang med krøllet Uld bevoret Hale, som rækker nedentil for Hælene; paa Kroppen krøllet Uld. Disse Faar synes oprindeligen at være af fristisk Race. *S. Uffessor Mafns Naturhistorie for hver Mand I B. I D. Pag.*

187 *). Hos Bønder i Almindelighed finder man kun en Blanding deraf, og deriblandt enkelte sorte, stundum og graaagtige med rødbrune Been og Nakke, disse kalder man tyrkiske Faar. Efter Fortælling skulle de først af være komne hertil fra et paa Vestkysten strandet Skib. Deres Uld ansees for den ringeste. Lammene fødes gjerne rødbrune.

Ore, Fæhøved. Den almindelige Ore (Bos Taurus domest.) Racen er her, som i Thye, god. — Af Hornene forfærdiges Episkeer, Laaner til Tøgre ic. Med Kløverne Koes Træskoe.

Hest, Dghøved. Den almindelige Hest (Equus caballus) i Nors skal nu ikke i nogen Deel staae tilbage for den thylandske. — Haarene af Manf og Hale bruges især til at snoe Kæb af; Høverne til Træskobeslag og Piberørs-Mundstykker. Den beredte Hestehud anvendes til Skagler, Brystøler (o: Remmer, hvormed Seletræerne befæstes foran Hestens Bringe), Tøgresimer m. m. Men ilde, at det endnu skal være Natmandsforretning at trække Huden af Heste. Forord. af 31 Jan. 1794 begyndte ret godt at komme i Udøvelse, især da de fleste Præster med Varme toge sig af Sagen. Men da der ikke blev agtet paa, at Enkelte endnu henvendte sig til Natmanden, kom alt snart igjen paa den gamle Fod, da dog intet havde været lettere, end at fremme en saa hensigtsmæssig Anordnings Opfyldelse.

Sviin, Svinehøved. Det Svineslags, som i Almindelighed holdes i Nors, er ikke et store jydskt Sviin, men en mindre Race. En $1\frac{1}{2}$ Aar gammel

*) Til Racens Forædling har man i den senere Tid faaet spanske Vædre.

Salt, som er vel givet med Korn og Spøl, kan veje 14 til 15 Lpd. Et halvaarigt Sviin kaldes en Pol og en Orne: Bunn i. — De korte Svinehaar bruges til Tøgre.

Om disse Huusdyr: Faaret, Oren, Hesten og Spinet, tales mere i Kap. om Qvægavl.

S. 4.

Om Fugle.

Før jeg her opregner de Fuglearter, jeg har truffet i Nors, maa erindres, at nogle komme her kun paa deres Træk til og fra andre Steder, som: adskillige Drossler, Pomerantsfuglen, Træspetten, Skovduen og flere. Andre komme her paa visse Tider blot for at søge Næring, som: nogle store Orne, Glenten, den almindelige Hejre, Raagen, Alliken, adskillige Arter Vandfugle, Sneefuglen, Dompapen &c. Den største Deel ere Trækfugle, som indfinde sig her om Foraaret, for at yngle, og om Efteraaret tidligere eller sildigere drage bort igjen, som: Storke, Snepper, Strandløbere, Regnpiibere, Maager, Terner, Blisfugle, Svaler &c. De vilde Fugle, som opholde sig her baade Vinter og Sommer ere: Hønsehøgen, Kirkefalken, Kræfuglen, Ravnen, Krægen, Skaden, den almindelige Ugerhøne, Hirsfuglen, Huuspurven, Graarinken, Bogfinken og Musviten.

Falk, Falco. 1) Nogle store Orne komme her af og til. Jeg har kun seet dem i lang Frastand. Benene af een af disse Orne vare besatte med brungule Fjer

til ned paa Tærne. De ere farlige for Lam og Gæs.

2) Den almindelige Glente (F. Milvus) besøger og undertiden Landet. 3) Fiskegjægen (F. Haliaëtus). For et Aars Tid siden blev een skudt her i Nykjøbing. Den var 21 Tommer lang og 5 Fod bred imellem de udstrakte Vingens Spidse. Næbbet sort; Næseborene, Borchuden og Venene blaalig gule. Hovedet hvidt med mørkebrune Striber og paa Siderne fra Næbbets Basis et sortebrunt Baaud. Kroppen ovenpaa mørkebrun med hvide Sjerspidser, som giver den et spraglet Udseende. Underkroppen fra Næbbet af hvid med en stor brandgul Tverplet eller Baaud over Brysiet. Klærne sorte: neden under afrundede. Fodsaalerne have meget spidse og skarpe Borter. 4) Den almindelige Hønsehøg (F. Buteo). Et Par seer man aarligen at yngle i Højriis Skov. 5) Kirkefalken (F. Tinnunculus) boer i adskillige Kirkeetaarne paa Landet. Et Par Kirkefalker vilde for nogle Aar siden opslaae deres Dødal i Nykjøbing's Kirkeetaarn; men da de ideligen bleve forureligede af to modige Skader, som havde deres Rede i et Hul i Taarnmuren, trak de omsider bort. 6) Spurvehøgen (F. Nisus). Denne meget driftige Røver seer man ikke sjelden.

Ugle, Strix. Foruden Krakuglen (S. funerea), som er almindelig i Kirkerne, skal der og undertiden træffes i Hederne en Art Hornugler af temmelig Størrelse.

Ravn, Corvus. 1) Den almindelige R. (C. Corax) yngler i Højriis Skov. Den efterstræbet især de tamme Vender, naar de efter Høsten komme ud

paa Agrene. 2) Kaagen (*C. frugilegus*), hvis Næb er skallet ved Roden. - Den 13 Januar 1803 blev skudt een her i Nykjøbing. Ellers sees den og undertiden om Foraaret at gaae og kradsse med Næbbet i Jord og Mos efter Føde. 3) Krage (*C. Cornix*) findes her ikke i nogen Mængde, undtagen naar Adsejer lokke den hid. 4) Ulken (*C. Monedula*), i Nors kaldet Koer, har tilforn opholdet sig her i adskillige Kirketårne; men man fandt for godt at forjage dem. 5) Skaden (*C. Pica*). Hvor den ikke kan træffe Træer at bygge Rede i, vælger den en Krog eller andet beqvemt Sted paa en Kirke til Byggeplads. Norsingen anseer Skadungen for urene Dyr og spiser dem ikke.

Gjægen (*Cuculus canorus*) høres og sees ideligen om Sommeren. Den kaldes her Kufmand.

Spette, *Picus*. Træspetten (*P. major*) kommer her om Efteraaret paa sit Træk andensteds fra.

And, *Anas*. 1) Svanden (*A. Cygnus*) kommer her kun for at lægge Føde. 2) Brandgaaesen (*A. Tadorna*), i Nors kaldet Gravaand. Den vælger sig undertiden en Nævehule i Nærheden af Fjorden til at bygge sin Rede i. Man forsikker, at naar den træffer paa en Hule, hvori Næven endnu har sit Ophold, fordri-
ver den Næven. 3) Den almindelige Gæs (*A. Anser*). Om tamme Gæs skal tales paa et andet Sted. De vilde Gæs komme her ikke sjelden i store Flokke. I den Tid de fælde fanges mange i Faldgruber. 4) Skuffelanden (*A. clypeata*) er sjelden. 5) Den brednæbbede And (*A. scandiaca*) opholder sig her om Efteraaret i temmelig Mængde. 6) Hvinanden (*A. Clangula*) træffes og imellemstunder. Den har en tem-

melig trandet Smag. 7) Vinteranden (*A. hyemalis*) truffen i October og November i Limfjorden. 8) Den store Krifand (*A. Crecca*) er om Foraaret truffen her parviis; om den yngler her, er mig ubekjendt. 9) Den lille Krifand (*A. Circa*), i Nors kaldet Etterlings-And og Etterlørs And; hvilke Navne synes at være en forandret Udtale af Efterling eller efterlagt *Æg*s And, fordi man har troet, at denne And kunde være kommen af et lidet *Æg*, som den almindelige Graa-And til Slutning har lagt, og derfor er bleven saa liden. Den yngler i Nors. 10) Den almindelige And (*A. Boschas*) opholder sig her bestandigt saalænge Vandet er aabent. Den kaldes her Bygaand, Stokaand.

Skraekke, *Mergus*. Fiskeanden (*M. Merganser*) træffes her om For- og Efteraaret.

Dykker, *Colymbus*. 1) Den langbrede D. (*C. auritus*), i Nors kaldet Smutaand, Trandaand, yngler her i Moser. Her træffes og en mindre Art. 2) En anden Dykker, uden tvivl *C. septentrionalis*, blev i December 1804 fanget her i Egnen. Dens Næb var sorteblaat: midtpaa svejrygget. Hovedet, og Halsen ovenpaa, blaagraa med hvide langsløbende Striber. Paa Ryggen og Vingerne (Slagflerene undtagne) var den sortegraa med mangfoldige smaa hvide Pletter, hvoraf de forreste vare de mindste. Halsen neden under og paa Siderne, samt Brystet og Bugen hvid; dog sad foran paa Halsen i en Samling nogle rødbrune Pletter. Halen var kort, Benene lange fladtrykte: paa Udsiden sorte og Indersiden hvide. Fuglens

Længde fra Næbbets til Halens Spidse var 24 Tom., og dens Brede imellem de udstrakte Vingespidser 35 Tom.

Maage, *Larus*. 1) En hvid tretaet Maage, hvis Grundfarve paa Ryggen og Vingernes Dækfjære er blaalig askegraa; Halespidsen sort med en hvid Fjer yderst paa hver Side; isteden for Bagtaa har den en liden Knop — maa være *L. tridactylus*. Det her beskrevne Expl. havde desuden et sort Næb med blegrodt Basis. Paa Hovedet og Nækken forsynet med mørkegraa Pletter. Slagfjerene vare hvide, undtagen Udsiden af de 5 første, som var sort og Spidsen af 2-5 hvid. Denne Maages Længde var 15 og dens Brede 36 Tommer. Opholder sig her om Efteraaret. 2) En hvid Maage med graa Pletter paa Hovedet, Nækken, Halsen, samt hist og her paa Brystet; Ryggen og Vingerne askegraa med mørkere Pletter; de tre første Slagfjer sorte, undtagen at den første Fjer havde en hvid Plet noget fra Spidsen; den 4de og 5te Fjer sorte paa Ydersiden og Spidsen, og askegraa paa Indersiden. Paa Halen noget fra Spidsen et bredt sort Tverbaand; Næbbet blyfarvet med sort Spidse; Venene og de halvøgne Laar af blaalig Farve, og alle Tærne forsynede med sorte Negle. Denne Maage, som var 17 Tom. lang og 43 Tom. bred, bliver altsaa *L. hybernus*. Gmel. Et Par andre har jeg havt i Hænde, som vare af samme Beskaffenhed, undtagen at de manglede den hvide Plet paa første Slagfjer, og at de kun vare $15\frac{1}{2}$ Tom. lange og 39 Tom. brede. Denne tillige med den følgende: 3) Graamaagen (*L. canus*) seer man om Efteraaret at ledsage den pløjende Bonde frem og tilbage for at opsamle de Orme og Larver, som opløjes. 4) Svartbag (*L. marinus*)

ikke sjelden, især paa den Tid om Efteraaret, da Sildefangsten gaar for sig. 5) Den brune Maage ell. Sildemaagen (*L. fuscus*) indfinder sig og hvor der fiskes. 6) Den sorthovedede Maage (*L. ridibundus*), i Nors kaldet Hattan. Det Sorte paa Hovedet falder hos nogle i det Afsegraa, hos andre i det Kastaniebrune. Næbbet og Benene ere røde. Deres Længde er omtrent 15 Tom. og Brede 36 Tommer. Disse Maager leve fredeligen i Selskab med hinanden, og opholde sig for at søge Føde deels ved Fjordsiden, deels inde i Landet paa Agrene, ved Bække og flere Vandsteder. Mange yngler i den store Mark-Mølle dam ved Løderup, hvor de ude i Dammen have deres Neder paa Kærstubbe og Hængedynd. Naar de have Unger, forfølge de forbigaaende Mennesker med deres Skrig. Mod ondt Vejr lig ere de meget urolige og dristige: ikke allene svæve de lavt over Byer og Steder, men og undertiden sætte sig paa Huse og Skorstene. Flere Dage forud forkynde de det forestaaende Uvejr. — Om Efteraaret trække de tidlig bort, omtrent ved 1ste September. Deres Ankomst om Foraaret beroer paa Vejrligets Beskaffenhed. I Aaret 1798, da Vinteren usædvanligt tidlig ophørte, saae man allerede denne Maage i Februar, men i det følgende Aar ikke før mod Slutningen af April.

Færne, *Sterna*, i Nors: Farn pl. Fæner; hvoraf her findes: 1) Søsvalen (*St. Hirundo*), i Nors kaldet Splittan; ikke sjelden. 2) Den lille Færne (*St. minuta*). Den er næsten 9 Tom. lang og 19 bred. Af denne Færne-Art seer man ikke faa om Sommeren ved Fjordsiden. Den indfinder sig her først

i Maj, og er iblandt de Fugle, som tidligst trække bort med sin Yngel. 3) Den kløftfodede T. (St. fissipes). Dens Næb, Hoved, Hals og Bryst er sort. Paa Ryggen,vingerne og Halen er den blaa, Bugen mørk askegraa; ben under Gatten og Halen hvid. Benene mærkede med sorte Riser. Nogle have en hvid Hage og en hvid Plet imellem Dine og Næbbet. Andre have foruden en hvidagtig Hage og Hals, tværs over Panden og ned foran Dine et hvidt Baand med sorte Pletter i. Men det, som især udmærker denne Tærne, er det dybe halvmaaneformige Indsnit i Svømmehuden. Dens Længde er $9\frac{1}{2}$ og Brede 23 Tommer. — Naar den har Eg eller Unger, antaster den med en mageløs Dristighed ethvert Menneske, som nærmer sig det Kjør eller Mose, hvori den har sin Rede. Bønderdrengene pleje derfor stundum at forsyne deres Hatte eller Huer med Snarer, hvori den fiendske Tærne undertiden bliver hængende ved et Been eller ved Hovedet.

Hejre, Ardea. 1) Den hvide Stork (A. Ciconia) findes her i temmeligt Antal. Allene i Nykjøbing har, indtil Aaret 1805, da den strænge Baarfulde formindskede dem, omtrent 50 Par Storke aarliggen ynglet. I den Tanke, at et lidet Bidrag til denne interessante Fugls Naturhistorie kunde more en og anden Læser, anføres her nogle Jagttagelser: Storkene begynde at komme hertil, naar Foraaret er mildt, ved første Aprils Tid; men ellers noget sildigere. Nogle enkelte ere blevne saa forsinkede, at de ikke indfinde sig før sidst i April, ja endog hen i Maj. Sædvanligst kommer Hannen først; dog skeer det og at Hunnen er den første. Naar det indtræffer, hvilket ikke er sjældent, at

den ene Nage kommer 2 : 3 Uger eller længere før den anden, vises i denne Mellemtid i Almindelighed ikke megen Troskab. En Hunstork, som i Maret 1800 kom 3 til 4 Uger før sin Nage, lod sig imidlertid drænke af en Nabo-Han, og tre Æg, som hun i den Tid lagde, kastede hun efterhaanden ned. Da hendes egen Nage var kommen, lagde hun endnu to Æg, som bleve udrugede c). Den usædvanlige Eigealddighed, som Hannen viste saavel i at ruge, som opføde Ungerne, syntes at røbe, at han maa have havt Hunnen mistænkt for Utroskab. — Naar Storken er ankommen, begynder den at forbedre den Nede, den Maret forhen havde været i Besiddelse af; dog tager den sig ikke ret af dette Arbeide, førend den har sin Nage; hvilket ogsaa vilde være forgjæves, thi den Eenslige kan neppe i nogen halv Time begive sig ud for at søge noget til Føde, før dens Nede imidlertid er udsat for Nabo-storkes Plyndring. Det er morsomt at see Lyvens Udfærd ved saadan Lejlighed: Naar den er kommen paa en andens Nede, seer den sig først omkring med angstelig Opmærksomhed; mærker den ingen Fare, begynder den strax at rive Riis og Qviste til sig; og naar den har faaet hvad den kan føre, knejser den i Vejret, seer sig atter om, og derpaa farer afsted med Nøvet til sin egen Nede, som den dermed forbedrer. Alt skeer i en Skynding, der røber Frygt for at worde overrumplet af den retmæssige Ejer. — Ankommer flere Storke, end der gives Neder fra foregaaende Aar, eller og nogle Neder ere blevne nedrevne, saa foresalder der gjerne heftige Slagsmaale, da de Nadeløse søge at fordrive andre fra deres

c) Storken lægger kun 5 Æg, som ere smudsighvide.

Bopæl, og undertiden ville gamle Størke ikke tillade noget nyt Par at bygge i deres Nabolag. — For nogle Aar siden fandt et Par Størke for godt at bygge Nede i et Træ ovenpaa en Skaderede. Skaderne søgte vel under megen Støj at forhindre det, men forgjæves; dog lode de sig ikke fordrive, men vedbleve at boe under Storkereden. — Nogle Størke ere meget omhyggelige for at forhøje og forbedre deres Nede; andre derimod meget efterladne, og bekymre sig kun om at føere den noget indvendigt. Nogle ere ret stemme til at rive Hul i Straatagene; andre røre dem ikke; og saaledes vise disse Fugle sig i flere Henseender forskjellige i deres Adfærd. — Storkene parres ikke allene før, men og i Rugetiden. Han og Hun skiftes til at rugge Eggene, made Ungerne og holde Vagt. De ere aarvaagne om Natten og lade ideligen deres Knæbren høre. — I Aaret 1802, da Naturen i adskillige Dele syntes forventd, havde det Særsyn, at nogle Par Størke, fra Midten af Juli til noget hen i August, lavede tilrette i deres Neder og parredes dagligen, som om det var Foraar; men disse Forberedelser til Yngel bleve ved Rejsedrivten afbrudte. — Det er afgjort Sandhed, at Storkene med Villie — man kunde næsten sige med Overlæg — nedkaste fra deres Nede i det mindste eet Æg eller een Unge, og ikke sjeldent begge Dele. Denne Nedkastelse beroer paa deres tidligere eller sildigere Ankomst. De tidligst ankomne opføde gjerne fire Unger, aldrig flere; de sildigere kun tre eller to Unger. Hvad der er over dette Tal, skille de sig ved; ja man har og havt Exempel paa, at de kun have beholdt een Unge til Opdræt. Det lader som disse Dyr have den Forudfølelse, at de ikke tilbørligt og hastigt nok kunne

opføde flere. Forgjæves, ja endog ubarmhjertigt, vil det være at bringe den nedkastede Unge op igjen i Reden; thi den faaer dog ikke Lov til at blive der; og den, som første Gang med en Slags Forvarlighed var bleven nedrullet ad Taget, vil anden Gang komme til at udstaae en haardere Medjart, hvorpaa skal ansøres et Par Exemppler: En Storkeunge, der var saa stor, at dens Pinde havde begyndt at faae Fjer, blev en Dag af sin Moder nedkastet i min Gaard og faldt paa en Sanddhynde uden at komme til Skade. Den blev strax bragt op igjen til sine tre Sødsfende, under hvilke den borede sig ned, som den vilde skjule sig. Redens Opbringelsen skete, forlod den Gamle Reden, der havde været hjemme som Bagthavende, og i samme Øjeblik kom Hannen hjem med Føde til Ungerne; men den Ulykkelige tog ikke Deel i Maaltidet; derimod viste den, ved end dybere at dukke ned med Hovedet, Frygt for Hannen, der dog ikke rørte den. Men Hunnen, som en Timestid derefter afløste ham, anfaldt den mordisk med sit Næb og styrtede den derpaa saaret og halvdød ned paa Jorden. — Mærkværdigere er et andet Exempel, som Hr. Provst Carstensen i Thistæd har fortalt mig at han med Flere i Aaret 1797 var Djenvidne til, og har tilladt mig her at gjøre Brug af: Et Par Storke paa hans Gaard vare saa sildigt ankomne, at, da deres 3de Unger kom af Skallen, havde andre Storke temmelig store Unger. Da en Dag den ene i sin Mages Fraværelse havde nedkastet 2de Unger, hvis Fjerstubbe havde begyndt at vise sig, lod Hr. Provsten dem, som ubeskadigede, bringe op i Reden igjen. Den Gamle forlod imidlertid Reden, men kom derpaa

strax tilbage, betragtede Ungerne nøje, saae sig omkring, og ved sin hele Udførd røbede kjendelig Forlegenhed over det, som skeet var, og over de mange Tilskuere, som stode nedenfor og gave Agt paa, hvad den vilde foretage sig. Den gik derpaa hen ad Huusmønningen, standsede nu og da og saae ned til begge Sider, i Gaarden og Gaden, og stod i Tvivl om, hvad den skulde beslutte. Tænkte den maafee: Ungerne bør du skille dig ved; men at kaste dem ned nytter ikke; du faaer dem dog op igjen? Endeligen har den taget sin Beslutning: den gik til Neden og — hvilket syntes umuligt — nedslugede alle tre Unger, men med stor Nøje. Den tredie syntes dog fra først af at have været bestemt til et Forsøg, om den, ved at være ene, kunde ved den bedre Pleje itide drives til behørig Fuldkommenhed. Da den anden Stork kom med Madning og savnede sine Smaa, forjog den sin Mage. — Dersom en Stork-Unge af Banvare falder ned fra Neden, hvilket kun er Tilfældet, naar Ungerne ere saa store, at de vove sig op paa Kanten af Neden; da lærer Erfaring, at den med Glæde igjen modtages.

Til de mange forskjellige Dyr, som Storken søger til sin Næring, f. Ex. Fiske, Hugorme, Fjirbene, Frøer, Fugleunger, Snegle &c., kan og regnes den almindelige Rotte, der vel, naar den angribes, gjør fortvivlet Modstand, men maa dog omsider bukke under. — Man fortæller, at naar Storken vil bemægtige sig en Hugorm, nærmer den sig samme med den ene Vingespids, og i det Hugormen slaaer i Vingen, griber Storken den over Nakken og knuser dens

Hoved d). — Storcken sluger sit Bytte heelt og opguk per det lige saa heelt for sine Unger. Derfor bringer den og sine spæde Unger Paddeløj, Frøunger og ellers hvad af Orme og Insekter den kan træffe. Naar den bringer de voksne Unger en Hugorm, slide de den i Stykker imellem sig. — Det som fortælles i Goetzes europ. Fauna om de flyvefærdige Ungers Frygt for at flyve ud, og at de Gamle sætter sig ved dem og støder dem ud af Neden, har jeg aldrig kunnet bemærke. De Gamle opholde sig sjældent længere paa Neden hos deres voksne Unger, end til de ere færdige med Udsømmelsen af den hjembragte Føde; de forsøje sig strax bort, for at undgaae de grandige Ungers Paatrængenhed efter mere. Storkeungerne synes ligesaa higende efter at komme til Flugt, som de Gamle efter Befrielse fra den Byrde at underholde dem. Saa snart Ungerne ere saa voksne, at de kunne gjøre nogen Brug af deres Vinger, slagter de dermed dagligen, først een, saa en anden, indtil de omsider kunne hæve sig op over Neden, og efterhaanden i længere Tid svæve over samme. Saaledes holde de ved at øve sig, indtil de føle sig stærke nok til videre Flugt, hvilken de Gamle befordre ved at afknappe Maaletiderne. — Efter Udflugten øve de unge Storke sig dagligen nogen Tid i at flyve, og det meget højt i Luften, hvor de svæve omkring imellem hinanden. Fra en saadan Luftfart styrtede i Aaret 1799 to unge Storke paa engang døde til Jorden. Maafee havde de, under deres Evolutioner i Luften, faaet Vingerne indviklede i hinanden, og, ved forgjæves Stræben efter at komme løs, været blevne saa udmattede, at de omsider

d) De Hugorme, jeg har seet nedfaldne fra Storkeeder, havde ingen anden Skade, end at Hovedet var knust.

maatte overlade sig til det uhyre dybe Fald, som blev deres fuldkomne Død; eller vare de maaskee blevene dræbte af et electrisk Stød i Luften? — Omtrent den 20 August drage Storkene bort fra Nykjøbing og styre deres Fart i Sydvest. Et Par Dage efter at Mængden er borte, kan man i samme Aar endnu see enkelte, men efter den 23de ingen, uden i det Tilfælde, at enten en Unge er kommen til Skade, saa at den ikke har kunnet følge de øvrige, eller og et Par Storke, formedelst deres sildige Ankomst, ikke ere blevene færdige med deres Ungers Opdræt. I første Fald bliver en gammel tilbage for at see den Skrøbelige tilgode. I Aaret 1799 saae jeg den 23 August ikkun een gammel Stork, som i en Enghauge bag min Gaard var sysselsat med at bringe Føde til en Unge, hvis ene Been, efter at have været krækket i Kræet, var kommen til at sidde meget Hævt, og kunde den desaaarsag ikke høve sig til Flugt. Endnu den 26de om Eftermiddagen fortsatte den Gamle sin Omhu for Ungen, men med større Tilfærdighed end forhen. Før at gjøre Ende paa denne Kamp imellem Medlidenheds-Følelse og Rejsedrivt, lod jeg Ungen tage bort, og neppe var dette skeet, før den Gamle forsvandt og kom ikke mere tilsynne. Adskillige have fortalt mig flere saadanne Exempler paa Storkes Omhu for stympede Unger. Man har og seet Storke i flere Dage efter Mængdens Bortreise at pleje deres endnu ikke flyvefærdige Unger, indtil de kunne faae dem med sig. Dette kan da i det mindste formilde den Beskyldning imod Storkene, at de før deres Afreise skulde dræbe Invaliderne eller dem, som vare for svage til at følge med paa Reisen, hvorpaa man ikke her veed noget Exempel. Naar det Tilfælde indtræffer, at Storkene dræber

en af deres Art, vil det nok være vanskeligt at sige, hvad der i deres Naturlov bevæger dem dertil. De i Goezes Europ. Fauna anførte Exempler, og de flere, som man hører at fortælle, kan kun bevise Factum. — Sjøbrmand N. Qvistgaard her i Nykjøbing har i fire Aar havt gaaende i sin Gaard en tam Han-Stork, som man i Aaret 1804 lod beholde sine Vinger ubeskaarne. Den traf vel bort med de øvrige Storke, men efter faa Dage kom den igien; venteligen følte den sig ikke stærk nok til at udholde Nejsens Besværligheder. Den beholdt fremdeles sin Frihed. Da Fjorden var iislagt, besøgte den Fisserne ude paa Fjorden, for at lade sig tractere med Smelt og anden Smaafisk. Først i April 1805, da de andre Storke begyndte at komme, savnede man den et Par Ugers Tid, da den endeligen kom igien og medbragte en Mage. Dette Aar benyttede sig af en Rede fra forrige Aar paa et af bemeldte Gaards Huse, hvortil endnu ingen af de ankomne Storke havde anmeldt sig som Eier. Men efter nogle Dages Forløb kom en anden Han-Stork, som bemægtigede sig baade Reden og Hunnen, og den tamme Han, som maatte tage Flugten, tænkte ikke mere paa Yngel i det Aar. Da de andre Storke traf bort, blev og den tamme usynlig, og er ikke, som i det foregaaende Aar, kommen tilbage e). Det er mærkeligt, at denne Stork forsinaaede Frøer, naar den kunde faae andet til Føde. — Den Indbildning hos Almuen, at Storkene ere forvandlede Menneker, er endnu ikke ganske uddød. 2) Den sorte Stork (*A. nigra*) er meget sjelden at see her. I Aaret 1800 saae man i nogle

e) Endnu i Aaret 1808 har den ikke indfundet sig, formodentlig er den omkommen.

Dage et Par vanke om i et Kjør ved Hjørtils. Efter Sigende indlode de sig i Kamp med et Par hvide Sporke paa Hjørtils Lade og sejrede. De bleve anseete for Uinfesfagle, hvis Nærvarrelse bebudede onde Tider. Og da just i det samme og paafølgende Aar Tvistighederne indtraf med England, fik den Overtroiske derved Bekræftelse paa sin Menings Rigtighed. 3) Den almindelige Hejre (*A. cinerea*) kommer her undertiden for at søge Føde. 4) Rørdrummen (*A. stellaris*) har man i endeel Aar ikke mærket. Tilforn har den været her.

Snepp, Scolopax. 1) Den lille Regnspore (*S. Phaeopus*), i Nors kaldet Ræenspoer (Regnspaner). 2) Bekkafinen (*S. Gallinago*), i Nors: Høsgummern. 3) Den egentlige Rødbeen (*S. Calidris* v. *S. Totanus* Lin.), i Nors: Tjhal.

Strandløber, Tringa. 1) Brushanen (*Tr. pugnax*), i Nors: Bruuskof, hvoraf ikke faa fanges og spises. 2) Viben (*T. Vanellus*) findes her i temmelig Mængde. Naar Viben holder sig temmelig nær til Byer og Steder, kan man vist vente uroligt Vejrsig. I Aaret 1808, da Viberne kom midt i Februar, bøde de fleste af dem i den paafølgende langvarige og stränge Frost. 3) Den plettede Str. (*T. glareola*), i Nors: Tink, hører man næsten i ethvert Kjør. 4) Knuds Str. (*T. Canutus*) er skudt her i August Maaned, da den var overmaade feed. 5) En liden Strandløber, som i Nors kaldes Ryel o: Ryte, har jeg ingen passende Beskrivelse fundet paa. Den er 7 Tom. lang og 13 Tom. bred eller lidet derover. Dens Næb er sort, fyret, lidet over en Tomme langt og noget

nedad krummet. Fjerene oven paa Hovedet, Halsen og Ryggen indtil Halen ere sorte med rustgul Rand. Fra Næbbet til hen over Øjnene gaaer et lysegraat Anstrøg. De sammenlagtevinger og Halen oven paa mørkegraa; Slagfjerene sorte-graa med hvide Penne. Naar Vingerne udbredes, sees paa Dækfjerene en hvid Spidse, der danner et Tverbaand. Struben er hvidagtig, Halsens Underdeel og Bryttet lyst brunstribet. Bugen er hvid med sorte Pletter, som ere meer eller mindre udbredte; yderst sjelden er Bugen ganske hvid. Halen neden under hvid. Benene sorte med eenledet Bagtaa; Laarene halv nøgne. Denne Fugls-Lyd har nogen Lighed med Lyden af en Bøgeterpibe. Den findes her i temmelig Mængde og er ikke synderlig folkesty. Sin Rede indfetter den i en mosgroet Tue paa lave Steder og lægger 4 oliven-grønne Æg med brune Pletter.

Regnpiiber, Charadrius. 1) Præstekraven (C. Hiaticula), i Mors kaldet Stienpekker, findes her en temmelig Deel af. 2) Dømerantsfuglen (C. Morinellus) kommer her i Maj, og efter et Ophold af 8 til 14 Dage drager den videre. Den indfinder sig her vel og ved Mikkelsdagstid, men er da vanskeligere at træffe. 3) Brokfuglen (C. Pluvialis), i Mors kaldet Hjæjel. 4) Hedepiiberen (C. apriciarius). Af denne og foregaaende Art yngler nogle i Hederne. Om Efteraaret sees man dem i store Flokke.

Rlyden (Recurvirostra Avocetta), i Mors kaldet Sjæst, Sjæster, yngler her.

Strandfuren (Hæmatopus Ostralegus). En Mand, som bragte mig een, fortalte, at han havde flude

mange paa Landets nordlige Strandbredde. Han kaldte den Serreskær; altsaa næsten som Rlyden.

Blisfugl, Fulica. 1) Den sorte Vandhøne (F. atra), i Mors kaldet Blesand; opholder sig i Mølledammene ved Lødderup og fl. St. Den er en Fjende af de tamme Vender, som den sætter ester, naar de komme den nær. 2) Af den største eller saakaldte sorteste Vandhøne (F. aterrima). En Han var fra Næbbets til Halens Spidse 17 Tommer lang, og imellem de udstrakte Vingespidser 30 Tom. bred; dens Vægt var næsten to Pund.

Snarre, Rallus. 1) Skovsnarren (R. Crox), i Mors: Knarkesoul. 2) Den store Vandsnarre (R. aquaticus), i Mors: Dyhøen (o: Dyndhøne); ikke sjelden i Kær, hvor der er Rør og deslige, hvori den kan skjule sig. Man fortæller om denne Fugl, at saasnart den begynder at lægge Æg, begynder den og at ligge, og at den følgerigen til samme Tid har baade Æg og Unger.

Kalkunen (Meleagris Gallopavo), i Mors: Storkok, Storhøen pl. Storhøns; holdes af Adskillige saavel i Nykjøbing, som paa Landet, men sjelden af Bønder. Fjerene bruges til Fyld i simple Sengetæpper; og til den Ende plukkes Kalkunen tør.

Fasan, Phasianus. Den almindelige Huushane og Høne (Ph. Domesticus) holdes af Enhver, og hos Adskillige træffer man og de saakaldte Gumpeshøns, som mangle Halen. Fjerene anvendes som Kalkunens. Blommen af et Hønsæg, som er stegt i heed Afke og æltet i Perikom-Olie til et Plaster, bruges til

at lægge paa brændt Skade, for at fjerne Smerten og læge Saaret.

Karful, Tetrao. 1) Urhanen (T. Tetrax), i Mors: Ouerkof; er nu meget sjelden. 2) Den almindelige Agerhøne (T. Perdix) var i den haarde Vinter 1788 næsten bleven udryddet, men har siden igjen formeret sig.

Due, Colomba. 1) Skovduen (C. Oenas) sees kun paa sin Reise til andre Egne. 2) Huusduen (C. domestica) er saavel hos Bønder, som Andre, ikke sjelden. 3) Ringelduen (C. Palumbus) er adskillige Gange truffen som rejsende. 4) Skoggerduen (C. risoria), i Buur; sjelden.

Lærke, Alauda. Foruden Sanglærken (A. arvensis), som findes her i usigelig Mængde, har jeg hidindtil ingen truffen af denne Slægt.

Stær, Sturnus. Den almindelige Stær (S. vulgaris), i Mors: Staer, opholder sig her i temmelig Mængde, f. Ex. her i Nykjøbing, hvor den bygger under Tegstagnene. De fleste Stære yngle kun een Gang om Aaret. Naar Ungerne ere flyvefærdige, drage de Gamle bort med dem i et Par Maaneder; kun nogle faa Hunner, som have lagt Weg til andet Kuld, blive tilbage. Hunnen maa da ene, uden Hannens Hjælp, ruge Eggene og opføde Ungerne; hvorefter ogsaa den drager bort med sin Yngel. Undertiden har man her, naar Vinteren var mild, seet Stære i December og Januar. — Denne lystige Fugl er ikke allene til Noerkskab, men og til megen Nytte, da den ødelægger en stor Mængde skadelige Insecter, Larver og Orme.

Hvor der graves eller pløjes, vil den gjerne være ved Haanden, for at annamine ethvert Kryb, der kommer tilsynne. Støren belønner altsaa Menneskene rundeligen for den Fred, man under den.

Drossel, *Turdus*. 1) *Viinkrams*fuglen (*T. iliacus*) kommer her paa sin Reise fra andre Egne. 2) *Soelf*orten (*T. Merula*), i Nors: *Sælsot*, seer man hyppigt om For- og Efteraaret i Haver, og paa Markene undertiden ogsaa om Efteraaret store Flokke. Et Par fandt for godt at blive her i Nykjøbing i den strenge Vinter 1799-1800 og viste sig ret muntre. Om Dagen søgde de deres Føde i Gaardene iblandt de tamme Smaakreature, og om Natten opholdt de sig i en Hauge. Den ene, en Han, blev fanget sidst i Decembris; den anden saae man endnu hen i Januar 1800. Efterat den Fangne havde paa fjerde Aar levet i Buur, og befundet sig vel, lod man den en Dag om Foraaret komme ud i Bærelset, for at bade sig i et Fad Vand; men uagtet Vandet havde staaet noget i en varm Stue og et Par Turdelduer deraf havde betjent sig, fik dog *Soelf*orten, som den hele Vinter igjennem ikke havde været vant til ordentlig Bad, deraf Convulsioner og døde paa Stedet. 3) *Kingdroelen* (*T. torquatus*), i Nors: *Præstfowl* (*Præstefugl*) kommer her og paa sin Reise fra andre Egne.

Rjetnebider, *Loxia*. 1) Den almindelige *Dompap* (*L. Pyrrhula*) og 2) *Ovenff* *Griff* (*L. Chloris*) ere begge trufne her om Vinteren.

Verlinger, *Emberiza*. 1) *Sneefuglen* (*E. nivalis*), i Nors: *Sneefok*, *Sneefowl*, opholder sig her flokkevis Vinteren igjennem, men søger ikke til

Børne, uden naar Vejrliget er meget haardt. 2) Hirs-
fuglen (E. Miliaria), i Mors: Bønsparre, findes
her i temmeligt Antal både Vinter og Sommer. 3)
Gullspurven (E. Citrinella) sees kun om Vinteren.

Spurv ell. Finke, Fringilla. 1) Bogfin-
ken (F. cælebs) har man her både Sommer og Vin-
ter. 2) Kvækkeren (E. Montifringilla) findes her
om Vinteren. 3) Den almindelige Stillits (F.
Carduelis) har jeg kun seet om Vinteren, da adskillige
fanges og sættes i Buur. 4) Kanarifuglen (F. ca-
naria), i Buur. 5) Sisingen (F. Spinus) træffes
undertiden om Vinteren flokkeviis i Højriis Skov. 6)
Rødbrystet Finke (F. linaria) opholder sig her om
Sommeren. 7) Graaspurven (F. domestica), i
Mors: Sparre, er her en temmelig Deel af.

Bipstjert, Motacilla. 1) Graairifken
(M. modularis) er ikke sjelden. Dens Nede træffer man
i lave Buske, endog i Lyngen. 2) Den hvide Hav-
refugl (M. alba) er noget sjelden. 3) Den gule
Havrefugl (M. flava) sees idelig i Marken. Den er
iblandt de Fugle, i hvis Nede Gjøghunnen lægger sit
Æg. 4) Steenpikkeren (M. Oenanthe), ikke
sjelden ved Jorddiger'ic., hvort den yngler. 5) Bynke-
fuglen (M. Rubetra). Af denne Art kun træffen een
om Foraaret. 6) Blodstjerten (M. Phoenicurus),
seet her om Foraaret og ud paa Sommeren. 7) Rød-
brysten (M. Rubecula), i Mors: Biefowl. Man
beskylder den for, at den flyver ind i Biekuberne og røver
Bierne, hvilket da er en Følge af den forvædte Skik at
have aabne Kuber. Som tam dræber den vel de Bier,

den træffer i Værelset, men fortærer dem ikke. Iblandt det Mærkværdige ved Nødbrysten er og dette, at den opspyer hvad den ikke kan fordøje: Ved f. Ex. at give den flidet Brød, bemærkede jeg ofte, at den igjen opkastede Klidene i smaa Bolte af Størrelse som Værter. — Man træffer her undertiden denne Fugl hele Vinteren igjennem. 8) Gjerdesmitten (*M. Troglodytes*), noget sjelden i Haver om Efteraaret. 9) Fuglekongen (*M. Regulus*) og 10) Spurvekongen (*M. Trochilus*) ere ikke sjeldne om Efteraaret.

M e j s e, Parus. 1) Musviten (*P. major*) yngler i Højriis Skov. Om Vinteren indfinder den sig i Byerne. 2) Blaamejsen (*P. cæruleus*), træffes her om Vinteren.

Svale, Hirundo. 1) Forstuesvalen (*H. rustica*) er her ikke faa af. Jeg har ingensteds i Mors seet den at bygge i Forstuer, men under Tagene paa Loftet og i Udhuse. 2) By svalen (*H. urbica*) er sjelden. 3) Digsvalen (*H. riparia*), i Mors: Digsmut, findes her i mangfoldigt Tal. Der gives neppe en brat sandig Brinke eller Dige, hvori Digsvalerne ikke have gjort Huller. 4) Den sorte Kirkesvale (*H. Apus*) er truffen i Nykjøbings Kirkebygninger. 5) En mørkegraa Svale med hvid Struße og Bug, og alle Tæerne vendte fremad; altsaa *H. Melba — fusca, gula abdomineqve albis, digitis omnibus antrorsum versis* Gmel. — fandtes den 17 Juni 1804 død i Lødderup Kirke f). Dens Næb var fort. Paa Hovedet, Halsen

f) Kirken var paa den Tid under Reparation. En Deel af Taget og Loftet var taget af. Ved den Beslighed kan Svalen uheldigviis være kommen ned paa Kirke-

og Kyggen havde Fjerene en hvidagtig Kant, som ned mod Halen var meest kjendelig; de store Slagfjere sortagtige; Halen lidt kløftet og sortagtig. Venene korte, som Kirkesvalens, og befjerede ned til Tærne, hvilke sidste vare forsynede med stærke Riser. Dens Længde var $8\frac{1}{2}$ Tommer og Bredde imellem de udstrakte Vingespidser 20 Tommer.

Nat ravn (Caprimulgus europæus) er om Sommeren et Par Gange truffen i Lyngheder.

§. 5.

Amphibier.

Frøe, Rana. 1) Den almindelige Tude (R. Bufo) seer man kun faa af. 2) Vandfrøen (R. temporaria) findes her i Mængde.

Firbeen, Lacerta, i Mors: Firfæt. 1) Vand-salamanderen (L. palustris). I adskillige stillestaaende Bunde. 2) Den almindelige brune Firbeen (L. vulgaris). I Skoven, gamle Diger etc. 3) Den graa Firbeen (L. agilis), i Mors: Dyle, er almindelig i Lynghederne. Dens Bid fornemmes kun som en ubetydelig Klemmen og er uden videre Følger. Adskillige drægtige Hunner, som jeg har havt fangne i en Kasse med Glasrunder paa begge Sider, have alle født fuldbaarne Unger, der hver for sig vare sammenfoldede og omgivne af en tynd gjennemsigtig

gulvet, hvorfra den, formedelt sine korte Fødder, ikke kunde hæve sig til Flugt, og maatte derfor omkomme. Om den havde nogen Mage, kunde jeg ikke faae Kundskab om. Det er bekjendt, at denne Fugl har sit egentlige Hjem i det sydlige Europa; en Storm kan have drevet den til Mors.

Hinde, som udgjorde Skikkelsen af et lidet Æg, omtrent fem Linier langt. Saa Timer efter Fødselen brast Hinden, og efterat Ungen havde draget Nande og summet sig lidet, kunde den løse raff affted. Da jeg engang sidst i Juli traf en Hun isærd med at føde, stod dens Hale opret, lænet til en Væg i dens lille Bærelse og med Snuden støttede den mod Jorden, for, som det lod, at holde sig fast i sin Stilling. Efterat den paa det Sted havde skilt sig ved en Unge, flyttede den sig hen paa et andet Sted i samme Stilling, og fortsatte saaledes Fødselen, indtil den i mindre end 12 Timer, nemlig imellem Kl. 5 Eftermiddag og Kl. 5 den følgende Morgen, havde født syv Unger, hvoraf i samme Tid allerede tre vare udviklede af deres Svøb eller den Hinde, som omgav dem, og løbe muntre omkring. Solvarmen kunde ikke bidrage til denne Udvikling, da Solen i den Tid var paa en fravendt Side. De øvrige Unger vare deres Udvikling saa nær, at een, da den løselig blev berørt, sprenge Hinden, og af de tre andre blev kun een heel, da de lagdes i Spiritus. Ungerne vare $3\frac{1}{2}$ Tomme lange og derover. — De graa Fjirbene kunne i Almindelighed blive saa tamme, at de tage Fluer af Fingrene. Enkelte iblandt kunne blive tamme i den Grad, at de lade sig stryge hen ad Ryggen med en Finger. Jeg har ingenstinde mærket, at de give nogen Lyd fra sig, hverken naar de bleve grebne eller naar de i Brede puffede hinanden. — Den Velbehag, hvormed de synes at betragte Mennesket, lader til, blot at være en Slags Nygjerighed, som de have tilfældes med visse andre Dyr s. Gr. Saaret.

Enog, Coluber g). 1) Hugormen (C. Be-
rus). I den senere Tid har man ikke sporet saa mange
Hugorme, som for nogle Aar siden. I Nors anseer
man Hugormens Bid for dødeligt, saavel for Mennes-
ker, som for Høveder, ifald man ikke itide faaer Raad
derimod. Af Erfaring veed man, at Faar kunne døe
deraf, og at Mennesker, som ere bidte, f. E. i en Hæl
eller Stortaa, kunne, naar Underbinding forsamles,
inden faa Timer ophøvne til Underlivet. Af adskillige
Eksamples, som ere mig fortalte om Hugormbid og sam-
mes Følger, maa det være nok at anføre følgende: En
14ten Aars Dreng af Sillerslev blev for nogle Aar
siden, da han vogtede Faar paa L yngheden, bidt i sin
højre Stortaa. Da det varede nogle Timer, førend
man fik ham hjem, var Høvelsen af det giftrige Bid ste-

- g) I Danske Atlas Tom. 1. Pag. 658 tales i Anmærk.
ved Coluber om en Orm paa L yngheden, kaldet Jesvør,
som pustede Gift fra sig med Vinden, og at det Lem,
som derved blev berørt, maatte vandre af, om det ei
fray blev hjulpet. — I Nors fortæller man lige saa
frygtelige Ting om en Blæsevorm (Blæseorm), som
opholder sig i Nær og L yngheder. Alle Blæseorme see
ikke eens ud: de flemmeste have mange Pine paa Si-
derne, og ere omtrent af en lille Fingers Størrelse; dog
trøster man sig ved, at den kun hvert syvende Aar skal
kunne blæse Gift fra sig. Men en større Trost er det
dog — om Norsug en vilde troe det — at den fryg-
telige Blæseorm ikke er andet end en uflydlig Karve
eller Forvandlingsorm, hvoraf kommer en stor
Sommerfugl, f. Ex. Phalæno pavo minor, Sphinx el-
penor &c. — Den i Hr. Wings Beskrivelse over Les-
øe Pag. 142 ommeldte Amer eller Amer er vel ikke
heller andet.

get til Maren, hvori han følte heftig Smerte, og det Klemte ham saa haardt for Hjertet som det vilde quæle ham. Man indgav ham en dygtig Portion Skorpionolie og flaaede en levende Høne, hvormed hans Fod blev belagt. Han maatte i en Maanedetid holde Sengen, og det varede længe, førend han fuldkommen kom til Kræfter. Mod ondt Vejslig føler han endnu Uro i den af Bidet saarede Taa; hvilket og skal være Tilfældet med Andre, som ere blevne bidte af Hugorme.

De sædvanlige Midler, man bruger imod Hugormbid ere: Theriak, hvormed Hævelsen, især det saarede Sted besmærres og en Deel indtages i sød Mælk; eller indtages en god Dosis Skorpionolie; eller i Mangel deraf et Stykke af en tør Hugorms Krop, omtrent saa stort som det yderste Led af en Tommelfinger, fint skaaret og indgivet i sød Mælk. Man plejer derfor til dette Brug at have en Hugorm-Krop liggende, som er tilberedt paa følgende Maade: Efter at Hoved og Hale er skaaren af Hugormen, krænger man Skindet af og stiller den ved Indvoldene; hvorpaa den hænges i Luften for at tørres, og derefter gjemmes paa et tørt Sted. Hvad Virkning dette Mittel har havt paa en Hund, hvis Snude om Foraaret var bleven bidt af en Hugorm, har jeg været Djensvidne til. En Timestid efter Bidet var Hundens Hoved, tildeels og Hals meget opsvolmet, og dette ellers muntre Dyr lad nu ganske dorst, hængende med Hovedet som i en halv Søvn. Efter at den havde faaet en Portion i sig af det tørre Hugorm-Kjød i sød Mælk, svandt Hævelsen efterhaanden, og den kom sig i faa Dage uden Brug af andre Midler. Derimod vil Brugen af det friske Kjød ikke hjælpe. En Karl, som tillige med flere gif

barbenet og slog Græs i et Kjør, blev i den ene Fod bidt af en Hugorm, som han usforvarendes kom til at træde paa. Hans Kammerater greb strax Hugormen, slagtede den og tvang ham til at spise et Stykke Kjød deraf, men det hjalp ikke. En anden Karl, som var bidt i sin ene Hæl, fandt ligesaa lidet nogen Bedring ved Brugten af det friske Kjød. — Noget Hugorme ere paa samme Tid mere tilbøjelige til Brede end andre. Paa en blid Majdag blev een ved Spirren saa bister, at den endog bed i Jernpiggen paa min Stof, som om den vilde knuse den; et Par andre, som til samme Tid bleve turrede, visse ikke mindste Tegn til Brede, men søgde kun at undflye. Men Fromheden er dog ikke at stole paa; thi en stor Hugorm, der den ene Dag taalig lod sig tumle og fange, var den næste og følgende Dage i sit Fangenskab saa arrig, at den neppe saae et Menneske, før den med spillende Tunge hvæsede hesseligt og satte sig i Strilling til Angreb. Omfiden blev den dog rolig. Den laae om Dagen og sovede sig og om Natten krøb den i Skjul under en Græstørnh). Efter en Maanedtid sattes en graa Fiirbeen (*L. agilis*) ind til den. Fiirbenen løb i Skjul, men kom frem næste Dag for at sole sig, dog i nogen Afstand fra Hugormen, som ikke syntes at bryde sig noget om sin Fremmedes Nærværelse. Fiirbenen blev efterhaanden mere dristig; sprang lystig omkring efter Fluer, og, før at være Solvarmen nærmere, lagde den sig endog paa Ryggen af Hugormen. Men dette tilsyneladende Vennskab varede kun et Par Ugerstid, da Fiirbenen med eet savnedes.

h) Dens Bærelse var en rummelig Kasse med Glasruder paa begge Sider, og paa Bunden en Lyngtorb og noget Mos. I et Hjørne stod en Staal med Vand.

Efter nøjere Undersøgelse fandtes den omsider heel og holden i Hugormens Mave i). Af fire Hugorme, jeg har havt i Fangeskab, var denne den eneste, som har villet nyde noget. De øvrige ere døde efter 4 til 6 Maanedes Forløb uden Føde k). 2) Den almindelige Snog (C. Natrix) er saare sjelden; kun eengang har jeg truffen tre ved en Fløgdam i Højriis Skov. Navnet Snog er fremmet i Mors.

Staaformen (Anguis fragilis) er i somme Aar ikke sjelden i Højriis Skov. De Staaforme, jeg har seet her, vare alle ovenpaa og lidet ned ad Siderne rødligastegraa med en smal sort Linie langs ad Anggen og ud paa Hovedet, hvor den var bredest; denne Linie var dog paa nogle Expl. temmelig svag, undtagen paa Hovedet. Sidernes Grundfarve var lyskobberrød; Spidsen af Skjællene paa nogle forsynede med sorte Pletter. Bugen paa dem alle staalblaa. — I Mors anseer man Staaformen, endskjønt uden Grund, for mere giftig end Hugormen. Det synes virkelig som Staaformen ikke engang har Lykt til at bide, ihvormeget man end tumler den. Naar den forstyrres i sit Leje, tænker den kun paa

i) Det bør anmærkes, at denne Hugorm ikke var drægtig.

k) Man fortæller, at der og gives hvide Hugorme; men at de ere en stor Sjældenhed. Hvo der er saa heldig at bemægtige sig en saadan Hugorm og faae sig derpaa lavet en Kraftsuppe, skal ved Indelsen deraf ikke allene faae overordentlig Forstand, men og blive sjonst (synst), saa at han kan see de skjulte Ting: gjennemskue Bakker, Høje, Menneskets Legeme &c. De saakaldte kloge Mand og Kvinder skulle have den hvide Hugorm at takke for deres Wiisdom.

at undflye; hindres den deri, bliver den end mere hastig i sine Bøjninger for at undkomme, uden at yttre noget Tegn til Brede eller Modværge. En Draabe Tobaksaff er nok til i faa Minuter at dræbe den. Det samme er og Tilfældet med Hugormen; dog bevæge de sig formædelst Irritabiliteten noget længere.

§. 6.

Om Fiske.

Af de Fiske-Arter, som opholde sig i Ferskvandene paa Nors og i Limfjorden omkring samme, har jeg bemærket følgende:

Åal, *Muraena*. 1) Den almindelige Åal (*M. Anguilla*); de meget store kaldes Lauer. I Limfjorden, hvor den er den vigtigste Fiske-Art. 2) Klæppen ell. Klæpaalen, som i D. Atlas Tom. V. Pag. 1021 kaldes *Anguilla decumana*. Den kjendes især fra den almindelige Åal af sit store, brede, tykke Hoved, hvis Fordeel eller Overkjæve er flad omtrent som paa den almindelige Gjedde. Paa nogle er Hovedet fortil smallere end paa andre. Dens Underkjæve er længere og bredere end Overkjæven. Læberne ere temmelig store og ligge i Folder. Dens Mund er forsynet med mange Rader Karpe Tænder: Tungen bred. Øjnene ere større end paa den almindelige Åal; Kroppen, som er af grøngraa Farve med sølvblaalig Bug, er mere sammentrykt og baade Ryg- og Hale-Finner større end hiins. De største, jeg har seet, vare henved tre Fod lange. Uagtet Kroppens Fyldighed, er den dog tør i Kjødet. — Under Navn af *Bredpande* bragtes mig adskillige Gange Åal, som dog kun vare Klæpaal med et noget bredere Hoved, end sædvanligen. Kun een eneste har

jeg seet, hvis Hoved ikke allene var stort og bredt, men og hvalvet, isteden for at Klæppens er fladtrykt. Da Hovedet var afskaaret bag Gjelfinnerne, blev det fladt som Klæppens. Den skal være federe end Klæppen.

Kalemoderen (*Blennius viviparus*), i Nors kaldet Oelkuon. I Limfjorden.

Flynder, *Pleuronectes*. I Fjorden forekommer følgende, dog temmelig sparsomt: 1) Rødspetten (*P. Platessa*). 2) Den almindelige Flynder (*P. Flesus*). 3) En vrangøjet Flynder med en hvas Sidelinie, som paa nogle strækker sig fra Hovedet til midt paa Kroppen; paa andre længere. Ved Roden af Finnerne er den forsynet med smaa skarpe Braadde og en stærk Braad bag Gatten; paa Hovedet meget skrullet og hvas. Kroppen ovenpaa askegraa, undertiden flammert, med brandgule Pletter; Undersiden hvid og glat. Jeg har ingen seet, som var over 11 Tommer. Denne Flynder synes at være *Pl. Passer*. Den ligner den i Danske Atlas aftegnede *Plour-Flessoides*.

Åborre, *Perca*. 1) Kærskvands-Åborren (*P. fluviatilis*), i Nors: Åborr. I Limfjorden. 2) Hørken (*P. Cernua*). Sammesteds.

Hundestejle, *Gasterosteus*. 1) Den almindelige H. (*G. aculeatus*). Bruges til Mading paa Fiskekroge. 2) Den lille H. (*G. Pungitius*) er den almindeligste.

Lax, *Salmo*. 1) Laxørten (*S. Trutta*). 2) Den almindelige Ørte (*S. Fario*). 3) Den almindelige Smelt (*S. Eperlanus*), saavel den store, som lille. 4) Helten (*S. Lavaretus*). Alle i Limfjorden.

Gjedde, *Esox*. 1) Den almindelige G. (*E. lucius*). I Limfjorden og ferske Bænde. 2) Hornfisker (*E. Belone*), Sæde sjelden ved Mors.

Sild, *Clupea*. 1) Den egentlige Sild (*C. Harengus*). 2) Hvasild (*C. Sprattus*). I Limfjorden.

Karpe, *Cyprinus*. 1) Grundlingen (*C. Gobio*), i Mors: Rounbutt. I Løngind Sø &c. 2) Suleren (*C. Tinca*). I adskillige Hærkvaadssteder. 3) Karussen (*C. Carassius*). I endel Damme, men især af udmærket Godhed og Størrelse i en Dam paa Ording Bæde, hvor de dog nu temmelig mindskes, saavel i Tal som Størrelse, da enten Misundelse eller Uvidenhed har bragt Gjedder i Dammen, hvor Vender og Gjæs desuden have deres Tilhold. Man siger, at Uddunstningen af Sviin dræber Karusser, saa at dersom f. Ex. et Sviin gaaer under en Bogn, hvorpaa haves levende Karusser, endog i en Tønde, skulle de strax døe. 4) Mudskallen (*C. Rutilus*), i Mors: Ruje, Ruder Brasen. I Limfjorden. 5) Hvidskallen (*C. Alburnus*). Sammeledes. 6) Brasen (*C. Brama*). Sjelden ved Morslands Side; men under Salling uden for Wiil Wiig, og især inde i Wiggen, fanges den undertiden i temmelig Mængde.

Maalefisker, *Syngnathus Ophidion*, i Mors: Græsvorm, Vejrfisk, er ikke sjelden i Limfjorden. Nogle kalder den Vejrfisk, fordi man troer, at den, hængende i en Traad under Vjellen i Stuen, skal kunne vise hvad Vinden er.

Regensjen, *Petromyzon fluviatilis*, fanges

ikke sjelden i Limfjorden iblandt andre Fiske, men benyttes ikke.

§. 7.

Insecter.

Det kunde vel have været nok til en Prøve, her at opregne nogle faa af de vigtigste og meest bekjendte Insecter; men jeg troede, at Elskere af Fædrelandets Naturhistorie havde Fordring paa mere, og at det kunde interessere saadanne, fra en saa nordlig og isoleret Deel af Danmark at finde et større Antal af denne Dyrekasse. Af den Aarsag anføres her, især af nogle Slægter, flere Arter, end ellers vilde skeet.

I. Coleoptera 1).

Skarnbasse, Scarabæus. 1) *Sc. Typhoeus*. For nogle Aar siden var det ikke sjeldent at træffe denne Skarnbasse mod Aften krybende paa Veje og Gangstier, især i Heder; men formedelsst den senere Tids kolde Foraare og Sommere, er den nu rar at see. I milde Foraare træffes den allerede mod Slutningen af Marts. 2) *Sc. nuchicornis*. Temmelig sjelden. 3) *Sc. fimetarius* er meget almindelig. 4) *Sc. hæmorrhoidalis*. Ikke sjelden. 5) *Sc. conspurcatus*. Om For- og Efteraaret i temmeligt Antal. 6) *Sc. sordidus*. Ikke sjelden. 7) *Sc. luridus* og var. β Payk. Fn. sv. I. pag. 14. (*Sc. nigripes* Fabr.) Ikke sjeldne. 8) *Sc. subterraneus* Payk. ib. p. 7. Sjelden.

1) I Nors er Navnet Skjælbase næsten almindeligt for alle Coleoptera, hvis Vingedækker man forestiller sig som Skjæl eller Skaller. Den Grund, som i Danske Atlas Tom. I. Pag. 665 anføres til Navnet Skjælbase, gælder altsaa ikke her.

9) *Sc. fossor*. Almindelig. 10) *Sc. foetens*. Prof. Fabricius synes tilbøjelig til at antage denne Skarnbasse for en Afart af *Sc. fimitarius*. Men neppe kan der være Tvivl om, at de ere forskjellige Arter; thi *fimitarius* indfinder sig allerede i April og kan træffes hele Sommeren igiennem, endog til hen i Oktober og længere, naar Efteraaret er mildt. Derimod sees *foetens* ikke førend ved St. Hansdag eller første Julitid, og ingenfinde er den forekommenet mig efter første September. I den Tid begge træffes, spores ikke mindste Forandring paa Bugens Farve: den reddliver at være sort paa *fimitarius* og brandgul paa *foetens*. 11) *Sc. scybalarius*. Sjelden. 12) *Sc. conflagratus*. Sjelden. 13) *Sc. inquinatus*. 14) *Sc. erraticus*. Noget sjelden. 15) *Sc. granarius* adskillige Forandringer. Ikke sjelden. 16) *Sc. stercorarius*. i Nors kaldet Tørrebassi. findes her i stor Mængde. 17) *Sc. vernalis*. Ugesaa. 18) *Sc. unipunctatus* (*Sphaeridium unipunctatum* Fabr.) Ikke sjelden. 19) *Sc. merdarius* Fabr. Append. Ent. syst. Ikke sjelden. 20) *Sc. contaminatus*. I temmelig Mængde. 21) *Sc. ater*. Payk. En. sv. J. p. 8. Ikke sjelden. 22) *Sc. rufipes* ib. p. 15. Temmelig almindelig. 23) *Sc. sylvaticus* ib. p. 5. Ikke sjelden. — 24) Den lille Hauge-Oldenborre (*Sc. horticola*). I Aaret 1799 var den her i uhyre Mængde og deriblant nogle med sorte Vingedækker; ellers sees man ikke mange, i somme Aar ganske faa. Man paaftaaer, at denne Oldenborre ikke allene er skadelig for Gæs, men og for Sviin. 25) I bemeldte Aar 1799 fandtes her og en anden Art Oldenborre af Udseende

de som *horticola*, men en god Deel mindre; neden under sort og behaaret; Hovedet og Bryststykket ovenpaa grønt med fine Haar; Vingedækkerne rødgule og forsynede med en sort Kant; synes at være *Sc. ruricola* eller en Afart deraf. 26) Den almindelige Oldenborre (*Sc. Melolontha*) er her i Nykjøbing saa faare sjelden, at jeg i det sidste Decennium ikke har seet over tre eller fire. I Højriis Skov og Hauge plejer man at kunne træffe flere. 27) *Sc. solstitialis* er lige saa sjelden. Dens Larve har jeg nogle Gange truffet under Smaastene paa Grønsvar. 28) *Sc. brunneus*. I Højriis Skov, meget sjelden. 29) Guldbassen, *Sc. auratus*. Samme Steds, sjelden. 30) *Sc. sabulosus*. Sjelden.

Klanner, *Dermestes*. 1) Flæskelanneren (*D. lardarius*) og 2) Pelsklanneren (*D. pellio*) er her ikke saa af.

Ormestikker, *Ptinus*. 1) *P. pertinax*. Findes her i Mængde. 2) *P. Fur*, forekommer og ofte.

Stumpbille, *Hister*. 1) *H. unicolor*, af forskjellig Størrelse, er den almindeligste af denne Slægt. 2) *H. æneus* Payk. Fn. sv. I. p. 46. Ikke sjelden. 3) *H. purpurascens* Payk. ib. p. 38. Sjelden. Den purpurrøde Vlet flyder til alle Sider ud i Vingedækkernes sorte Farve. 4) En sort glindsende St. med store fremragende Kjæver, som ere længere end Hovedet og afylige Størrelse; Vingedækkerne mod Udkanterne stribe-
de, — er uden tvivl *H. inæqualis* — alter *nitidus*, *elytris externe striatis, mandibulis capite longioribus* Fabr, Suppl. Ent. syst. p. 37. Den er større

end unicolor, 5 Linier lang og 3 bred. 5) En sort glindsende St. med sribede Vingedækker og to paa Hovedet indtrykte Puncter; — altsaa *H. impressus* — ater nitidus, elytris striatis, capite punctis duobus impressis Fabr. l. c. Den er af Størrelse og Udseende som den største unicolor. Saa vel denne som *H. inæqualis* synes at være sjeldne.

Hvirvelbiller, *Gyrinus Natator*, er almindelig i Bække og flere Vandsteder.

Ødebille, *Byrrhus*. 1) *B. Pitula* og adskillige Varieteter af samme. Træffes stundom under Stene. 2) En sort Ødebille lidet over to Linier lang; paa Hovedet og Bryststykket kobbergrøn; Vingedækkerne Linier bestaaer af afvejlende grønne og sorte Puncter; — synes at være *B. varkus* Payk. Fn. sv. I. p. 76. Paa Nykjøbings Ør under Stene, gamle Græstørv og tørre Vandplanter. Sammesteds truffet en Afart med mørkebrun Bug. 3) *B. murinus* Payk. ib. p. 77. Sjelden. 4) *B. fasciatus* Fabr. Fundet een i min Hauge. 5) *B. stoicus* v. *Cistela stoica* O. Fabr. Fn. grønsl. p. 184. Truffet tillige med *B. varius* og er maaskee en Afart deraf.

Nadselbille, *Silpha*. 1) En stor sort Nadselbille, som foran paa Hovedet eller ovenfor Munden har en firkantet guul Plade, der af Hovedskjoldet er som indfattet i en Ramme. Vingedækkerne ombøjede Yderkant falder i det rødbrune; — synes at være *S. germanica* (*Nicrophorus germanicus* Fabr.) Paa nogle Exempl. falder Jølehornenes Kælle i det brandgule. Hannen er meget mindre end Hunnen, der i natur-

lig Stilling er een Tomme lang. I Maret 1800 traf-
 fes ikke faa; ellers synes den at være temmelig sjelden.
 2) En anden sort Nadselbille, hvis Følehorns Røller
 næsten ganske ere rødgule, savner den gule Plade paa Hoved-
 det og den rødbrune Yderkant paa Vingedækkerne; — sy-
 nes at være *Nicroph. humator* Fabr. Den er
 noget mindre end den foregaaende, og, som den, temmelig
 sjelden. 3) *S. Vespillo* eller den almindelige
 Nadselgraver. Ikke sjelden. Brahm (i hans In-
 sectenkæl. 1 Th. Pag. 48) finder ingen Moskuslugt hos
 denne Nadselbille, men tværtimod at den stinker saare mod-
 bydeligt. — Hr. Br. maa have søgt Moskuslugt hos
 denne Torbist, førend Nadsellugten var bortdunstet; thi
 ellers er det underligt, at han ikke, saavelsom andre, har
 kunnet mærke denne Lugt, endskjønt den ikke hos alle
 Expl., maaskee ikke heller til hver Tid, er lige stærk.
 4) *S. atrata*. Sjelden. 5) *S. sinuata*. 6) *S.*
opaca. 7) *S. rugosa*. Meget almindelig. 8)
S. melanocephala. Ikke sjelden. 9) *S. scarab-*
bæoides (*Sphæridium scarabæoides* Fabr.) Almin-
 delig. Nogle savne den røde Skulderplet; altsaa *Sphæ-*
rid. lunatum Fabr.

Matbille, *Nitidula*. 1) *N. aquatica*. 2)
N. bipustulata. Ikke sjelden. 3) *N. obscura*.
 I Nadseler. 4) *N. æstiva*. Ikke sjelden. 5) *N.*
ænea. I utallig Mængde paa Blomster. 6) En Mat-
 bille af Farve som *N. ænea*, men med rødliggule Been,
 er nok *N. viridescens*. Synes sjelden.

Sandbille, *Opatrum*. 1) *O. sabulosum*.
 Træffes undertiden under Stene. 2) *O. gibbum*.
 Kun een Gang truffen i en Lyngheide under en Steen.

Skjoldbiller, *Cassida viridis*, er hyppig paa Tidseler.

Bladluusbille, *Coccinella*. i Nors: Mar-
rihvæn. 1) *C. bipunctata*. Nogle have, foruden
den sædvanlige Prik, en ganske liden Prik bag til mod
Vingedækernes Yderrand. 2) *C. quinquepunc-*
tata. 3) *C. sexpunctata*. 4) *C. hierogly-*
phica. Saare sjelden. 5) *C. septempunctata*.
6) *C. septemmaculata*. Træffes og med flere og
færre Punkter end syv. 7) *C. octopunctata*. 8)
C. novempunctata. 9) 11-punctata. 10)
C. 13-maculata. Paa nogle ere Tverpunkterne midt
paa Vingedækkerne sammenslydende. 11) *C. 13-punc-*
tata. 12) *C. biguttata*. 13) *C. 14-guttata*.
I Nykjøbing og Højriis Skov, sjelden. 14) *C.*
bipustulata, med rødt Hoved. *C. fasciata* Payk.
Synes sjelden. For nogle Aar siden traffes engang en
Mængde bøde imellem Vandplanter, som vare opdrevne
af Sjøorden. 15) *C. quadripustulata*. 16) *sex-*
pustulata. 17) *C. decempustulata*. Paa
nogle er Vingedækernes Grundfarve brun, paa nogle
ere og Punkterne næsten udslettede. — m)

Guldbiller; Bladbiller, *Chrysomela*. 1) *C.*
graminis. 2) *C. vulgatissima*. 3) *C. vitel.*

D 2

- m) Efter Payk. Fn. sv. III p. 17 seqv. ere *Cocc. bipuncta-*
tata, *sexpustulata*, *quadripustulata* og *biguttata* Variete-
ter af *C. dispar*; *sexpunctata*, *octopunctata*, *13-macu-*
lata og *10-pustulata* Varieteter af *C. variabilis*, hvoraf
her endnu gives flere Forandringer; og *C. 9-punctata*
og *11-punctata* Varieteter af *C. collaris*.

linæ. 4) *C. polygoni*. 5) *C. collaris*. 6) *C. sangvinolenta*. 7) *C. marginata*. 8) *C. oleracea*. 9) *C. hyoscyami*. 10) *C. nemorum*, og fl.

Enudebille, *Curculio*. 1) *C. purpurius*. (*C. frumentarius* har jeg ikke seet i Nors.) 2) *C. pericarpus*. 3) *C. paraplecticus*. 4) *C. rumicis*. 5) *C. nucum*. I Højriis Skov. 6) *C. argentatus*. 7) *C. polygoni*. 8) *C. nebulosus*. Og mange flere.

Hornbilleren *Notoxus mollis*. Ikke sjelden.

Eræbuebille, *Cerambyx*. 1) *C. ædilis*. Sjelden. 2) *C. Cerdo*. Saa Gange truffen i Lungbakkerne ovenfor Sallingfund, hvor den opholdt sig i Graapiil Buske. 3) *C. inquisitor*, fun funden i Bøgebrænde, som var kommet fra Manders Kant. 4) *C. arietis*. I Nykjøbing; sjelden.

Smalbufke, *Leptura*. 1) *L. aquatica*. Ikke sjelden. 2) *L. simplex*. Paa Vandplanter; sjelden. 3) *L. palustris*. Truffen paa Tigger Nannukelen. 4) *L. melanura* med dens *Hunsangvinulenta* (*Donacia variabilis*.) Ikke sjelden. 5) *Donacia dentipes* Fabr. 6) *Donacia equiseti* Fabr. Suppl. Ent. syst. p. 128. Truffen paa Gifftyden.

Blødbille, *Cantharis*. 1) *C. fusca*. Ikke sjelden. 2) *C. livida*. Hyppig i Hauger. 3) *C. pellucida* Payk. Fn. sv. II. p. 261. I Højriis Skov. 4) *C. testacea*. Forekommer nu og da i Hauger. 5) En liden Blødbille, som passer med Beskrivelsen paa *C. obscura* i Lin, Fn. sv. 2da

No: 706, undtagen at Følehornene paa dem, jeg har seet, vare sorte med rustbrune Basis. 6) *C. biguttatæ*. I temmelig Mængde. 7) *C. ænea*. I somme Aar ikke sjelden.

Springbille, *Elater*. 1) *E. linearis*. Sjelden. 2) *E. aterrimus*. 3) *E. murinus*. 4) *E. tessellatus*. 5) *E. æneus*, deels med sorte, deels med røde Been. 6) *E. subfuscus*. Ikke sjelden. 7) *E. minor*. Undertiden paa Blomster. 8) *E. obscurus* Payk. Fn. sv. III, p. 2. 9) *E. niger* ib. p. 11. 10) *E. castanipes* ib. p. 23. 11) *E. holosericus* ib. p. 35. 12) En sort linieformig Springb., 5 Lin. lang, med rødt Bryststykke og rødlig-gule punktstribede Vingedækker; Bryststykket, som bag til paa begge Sider løber ud i en stærk Tand, har midt paa en dyb Rende; Skinnebenene og Fødderne ere rød-gule — er udentviisl *E. denticollis* Fabr. Ent. syst. App. p. 451. Funden i en gammel Eggestub i Højriis Skov.

Glandsbille, *Cicindela*. 1) *C. campestris*. I somme Aar sjelden. 2) *C. sylvatica*. Kun een-gang truffen i en Lynghede. 3) *C. riparia*. Ikke sjelden. 4) *Elaphrus uliginosus*. Træffes og imellemstunder. 5) *C. aquatica*. Forekommer og undertiden paa høj Mark under Stene og om Høsten under Kornnegler.

Svømmebille, *Hydrophilus*. 1) *H. scarabæoides*. 2) *H. minutus* Payk. Fn. sv. I. p. 182. 3) *H. bicolor* Payk. ib. p. 184. Disse ere ikke sjeldne.

Bandskalve, *Dytiscus*. 1) *D. marginalis*. Nogle ere ovenpaa mørkegrønne. 2) *D. semistriatus*, som Nogle anseer for den Foregaaendes *h*un n). 3) *D. punctulatus*. Brystskjoldets og Vingedækkernes Yderrand er gul. 4) *D. striatus*. 5) *D. planus*. 6) *D. erythrocephalus*. 7) *D. notatus*. 8) *D. bipustulatus*. 9) *D. bipunctatus*. 10) *D. ovatus*. 11) *D. picipes*. 12) *D. crassicornis*. 13) *D. cinereus* Payk. Fn. sv. I. p. 197. 14) *D. collaris* Payk. ib. p. 200. Og flere.

• Løbebille, *Carabus*. 1) *C. granulatus*, i Mors: Tærbider; saa kaldet, fordi den gjerne søger Tærne paa Golt, som barfodede enten sove eller sidde stille i Marken eller Heden, hvor denne Insekt opholder sig i temmeligt Antal. Paa dem med højhvelvede Vingedækker fandt jeg stedse Bølehornenes Rodled rødt, men paa de fladhvelvede sort. 2) *C. hortensis*. Meget sjelden. 3) *C. arvensis*. Ikke sjelden. Afarten, som ovenpaa er dunkelviolet, findes her og, men sjeldnere. 4) *C. leucophthalmus*. Hyppig under Stene ic. 5) *C. clathratus*. Nu og da under Stene og fl. St. 6) *C. nitens*. Noget sjelden. 7) *C. catenulatus* Payk. Fn. sv. I. p. 100. 8) *C. cephalotes*. Synes noget sjelden. 9) *C. striatus* Payk. 10) *C. inquisitor*. Meget sjelden. 11) *C. sycophanta*. I Højriis Skov, hvor jeg kun har truffet een. — Foruden disse store Løbebiller, findes her en temmelig Deel mindre Urter, som: 12) *C. ruficornis* n) Adokat Brahm er af modsat Mening. S. hans Insectenf. i Th. V. 212.

nis. 13) *C. pilicornis*. 14) *C. melanocephalus*. 15) *C. ferrugineus*. 16) *C. pallens* Fabr. 17) *C. vulgaris*, deels med sorte, deels med gule Been. 18) *C. acuminatus* Payk. 19) *C. lepidus*, adskillige Varieteter: grønne, blaa, kobberbrune. Sjelden. 20) *C. cupreus*. 21) *C. æneus*, adskillige Varieteter. 22) *C. multipunctatus*. 23) *C. nigricornis*. 24) *C. sexpunctatus*. 25) *C. meridianus*. 26) *C. quadrimaculatus*. 27) *C. quadriguttatus*. 28) *C. nigrita* Payk. 29) *C. humeralis* Payk. α & β . 30) *C. oblongus* Fabr. Og flere.

Mørkbillen, *Tenebrio fossor*, træffes stundom under Stene. Her findes og en rustgult Afart med sorte Djne.

Fetbillen, *Pimelia mortisaga*, i Mors: Løtbassfi (Lugtebasse). Ikke sjelden.

Oliebille, *Meloe*. 1) *M. proscarabæus*, i Mors: Fanne's Ridehest (Fandens Ridehest). Ikke sjelden. 2) *M. majalis*. Sjelden.

Rovbille, *Staphylinus*. 1) *S. hirtus*. Noget sjelden. 2) *S. murinus*. 3) *S. pubescens*. Payk. Fn. sv. III. p. 376. I Fæmøg. 4) *S. olens*. Truffen nogle Gange under Stene. 5) *S. maxillosus*. Naar man griber den, plejer den at udgøde af Bagenden en hvid Vædske, som har en stærk krydret Lugt, der ligner Lugten af gnedne Abrodblade. 6) *S. erythropterus*. Sjelden. 7) *S. politus*. Hyppig i Uadseler. 8) *S. splendens* Fabr. & Payk. Ikke sjelden. 9) *S. nitidus*. Ikke sjelden. 10) *S. marginatus*. Ikke sjelden. 11) *S. varians* Payk. Fn.

sv. III. p. 393. Adskillige Varieteter. 12) *S. canaliculatus*. 13) *S. lunulatus* Payk. Truffet mange i Rørsvampe i Skoven. 14) *S. rufipes* Payk. Adskillige Varieteter. 15) *S. dispar* Payk. Ligesledes. 16) *Pæderus elongatus* Payk. Fn. sv. III. p. 428. 17) *Pæd. filiformis* Payk.

Drentvist, *Forficula*. 1) Den almindelige Drentvist (*F. auricularia*.) findes her i Mængde. 2) *F. pallipes*. Fabr., eller en Art deraf, som, hvad Hannen angaaer, er især fjendelig af sine lange Knibtænder, der paa nogle er af $\frac{1}{3}$ Tommes Længde. Hovedet er rødbrunt, Dinene sorte; Følehornene brune med bléggult Rodled; Palperne bleggule; Brystskjoldet sort, bag til afrundet; paa Udsiderne en hvid Rand; Vingedækkerne mørkegraa; Vingerne hvide med sorte Aarer, som naar Vingerne ere sammenfoldede, forestiller en sort Streg. Underlivet ovenpaa rødlig sort; paa hver Side af det bageste Led en stærk ophøjet Kant eller stor Tand, som paa Hunnen næsten er udslettet, og imellem disse Tænder to Buler. Bugen rødbrun med sort Basis; Brystet og Benene bleggule. Knibtængerne, som ere rustfarvede med sorte Spidser, have paa Undersiden ved Basis en fremstaaende sort tagget Kant, og omtrent een Linie fra Basis en stærk Tand. Hunnens Knibtænger ere glatte, lige, omtrent $1\frac{1}{2}$ Linie lange, rustfarvede med sorte Spidser, der med den yderste Ende bøje sig mod hinanden. — Før sidste Hudskydning ligner Hannens Knibtænger Hunnens; i det mindste var det Tilfældet med een, jeg holdt fangen. — Denne Drentvistart træffes i varme Sommere hyppig i min Hauge, hvor den opholder sig iblandt de almindelige

Drentviſte i ſammenviklede Blade paa Træerne og i andre Smuthuller. Enkelte ere og truffne paa Nykjøbings Ør under Stene og Veenknoſler.

II. Hemiptera.

Græshoppe, Gryllus. 1) *G. bipunctatus* (*Acrydium 2punctatum* Fab.) I Hederne. 3) *G. domesticus*, i Mors: Uentier (Ovnæder eller Ondtider?). Sjelden. 3) *G. verrucivorus*. Ved Højriis Skov, Lilleriis Mølle. Andre Steder ikke truffet den. 4) *G. scaber* (*G. tuberculatus* Fabr.) i Mors: Hedeſkratte; Snurrebaſſi. Ikke ſjelden i Hederne. 5) *G. biguttulus*, hyppig i Markene ic. 6) *G. viridulus*. Ikke ſjelden. 7) *G. rufus*. Almindelig i Hederne. 8) *G. pedestris* — *corpore incarnato aptero*. Naar den fuldkommen er udviklet ophører den at være apterus: Man ſcer den da med Vingedækker, ſom ere $1\frac{1}{2}$ Linie længere end Underlivet; mørkerød; paa Vingedækkernes Yderrand mørk afſtegraa og mod Spidsen en aflang hvidagtig Plet. Vingerne ere ſortegraa, ved Baſis hvidgule. Den er af Størrelſe ſom *Gr. biguttulus*.

Eikade; Høſkræffe, Cicada. 1) *C. bifasciata*. Ikke ſjelden. 2) *C. spumaria*, i Mors: Kjællingspy. 3) *C. leucophthalma*. 4) *C. lateralis*. 5) *C. flavicollis*. Ikke ſjelden ved Højriis Skov. 6) *C. cincta*. Sammeſteds. 7) *C. viridis*. Nogle have blaa Vingedækker. 8) *C. virescens* Fabr. 9) *C. festiva* Fabr. Og flere.

Nygſvømmer, Notonecta. 1) *N. glauca*. 2) *N. striata*. Begge hyppige i Ferſkvande.

Vandskorpionen, *Nepa cinerea*, findes i Læging Søe ic.

Løge, *Cimex*. Den stygge Baggelus skal ikke være i Nors; men derimod en Mængde andre Løgearter, f. E. 1) *C. littoralis*. 2) *C. juniperinus*. 3) *C. bidens*. 4) *C. rufipes*. 5) *C. pini*. I Skoven; sjelden. 6) *C. campestris*. 7) *C. coryli*. 8) *C. pabulinus*. 9) *C. lævigatus*. 10) *C. dolobratus*. 11) *C. lacustris*.

Bladlus, *Aphis*, i Nors af Nogle kaldet Kreppehus, findes her, som andensteds, paa Raal, Hylb, Pile ic.

III. Lepidoptera.

Dag-Sommerfugl, *Papilio*. 1) *P. brassicæ*. 2) *P. rapæ*. Begge findes her i Mængde. 3) *P. napi*. I somme Aar sjelden. 4) *P. rhæmni*. I Højriis Skov, sjeldnere i Nykjøbing. 5) *P. Pamphilus*. Ikke sjelden. 6) *P. Arcanius*. Ved Skoven og fl. St. 7) *P. Semele*. Kun een Gang for nogle Aar siden fanget et Par ved Diget norden om Dueholms Vester-Mark, og siden ikke truffet den. 8) *P. cardui*. Sjelden. 9) *P. urticæ*. Meget almindelig, hvor der er Nelder. 10) *P. Atalanta*. Ikke sjelden. 11) *P. Paphia*. I Skoven og i Nykjøbing, sjelden. 12) *P. Lathonia*. Truffet ved Udsiden af Skoven. 13) *P. Euphrosyne*. Sammesteds. 14) *P. Argus* og 15) *P. Phleas* ere ikke sjeldne.

Aften-Sommerfugl, *Sphinx*. 1) *S. ocellata*. 2) *S. populi*. Denne og foregaaende ere ikke sjeldne; de største $1\frac{1}{2}$ Tom. lange og næsten $3\frac{1}{2}$ Tom. bre-

de. 3) *S. Elpenor*, noget sjelden. Af adskillige Plante-Arter, som lagdes for et Par Larver, yndede de mest Buxkebladene, hvorved de nærredes indtil deres Forvandling. 4) *S. tipuliformis*: Ikke sjelden i Hauger.

Nat: Sommerfugl, *Phalæna. Bombyces.*

1) *B. pavonia minor*, træffes stundom i Lynghederne. I Almindelighed er den 1 Tomme lang og $2\frac{1}{2}$ Tom. bred. I Islandsk Mos fandt jeg engang en Puppe, der kun var halv saa stor, som de største her findes. 2) *B. rubi*. Ikke sjelden i Lynghederne. 3) *B. Caja*. I Nykjøbing, sjelden. 4) *B. salicis*. Undertiden hyppig paa Aspe- og Vile-Arter. 5) *B. fascelina*. 6) *B. Ziczac*. 7) *B. Cossus*. Fundet dens Larve ved Højriis Hauge. 8) *B. lubricipes*. 9) *B. Russula*. 10) *B. graminis*, forekommer stundom paa Grønning. 11) *B. Cribrum*. 12) *B. libatrix*. 13) *B. fuliginosa*. — Geometræ. 14) *G. alniaria*. Sjelden. 15) *G. papilionaria*. I Skoven, sjelden. 16) *G. wauaria*. Hyppig i Hauger. 17) *G. pusaria*. 18) *G. grossulariata*. I somme Aar anretter Larven megen Odelæggelse, især paa Stikkelsbærbuskene. 19) *G. chenopodiata*. 20) *G. prunata*. Hyppig i Hauger. 21) *G. marginata*. 22) *G. fluctuata*. 23) *G. juniperata*. 24) *G. purpurata*. 25) *G. rectangularata*. 26) *G. urticata*. 27) *G. lemna-ta*. 28) *G. brumata*. — Tortrices: 29) *T. chlorana*. 30) *T. oporana*, hvis Larve i somme Aar er ret stem til at ødelægge Æbletræernes Blomster. 31) *T. cynoshana*. Dens Larve er ogsaa truffen

paa Æbletræer. — 32) *Pyralis forficalis*. 33) *Noctuæ*: 33) *N. Pronuba*. 34) *N. fraxini*. 35) *N. exclamationis*. 36) *N. brassicæ*. 37) *N. chrysitis*. 38) *N. gamma*. 39) *N. interrogationis*. 40) *N. festucæ*. 41) *N. meticulosa*. 42) *N. Psi*. 43) *N. umbratica*. 44) *N. occulta*. 45) *N. putris*. 46) *N. gothica*. 47) *N. myrtilli*. 48) *N. oleracea*. 49) *N. tragopogonis*. Alle disse Uger forekomme deels hyppigere, deels sjældnere. — *Tineæ*: 50) *T. Euanymella*. Dens Larve har i nogle Aar været temmelig hyppig paa Æbletræer. 51) *T. pascuella*. 52) *T. pratella*. 53) *T. culmella*. 54) *T. vestianella*. 55) *T. taperella*. 56) *T. pellionella*. 57) *T. sarcitella*. 58) *T. elongella*. 59) *T. trigonella*. 60) *T. minutella*, hvis Larve ogsaa opholder sig i tørre Planter. 61) *T. granella*. 62) *T. Xylotella*. 63) *T. Alueita didactyla*.

IV. Neuroptera.

Guldsmed, *Libellula*. 1) *L. quadrimaculata*. 2) *L. flaveola*. 3) *L. rubicunda*. 4) *L. depressa*. Denne kun truffen i og ved Skoven. 5) *L. grandis*, i Mors kaldet Guldsmed, men i Jydlands østlige Egne: Fandens Ridehest, hvilket Navn Morsingen tillægger *Meloe proscarabæus*. 6) *L. virgo*. Saare sjelden. Jeg har kun seet Aarten β. 7) *L. puella*, adskillige Forandringer.

Døgnflue, *Ephemera*. 1) *E. inanis*. 2) *E. bioculata*. 3) *E. horaria*.

Foraarflagrer, Phryganea. 1) *P. grisea*. 2) *P. flavicornis*. 3) *P. notata*. 4) *B. rhombica*. 5) *P. filosa*. 6) *P. Wæneri*. 7) *P. bilineata*. 8) *P. pilosa*. 9) En temmelig stor overalt blegguul Foraarflagrer, undtagen at paa Undervingerne løber fra Spidsen ned mod Midten en sortebrun Stribe, synes at være *Phr. strigosa* Gm. En anden, der ligeledes har en sortebrun Stribe eller Linie fra Undervingerne, afviger fra hiin deri, at den er mindre; Forvingerne guulagtigastegraa og ovenpaa ligesom overstænkede med mange smaa brune Pletter. 10) En liden sortegraa Foraarfl. med mørkegraa eller brunagtige Forvinger, som paa den indre og bageste Kant ere fryndfede; Følehornene sorte med hvide Ringe og omtrent dobbelt saa lange som hele Kroppen; — synes at være *Phr. annulata* Gm. 11) *P. varia* Fabr. 12) *P. vittata* — *testacea alis vitta nigricante* &c. Fabr. Suppl. E. S. p. 201.

Florvinge, Hemerobius. 1) *H. perla*. 2) *H. Chrysops*. 3) *H. phalænoides*. 4) *H. hirtus*. 5) *H. lutescens* Fabr. Fanget en inden for et Bindue.

Skorpionhalen, *Panorpa communis*, forekommer hyppig i Hauger.

V. H y m e n o p t e r a.

Saughveps, *Tenthredo*. 1) *T. salicis*. 2) *T. mesomela* (*T. vaga* Fabr.) 3) *T. atra*. Det er egentlig Hunnen, som under dette Navn er beskrevet. Hannen er en god Deel mindre; er sort med hvid Mund; paa hvert Side af Rygschildet (*Scutellum*)

en liden rustfarvet Prik. Underlivets 3, 4, 5 og noget af 6 Led ere rustgule. Benene rustgule: de mellemste og bageste Laar paa Undersiden sorte; de bageste Skinnebeen mod Spidsen, og Fodbladene ganske, ere ligeledes sorte. — Denne Beskrivelse passer altsaa med *Tenthripavida* Fabr. (S. E. S. II. p. 115), undtagen at hos ham ere pedes ferruginei femoribus posticis nigris. Jeg har saa ofte seet den ovenbeskrevne, i Parring med *T. atra*, at jeg ikke bør tvivle om, at de ere *Mager*. 4) *T. viridis*. 5) *T. livida*. 6) *T. gonogra*. 7) *T. nigra*. 8) *T. septentrionalis*. I somme Aar sees dens Larve i Mængde paa Birk og Elle. 9) *T. opaca*. 10) *T. capræ*. 11) *T. morio*. 12) *T. erythrogona*, som er af Middelsørrelse; sort; Laarenes Spidse og Skinnebenenes Basis rødgul. 13) *T. spinarum* Fabr. 14) *T. germanica* Fabr. 15) *T. signata* Fabr.

Erøhvæps, Sinex. Af denne Slægt har jeg kun seet *S. Juvencus*, som desuden er meget sjelden.

Smuthvæps, Ichneumon. 1) *I. sarcitorius*. 2) *I. saturatorius*. 3) *I. depressus*. 4) *I. turionellæ*. 5) *I. ramidulus*. 6) *I. glaucopterus*. 7) *I. semiauratus*. 8) *I. aphidium*. 9) *I. glomeratus*. 10) *I. nigra* Fabr. 11) *I. annulator* Fabr. 12) *I. instigator*. 13) *I. castigator*. Og flere.

Røvhvæpsen, Spheg sabulosa, forekommer hyppigen.

Guldhvæpsen, Chrysis ignita, er i somme Aar noget sjelden at see.

Stifhveps, *Vespa*. 1) *V. rufa*; den største her findes. 2) *V. trifasciata*. 3) *V. quadricincta*. 4) *V. cribraria*. 5) *V. vaga*. 6) *V. quadrifasciata* Fabr. 7) *V. sinuata* Fabr.

Bie, *Apis*. 1) *A. centuncularis*. Gffe sjelden. Til sine underjordiske Nedar benytter den sig ikke allene af det almindelige Rosentræets Blade, men og af det pensylvanske Rosentræets, Bønnetræets, Afacietræets og Jordbærplantens Blade. 2) *A. melifica*. 3) *A. cunicularia*. 4) *A. rotundata*. 5) *A. quadridentata*. Boer i Jorddiger; ogsaa har jeg seet den holde sig til gamle Leervægge. 6) *A. annulata*. 7) *A. terrestris*. 8) *A. ruderata*. 9) *A. hortorum*. Af forskjellig Størrelse, endog saa liden som den almindelige Bie. 10) *A. lapidaria*. 11) En laaden sort Hummelbie, som ligner den foregaaende, men er omtrent en Trediedeel mindre; Baglivets Spidse blegrød og Bingerne sørtagtige — er uden tvivl *A. rupestris* Fabr. 12) *A. sylvanum*. 13) *A. muscorum*. 14) *A. fragrans*. 15) *A. lucorum*. 16) *A. senilis*, overalt lysæfegraa; af forskjellig Størrelse. 17) *A. equestris* Fabr. 18) *A. autumnalis* Fabr. 19) *A. veterana* Fabr. Af ulige Størrelse. 20) En Bie af Størrelse som den almindelige Bie: Han passer nøie med Beskrivelsen over *Apis parietina* Fabr., undtagen at den paa Underlivets 3de og 4de Led har brandgule Haar isteden for mørkæfegraa; i øvrigt er den laaden, fulsort; har cylindrerformige Følehorn, som ere tynde ved Roden; sorte Been med rustfarvede Fødder, der ere forsynede med sorte Kløer. Den bygger i gamle Leervægge. 21) *A. ru-*

ficornis. Synes sjelden. 22) *Hylæus cylindricus* Fabr. 23) *Hyl. similis* F. 24) *Andrena bicolor* F. 25) *Andr. succincta* F. 26) *Nomada punctata* F. Denne neppe tre Linier lange Bie, boer i Jorddiger; træffes og stundom paa Blomster.

Myre, *Formica*. 1) *F. rufa*. I Højriis Skov og paa sine Steder i Lynghederne. Den er et modigt lille Dyr, som stedse er beredt til Modværge. Kommer man den nær, plejer den at stille sig paa Bagenden, og af sin fremrakte Gat at udprøjste en Bædse til sit Forsvar. Man mærker dette tydeligst, naar der sættes nogle af disse Myrer med en Deel af deres Boe i et stort Glas mod Solen, og man lader dem løbe op paa Kanden af Glasfæt. Holder man da en Finger i Mundingen af Glasfæt, beskyde de den med deres Bædse, hver fra sin Side. 2) *F. fusca*. Ved gamle Træstubbe i Skoven. 3) *F. rubra*. Ikke sjelden under Stene i Skoven og flere Steder. 4) Den lille sorte Myre, *F. nigra* Fabr. Temmelig almindelig. 5) En Myre, som passer med Beskrivelsen paa *F. acervorum* Fabr. undtagen at Hovedet og Underlivet kun ovenpaa ere sorte. Den forekommer hyppig i Skoven ved Træstubbe etc.

Biemyren, *Mutilla europæa*, er temmelig sjelden.

VI. D i p t e r a.

Bræms, *Oestrus*. 1) Hudbræmsen, *Oe. bovis*. Bulerne paa Fæhsvederne vidne om at denne Bræms ikke er sjelden. 2) *Oe. vituli* Fabr., i Nors kaldet Krogræms. 3) *Oe. hæmorrhoi-*

dalis. Denne og den foregaaende synes ikke heller at være sjeldne.

Stankelbeen, *Tipula*. De store Stankelbeen kalder Morsingen: Stormyg. 1) *T. pectinicornis*. Forekommer meget sjelden. Dens Larve opholder sig i gamle mørffe Eræstammer og Stubbe, i hvis Sprækker og Ormhuller Hunnen med megen Anstrængelse indbringer sine Æg. Naar hun har indputtet eet Æg i et Hul, opsøger hun et andet, og bliver saaledes ved indtil hun er afkræftet eller ikke føler mere Trang til at stille sig ved flere Æg; og kaster sig derpaa, som magtesløs, ned etsteds i Skjul. 2) *T. oleracea*. 3) *T. hortorum*. 4) *T. contaminata*. 5) *T. lunata*. 6) *T. cornicina*. 7) *T. nigra*. 8) *T. himaeulata*. Sjelden. Dens Larve opholder sig, ligesom den Kamhornedes, i mørffe Eræstammer og Eræstubble. 9) Den største Stankelbeen, jeg har seet her, finder jeg hverken beskrevet hos *Gmelin* eller *Fabricius*. Dens Hoved og Bryststykke er afsegraat; Bryststykket har ovenpaa nogle graa Linier, paa Siderne er det blegguult; Underlivet ovenpaa rødliggraat, nedenunder blegguult; Hølehorn, Munddele og Been ere rustrøde, Laarspidsene sorte; men især udmærker den sig ved sine brandgule Vinger, som paa Yderranden ere forsynede med en bruun Plet og midt paa med to mindre Pletter af samme Farve, den ene ovenfor den anden. Den her beskrevne er Hunnen, hvis Længde er lidet over en Tomme. Den er saa Gange truffen ved *Højriis Skov*. Hannen har jeg ikke seet. 10) *T. plumosa*. 11) *T. littoralis*. 12) *T. motitatrix*. Og flere; især

gives her mange smaa, af nogle Arter i stor Mængde, som man i Almindelighed falder Nyg.

Flue, Musca. 1) *M. nobilis*. 2) *M. Chamæleon*. 3) *M. tigrina*. 4) *M. Hydroleon*. 5) *M. trilineata*. 6) *M. vallata*. 7) *M. cæsar*. 8) *M. cadaverina*. 9) *M. mortuorum*. 10) *M. vomitoria*. 11) *M. carnaria*. 12) *M. domestica*. 13) *M. maculata*. 14) *M. fera*. 15) *M. grossa*. Sjelden. 16) *M. larvarum*. 17) *M. radicum*. 18) *M. canicularis*. 19) *M. pluvialis*. 20) *M. serrata*. 21) *M. meteorica*. 22) *M. cupraria*. 23) *M. aurata*. 24) *M. polita*. 25) *M. Petronella*. 26) *M. scybalaria*. 27) *M. stercoraria*. 28) *M. fimetaria*. 29) *M. parietina*. 30) *M. vibrans*. 31) *M. cynipsea*. 32) *M. arcuata*. 33) *M. flava*. 34) *M. lineata*. 35) *M. urticæ*. 36) *M. cerasi*. 37) *M. heraclei*. 38) *M. tussilaginis*. 39) *M. nigripilis*. 40) *M. pallipes* Fabr. 41) *M. scolopacea*. 42) *M. tringaria*. 43) *Syrphus bombylifformis* Fabr. 44) *M. pendula*. 45) *M. nemorum*. 46) *M. arbustorum*. 47) *M. tenax*. 48) *M. intricaria*. 49) *M. ichneumonea*. 50) *M. ribesii*. 51) *M. pyrastris*. 52) *M. transfuga*. 53) *M. mellina*. 54) *M. pipiens*. 55) *M. saltatrix*. Og flere, hvoraf endnu bør anføres en liden Flue, hvis Larve aarligen ødelægger endeel Rødsøg. Den er askegraa med sorte fjerede Følehorn; Kroppen sparsomt besat med sorte Børster; Benene sorte, undtagen at Laarene spille i det askegraa. Hannens Underliv har en sort Ryglinie.

Slæge, Tabanus. Drefslægen (*T. bovinus*) findes ikke i Mors, men derimod 1) *T. tropicus*. 2) *T. pluvialis*. 3) *T. viduatus*. Disse tre forekomme hyppigen. 4) *T. lugubris* er sjældnere.

Myg, Culex. Af de adskillige Mygarter, jeg har truffet i Mors, finder jeg kun følgende beskrevne: 1) *C. pipiens*, som i Husene er sjelden. 2) *C. lutescens*. 3) *C. pulicaris*. I Skoven.

Dandsemyg, Empis. 1) *E. livida*. 2) *E. stercorea*. 3) *E. tessellata* Fabr.

Stifluen, Stomoxys calcitrans, forekommer ikke ofte.

Hornnæbber, Asilus. 1) *A. crabroniformis*. Synes at være sjelden. 2) *A. forcipatus*. Sjelden. 3) *A. frontalis* Fabr. Truffen i min Hauge i Græsset og i dens Selskab nogle med sorte Been.

Dvægbider, Hippobosca. Hestebideren, (*H. equina*) findes ikke i Mors, men Faarebideren (*H. ovina*).

VII. A p t e r a.

Sølvræet, Lepisma saccharina, forekommer hyppigen imellem Papirer ic.

Termiten, Termes pulsatorium, i Mors kaldet Bægvorm (Bæggeorm), er ikke sjelden.

Luus, Pediculus. Til Fortegnelsen over dette Udsj, hvoraf Mennesker og Dyr her, som andenstedes, hjemløses, kan og føjes Hundelusen.

Loppen, Pulex irritans.

Mide, Acarus. 1) *A. ricinus*. 2) *A. coleoptratorum*. 3) *A. aquaticus*. 4) *A. holosericeus*. Og flere.

Mejer, Phalangium. 1) *Ph. opilio*, i Mors kaldet Møllermand, findes her i Mængde. 2) *Ph. cancroides*. Træffes undertiden imellem gamle Vapirer.

Edderkop, Aranea, i Mors: Edderkop. 1) *A. bipunctata*. 3) *A. quadripunctata*. 4) *A. aquatica*. 5) *A. domestica*. 6) *A. saccata*. 7) *A. extensa*. 8) *A. fimbriata*. 9) *A. scenica*. 10) *A. myops*. I Højriis Skov. 11) *A. holosericea*, har 8 Øjne, hvoraf de 4 øverste ere smaa (· · · ·). Den er hyppig i min Høge i sammenviklede Blade paa Træerne. 12) En Edderkop med 8 Øjne (· · · ·), forrest 4 smaa, oven for samme 2 store og øverst 2 smaa; er fløjelslaadden, sort med isprengte sneehvide Haar; Underlivet ovalrundt, ovenpaa ildrødt (før Døden er denne Farve mere levende og spiller i det Højrøde) med fire sorte Pletter, som staae parviis, undertiden paa tværs sammenhængende; bag disse Pletter findes paa mit Exemplar to meget smaa Punkter o); Benene ere føre, de to midterste Par kortest, alle sorte, uden paa forsnyede med sneehvide Pletter, der tildeels ere omfattende, saa at de forestille Ringe; de sorte Palper ligeledes hvidplettede; Kindbækkerne brune. Dens Længde er 3 til 3½ Linier. Hvor den gaaer, efterlader

o) Jeg mindes ikke om disse Smaapunkter fandtes paa 2 Expl., jeg for nogle Aar siden sendte til Kjøbenhavn.

den en Traad. Paa glatte Ting, f. Ex. paa Glas, kan den ikke fæste med sine Fødder. Den låder sig let opirre til at bide. Pirrer man meget ved den, anstiller den sig undertiden, som den var en Krøbling eller fik Convulsio-
ner og kunde ikke flytte sig af Stedet. I Fangenskab vil den intet fortære og lever kun en sex Ugers Tid. — Den-
ne smukke Edderkop opholder sig i Lynghederne, men fo-
rekommer meget sjældent.

Krebs, Cancer. 1) Flodkrebse, *C. Astacus*. I Dueholm Næ; skal og findes i en Bæk ved Højriis. 2) *C. Crangon*. I Limfjorden. 3) *C. pulex*, i Mors kaldet Kæluus. Opholder sig vel i nogle ferske Vandsteder, men fornemmeligen i mang-
foldigt Tal i Limfjorden, hvor den ikke anretter liden
Skade paa Fiskernes Krogesnorer ic.

Vænkebider, *Oniscus*. 1) *O. aquaticus*.
Hyppig i Damme. 2) *O. Asellus*. Træffes her i
Mængde. 3) *O. Armadillo*. Truffen eengang ikke
faa under Mos paa en Træstamme i Højriis Skov.

Skolopender, *Scolopendra*. 1) *S. forficata* og 2) *S. electrica* ere ikke sjældne under Stene ic.

Tusindbeen, *Julus*. 1) *J. complanatus* og
2) *J. sabulosus*, ikke sjældne.

§. 8.

D r m e.

Af denne Klasse har jeg kun havt Lejlighed til at
gjøre mig nedenstaaende bekjendte; og hvad Skaldyrene
angaar, da har jeg Hr. Professor D. Fabricius i Kjø-
benhavn at takke for sammes rigtige Bestemmelse.

Memormen, *Fasciola hepatica*, eller den saakaldte Gaareflynder, træffes hyppig i Gaarenes Lever.

Bændelorm, *Tænia*. Truffen i Gaar, Hunde, Fiske.

Regnormen, *Lumbricus terrestris*; eftersøges begjerligen, for at anvendes til Fiskerie med Kroge; dog vælges kun dertil de Orme, som have et op-
højet Belte om Livet og kaldes Blaahoveder; de som mangle dette Belte og ere bløde og flattede, kaldes Jægere og forkastes som ubrugbare. Naar Fuurboer kommer til Mors i Fisketiden, tilbyde de sig, uden Betaling at grave Ens Haugejord, blot for at faae Lejlighed til at samle Krogeorme; men næsten alle frabede sig denne Tjenstfærdighed, da man af Erfaring veed, at Jorden under deres Jerngrev ikke kan siges at vorde gravet, men igjennemrodet.

Blodigle, *Hirudo*. 1) *H. medicinalis*, i Mors kaldet: Den stribed Jgl. I adskillige Vandsteder. 2) *H. sangvisuga*, i Mors: Høsigl. Almindelig i Damme og flere Vandsteder. 3) *H. piscium*. Truffen paa Fiske, som ere dragne i Nykjøbing's Viig.

Jordsnegl, *Limax*. 1) Den sorte Snegl (*L. ater*). Denne har jeg kun seet i Højriis Skov og Hauge. 2) Den lille graa Snegl (*L. agrestis*). Hyppig i Hanger.

Nereiden, *Nereis versicolor*. I Limfjorden. Jeg har kun seet een, som var opdraget i et Sildevod ved Sallingfund. Nagtet Bagdelen var

bleven beskadiget og den i det mindste havde mistet eet Led, kunde dog endnu tælles 90 Been paa hver Side.

Goblen, *Medusa aurita*, i Mors faldet: Vabel, Svabel, driver undertiden her op i Fjorden.

Tekin, *Tellina*. 1) *T. cornea* og 2) *T. amnica* ikke sjeldne.

Gaasemuslingen, *Mytilus anatinus*, i Mors af Nogle faldet Kjørdoes (Kjørdaase). I Dueholm Nae, Lægind Sø &c.

Blæresnecken, *Bulla fontinalis*, i Lægind Sø og flere Steder.

Snekke, *Helix*. 1) *H. planorbis*. 2) *H. complanata*. 3) *H. vortex*. 4) *H. nitida*. 5) *H. alba*. 6) *H. hispida*. 7) *H. arbustorum*. I Højriis Skov og Hauge. 8) *H. nitens*. 9) *H. nemoralis*. I Hauger, ikke sjelden. 10) *H. stagnalis*. 11) *H. fragilis*. 12) *H. palustris*. 13) *H. lubrica*. 14) *H. limosa*. 15) *H. tentaculata*.

Svømmesnecken, *Nerita fluviatilis*. I Nykjøbings Vig.

Femte Kapitel.

Om Jurisdictionen i Mors.

§. I.

Retsbetjente, Tingsted og Tingdage.

I det Gejstlige har hvert af Morslands Herreder hidtil haft sin egen Provst; men i det Civile bestyres

begge Herreder af een Herredsfoged, som tillige er Byfoged i Nykjøbing, og dette Steds Byfriver og tillige Herredsfriver. — Paa Landet har hvert Sogn her, som andensteds, sin Sognesfoged; og ham er adjungeret en saa kaldet Bojesfoged, hvis Pligt er at gaae Sognesfogden tilhaande i adskillige Forretninger.

I Nykjøbings Tinghuus holdes Herredstinget hver Mandag og Bytinget hver Løverdag. — Raadstue-tjeneren eller, som han kaldes, Byens Tjener, der tillige er Arrestforvarer, nyder — foruden fri Bolig i Tinghuset — i aarlig Løn af Byen 15 Rdlr. og ligesaa meget af Herrederne.

§. 2.

De civile Retsbetjentes Indkomster.

Foruden hvad disse Embedsmænd oppebære, som accidentalle Indkomster, efter Sportel-Reglementet af 19 December 1800, ere de med disse Embeder forbundne Fordele følgende:

By- og Herredsfogden nyder i Dommerkorn een Skjeppe Byg af hver heel Bondegaard og en halv Skjeppe Byg af hver halv Gaard, som aarlig kan beløbe sig til henved 60 Tdr. Byg. Af hver Pulsvod, som bruges under Jurisdictionen 4 Mk. Af den Kongelige Kasse, isteden for fri Bolig som Herredsfoged, 30 Rdl. Af Nykjøbings Byes Kasse til Skrivematerialier 8 Rdl. Ifølge Cancellie-Skrivelse af 21 Maj 1803, skal til Varme og Lys ved Herredstingets Holdelse godtgøres Herredsfogden 8 Rdlr. aarlig af Amtet. — Til Byfogs-Embedet ligger følgende Jorder: I Nykjøbings Indmark 4 Acre og 1 Eng, kaldet Tyr-Eng, og i Udmarken 3 Acre.

By- og Herredsskriveren nyder i Skriverkorn halvt mod Dommeren. Af hver Pulsvod under Jurisdictionen 2 Mk. Af den Kongelige Kasse, isteden for fri Bolig som Herredsskriver, 20 Rdlr. Af Nykjøbing Byes Kasse 6 Rdlr. for at assistere de eligerede Borgere ved deres Skriverier. — Til Bysskriver: Embedet ligger 1 Ager i Byens Udmærk af omtrent 7 Ekpr. Sædeland.

§. 3.

De By- og Herredsfogder, samt By- og Herredsskriverer, som have været i Mors i de sidste 120 Aar.

Siden Magistraturen i Nykjøbing, efter Forordningen af 28 Jan. 1682, blev reduceret, og Herrederne 1688 bleve sammenlagde, har der været i Mors følgende By- og Herredsfogeder, samt By- og Herredsskriverer:

Byfogder.

- 1) Søren Gregersøn.
Som hans Hustru nævnes en Maren Knudsdatter.
- 2) Rasmus Christophersen nævnes 1688; døde den 5 Juni 1714 i en Alder af 69 Aar. Hans Hustru, Karen Mouridsdatter, døde 1724.

Herredsfogder.

- Knud Jacobsen, den første Herredsfoged efter Herredernes Sammenlægelse. Han boede i Nykjøbing, hvor han døde den 24 Febr. 1716, gl. 61 Aar. Var gift med en Anne Sørensdatter.
- 3) Rasmus Jørgensen, som er den første Byfoged, der tillige var Herredsfoged. Han blev entlediget fra sine Embeder ved Aar 1737, og døde den 5 Maj 1746. Var gift med en Mette Jacobsdatter Holm.

4) Johan Conrad Kirkman, Regimentsquartiermester, nævnes 1738 til hen i Aaret 1741.

5) Henrich Vulf Klein, en Søn af Mag. Henrich Klein, fordem Sognepræst til Terslev og Vester Brøndeslev i Vendsyssel, nævnes den 15 Juli 1741. Den 4 Jan. 1743 indlod han sig i Ægteskab med Kirstine Halse, en Datter af Sognepræsten Jens Halse i Dykjøbing. Han resignerede i Aaret 1766 og flyttede til Nors Sogn i Thye, hvor han nogle Aar derefter døde. Han efterlod sig endeel Børn, hvoraf en Søn, Jens Halse Klein, var Sognepræst til Vedsted og Gruurup i Thye, døde 1805. En anden Søn, Frands Vogelius Klein, er Rancelieraad, Byfoged ic. i Rødbye i Laaland *).

6) Johan Peter Woydemann, fød ved Aar 1731 paa Sneumgaard ved Varde, blev 1767 Kleins Eftermand; 1774 forflyttet til Byfoged-Embedet i Hobroe, hvor han døde 1784. Hans Hustrue, Elisabeth Glerup, var en Datter af Proprietair Jens Glerup i Vendsyssel.

7) Friderich Wormstrup kom hertil 1774 og blev Aaret derefter Byfoged i Alborg.

8) Hans Lorenz Spliid, Raadmand, fød 1735 i Albet i Vendsyssel, hvor hans Fader, Laurids Wiørn Spliid, var Sognepræst. I Aaret 1775 beskikket til By- og Herredsfoged i Nors, og 1804, formedelt Blindhed paa begge Øjne, entlediget med Pension. Gift med Anne Margrethe Bredahl, fødte i Helsingør, og med hende avlet en Søn, Laurids

*) I Aaret 1809 udnævnt til Bykriver i Fredericia m. v.

Bjørn Spliid, som er Sognepræst til Hammer og Horsens i Vendsyssel.

9) Jens Leegaard Schumacher, en Søn af Major Carl Christian Schumacher og Elisabeth Muhle Lemvigh, født den 31 Decbr. 1770 paa Bezonsseje i Sjælland. Blev 1791 Student fra Slagelse Skole, og tog juridisk Attestats 1796. Fra 1798 til 1800 besøgte han paa en Udenlandsrejse adskillige Steder i Tydskland, Italien, Frankrige og Holland. I Aaret 1802 fra Cancellist i det Kongl. Danske Cancellie befordret til Byfoged i Saxkjøbing, og 1805 til sine nuhavende Embeder *). Gift den 5 Octb. 1802 med Anne Kirstine Borchsenius, en Datter af Proprietair Johannes Borchsenius og Karen Pöhmänn, forhen til Odemark i Sjælland.

Byfrevere.

1) Anders Pedersen Nicop, som døde i Octob. 1685.

2) Jacob Pedersen. Om ham anmærkes i Ministerialbogen, at han den 10 Septbr. 1686 døde i Kirken under Prædiken, gl. 44 Aar.

Herredsfrevere.

Michel Knudsen, den første Herredsfrevner efter Herredernes Sammenlægelse, og uden tvivl den samme Knudsen, der efter Jacob Pedersens Død tillige nævnes som Byfrevner.

3) Michel Knudsen. Var gift med en Marren Jacobsdatter. Han døde i Novbr. 1703, gl. 46 Aar.

*) Den 20 Januar 1809 udnævnt til Byfoged i Aarhus samt Herredsfoged og Skriver i Hasleherred &c.

4) Niels Nielsen Feld. Han blev den 2 Jan. 1705 gift med Mette Marie Michelsdatter, og døde i Januar 1731, gl. 61 Aar.

5) Peder Lassen Tychoenius, som døde i Januar 1748. Han havde været Student.

6) Christen Thomsen Hielm, som døde i Maj 1767, gl. 56 Aar. Hans Hustru Anne Jøcumsdatter døde 1766 over 70 Aar gl.

7) Friderich Hielm, en Søn af foregaaende, født den 21 Febr. 1736 i Hjørring, hvor hans Forældre da boede. Han blev entlediget paa Pension i Aaret 1803 og døde den 26 Juli 1807. Hans efterladte Enke, Maren Sebbelov, er en Datter af Ludolf Sebbelov, fordum Kjøbmand i Rudsjøbing.

8) Jørgen Carstens Bloch Borchsenius, født den 15 Novbr. 1766. Hans Fader var Villads Borchsenius, forhen Sognepræst for Huusbyherred i Byen a) og hans Moder Cicilia Cathrine Wasfelin. Befordret hertil 1803. Gift 2de Gange: 1. med Henninga Arnesea Jørgens Gjørup, en Datter af Mogens Gjørup, forhen Sognepræst for Marie Malene og Koed i Aarhus Stift; hun døde den 30 Novbr. 1806, gl. 37 Aar; 2. med Maren Kirstine Steenberg, en Datter af Kjøbmand Steenberg her i Byen.

a) See Worms Lexicon over lærde Mænd 3die D. Pag. 101, og Nyerups Lurdorphiana 1 D. Pag. 29^e og følg.

Sjette Kapitel.

Om Veje og Befordringsanstalter i Mors.

§. 1.

Om Vejene.

Hoved-Landvejen igjennem Mors fra Sallingfund til Vilsfund gik tilforn igjennem Landsbyen Lødderup; men til mere Bequemmelighed for Rejsende, som behøve Vognmands-Befordring, blev den ved det i Aaret 1806 foretagne ny Vejanlæg bestemt til at gaae igjennem Nykjøbing. Dette ny Vejanlæg Landet igjennem kan allerede vidne om den udmærkede Jær, hvormed Egnens Dyrighed tager sig af Vejvæsenet; men naar Værket er fuldtørt, vil vist enhver Rejsende føle sig Narsagen dertil, saavel den Lydende som Bydende, særdeles forbunden. Det havde imidlertid været ønskeligt — i det mindste for et Syns Skyld — at Vejen imellem Dueholms Marke ikke havde gjort saa mange Bugter. — Om de øvrige Veje i Landet skal kun erindres dette, at de deels ere gode, deels slette, især om For- og Efteraaret, naar de blive opfjærte.

§. 2.

Om Befordringsanstalterne tillands.

I Nykjøbing er hver Mand, som holder Heste (thi Vognmandsdrag er her ikke) pligtig til, ifølge Forordningen af 27 Jan. 1804, at befordre Rejsende, men ikke længere end til Sundstederne; hinsides samme maae de skaffe sig selv Befordring fra nærmeste Byer. Naar man lander ved Sallingunds Færgegaard, kan man

vel ved Færgemandens Bogn, ifald den er tilstede, vorde befordret til Nykjøbing; i manglende Fald maa man sende Bud til en af nærmeste Byer, for derfra at faae Bogn; hvilket sidste og er Tilfældet ved Næs- og Bils-Sunde. Ved Feggesund er den eenlige Bøndegaard ved Feggeklic den eneste Tilflugt. — Vejlængden imellem Nykjøbing og Sundstederne er, til Betaling efter Bognmandstaxten, beregnet saaledes: Fra Nykjøbing til Sallingsund 1 Mil, — til Næssund 3 Mile, — til Bilsund $2\frac{1}{2}$, — til Feggesund 3 Mile.

S. 3.

Om Færgestederne og Befordrings-Anstalterne ved samme.

Imellem Nors og tilgrændsende Lande skeer den ordentlige Fart kun over de forhen nævnte fire Sunde, nemlig: Sallingsund a), Næssund, Bilsund og Feggesund. Ved de tre første ere Befordrings-Anstalterne paa Norslands Side, men ved Feggesund paa Hannæs Siden.

- a) Adskillige Gange er Færgen forulykket i dette Sund og endeel Mennesker der have tilsat Livet: Den 25 Juli 1658 om Formiddagen omkom med Færgen 8 Mennesker, og i Natts 1700 nogle. Den 1ste April 1723 Kl. 10 Formiddag forgik Færgen, og allene af Nors druknede 20 Mennesker; nogle fra andre Egne havde samme Skiebne. Den 21 April 1800 sank den lille Færge med en storre Ladning Stude, end den kunde føre, og 7 Mennesker satte derved Livet til. — Men slige Ulykker kunne undgaaes, naar Færgerne ere, som de bør være, og Færgesolkene kyndige, ædruelige og forsigtige Mennesker.

Sallingsunds og Vilsunds Færgesteder ere de vigtigste, saavel fordi imellem disse løber Hoved-Landsvejen igjennem Mors, som og formedelst den dertil henlagte betydelige Korn-Indtægt b). Af hele Morslands Bondeskuld skal nemlig til disse Sundsteders Ejer aarligen svares noget vist i Korn, som kan beløbe sig til omtrent 300 Tdr. Byg. Udentviol er dette anordnet i det priselige Djemærke, at der tilstræffeligen skal sørges for de Rejsendes Beqvemmelighed og Sikkerhed paa Farten over Sundene. — Ved ethvert af disse to Sundsteder er to Færger, en større og en mindre, som roes over med to svære Aarer, og to Baade, der ligeledes roes over. Taxten er:

Over Sallingsund.		Over Vilsund.	
For den store Færge	32 ß .	For den store Færge	24 ß .
= den lille Færge	16 =	= den lille Færge	12 =
= en Baad	8 =	= en Baad	6 =

De som yde Sundkorn betale intet. — Det forstaer sig selv, at med Drickpenge maa man ikke være knap, ifald det skal blive tilpas.

Færgemændene ved begge Sundsteder ere Fæstere, som ere forpligtede til at vedligeholde Færger og Baade, og om fornødiges bygge nye, samt i det Hele sørge for at Befordrings-Anstalterne kunne være upaaklagelige. Deres Indtægter ere — foruden hvad de kunne fortjene ved Rejsendes Beværtning — Færgepengene og noget vist aarligen i Korn, nemlig: Færgemandens ved Sallingsund 12 Tdr. Rug og 24 Tdr. Byg; og Færgemandens ved Vilsund 10 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg,

b) Disse to Færgesteder bleve i Aaret 1793 ved offentlig Auction solgte for 7000 Rd.

som alt ydes dem af Ejeren. — Naar betænkes de Forpligtelser, der paaligge disse Færgemænd, og at Sundene aarligen en temmelig Tid ere belagte med Iis c), da deres Næring imidlertid maa hvile; — saa synes det, at Levebrødet ikke for rundeligt er dem tilfskaaret, og at det ikke er at undre over, om der i Henseende til Befordrings-Anstalterne kunde findes Mangler.

Til Næsunds Færgested er een Færge og een Baad, men ingen anden Indtægt, end hvad Transporten indbringer.

Ved Feggesund er ingen Færge saa stor, at den kan indtage mere end Bognen; Hestene maae svømme over Dybet, der, som forhen meldt, er meget smalt.

Efter det, som i foregaaende §. er anført, kan en Rejsende, som ikke medbringer Heste og Bogn, komme til at lide temmeligt Ophold af Mangel paa Bogn, men ikke mindre i Henseende til Befordringen over Sundene.

I nogenlunde stærk Blæst kan man, især over Sallingssund, ikke roe med Færgerne. Ere een eller flere Førseler af Bogne eller Creature komne i Forvejen til Sundet, vil man komme til at vente længe, før Touren falder En til. Det er i Særdeleshed et piinagtigt Ophold, naar man paa Sallingssiden maa vente adskillige Timer paa Færgens Komme. Vel kan man om Dagen give Tegn ved et Flag og om Natten ved Blus; men naar Flaget enten ikke agtes, eller i tyk Luft ikke kan sees;

- c) Fjorden var iislagt Aar 1800 i 97 Dage; 1801 i 48 Dage, 1802 i 37 D., 1803 i 106 D., 1804 i 131 D., 1805 i 99 D., 1806 i 28 D. og 1807 i 16 Dage; det er efter Middeltal i 8 Aar 70 Dage aarligen.

eller Færgesfolkene ere gangne til Nattero, maae man staae sig til Nolighed i Pinen d).

Man har talt om, at det vilde være mere beqvemt for Rejsende, dersom der, isteden for nuværende Færges-Anstalt ved Sallingfund, blev Færgeløb med sejlende Fartøjer imellem Nykjøbing og Salling. Om dette nogensinde vil eller kan blive realiseret, maa Tiden lære.

Syvende Kapitel.

Om Fattigvæsenet i Mors.

§. I.

Kort Udsigt over Fattigvæsenets Tilstand i Almindelighed.

Efter Reglementerne af 5 Juli 1803 for Landet og Kjøbstæderne gaar Fattigvæsenet sin ordentlige Gang; i hvorvel det for enkelte Distrikter, især Nykjøbings*), falder noget tungt at forsørge sine Fattige. — Da de Fattiges Tal snarere forøges, end formindskes, har jeg til en tabellarisk Udsigt over de Fattiges Antal, samt

d) Saaledes kaldes det Børstehuus, som ligger lige over for Færgegaarden ved Sallingfund, fordi Rejsende, som agte sig til Mors, saa ofte skal pine eller nodes til at opholde sig der imod deres Villie. Samme Navn tillægges og lige Steder ved flere Sunde.

*) I Aaret 1807 havde Nykjøbings Fattigkasse, formedelsk nogle særskilte Indtægter, Overskud; men i det følgende Aar temmelig Underballance.

Indtægter og Udgifter ved Fattignæsenet, valgt det sidst-
afvigte Aar, nemlig 1807. See Tab. E. a), hvoraf er-
fares, at de Fattige af 1ste Klasse vare 87 og af 2den
Klasse 23; af 3die Klasse Familier 202, og Personerne,
hvoraf disse Familier bestode, 651; samt at til deres For-
sørgelse er anvendt: Rug 117 Tdr. 7 Skpr.; Byg 610
Tdr. 4 Skpr.; Penge 1274 Rd. 92 β .; Skudtørv 26
Læs og Fladtørv 12 Læs. Anslaaes Kornet i Penge ef-
ter Kapitelstarten paa Afsgrøden fra 1806, nemlig Ru-
gen til 6 Rd. og Bygget til 3 Rd. 24 β . Tønden, udgjør
dette 2691 Rd. 36 β . Regnes Skudtørven til 1 Rd. og
Fladtørven til 56 β . pr. Læs, bliver dette 33 Rd. Føl-
gelig er i benævnte Aar til de Fattiges Forsørgelse an-
vendt den Sum 3999 Rd. 32 β .

Arbejdsanstalter haves ikke endnu, og hvad
Landet angaaer, har man ikke heller dertil saa megen Trang,
da de Fattige, som kunne og ville bestille noget, ikke sav-
ne Arbejde. I Nykjøbing derimod var en saadan An-
stalt saare ønskelig; men Midler dertil mangle.

Figgere af Voks og Omegne, Børn og Borne,
Svage og Stærke, som forhen i Snesetal dagligen hjem-
søgte Godtfolk, ere nu saare sjeldne. Var man kun saa
sikre for de omløbende fremmede Tryglere, der enten ud-
give sig for Skibbrudne, eller rejsende Haandværkskarle
ic., --- da vilde man endmere prise sig lykkelig ved en
Indretning, som har udrevet saa mangfoldige Ungre og
Ældre fra en skammelig Lediggang og henviist Arbejds-

- a) I Nykjøbing's Distrikt findes ingen i 1ste Klasse af
den Aarsag, at de did hørende Fattige, deels vare
ordentlige Hospitalslemmer, deels nødte Underkøttelse af
Hospitalet.

E. Tab. over de Fattige i ethvert Sognedistrict, og hvad som er udredet til-deres Forsørgelse i Aaret 1807. Kap. 7. S. I.

Sogne-Districterne.	De Fattige.				Bidrag efter Ansætning.								Andre Penge-Indtægter og Beholdning fra foregaaende Aar.		I alt Penge-Indtægt.		Udgifter.						Altsaa Overskud.						Underbalance.						Bespiist efter Omgang hos Deboerne.		
	1ste Klasse.		2den Klasse.		3die Klasse.		Kug.		Byg.		Lgrv.		Penge.		Kdlr.		Kdlr.		Kug.		Byg.		Penge.		Kug.		Byg.		Penge.		Kug.		Byg.			Penge.	
	Personer.	Personer.	Familier.	Personer, Børn iberegne.	Edr.	Skpr.	Edr.	Skpr.	Skodt. Løb.	Flad L. Løb.	Kd.	Sk.	Kdlr.	Sk.	Kdlr.	Sk.	Edr.	Skpr.	Edr.	Skpr.	Kdlr.	Sk.	Edr.	Skpr.	Edr.	Skpr.	Kdlr.	Sk.	Edr.	Skpr.	Edr.	Skpr.	Kdlr.	Sk.		Personer.	
Lødderup og Elstø	15	4	9	39	5	7½	47	4½			40	56	60	72	101	32	5	7	49	5½	68	95		½			32	33			2	1					
Lørslev og Ørding	6	8			6	5	22	6¼	3	5	40	82	13	66	54	52	5	6½	22	5	40	40		6½		1¼	14	12							2		
Øster- og Vester-Affels	4	2	21	52	15		53		7		25	24	69	50	94	74	15	2	53	1	76	83					17	87		2		1					
Bejerslev og Blidstrup		1	15	48	5	6½	23	3			17	40	24	15	41	55	5	4	23	3	16	48		2½			25	7									
Karbye, Hvidbjerg og Rasted	15		38	117	28	4	108				163	64	33	66	197	34	30		116		182						15	34	1	4	8				2		
Tøbring, Øvtrup og Rallebye	11		17	66	27	3	37				67		7		74		26	4	45	4	77			7						8	4	3		1			
Frøslev og Møllerup	3		4	18	6		27	4	16	7	16	48	19	80	36	32	5	4	22	4	20	32		4	5		16										
Dragstrup og Skallerup	4		9	26			30	7			26	40	30	31	56	71			30	5	45	60				2	11	11							1		
Solbjerg og Sundbye	1	2	12	45			59	5			68	80	6	48	75	32			58	6	76	80				7						1	48	1			
Galtrup og Øster-Jølby	5		6	23	6	6	20	7			44	35	15	26	59	61	5	5	19		40	24	1	1	1	7	19	37							1		
Tødsø og Tørslev	7	2	7	38	9	4	40	5			36		36	47½	72	47½	9	4	40	6	72	47						½				1			1		
Alsted og Bjergbye	4	1	5	17	2		22	6½			25	22	43	57	68	79	2		22	6½	42	72					26	7									
Flade og Sønder-Draa- bye	4		12	38			52	4			30	5	28	46	58	51			51	1	46	12			1	3	12	39									
Sejerslev, Ejerslev og Tørsbye	8	2	20	54	6	2½	54	5			49	88	59	85	109	77	6	2½	54	5	68	73					41	4							2		
Rjøstaden Nykjøbing		1	27	70							279	2	175	38	454	40					400	2					54	38									
	87	23	202	651	119	6½	601	1¼	46	12	931	10	624	55½	1555	65½	117	7	610	4	1274	92	3	5½	9	4¼	285	21½	1	6	18	7	4	48	11		

føre til Arbejde; Børn til Skolen og nyttig Syffel, og anvist sande Trængende paa en værdigere Naade at nyde den Hjælp, de behøve.

§. 2.

Fattighuse, Legater og Jorder.

Fattighuse til een eller flere Familier ere anskaffede i adskillige Distrikter, som: i Tødsøe, Galtrup, Solberg, Dragstrup, Skallerup og Vester-Næsels Sogne. Foruden de 2de Hospitaller i Nykjøbing, hvorom er talt i første Kap. §. 8, har Fattig-Commissionen sammesteds, formedelst den stedse stigende Huusleje, nyligen kjøbt et Stykke Huus paa 25 Fag, hvori er 8 Værelser, for deri at indlægge Fattige. Til Huset er fornøden Haugeplads b).

Legater. — Til Fattige i Nykjøbing: 1) 107 Rdlr. 2 Mk., hvis Giver ikke vides. 2) Peder Sunds og Sønns Christen Sunds Gave 300 Rdlr. 3) Chirurg Peder Tristes Gave 100 Rd. 4) Kjøbmand Niels Qvistgaard's og Hustru Ellen Margrethe Bangs Gave 500 Rdlr., som dog først efter den sidstes Død vil blive Fattigvæsenet til Fordeel. 5) Niels Mortensen Byrgesen og Hustru Karen Hvistendahl, fordum Ejere af Frøsløvgård, givet 1000 Rdlr., hvoraf Renten paa hvert Aars 14 Aug. af Frøsløvgård's Ejer uddeles til fire fattige Enker i Nykjøbing, til hver 10 Rdlr. See Suppl. til Aalborg

Q 2

- b) Dette Huus, som ligger paa et affides Sted ved Byens Hospital, har kostet 400 Rdlr. Til dets Reparation vil medgaae 100 Rdlr. — Kjøbet er approberet af det Kongl. danske Cancellie.

St. Fund. Pag. 596. 6) Søren Nielsen Byrgesens Gave 15 Rd. aarligen til Fattige i Nykjøbing, som af Frøsløvgaard's Ejer uddelles paa de tre store Høj-tider, hver Gang fem Rd. See 2det Append. til Halsborg St. Fund. Pag. 13. — Til Fattige paa Landet: 1) Mathias Plum, fordum Forpagter paa Højriis, givet til Lørslev Sogns Fattige 20 Rd., og Christoph Westing, forhen Sognepræst til Lørslev og Ording, givet til samme Fattige 50 Rd. c). 2) Knud Lund, forhen Sognepræst til Øster og Vester Åsels Sogne, skjenket til disse Sognes Fattige 200 Rd. d). 3) Laurids Lassen Brøchner, forrige Sognepræst til Karbye, Hvidbjerg og Ræsted Sogne, givet til samme Sognes Fattige 300 Rd. e). 4) Søren Nielsen Byrgesens Gave 15 Rd. til Frøsløvgaard's fattige og mest nødtørftige Bønder og Tjenere. See 2det Append. til Hals. St. Fund. Pag. 13. 5) Mad. Plum, fordum til Søe, hendes Gave til Sejerølev Sogns Fattige 50 Rd.

Forder. — Nykjøbings Huusarme tilhører 6 Acre og 1 Smaaskifte paa Byens Mark. Lejen deraf er paa nærværende Tid 26 Rd. 40 f.

§. 3.

Om Indvaanernes Bidrag til Fattigvæsenet.

I Nykjøbings Distrikt ansattes Beboerne allene for Penge, som kvartaliter indkræves. I neden-

c) Han døde i Jan. 1792.

d) Han døde i Decb. 1793, gl. 74 Aar.

e) Han døde den 17 Decbr. 1804.

Kaaende Liste gives en Udsigt over Ligningen paa dette
Distrikts Beboere for Januari Kvartal 1807.

I Nykjøbings By:				Rdlr.	ß.		
Fem ansatte for	.	.	.	8	ß. er	=	40
Fem	=	=	.	10	=	=	50
To	=	=	.	12	=	=	24
En	=	=	.	14	=	=	14
En	=	=	.	16	=	=	16
Tre	=	=	.	20	=	=	60
Sex	=	=	.	24	=	I	48
Tre	=	=	.	28	=	=	84
En	=	=	.	32	=	=	32
Sex	=	=	.	36	=	2	24
To	=	=	.	48	=	I	=
En	=	=	.	54	=	=	54
En	=	=	.	64	=	=	64
En	=	=	.	72	=	=	72
Tre	=	=	I Rdlr.	—	=	3	=
En	=	=	I	10	=	I	10
En	=	=	I	24	=	I	24
En	=	=	I	36	=	I	36
En	=	=	I	64	=	I	64
Tre	=	=	2	20	=	6	60
En	=	=	3	24	=	3	24
Fire	=	=	3	80	=	15	32
En	=	=	4	48	=	4	48
En	=	=	5	64	=	5	64
En	=	=	6	—	=	6	=
Paa Landet under Nykjøbing:							
En ansat for	.	.	.	14	ß. er	=	14
To	=	=	I Rdlr.	—	=	2	=
En	=	=	8	24	=	8	24
Summa						70	22

For April Quart. ligeledes 70 Rdlr. 22 ß.; men, for-
medelst Contribuenteres Afgang, for Juli Quart. 69

Rdlr. 54 \textasciix , og for Octbr. Quart. 69 Rdlr., i alt 279 Rdlr. 2 \textasciix f).

I Landsby-Distrikterne ansættes Beboerne i Almindelighed for Korn og Penge, som Tab. E. udviser; og i det mindste er det Brug i de fleste Distrikter, at Beboerne, naar de af Commissionsmændene tilsiges, yde til disse paa engang, hvad de for hele Aaret have at erlægge til Fattigvæsenet. Kun Saa ansættes for Brændsel, der efter Anviisning leveres de Fattige.

§. 4.

Om Forsørgelsesmaaden.

Den Understøttelse, som i Almindelighed gives de Fattige, bestaaer i Korn og Penge. Tilmad maae de skaffe sig selv. Denne Forsørgelsesmaade ere de Fattige, der have Førlighed og selv kunde bestyre deres Huusholdning, vel tilfreds med, og have Aarsag til at være det. De som ere saa svage, at de ikke selv kunne holde Huusholdning, faae enten et Qvindemenneske til sig, der kan pleje dem, eller indtinges de i Kost hos Andre. I nogle Distrikter bespises enkelte Fattige efter Omgang hos Beboerne. De Børn paa Landet, som Fattigvæsenet maa tage sig af, indtinges helst hos ferme Gaardsfolk, for at de desbedre kunne dannes til deres tilkommende Bestemmelse.

d) De Indvaanerne paalignede Bidrag for 1804 vare 237 Rdlr. 28 \textasciix ; for 1805, 277 Rdlr. 20 \textasciix ; for 1806, 277 Rdlr. 80 \textasciix ; for 1808, 266 Rdlr. 16 \textasciix , og for Jan. 1809, 73 Rdlr. 2 \textasciix . Uagtet Summen næsten for hvert Aar er den samme, ere dog Bidragene adskillige Gange, formedelst Contribuentenes Afgang ved Dødsfald &c., blevne forhøjede, og folgeligen blevne til større Byrde for de øvrige Contribuenter.

I Nykjøbings Distrikt have de Fattige, efter Anviisning fra Forstanderne, det dem tillagte Korn hos Kjøbmændene, som derfor erholde Betaling efter Capitelstaxten. Hvad der saaledes er anvist 1807, beløb sig til Rug 12 Edr. 7 Skpr. og Byg 36 Edr. $3\frac{1}{2}$ Skp. — Paa Landet er det almindeligst vedtaget, at Commissionsmændene selv tildele de Fattige hvad Korn dem er bestemt; derved er forebygget den Anledning til Klage, som i Førstningen ideligen hørtes af adskillige Fattige, der efter Anviisning maatte have deres Korn hos Beboerne selv. — I øvrigt forskaffes de Fattige Hunsly, Brændsel, Klæder ic. eftersom Enhver dertil er trængende.

Ottende Kapitel.

Om Landsby-Kirkernes Ejendomme, Indkomster og Udgifter.

§. 1.

Om Landsby-Kirkernes Ejendomme og Indkomster.

Foruden Korn- og Qvægtienderne, ligger til endeel Kirker nogen Jordejendom, som fulgte med samme, da de forðum bleve solgte fra Kronen, og hvoraf Kirkeejerne have Indtagten; men da jeg ikke derom i Almindelighed har nøjagtig Kundskab, maa det være nok at anføre, hvad der af disse Ejendomme er perpetueret til Embeder:

Tæbring Kirke tilhører de 4 Edr. 3 Fdkr. 1 Alb. contr. Hartk., som bruges under Præstegaarden, og hvoraf svares i aarlig Landgilde sex Tønder Byg. Til samme Præstegaard har af Ovtrup Kirkes Jord været henlagt 5 Skpr. contr. Hartk., som i Aaret 1793 bleve afftaaede til Skolejord for Tæbring Skole, imod at Skoleholderen deraf erlægger til Kirkejeren den sædvanlige Landgilde To Rdlr. og fire Mk. aarligen. For disse Jorder til Tæbring Præstegaard og Skole er af Kong Frederich den 2den bevilget Tiendefrihed. — Øster Ussels Kirke er tilhørende det contr. Hartk. 1 Ede. 5 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb., som bruges under Præstegaarden sammesteds. Præsten er befriet for deraf at yde Landgilde, Konge- og Kirketiende, imod at holde Brød og Viin til Sognets Communicantere. — Det contr. Hartk. 3 Edr. 4 Skpr. 1 Fdkr., som bruges under Solbjerg Præstegaard, tilhører Solbjerg Kirke, hvis Ejer deraf nyder i Landgilde Fire Tønder Byg og fem Mk. Smørpenge. — Til Karbye Degnebolig blev 1742 henlagt 1 Ede. 2 Skpr. 3 Fdkr. 1 Alb. contr. Hartk., hvoraf, foruden Tiende, skulde svares To Rdlr. i aarlig Landgilde til Karbye Kirkes Ejer. Dette Hartk. har nuværende Skoleholder og Kirkesanger tilkjøbt sig for 49; og vil det altsaa i Fremtiden ved Salg komme til Efterkommerne i Embedet. — Til Lødderup Degnebolig er lagt 2 Agre af 2de geometr. Edr. Lands Størrelse, som tilhører Lødderup Kirke.

Uf ovenstaaende Hartkorn giver Beneficiarius ved Embeds-Tiltrædelsen ingen Indfæstning; ej heller kan den aarlige Landgilde vilkaarligt forøges.

Efter Hofm. Saml. af Fundat. Tom. IV. Pag. 482 o. f. er der Legater til følgende Landsby-Kirker, nemlig:

Christen Bødkers Gave til Karbye Kirke 20 Rdlr., til Vejerslev Kirke 20 Rdlr. og til hver af de øvrige Sønderherreds Kirker 10 Rdlr. Efter Rentekammers Skrivelse af 31 August 1726 skal disse Penge, som et Legatum fremdeles blive ved Kirkerne.

Rnud Olesen Thisted, Sognepræst til Sejerslev ic., som døde 1685, givet for sin Begravelse og Epitaphium til Kirkens Nytte 40 Rdlr. — Til Ejerslev Kirke er givet en Ager paa Ejerslev Mark, hvis Indkomst er til at holde Lysene vedlige i Kirken. — Til Aldsted Kirkelys givet en Ager paa Skarum Mark. — Christen Erichsen, Sognepræst til Dragstrup, givet 10 Rdlr. til sin Begravelses Vedligeholdelse der i Kirken.

§. 2.

Landsby-Kirkernes Udgifter.

Af Kirkerne svares 1) Kongelige Skatter: Matriculskat; Kvartprocentkat; Tiendeskate efter Forordningen af 1 Decbr. 1802, 21 Decbr. 1803 ic. 2) Cathedralicum; Studiiikat og den saakaldte Londons Contingent; hvilke Udgifter nedenfor specificeres. 3) Til Aalborg Cathedralskole svares af de fleste Kirker noget vist i Korn, som betales efter Capitelstaxten, og er ligeledes nedenfor specificeret. Denne Afgift var forudm henlagt til Lærernes Lønning ved Nykjøbings Skole. S. Hofm. Saml. af Fund. Tom. IV. Pag. 92. 94. 4) Visitats-Penge een Rdlr. af

hver Kirke a). 5) De saakaldte Lysepenge 5 Eldr. af hver Kirke til Skoleholders Lønning, undtagen af Lørølev Kirke. 6) Noget vist aarligen i Korn eller Penge til Sognepræsterne for at holde Brød og Viin til Communicanterne. Denne Afgift, kaldet Viinkorn, er paa nærværende Tid, og tildeels fra gammel Tid, følgende b):

Af Lødderup Kirke to Edr. Rug og to Edr. Byg.

- a) Fordum blev svaret Visitats-Korn, f. Ex. af hver Landsbykirke i Sønderherred een Ede Byg, undtagen af Mollerup Kirke. — Efter Forordn. 5 Decbr. 1806 skal, isteden for den ene Rdlr., svares 5 Rdlr. til Amtspræsidenten.
- b) Udfillige Kirkeejere ere af den Formening, at de ere berettigede til at forandre, endog at nedsætte denne Afgift, naar det forekom dem at Præsten, i Betragtning af de høje Kornpriser, havde derved for megen Fordeel. — En Extrakt af et kongeligt Skjøde, dat. 16 Aug. 1723, paa nogle Kirker melder udtrykkeligt: „Hvis Studii Skat, Cathedralicum eller andre Contributioner, ordinære eller extraordinære, Kirkerne og deres Gøds kan tilkomme at give, skal herefter, som tilforn, afsægges og betales, og skal de (Kjøberne) ikke være berettiget, Præsterne eller Degnene i deres Indkomster det ringeste eller noget at afforte af hvis som de tilforn og hidindtil hødt haver.“ Det er ikke at tvivle paa, at jo denne Clausul er iagttaget ved de øvrige Kirkers Salg; og folgelig skæer det ikke i nogen Kirkeejers Magt at afforte noget af det, som var bestemt Præsterne for Brøds og Viins Holdelse, da Kirkerne bleve solgte. Dette bestrykes ydermere ved et kongeligt Reskr. af 22 Febr. 1776, som byder, at Ejeren af Ejerslev

Af Elfsø Kirke to Tdr. Byg.

Lørslev Kirke) En Eng i Lørslev, som Præsten
 Ording Kirke) bruger til Græsning og Hø-Avl.

Vester Afsels Kirke. Præsten er fri for at yde Tien-
 de- og Landgilde af det contr.
 Hartk. under Præstegaarden.

Vester Afsels Kirke fire Tdr. Byg.

Vejerølev Kirke fire Nagsdaler.

Blidstrup Kirke tre Tdr. Byg.

Karbye Kirke otte Tdr. Byg.

Hvidbjerg Kirke otte Aldr.

Næsted Kirke fire Tdr. Byg.

Tæbring Kirke tre Tdr. Byg.

Ovtrup Kirke fire Tdr. Byg.

Rakkebye Kirke to Tdr. Byg.

Frøslev Kirke to Aldr. og fire Mark.

Møllerup Kirke Kirkens Undeel Qvægtiende og
 Græsset paa Kirkegaarden!!

Dragstrup Kirke)
 Skallerup Kirke) sex Tdr. Byg.

Solbjerg Kirke fire Tdr. Byg.

Sundbye Kirke fire Tdr. Byg.

Galtrup Kirke fire Tdr. Byg.

Kirke Skal uopholdelig og uden videre Modstand erlæg-
 ge den til Wiins og Brøds Holdelse sammesteds fast-
 satte aarlige Afgiwt. 3 Tdr. 5 Skpr. Byg, enten in
 natura eller efter Capitelstaxten, og at samme i Man-
 gel af Betaling Skal inddrives ved militair Execution.
 — Imidlertid er det kjendeligt nok, at der med denne
 Afgiwt paa visse Steder er foregaaet en Forandring til
 liden Baade for vedkommende Præst.

- Af Øster Sølbye Kirke to Edr. Byg.
 Tødsøe Kirke fire Edr. Byg.
 Eerslev Kirke tre Edr. Byg.
 Aldsted Kirke tre Edr. Byg.
 Bjergebye Kirke to Edr. og to Skpr. Byg.
 Flade Kirke fire Edr. Byg.
 Sønder Draabye Kirke tre Edr. og tre Skpr. Byg.
 Sejerølev Kirke fem Edr. og sex Skpr. Byg.
 Ejerølev Kirke tre Edr. og fem Skpr. Byg.
 Jørsbye Kirke to Edr. og een Skp. Byg.

Disse Afgifter til Brøds og Viins Holdelse ere for-
 faldne til hvert Aars Mortensdag. — Fremdeles hører
 7) til Kirkerne's Udgifter: Betaling til Synsmændene
 ved de aarlige Kirkesyn. Og endelig 8) den extraordi-
 nære Hjælp, som, efter Repartition, bevilges til afbrænd-
 te Præstegaardes eller Kirkers Opbyggelse.

Nedenstaaende Liste viser, hvad der aarligen svares
 af Kirkerne i Cathedralicum, Studii Skat, Lon-
 dons Contingent og til Aalborg Cathedral-Skole:

Kirkerne.	Cathedr.		Studii Skat.		Lond. Cont.	Til Aalborg Cath. Skole.	
	Nd.	ß.	Nd.	ß.		Edr.	Skp.
Løbderup . . .	I	48	I	=	34	Byg I	4
Ellsøe . . .	=	80	=	64	26	Byg =	4
Lørslev . . .	=	32	=	24	9	= =	=
Ørding . . .	I	32	=	48	17	= =	=
Øster Affels . . .	I	32	I	=	34	Kug I	4
Vester Affels . . .	I	=	I	=	34	Byg I	4
Sejerølev . . .	I	=	=	48	17	= =	=
Blidstrup . . .	I	32	=	24	9	Byg =	4
Karbye . . .	2	=	2	=	68	Byg 2	4
Hvidbjerg . . .	=	80	=	72	26	Byg I	=
Rasted . . .	=	48	=	72	26	= =	=
Tøbring . . .	=	80	=	60	22	Byg =	4

Kirkerne.	Cathedr.		Studii		Lond. Cont.	Til Aalborg	
	Nd.	ß.	Nd.	ß.		Cath.	Skole.
Ovtrup . . .	I	=	=	24	9	Rug =	4
Kakkebye . . .	=	48	=	48	17	= =	=
Frøselev . . .	I	I	=	24	9	Byg 2	=
Møllerup . . .	=	48	=	48	17	= =	=
Dragstrup . . .	I	=	=	72	26	Byg I	4
Skallerup . . .	I	=	=	72	26	Byg =	4
Solbjerg . . .	=	80	I	=	40	Byg I	=
Sundbye . . .	I	16	=	60	22	= =	=
Galtrup . . .	I	=	=	72	26	Byg =	4
Øster Jølbye . . .	=	32	=	32	=	= =	=
Tødsøe . . .	I	48	=	72	26	Byg 2	4
Ferslev . . .	I	16	=	24	9	Byg I	4
Åldsted . . .	=	48	=	80	26	Byg =	4
Bjergerbye . . .	=	80	=	48	17	= =	4
Flade . . .	I	32	I	=	34	Rug I	=
Sønder Draabye . . .	=	64	=	48	17	Byg =	4
Sejerslev . . .	I	32	I	=	34	Byg I	=
						Rug I	=
Ejerslev . . .	=	80	=	72	26	Byg =	4
Jørøbye . . .	=	48	=	36	16	Byg =	4

Tiende Kapitel.

Om Kirke- og Skolebetjentes Indkomster, Skatter og andre Byrder.

§. I.

Om Præsternes Indkomster.

Disse ere: 1) en Trediedeel af Korntienden eller den saakaldte Præstetiende, som overhovedet kan i det mindste regnes for 4 Skpr. Byg af hver Lønde Hartkorn, og

af Annergods desuden Konge- og Kirketienden a). — Bestandig Tiendeforening, efter den Kongl. Indbydelse af 18 Marts 1796, er i Aaret 1797 sluttet med Tiendeyderne i Lørslev Sogn. Efter denne Forening er Konge- og Præste-Tiendens Beløb af dette Sogn Aug 12 Edr. 1 Skp., Byg 10 Edr. 7 Skpr., hvid Havre 3 Edr. 2 Skpr. og broget Havre 11 Edr. 2 Skpr. løst Maal, som betales efter Middeltal af de 10 sidste Aars Kapitelstarter. For Præstens Andeel Qvægtiende, som og blev bestemt, svares aarligen 1 Mdr. 88 ß. Desuden forpligtede Tiendeyderne sig til aarligen at age for Præsten een Beed Gjødning, een Beed Tørv og een Beed Kride fra Frøslev eller Ørendal b). Denne Forening er under 22 Septbr. 1797 af Kongen confirmeret. Med Ejeren af Frydsbrønd i Lødderup Sogn er den 18 Decbr. 1801 sluttet bestandig Tiende-Forening angaaende Præketienden, saa at der af denne Gaard aarligen svares i Korn- og Qvægtiende, samt Smaaredsel 12 Edr. Byg, der betales efter Middeltallet af 10 Aars Kapitelstarter, og desuden hjemføres et Læs Tørv for

a) Konge-Korntienden af Lørslev og Rakkebye-Sogne ere tilkagte samme Sognes Præster.

b) Det hedder derom i Foreningen: „Bønderne erklærede, at da Præsterne, efter Bessaffenheden ved Præstegaarden, ikke kunde undvære disse Kjørseler, siden han ikkun kan holde 3 Væster paa Gaardens lidet Hartkorn, saa vilde de hellere vedblive denne Forpligtelse (de havde nemlig tilforn gjort slige Kjørseler imod en mindre Tiende-Ulsgivt), end derfor gjøre Tillæg til Tiende-Ulsgivten, og dog siden gjøre de samme Kjørseler, som de ikke vilde nægte deres Præst, naar han bad dem derom.“

Sognepræsten, naar denne ikke selv har Heste og Vogn. Denne Forening er under 12 Febr. 1802 Kongelig confirmeret.

2) Refusion af nogle Kirker og Sædegaardes for gamle Rettigheder, som ere fragaaede Præstefaldene. Den ansøres nedenfor ved de Kald, hvortil sligt Vederslag endnu ydes.

3) Dvægtiende, en Trediedeel eller Præstetienden, der omtrent er af Nykjøbings Præstefald 11 Rdlr. og af Lødsøe Præstefald 8 Rdlr. De øvrige Præstefaldes Dvægtiende-Part ansører jeg efter Forspagnings-Ulfgivten til Nykjøbings Hospital c), som er af Lørslev og Ørding Sogne 4 Rdlr. 52 β .; af Øster- og Vester-Åsels Sogne 5 Rdlr. 2 β .; af Vejerlev og Blidstrup Sogne 7 Rdlr. 8 β .; af Karbye, Hvidbjerg og Ræsted Sogne 13 Rdlr. 8 β .; Tæbring, Øvtrup og Rækkeby Sogne 7 Rdlr. 56 β .; af Frøslev og Møllerup Sogne 3 Rdlr. 88 β .; af Dragstrup og Skallerup Sogne 5 Rdlr. 1 β .; af Solbjerg og Sundbye Sogne 4 Rdlr. 64 β .; af Galtrup og Øster Løbye Sogne 3 Rdlr. 48 β .; af Aldsted og Hjergerby Sogne 4 Rdlr. 95 β .; af Flade og Sønder Draabye Sogne 5 Rdlr. 20 β .; af Sejerlev, Ejerslev og Jørsbye Sogne 9 Rdlr.

4) Den saakaldte Smaaredsel: 2 til 3 Enefe Veg af en Gaard; Ost et Skaalpund af Ede. Hartkorn, og Brød efter gammel Vedtægt; dog er dette sidste næ-

c) Denne Ulfgift, som nu ialt er 73 Rdlr. 58 β ., var 1774 kun 54 Rdlr. 27 β . Et Beviis paa at Dvæggavlen er tiltaget.

næsten overalt indbefattet i Kornstienden; hvilket og paa sine Steder er Tilfældet med Osten, eller og gives for samme andet Bederlag. I Nykjøbing oppebærer Sognepræsten ved St. Hansdags Tid de saakaldte Præstepenge, hvis Betsb er 7 til 8 Rdlr.

5) Landgilde af Anner- og Mensalgods, samt en vis Afgift af Afbyggere paa Præstegaardenes Grunde.

6) Offer paa de tre store Højtider, som er en temmelig uvis Indkomst, undtagen af Hoved- og Sædegaarde, hvis Ejere til hver Højtid svare to Rdlr., der ikke allene gjelder som Højtids-Offer, men og som et Slags Bederlag for andre fordums Rettigheder af disse tiendefrie Gaarde, hvis Fordejendomme ere, i det mindste for en stor Deel, samlede af sde Bøndergods d).

7) Accidentier ved Bryllupper, Barnedaabe, Barselkoners Kirkegang e) og Liigprædikener, hvilke dog ikke ere brugelige i alle Sogne. I Nykjøbing nyde Præsterne en Gave for Ungdommens Underviisning til Confirmation af dem, som dertil have Evne; Betaling for Liig at følge, og Sognepræsten tillige for Jords Paakastelse.

d) Et Kongl. Reskr. af 1 Septbr. 1769 befaler, at Ejeren af Dvergaard i Mors skal (endskjønt han ikke selv behøver denne Gaard) betale Stedets Sognepræst 2 Rdlr. aarligen paa hver af de 3 store Fester, saavel som og for de Aar, han har indeholdt dette Offer. — Mærkelig er og i sig Henseende det Kongl. Danske Cancellies Skriv. af 17 Septbr. 1791, angaaende Offer af Beldringe Hovedgaard i Sjælland. S. Fogtm. Saml. af Reskr. 12te D. Pag. 256.

e) Det er ikke Slik i Mors at Kirkegangskoner ofre. Kirkebeticenterne gives i Huset, hvad dem er tiltænkt.

8) For Skudsmaales Paategning fire Skilling efter Loven.

9) Bederlag for at holde Brød og Vin til Communicantere, hvorom er talt i foregaaende Kap. §. 2.

Efter denne almindelige Udsigt over Præsternes Indkomster, skal ansøres de særdeles Indkomster ved nogle le Præstekald, saavidt de ere mig bekjendte:

Sognepræsten i Nykjøbing er tillagt: 1) Den halve Konge-Korntiende og Qvægtiende af Nykjøbings Sogn. 2) Refusion af Dueholm to Tønder Rug og sex Tønder Byg. 3) 2 Rdlr. af Højriis Godscejer for et jordløst Huus i Lødderup, der forudm har tilhørt Sognekaldet. 4) Tyve Rdlr. Residentspenge af Nykjøbings Kirke, som betales i 2de Terminer, nemlig om Paaske og Mikkelsdag. 5) Sex Rdlr. af Nykjøbings Hospital. 6) Fire Rdlr. af det Klin-genbergske Hospital. 7) Sex Rdlr. 36 §. Rentepenge af Capital 170 Rdlr. for et Grundsted, som i Aaret 1802 blev solgt fra Embedet.

Den residerende Kapellan til Nykjøbing og Annexfogne oppebærer: 1) Af Sognepræsten 100 Rdlr. aarligen. 2) En Part af Harritslev Konge-Korntiende i Bendslyssel, som nu er 23 Rdlr. 44 §.; men af Supplem. til Aalborg Stifts Fundat. Dag. 602 sees at denne Indtægt tilforn har været 31 Rdlr. 3 Mk. 13 $\frac{1}{4}$ §. 3) Perpetueret Afgift af en Ager paa Nykjøbings Indmark 80 §. 4) Residentspenge af Nykjøbings Kirke 10 Rdlr., som betales i 2de Terminer, nemlig om Paaske og Mikkelsdag. 5) Af Byens Hospital 6 Rdlr.

Sognepræsten til Lørslev og Ørding nyder Rente 15 Rdlr. af Capital 400 Rdlr., for hvilken Sum Annergaarden i Ørding, af Hartk. 1 Ede. 6 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb., blev ifølge Kongl. Reskr. af 3 Juni 1796 overladt Fæsterne. Af samme Gaard oppebærer Præsten alle 3 Tiender f).

Sognepræsten til Øster- og Vester-Assels nyder aarligen af Lunds samlede Hartkorn i Refusion sex Tønder Byg g).

Sognepræsten til Bejerslev og Blidstrup nyder af Hovedgaarden Blidstrup sex Tdr. Byg og to Læs Høe aarligen.

Sognepræsten til Karbye og Annersogne Skulde efter gamle Optegnelser have Refusion af Ørndrup 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre; af Glumstrup 2 Tdr. Rug, og af Sindbjerggaard 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og 2 Tdr. Havre; men faaer — intet h).

f) Fordum skal, efter gamle Optegnelser, være svaret af Højriis Rug 3 Tdr. 3 Skpr., og Byg 3 Skpr., som Bederlag for Nebel Gaards Jord, der er lagt under Højriis. Angaaende dennt Afgift var det engang kommen til Sag; men under Processen døde Præsten; og derved blev det.

g) Efter Ringsvidne fra Lund Birk, dat. 18 Nov. 1652, skal fordum være svaret fire Tdr. Rug og tolv Tdr. Havre.

h) En Canc. Skriv. af 20 Novbr. 1779 tilkjendegiver, at saafremt Vedkommende ej i Mindelighed vil erlægge denne Afgift, kan Præsten paa nærmere Ansøgning forundes Beneficium paupertatis til at indtale sin Rettighed

Sognepræsten til Tæbring og Annersogne nyder Refusion af Tæbring Kirke tre Edr. Byg; af Ortrup Kirke to Edr. Byg og fire Rdlr. i Penge; af Rakkebye Kirke een Ede Byg. Desuden Tiende af det contrib. Hartkorn, som bruges under Damsgaard i). — Af Præstegaards Jorderne i Rakkebye er den aarlige Afgift paa nærværende Tid 36 Rdlr., og af Afbyggerne paa Tæbring Præstegaards Mark 13 Rdlr.; de sidste svare desuden Tiende.

Sognepræsten til Solbjerg og Annersogn nyder Refusion to Edr. og to Skpr. broget Havre.

Sognepræsten til Galtrup og Annersogn nyder Renten af 700 Rdlr., for hvilken Sum Annergaard er solgt, og desuden i Tiende af samme Gaard een Ede Rug og fire Edr. Byg. Naar den øde Jord, som ligger under Ullerup, besaaes, hæver Præsten deraf sin Andeel Tiende.

Sognepræsten til Flade og Annersogn nyder Tiende af det contrib. Hartk., som bruges under Mandrup Hovedgaard. Det har desuden stedse været Præsten tilladt at skjære 4 Læs Skudtørv i Mandrup Løvemoose. Nogle ville mene, at det er Rettighed, som omfiden har faaet Skin af Tilladelse. — Afgiften af den Jord, Afbyggeren bruger, (S. Anmærkn. paa Tab. D)

R 2

ved Lands Lov og Ret. Men Præsten lod sig nøje med at have erholdt denne Resolution.

- i) Af gamle Optegnelser sees, at ogsaa Tæbring Præstekald har tabt endeel Vederlag for Indkomster af Bondeshyd, som er lagt under Damsgaard.

er i alt kun 25 Rdlr. aarligen. Af en bortfæstet Udmarks- og Hødelod aarligen 40 Rdlr. og 2 Læs Lyng.

Sognepræsten til Søgerslev og Annerfogne hæver Renten af 350 Rdlr., som et Annerhuus i Jørsbye, af Hartk. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2 Alb., er solgt for, og desuden af samme Hartk. alle tre Tiender.

§. 2.

Om Præsternes Skatter og andre Byrder.

Hvad de Kongelige Skatter og andre Paabude i Almindelighed angaaer, da maa det være nok at nævne dem. Paa Landet: Afgiwt, efter Forord. af 24 Dec. 1760, af hver Ede. tiendeydende Hartk. i Sognene 3 ß ., foruden 8 ß . af Skatpligtigt Annex- og Mensal-Godsdes Hartkorn; Afgiwt, efter Forord. 1 Octbr. 1802 og senere Anordninger om Forhøjelse, af Jorder og Tiender m. v.; Extraskat; Indqvarteringskat; Afgiwt af Præstegaardenes Hartkorn til de nye Hovedlandevejes, Broers og Steenslusers Anlæg; Afgiwt til Amtets offentlige Kasse; Chirurghkat; Doctorkat; Veterinairkat; Tugthuuskat; Sandflugtskat; Cathedraticum; Studiiikat. Sognepræsten i Nykjøbing: Afgiwt efter Forord. af 1 Octbr. 1802 16.; Extraskat; Indqvarteringskat; Vejkat; Delinqventpenge; Chirurghkat 1 Rdlr.; Doctorkat 80 ß .; Cathedraticum 2 Rdlr. 46 ß .; Studiiikat 2 Rdlr. 64 ß .; Kærnerkat og flere paa Kjøbstæd: Indvaanere hvilende Byrder.

Til Foranstaaende kan regnes Bidrag til Fattigvæsenet, som ikke er ubetydeligt. — Enhver Præst, hvad enten han er gift eller ugift, er pligtig til aarligen at

betale halvt Indskud, 1 Rdlr. 6 Sk., i Stiftets geistlige Enkekasse k).

At Sognepræsten i Nykjøbing svarer aarligen som foran nævnt 100 Rdlr. til den resid. Kapellan samme-
steds. Hvad Sognepræsterne i Øster-Ussels, Tæ-
bring og Solbjerg yde til Kirkeejere, sees i 8de Ka-
pitel §. 1.

§. 3.

Om Degnes, Skoleholderes og Kirkesan-
geres Indkomster og Byrder.

Degne og Kirkesangere paa Landet, der tillige ere
Skoleholdere, nyde ikke den saa kaldte Degnetrave; men
derimod noget vist i Korn og Penge, som nedenfor an-
føres. Deres øvrige Indkomster ere Smaaaredsel; Høj-
tidsoffer; Accidentier ved Bryllupper, Varnedaabe;
Barselkoners Kirkegang og Liigfærd; Lyspengene af
Kirken i det Sogn, hvori de boe og holde Skole l).

Isteden for Degnetraven, oppebære benævnte Em-
bedsmænd paa Landet Korn og Penge saaledes:

Degnen til Lødderup og Elssø Sogne: Rug 7
Edr., Byg 16 Edr., Havre 2 Skpr., og 6 Rdlr. 2 Sk.
i Penge.

Degnen til Lørlev og Ørding Sogne: Rug
10 Edr. 6 Skpr., Byg 2 Edr. 5½ Skpr., Havre 5 Skpr.
og Penge 1 Rdlr. 16 Sk.

k) Heel Indskud er 2 Rdlr. 12 Sk. Heel Pension er 15 Rd.
og halv Pension 7 Rdlr. 48 Sk. Enkekassens Behold-
ning ved Slutningen af Aaret 1807 var 81,831 Rdlr.
40 Sk.

l) De øvrige Lyspenge anvendes til at lønne Omgangs-
Skoleholderne med.

Degnen til Øster-Uffels Sogn: Rug 6 Edr. 4 Skpr. og Byg 1 Ede. 6 Skpr.

Skoleholderen og Kirkesangeren til Vester-Uffels Sogn: Byg 11 Edr. m)

Degnen til Bejerslev og Blidstrup Sogne: Rug 8 Edr. 4 Skpr., Byg 5 Edr. 6 Skpr. og Penge 1 Rdlr. 18 sk.

Skoleholderen og Kirkesangeren til Karbye Sogn: Byg 22 Edr. 7½ Skpr. og Penge 50 sk.

Skoleh. og Kirkesf. til Hvidbjerg Sogn: Rug 2 Edr., Byg 9 Edr. og Penge 1 Rdlr. 76 sk.

Skoleh. og Kirkesf. til Ræsted Sogn: Rug 3 Edr. 7 Skpr., Byg 2 Edr. 4 Skpr. og Penge 2 Rdl. 80 sk.

Skoleh. og Kirkesf. til Tæbring Sogn: Byg 11 Edr. 3 Skpr.

Skoleh. og Kirkesf. til Øvtrup Sogn: Byg 12 Tønder.

Skoleh. og Kirkesf. til Rækkebye Sogn: Byg 12 Edr.

Degnen til Frøslev og Møllerup Sogne: Rug 3 Edr. 4 Skpr. og Byg 10 Edr. 7 Skpr.

Degnen til Dragstrup og Skallerup Sogne: Byg 20 Edr. 4 Skpr.

Degnen til Solbjerg og Sundbye Sogne: Rug 1 Ede. og Byg 22 Edr.

m) Den i Kap. 7 §. 2. nævnte Sognepræst Knud Lund har til Skoleholdere i Sillerslev og Vester-Uffels testamenteret 133 Rdlr. 32 sk., hvoraf Skoleholderen paa sidste Sted nyder til sin Part i aarlig Rente 2 Rdl. 64 sk.

Degnen til Galtrup og Øster-Jølbye Sogne:
Byg. 17 Edr. 5½ Skpr.

Degnen til Lødsøe og Eerslev Sogne: Rug 3
Edr. og Byg 30 Edr.

Degnen til Aldsted og Bjergebye Sogne: Byg
16 Edr.

Degnen til Flade og Sønder-Draabye Sog-
ne: Byg 15 Edr. n)

Skoleh. og Kirkes. til Sejerslev Sogn: Rug 3
Edr. og Byg 12 Edr. 4 Skpr.

Skoleh. og Kirkes. til Ejerslev Sogn: Byg 11
Edr. 4 Skpr.

Skoleh. og Kirkes. til Jørsbye Sogn: Rug 3
Skpr. og Byg 9 Edr. 7½ Skp.

I Nykjøbing ere Chordeggen, Skolelæreren,
Organisten og Klokkeren saaledes aflagte:

Chordeggen: Høstidsoffer og Accid. ved Bryl-
lupper ic.; Konge-Nvægtienden af Lødderup, Elfsø,
Lødsøe og Eerslev Sogne o); Landgilde af det Em-
bedet tilliggende Gods i Thye. S. Tab. D. Af den
Eng, som er perpetueret til Hvidbjerg, Drum og
Lodbjerg Sognekald, svares kun 3 Rdl. 32 ß. aarligen;
men saa ofte enten Sognekaldet eller Chordegne-Embedet
bliver ledigt, gives af Engen i Indfæstning 20 Rdl. til
Chordeggen. For dagligen at holde Bøn i Byens Hos-
pital nyder han aarligen 10 Rdlr.

n) Skoleholderen i Flade nyder Renten af 200 Rdlr.,
som er en Gave af sal. Consistorialraad Humble. S.
Hofm. Saml. af Fund. for Aalb. Stift Pag. 483.

o) See Hofm. Saml. af Fund. for Aalb. St. Pag. 98.

Skolelæreren: Af Niels Erslefs Legat 400 Rdlr. nyder han Renten, som, $\frac{1}{2}$ Prct. fraregnet, er 15 Rdlr. S. Append. til Aalborg Stifts Fund. Pag. 14. For at undervise fattige Børn, af Blokpengene 3 Rdlr. 32 ß; Indtægten ved en Tavles Ombærelse i Kirken p), der aarlig kan indbringe omtrent 12 Rdlr., og endelig Ugepenge af de Skolegængende Børn, hvis Forældre dertil have Evne.

Organisten: Kirkens Anpart Korntiende af Kolstrup Gaarde, paa nærværende Tid 10 Rdr. Byg; af Kirken desuden 10 Rdlr. som Lønning og 4 Rdlr. til Hausleje; en Kjendelse for at spille paa Orgelet ved Bryllupper, Barnedaabe ic. og Nytaarsgave af Indvaarnerne. — Vælgetræderen lønnes af Kirkens Kasse.

Klokkeren: Af Kirken nyder han i vis Løn 12 Rdlr. og for den daglige Ringning desuden 4 Rdl. 16 ß.; Offer paa de tre store Højtider; Tegnepenge af Communicanterne. Han er tillige Bedemand. — q).

Medens de 14 Landsby-Degnekalde vare udeelte, blev af hvert svaret i Chirurgiskat 24 ß, som, — hvor Sognene have, isteden for een Degn, faaet hver sin Skoleholder og Kirkesanger —, ere lignede paa de Flere. Det samme og Tilfældet med Degnepensionen til Aalborg Cathedralskole. Denne Pension af hele Mors beløber sig til 32 Rdlr. 88 ß. — Noget svares til Veterinærskolen,

p) Hvorimod det paaligger ham at svare Kirkens Udgiot til Helsingøers Skole 1 Rdlr.

q) Disse fire Embeder kunne gjerne sammensmeltes til to, og endda kunne de som Levebrød for 2de Familier blive smaa nok.

F. Omtrent den aarlige Udsæd og Hø-Mål. Kap. IO.

Til Herre- og Sædegaardene.	Den aarlige Udsæd.					Anmærkning.	Hø-Mål Læs å 50 Lpd.
	Winter- og Vaar-Kug.	Byg.	Hvid Havre.	Sort Havre.	Erter.		
	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.	Edr.		
Dueholm	20	70	26	120	2		230
Højriis	40	35	20	60	10		70
Lund	17	75		140			55
Peterslund	17	38		100	1	Desuden $\frac{1}{2}$ Tønde Hvede.	27
Blidstrup	16	24	15	60	$\frac{1}{2}$		70
Glumstrup	24	80		120		Desuden 1 Tønde Winter-Hvede og 20 Edr. Vikker. I Maret 1809 er saet 15 Edr. Winter-Hvede.	150
Sindbjerggaard	15	24		68			40
Ørndrup	20	30		60			90
Damsgaard	20	50	20	80	2		90
Frøsløvsgaard	5	62	15	95	4	Desuden 2 Edr. Vaar-Hvede og 4 Edr. Vikker. Tilforn saedes 10 Edr. Kug, men kun 54 Edr. Byg.	150
Sølbygaard	6	30	8	50	3		60
Overgaard	2	28	10	30			20
Mandrup	22	62	30	70	5		155
Ullerup	30	60	25	95	3		250
Øe	35	25	10	80	1		75
	289	639	179	1228	31 $\frac{1}{2}$	Er omtrent pr. Tønde Hartkorn Kug 5 Skpr. 1 Fdkr., Byg 12 Skpr. 2 $\frac{2}{3}$ Fdkr., Hvid Havre 3 Skpr. 1 Fdkr., Sort og br. Havre 22 Skpr. 1 $\frac{1}{2}$ Fdkr., Erter 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr.; i alt 5 Edr. 4 Skpr. $\frac{2}{3}$ Fdkr., foruden Vikker og Hvede.	1532
Præstegaardene foruden Afbyggere	54	191	74	246	11	Er omtrent pr. Tønde Hartkorn Kug 3 Skpr. 2 Fdkr., Byg 12 Skpr. 1 Fdkr., Hvid Havre 4 Skpr. 3 Fdkr., Sort og br. Havre 16 Skpr., Erter 3 Fdkr.; i alt 4 Edr. 5 Skpr. 1 Fdkr. Desuden lidet Hvede.	106
Degne- og Skoleholder-Boliger	8	38	2	45			
Bøndergaarde og Huse, samt Møller-, Færge- og Parcellist-Steder	2229	5981	1919	9115	359	Er omtrent pr. Tønde Hartkorn Kug 4 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr., Byg 12 Skpr. 2 Fdkr., Hvid Havre 4 Skpr., Sort og br. Havre 18 Skpr. 3 $\frac{1}{2}$ Fdkr., Erter 3 Fdkr.; i alt 5 Edr. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr., som, reduc. til Byg, kan blive 4 Edr. 1 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr.	2500
Afbyggere	9	60		90			
Nyfløbing	30	80		120	3	Er omtrent pr. Tønde Hartkorn Kug 5 Skpr. 1 Fdkr., Byg 13 Skpr. 3 Fdkr., Havre 21 Skpr., Erter 2 Fdkr.; i alt 5 Edr. 2 Fdkr.	150
	2619	7043	2174	10844	404 $\frac{1}{2}$	er pr. Tønde Hartkorn omtrent Kug 4 Skpr. 2 $\frac{1}{2}$ Fdkr., Byg 12 Skpr. 2 $\frac{2}{3}$ Fdkr., Hvid Havre 3 Skpr. 3 $\frac{2}{3}$ Fdkr., anden Havre 19 Skpr. 2 Fdkr., Erter 3 Fdkr.; i alt 5 Edr. 2 Skpr. 3 Fdkr., foruden Vikker og Hvede; reduceret til Byg bliver det 4 Edr. 2 Skpr.	4288
Tilhøbe 23,084 Edr. 4 Skpr. Udsæd, foruden Vikker og Hvede, reduceret til Byg 19,021 Edr. 6 Skpr.							

Dvægbesætning og aarlige Opdræt. Kap. II.

Dvægbesætning.						Aarlige Opdræt.					
Arbeids- hæfte og Plage.	Køer og Dvier.	Stald- stude.	Andre Stude.	Faarehø- veder.	Svin.	Søl.	Kalve.	Lam.	Grise.	Gæs.	Biskaber.
14	20	80	30	120	20	1	2	90			
20	20	50	30	200	10	1½	6	150			
19	20	"	90	70	5	1½	"	40			
11	13	"	45	100	6	1	2½	60			
14	14	"	65	100	4	1½	2½	60			
7	16	64	40	64	14	"	2	40			
12	14	"	40	100	4	"	2	60			
8	10	50	"	20	4	"	"	12			
14	12	"	66	120	4	½	1	80			
10	20	68	20	120	5	"	"	60			
6	8	40	"	10	2	"	2	"			
8	8	"	30	26	2	1	2	20			
14	16	80	20	100	8	3	2	90			
17	24	84	"	70	12	2	4	60			
14	16	"	60	70	4	2	2½	60			
188	231	516	536	1290	104	15	30½	882			
84	104	"	102	370	30	8	30	244			
"	36	"	"	152	16	"	"	90			
2848	3740	"	3038	12520	950	368½	1075½	5438	611	1446	296½
35	122	16	15	280	40	"	8	120			
3155	4233	532	3691	14612	1140	391½	1144	6774			

samt i Consumtion og Familiest. — Degne og Skoleholdere paa Landet, som tillige ere Kirkesangere, saa og Chordegne i Nykjøbing, yde til deres Formænds Enker en i Forhold til deres Embeds-Indkomster bestemt Pension. — Af en Deel Jorder betales Landgilde, der, saavidt den var mig bekjendt, er anført paa Tab. D.

Tiende Kapitel.

Om Agerdyrking og Hø-Avl i Mors.

§. I.

Om Landets Frugtbarhed.

Det er i Kap. 3, §. 2. erindret, at den største Deel af Morslands Jordbund bestaaer af særdeles god Kornmuld. Som Følge heraf maa det og, saavidt den gode Jordbund strækker sig, uagtet Climatets Strengthed, rigeligen kunne lønne den Flid, som den morslandste Jordbruger monne anvende paa at dyrke sin Jord vel; og efter Udsædens Mængde at dømme a), maa Productionen

- a) S. Tab. F. — Udsæden til Herre- og Sædegaardene, Præstegaardene og de fleste Degne- og Skoleholderboliger er anført efter Bedkommendes Angivelse. Udsæden til Nykjøbing er beregnet efter de besaaede Agressaarlige Optælling. Men hvad angaaer Bønderjorderne, da er ved at lægge Mærke til hvad der saæes til en deel ringere og bedre Gaarde i forskellige Byer og Sogne, befundet, at Udsæden pr. Tde Hartkoru var i Sønderherred: Rug $5\frac{1}{2}$ Skpr., Byg 11 Skpr., hvid Havre 4 Skpr. og sort Havre næsten 19 Skpr.; i Nørreherred: Rug $3\frac{1}{2}$ Skpr., Byg 14 Skpr., Hava

blive betydelig især af Byg og Havre; dog kan man ikke regne, at den sorte Havre overensjævn giver stort mere end fem Fold, fordi meget deraf saaes i de ringeste Jorder, og den desuden er den sidste Kjærv, som tages af alflags Jord. Vngget og den hvide Havre yder i Almindelighed syv Fold. Da Winter-Rugen har i endeel Aar meget slaaet fejl og Vaar-Rugen kun er middelmaadig frugtbar, kan paa itærværende Tid ikke antages, at Rugen overhovedet giver mere end halvfemte Fold. Vrtter lykkes ikke hvert Aar, og kunne derfor, det ene Aar jævnet med det andet, kun regnes for at give fire Fold. — Smidlertid skal Bondens Nøl, i det mindste i nogle Sogne, virkelig være mindre nu, end for endeel Aar siden. Den fornemteste Aarsag dertil er, at en stor Deel langt fraliggende Jorder, især opbrudt Hede, ere blevne misbrugte: Bonden fandt sin Regning ved, efter Mergel, især Kride og Kalkmergel, at kunne avle Korn i Overflødighed paa slige Jorder, som hans Gjødning ikke kunde række til, og tog 10 og flere Kjærve deraf, eller vedblev at drive Jorderne saalænge, som Afgrøden endnu kunde erstatte ham Arbejde og Sædekorn b). Saadan Misbrug

re, som i Sønderherred. Beregner man derefter Udsæden til Bøndergaard, Huse, Møllersteder &c., udgjør dette paa 3838 Edr. Hartk. (det contrib. Hartk. som bruges af Høved- og Sædegaardsejere og af Beneficiariis er fraregnet) den paa Tab. anførte Sum. Vrtter saaes saa i Sønderherred, flere i Nørreherred.

- b) Det er sørgeligt at see en saaledes udmarvet Ager, der kun fremviser en død sortebrun Jordflade. Det første den moderlige Natur foretager sig, for at bøde paa Menneskets Fejl, er at klæde Ageren med Mos. Omfiden sees hist og her en klen Bløt Hedegræs og anden

fandt vel i Særdeleshed Sted, før Sælledskabets Ophæ-
 velse, da man søgte at drage den muligste Nytte af de
 Jorder, man ikke ventede at beholde; men Virkningen
 deraf kjendes og føles endnu. Men, hvormegent end
 Productionen af Byg og Havre derved kan være for-
 mindsket, er den dog endnu ikke ubetydelig. Det sikker-
 ste Beviis derfor er, at her aarligen, naar ikke Mis-
 vext indtræffer, kan af Landets egen Avl udføres, deels
 igjennem Nykjøbing, deels ad andre Veje, 15 til
 18000 Tdr. Byg og 5 til 6000 Tdr. hvid Havre.
 Endskjøndt denne Efterretning er fra temmelig Sagkyn-
 dige, bør den dog nøjere prøves, ved at undersøge,
 hvad der omtrent kan avles i Landet og af Avlen undvæ-
 res til Salg. Til den Ende maa Tienden tages til
 Maalestof, ihvorvel den ikke er saa ganske sikker, af
 Aarsag at Jorderne ikke overalt ere lige frugtbare, og
 at til noget Hartkorn ere et større, til andet et mindre
 Jordareal; endog i samme By kan der i den Henseende
 være stor Forskjel: Nogle Gaardmænd kunne i enkelt
 Tiende svare 6 til 8 Skpr. Byg og derover, Andre kun
 4 til 5 Skp., og neppe det; hvortil og kan regnes som
 Aarsag, at Alle ikke drive deres Jorder ligegodt. For
 altsaa nøje at kunne bestemme Tiendens Vælsb, maatte
 man have alle Landets Tællebøger for flere Aar til Nettes-
 snor. Men i Mangel deraf antages at naar Tiende skul-
 de svares, saavel af det fri, som ufri Hartkorn, kunne
 alle tre Tiender sikkert blive 18 til 20 Skpr. Byg af Td.
 Hartk. — Antages Middeltallet 19 Skp., saa vil disse,

Vext, som tager til Takke med sparsom Næring; og
 kunne 20 og flere Aar hengaae, før den igjen ved god
 Pleje formaaer at bære Gød til Menneskets Nygte.

multipliserede med hele Landets Harek. 4445 Tdr.
5 Skpr. 3 Sdr. $1\frac{1}{2}$ Alb., udgjøre en Sum af 10,558
Tdr. 5 Skp. Byg, der, multipl. med 10, giver 105,586
Tdr. 2 Skp. Naar herfra drages Udsæden, som, redu-
ceret til Byg, er 19,021 Tdr. 6 Skp., bliver igjen
86,564 Tdr. 4 Skp.

Beregnes efter Udsæden, og Afgrøden reduceres til
Byg c), er Forskjellen ikke stor:

Rug 2619 Tdr. Udsæd
giver 4 $\frac{1}{2}$ Fold

Er 11785 Td. 4 Skp. red. til Byg 17678 Td. 2 Skp.
Byg 7043 Tdr. Udsæd
giver 7 S.

Er 49301 Tdr. : : : 49301 =
Hvid Havre 2174 Tdr. Udsæd
giver 7 S.

Er 15218 Tdr. : : 10145 = 2 :
Sort Havre 10844 Tdr. Udsæd
giver 5 S.

Er 54220 Tdr. : : 30982 = 7 :
Erter 404 Tdr. 4 Skp. Udsæd
giver 4 S.

Er 1618 Tdr. : : 1618 =

Er 109725 Tdr. 3 Skp.

Naar Udsæden, som er 19021 = 6 =

fradrages, bliver igjen 90703 Tdr. 5 Skp.

c) Man regner, at 1 Tde Rug svarer til 12 Skpr. Byg;
12 Skpr. hvid Havre og 14 Skpr. sort Havre til
1 Tde Byg. Erter, da de ikke sjældent mislykkes,
regnes her lige med Byg.

Uden Reduction er den hele Afgrøde af Rug, Byg, Havre- og Værte-Udsæden 132,142 Edr. 4 Skpr.

Af Hestenes og Fæhsvedernes Antal kan man og nogenlunde slutte sig til Afgrødens Mængde. Man antager nemlig, at til et saadant Hoveds Vinterfoder, hvad enten det er lidet eller stort, behøves 4 Læs Korn eller 12 Traver Heelfjærve (0: tre Meger til Kjarven) foruden Hø. Det er imidlertid vist, at Bonden, i det mindste paa den østlige Kant af Mors, troer sig vel holden, naar han kan gaae Vinteren i Møde med tre Læs til ethvert af sine Dghsveder og Fæhsveder; mangen En maa bjerge sig med mindre. Betænkes tillige, at Bonden i Almindelighed stræber at holde saa mange Hsveder, som muligt, da det er fornemmeligt deraf han skal tage Skillingen til sine Udgifter; — saa synes det passende at regne $3\frac{1}{2}$ Læs eller $10\frac{1}{2}$ Trave for hvert Hoved, som altsaa til 11,611 Hsveder kan blive 40,638 $\frac{1}{2}$ Læs, foruden Rivelsen og Bølgkernet. Overhovedet kan antages, at et Læs Rug giver 2 Edr. 2 Skp., et Læs Byg 3 Edr. 4 Skpr., et Læs hvid Havre 3 Edr. 4 Skpr. til 4 Edr., et Læs Sort Havre 3 Edr. 4 Skp., hvilket efter Middeltal er pr. Læs 3 Edr. 2 Skp.; naar disse multipliceres med de 40,638 $\frac{1}{2}$ Læs, bliver Afgrøden i aftarstket Korn 132,075 Edr., foruden Bølgkernet; men lægges hertil de, under ovenstaaende Beregning efter Udsæd, udfomne 1618 Edr. Værter, bliver Summen 133,693 Edr. For at reducere dette til Byg, ville vi antage de Summer af Rug, Byg, Hvid Havre og Værter, som ovenfor i Beregningen efter Udsæd er anført, nemlig:

Rug	17,678 Edr. 2 Skp.
Byg	49,301 =
Hvid Havre	10,145 = 2 =
Erter	1,618 =
	<hr/>
	78,742 = 4 =

Naar disse 78,742 Edr. 4 Skp. fradrages 133,693 Edr., bliver igjen at ansee som sort Havre 54,950 Edr. 4 Skp., der, reduceret til Byg, er - - -

31,400 = 2 =

J alt reduc. til Byg	110,142 Edr. 6 Skp.
Fradrages Udsæden	19,021 = 6 =

haves igjen - - 91,121 Edr. = Skp.

Naar af de ved disse Beregninger efter Tienden, Udsæden og Hovedernes Antal, udfomne Summer i Byg uddrages et Middeltal, bliver den hele Afgræde i Byg, foruden Udsæden, 89,463 Edr. $5\frac{2}{3}$ Skp. Antages, at heraf forbruges i Landet til Meel, Bryn og Malt for 7800 Mennesker 4 Edr. 4 Skp. til hver, saa beløber dette sig til 35,100 Edr.; her bliver da igjen til Brændeviin, Kreaturenes Føde (foruden Rivelse og Bølgkornet) og til Salg, 54,363 Edr $5\frac{2}{3}$ Skp., hvoraf dog og noget paa adskillig Maade maa gaae til Spilde. Det kan imidlertid neppe omtvivles, at den aarlige Udførsel af Tiende kan beløbe sig til 10,000 Edr. Byg, og at nogle tusinde Edr. Byg og Hvid Havre kan sælges fra Bøndergaardene: Vi ville antage, at der, blot fra hver Bøndergaard paa 4 Edr. Hartkorn og derover, kan overensjævn undværes til Salg 16 Edr., og bliver da dette

fra 464 Gaarde d) ialt 7424 Edr. Kommer hertil Landgildekorn, Søndkorn, Deagnekorn, Smedekorn ic. og hvad der af de store Sædegaardes og Præstegaardes egen Avl kan sælges; — saa vil det neppe være forhøjt regnet, at der aarligen, naar ikke Uvejr eller Misvejr formindsker Afgrøden, kan udføres fra No. r's 20 til 24,000 Edr. Byg og Hvid Havre.

§. 2.

Om Fordejendommens og Korntienders
Priser før Aar 1807.

Risbstedjord: Jorderne paa Nykjøbings Marke sælges og kjøbes agerviis; og da Agrene ere af ulige Størrelse, fra 6:7,000 til 10,000 Kvadratalen, saa ere følgelig ogsaa Priserne ulige, nemlig for en Indmarks-Ager 80 til 120 Rd. og for en Udmarks-Ager 60 til 80 Rdr.; dog er det sandsynligt, at Udmarksjorderne, formedelst den ny Bases Anlæg, hvorved Vejen dertil baade er bleven bedre og kortere — ville have sig i Prisen.

En Tønde contribuerende Hartkorn koster i Almindelighed med Bygning 2 til 300 Rdr. og uden Bygning 150 til 250 Rdr., undertiden mere. Følgende kan tjene til Exempel paa, hvad saadant Hartkorn i den senere Tid er solgt for: I Aaret 1803 en Gaard og et Huus i Elfsøe med Hartk. 8 Edr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 2½ Alb. for 2,000 Rdr., og et Huus med Hartk. 5 Skpr. 2 Fdkr. for 400 Rdr. I Aaret 1804 sammesteds en Huuslod til at bygge paa af Hartk. 7 Skpr. 3 Fdkr. for

d) S. Kap. 1 under §. 6.

412 Rdlr. I samme Aar en Gaard i Vester-Ussels med Hartk. 2 Edr. for 800 Rdlr. e)

En Lønde Hovedgaardstørt gjælder sædvanligst med Bygning 4 til 500 Rdlr. og uden Bygning 300 Rdlr. og derover. Foruden de Exempler, som sees i Kap. I. under §. 7, skal her anføres nogle af den udparcellerede Ørndrup Udmærk:

Aar.	Hartkorn.	Geom. Edr. Land.		Kjøbt for
		Ager og Eng	Hede og Overdrev.	
1799	= 2d. 3 Skp. 3 Skfr. 2 $\frac{3}{4}$ Alb.	7	5	315 Rdlr.
1801	4 : : : : : 1 $\frac{1}{8}$ =	42	14	1598 Rdlr.
—	: : 4 : 1 : 2 $\frac{1}{8}$ =	7	5	199 Rdlr.
—	1 : 1 : 3 : 2 : :	vides		575 Rdlr.
—	6 : 2 : : : 2 $\frac{1}{2}$ =	ikke.		2198 Rdlr.

Exempler paa Korntienders Priis i den senere Tid:

I Aaret 1798 kjøbtes Elfsø Sogns Konge-Korntiende for 2500 Rdlr. Sognets tiendeydende Hartkorn er 117 Edr. — I samme Aar kjøbtes Vester-Ussels Sogns Konge-Korntiende for 4100 Rdlr. Sognets tiendeydende Hartkorn, foruden Annergodsset, er 156 Edr. — I Aaret 1804 blev Tæbring og Øvtrup Sogns Konge-Korntiender, ved offentlig Auktion til Bortforpagtning paa 6 Aar, opdreven til aarlig Afgift 364 Rdlr., nemlig af Tæbring Tiende 138 Rdlr. og af Øvtrup Tiende 226 Rdlr., foruden de Kongelige

e) Jeg vilde ønsket at kunne tilligemed Hartkornet have anført Jordarealet. En Lønde contrib. Agerland af 10,000 Kvadratalen har for 1807 kostet 20 til 200 Rdlr.

Skatter. Tilforn var Afgiften af begge Tiender kun Fem og halvfjerdsindstyve Rigsdaler. Det tiendeydende Hartkorn er i Tæbring Sogn — foruden det contrib. Hartkorn, som bruges under Præstegaarden og det, som ligger til Skolen — 77 Edr. 4 Skpr. og i Ovtrup Sogn 96 Edr. 5 Skpr.

§. 3.

Om Jordfælledskabets Ophævelse.

I hele Nors er Fælledskabet ophævet, undtagen til Fredsøe, Storup, Uger og Saartoft Byer, Kolstrup Gaarde og Nykjøbing. Nedenstaaende Liste viser, naar denne velgjørende Foranstaltning begyndte og hvorledes den Aar efter Aar er fremmet i dette Land:

Aar.	Udfikket.
1779.	Mellem: Jølbye.
1780.	Øster: Afsels, undtagen Heden.
1782.	Sundbye.
1784.	Solbjerg.
1785.	Dragstrup, Torup, Cerslev og Jørsbye.
1786.	Lødderup, Lægind og Sillerslev, undtagen Heden.
1787.	Bejerslev, Skallerup, Øster: Jølbye, Skarum og Glade.
1788.	Bjørndrup, Vester: Jølbye, Elise og Drøding.
1789.	Galtrup, Fjallerslev og Næs.
1790.	Bodstrup, Tæbring, Møllerup, Lørslev og Vittrup.

Aar.	Udføstet.
1791.	Øster-Hvidbjerg, Vester-Hvidbjerg, Ejer- lev og Vester-Hunnerup.
1792.	Lødsøe.
1793.	Frøslev og Andrup.
1794.	Gullerup.
1795.	Ræsted og Sindbjerg.
1796.	Uldsted, Sejerslev, Skrandrup, Ekjer- bæk og Korup.
1797.	Karbye, Torp, Vester-Uffels, Saarup og Hesselsbjerg.
1798.	Rækkebye, samt Heden til Øster-Uffels og Sillerslev.
1799.	Hjergebye og Sønder-Draabye.
1800.	Ovtrup.
1802.	Løving.
1803.	Emb.
1804.	Blaabjerg og Bils.
1805.	Nørre-Draabye.

I Anledning af Fælledskabets Ophævelse, er ikke allene Bøndergaardene og Huses Tal bleven forøget; men og en stor Deel Huse faaet mere Jord, og mange jordløse Huse er Jord bleven tillagt. Jordudfistningens Følger ere i det Hele blevne saare velgjørende, men Mange kunde dog have faaet deres Jordlodder mere beqvemt, om flere Udflytninger vare skete.

S. 4.

Om Hegn og Fred for Markjorderne.

Hegnet om Frøslevgaard og Blumstrup Marke er omtalt Kap. 1, S. 7. Omkring nogle andre Sødergaardes Marke findes, saavidt Fjorden ikke hegner, deels

Grøfter, deels Jorddiger, men ikke i den Stand at de kunne frede for Creature. Nykjøbings Marke ere og indhegnede med Jorddiger og Grøfter. At ogsaa Landsby-Markene fordum have været omgivne af Jorddiger, seer man endnu Spor til paa mange Steder; nu derimod lader Bonden sig nøje med at holde Hegnet vedlige om sin Raalgaard og et Indelukke til hans Kornstak. De Grøfter man finder omkring hans Jordlod ere saa ubetydelige, at de kun kunne ansees for Skjel imellem Naboer og tilstødende Beje.

Morsingen har meget at indvende mod ordentlig Indhegning. Til Jorddiger uden Grøst kan ikke faaes de fornødne Græstørvo, og til Jordvolde med Grøfter spildes saamegen Jord, som nyttigere kan anvendes til Korn og Græsning; uden at tale om, at da man ikke selv kan faae Tid nok til saadant Arbejde, maatte man lade andre gjøre det, og det vilde koste for meget. Men de, der tænke saaledes, burde tillige betænke, hvor afhængige de, under nærværende Omstændigheder, ere af Andre i Henseende til Sæd og Høst; hvad Tab Ufred i Almindelighed forarsager, ved det, at Faarene tidlig og sildig gaae paa Rugen; at om Efterhøst Ens bedste Græsning fortæres af andres Høveder; at Grønnsjorden fordærves af Rjør-sel, og især at det sildigt saaede Korn ofte maa afmejes umodent, for ikke at blive udsat for Plyndring af deres Creature, som ere fremmeligere med deres Høst. Hvad der paa disse og flere Maader kan tabes, som en Følge af Mangel paa Hegn, kan omsider komme til at overstige det, en Indhegning kunde koste. Selvsæren, som efterlader at indhegne sin Mark, er mindre at undskylde

end Hoveribonden, der, foruden sit eget, har Hovarbejde at bestride, og er desuden uvis, om nogen af Hans skal høste Nytte af de paa Indhegning anvendte Beføstninger.

Paa Indhegning med Kampestenene er ikke at tænke i Mors, da de, her findes, kunne behøves til andet Brug, og de sædvanlige steile Jorddiger uden Grøst ere af saa liden Barighed, at de ikke fortjene at anbefales. Hvor man altsaa ikke, som til Frøsløvgaard, kan faae Stene af Kalkgrunden, vil den i andre Egne brugelige Indhegningsmaade med Jorddiger og Grøster ogsaa her blive den anvendeligste f); men da levende Hegn ovenpaa det dobbelte Dige vil være formeget udsat for de skarpe Vinde og snart deraf hentæres g), saa er det raadeligst, her i Landet at vælge enkelt Dige og plante Hegnet midt paa Skraaningen indenfor; og for at Jorden ikke skal fride fra Planterne, kan her sættes en Rad Græstørv for dem, saaledes at de komme til at staa som paa en liden Bænk h). For at spare Græstørv, kan og til Digesæt-

- f) S. Høeghs Anviisning til et vel indrettet Jordbrug, 2det Kapitel.
- g) Skjerpilen og den sorte Hylb, blandede imellem hinanden, skulle bedst kunne staae sig.
- h) Levende Hegn, især af Barberis, er i den senere Tid bleven mistænkt for at foraarsage Ufrugtbarhed paa den Jord, som støder nærmest dertil. For at forsøge, hvad Indflydelse en tæt Barberishæk i min Hauge kunde have paa forskellige Kornarter, saae jeg i Aaret 1807, i smaa Bede langs med Hækken, Baar-Rug, Baar-Hvede, Byg, hvid og sort Havre. Rugen begyndte at fride den 6

ning paa jævne, især lave Marke, vælges den Maade at sætte Lørvene paa Kanten; men til dette Brug maa de være blødt tykke og saaledes affikkedes paa Kanterne med Spaden, at de kunne slutte tæt til hinanden. Hvor den første Rad Løv skal sættes maa gjøres som en liden Kende, for at den kan staa des fastere. Naar da Diget isvrigt er opført efter Hr. Høeghs ovennævnte Anvisning, og især iagttaget, at Jorden indenfor Lørvene er tæt stoppet, belægges det ovenpaa med Mønningløv, saaledes at disse med Yderkanten bedække Digtløvene. I løs og sandig Grund maa Indersiden af Grøften klædes med Græsløv, men iservejen gjøres en liden Kende til Fodfæste for Lørvene.

Juni og ikke længe derefter sporedes Røst paa alle dens Straa, Blade og Ur. Bygget fik og Røst, men ikke paa alle Straa, og senest paa Urene. Hveden, som stod tæt ved Rugen, og Havren hyttede sig længst for Røst, men bleve dog og omfider deraf angrebne paa Straa og Blade, men ikke paa Urene. Efterat Rugen havde dræet visnede den, uden at sætte Kierne. Derimod bare de øvrige Kornsorter mange fuld Frugt til Modenhed. At Rugen her blev ufrugtbar, vilde vel og have skeet, om her, isteden for Barberisser, havde staaet en Hæk af andre Buskværter &c. *). Paa en Toft, som af Huse og Plankeværke har Ly for Norden og Vesten, har Rugen, i det mindste i de sidste 10 Aar, staaet meer eller mindre fejl; og her var ingen Barberisser. Man har og bemærket, at Rugen paa Marke, hvor den havde Ly af Bakker, især paa sandig Grund, er bleven ufrugtbar fremfor paa frit liggende Steder.

*) S. Hr. Pastor Uffens Afhandling i oeconomicke Annaler om Uarsagerne til den sidste Rugs afgrøde i de sidste Aar.

Da her altsaa til Landsbhyerne og de fleste Sæbegaarde mangler ordentligt Hegn, er Kreaturenes Lægning eller Bogtning den eneste Maade, hvorpaa Marken, efter at Vaarsæden er lagt, bliver fredet indtil Høsten er endt; endskjønt den, der er tilbage med sin Høst, maa see vel til, at ikke fremmede Heste og Fæhøveder gjæste hans Korn. Naar Høsten er forbi, faae Kreaturene deres Frihed med den Indskrænkning, at de holdes fra Hovedgaardens-Marke, hvor man ikke gjerne taaler, hvad Bonden finder sig i, at den bedste Eftergræsning bliver givet til Priis for Andres Creature.

§. 5.

Om Udparcellering.

I Nors ere kun to Hovedgaarde blevne udstykkede, nemlig Orndrup og Lund, hvorom er talt i Kap. I. §. 7. Derved blev vel Selvejernes Tal betydelig forøget; men heraf fulgde tillige nye Udparcelleringer; thi endskjønt Fæsterne skulle have faaet deres Gaarde for en taalelig Priis, saa vare dog de fleste altfor uformuende til at betale noget af Kjøbesummen. Mangfoldige vare som Fæstere i en saare forknytt Forfatning, og blidere saae det ikke ud for dem i deres ny Selvejerstand. For da at kunne rede noget fra sig, søgde og fik de Bevilgning til at afhænde meger eller mindre Hartkorn fra deres Gaarde. Derved ere ikke faa Gaarde blevne mindre; og Husenes Tal, som allerede syntes stort nok, blev endnu større. — At tale mere herom, vilde blive en Igjentagelse af hvad Hr. Pastor Aagaard i sin Beskrivelse over Thye Pag. 137 og f. har erindret.

§. 6.

Om Gjødning.

Det er almindeligt paa Landet, tildeels og i Nykjøbing, at formere sin Gjødning eller Klægmøg*) ved Blanding med adskillige dertil tjenlige Ting, som: Græstørv, Jordtuer; god Muld af Gravhøje; gamle Jorddiger; gamle Leervægge; gammelt Tag; Halm, som ikke mere duer til at vøgte med; Tørveasse m. m. Mangel af anden Blandjord, pløjes til dette Brug før Vinteren et Par Furer paa en god Grønjord-Ager, og enten hugges i Stykker og fastes sammen i Hobe, eller blive liggende uforstyrrede til næste Foraar. — Efter at Vaarsæden er lagt, gaaer Mødingblandingen for sig enten i Marken eller hjemme i eller ved Gaarden, saaledes at man lægger i Firkant 1) et Lag Jord eller Græstørv med Sværtsiden op ad, som hakkes i Smaastykker. 2) et Lag Klægmøg. 3) et Lag Jord eller i dets Sted gammelt Tag, om man har det, og der ovenpaa Jorden. 4) Klægmøg; og fortfares saaledes med Klægmøg og Jord ic. indtil Mødingen er voret 7-8 eller flere Lag høj. Til sidst afjævnes den og belægges med Græstørv, for at den deelsbedre kan holde Vædske. Ikke sjældent blandes i en saadan Møding eet eller to Lag Mergel, det ene inden i og det andet ovenpaa Mødingen, eller blot eet Lag ovenpaa, men er det Kalkmergel, da et ganske tyndt Lag.

Paa nogle Steder i Landet er det og, ligesom i Thy og Himmer-syssel, brugeligt at blande Klæg-møget paa Ageren i Rækker; hvilken Blandingsmaade er berørt i Kap. I. §. 7. under Jølbygaard, men udsørli-

*) Staldmøg eller Hestemøg, og Fæmøg eller Ko- og Studemøg kaldes med et Navn Klægmaag.

gere beskrevet i Hr. Høeghs Anviisning til et velindrettet Jordbrug Pag. 292 og f. i Hr. Naagaards Beskrivelse over Ehye Pag. 107. — I Folde til Fæhøveder og Saar formeres og Gjødningen med Jordlag og Strøelse. — Men uagtet Møggblanding er almindelig i Nors, saa gjødes dog og stundum med ene Klægmøg, naar man nemlig enten har god Forraad deraf, eller agter at saae Rug paa Gjødningen. — Naar Klægsmødingen er bortført, belægges Stedet med et Lag Jord eller Græstøv ligesom til en Blandmøding. — Alle gjøde ikke lige stærkt: i Nykjøbing stærkere, end paa Landet, og til de store Sædegaarde rundeligere, end hos de fleste Bønder. Hvor stort et Læffetal Bønden bestemmer til en Tønde Sædeland, beroer ikke allene paa Jordens Beskaffenhed, men og paa Gjødningens Godhed og hvorvidt han dermed kan række. I Almindelighed antages, at af Blandmøg behøves til en Tønde Alsædeland eller 8000 Qvadr. Alen 100 Læs, og til en Tønde Land af anden Jord eller 10,000 Qv. Al. 70 til 80 Læs; men derimod af Klægmøg kun 50 Læs.

Som et godt Gjødningsmiddel bør her og nævnes den saa kaldte Ræ: Almindelig Randsblad (Chara vulgaris). Denne Plante hjerpes med megen Omhyggelighed i), og føres paa vinterpløjede Agre, som da ikke faae anden Gjødning. Hvor det endnu er Skik, om Efteraaret at føre sit Klægmøg paa Agrene og tildæk-

- i). Beboerne i de Byer, hvis Marke stode til Fjorden, have hver sit Ræffiste i Forhold til deres Hartkorn; og da Ræen ikke alle Steder falder i lige Mængde, bliver Ræstranden gjerne daarligere blyttet ved Lodkastning.

ke det med Jord i smaa runde Hobe, bruge Mogle at komme Ræ imellem Klægmsget.

§. 7.

Om Mergelens Brug.

Det er tilforn erindret, at Mors har Overflødig-
hed baade af Kalk- eller Kridemergel, og at her og paa
sine Steder gives mergelholdigt Sand. Mor-
sing bonden veed ret godt, at til tunge lerige Jorder bør
bruges Kalkmergel og til sandige Jorder Leermergel;
men dette bliver dog ikke stedse saa nøje iagttaget, naar
den Mergelsort, som bedst passede for Jorden, ikke findes
nær nok ved Haanden: Til lette Jorder, som ikke ere alt
for sandige, bruges derfor og Kalkmergel, og Erfar-
ring lærer at det lykkes, naar de kun tillige tilstrækkeligen
gjødes med Møg.

Af Kalkmergel regnes til en Tønde Sædelands
eller omtrent 10,000 Qv. Al. dyrket Lands Bemergling
16 til 20 almindelige Bønderlæs af omtr. 15 Cubikkods
Størrelse, undertiden kun 12 Læs k), alt efter Jordens
Beskaffenhed. Men til tung Hedejord eller andet saa-
dant langt fraliggende Jordsmon, som skal opbrydes og
som man ikke venter at kunne række til med sin Gjød-
ning, ansees ikke 40 Læs for at være formeget; og naar
da Jorden, uden Gjødning, har ydet 2 Kjarve Byg og
2 eller 3 Kjarve Havre, lader man den i det mindste hvile
i dobbelt saa lang Tid. — Af Leermergel regnes 80 til
120 Læs og derover til en Tønde Sædeland.

k) Man har erfaret, at af den grove Kalkmergel i Fro-
levgaard's, Løbderup og flere Gruber taaler Jor-
den ikke saa meget, som af Ørendals fine Kridt
og det saakaldte Hvidleer.

Den almindelige Bemærlingsmaade er at føre Mergelen paa Jorden og sprede den Næst førend Ageren skal opbrydes; dog, er det tung Hedejord, som skal opdyrkes, er det og brugeligt, først at pløje den og derefter at mergle paa Pløjningen. Den spredte Mergel bliver liggende Vinteren over, for ved Frosten at opløses og hensmulre. Før Nedpløjningen blive de smulrede Kalkklumper næjere spredte. Man har haft Exempel paa, at bliver Mergelen nedpløjet, uden at have ligget sin Tid i Luften, vil derefter ikke spores forsøget Frugtbarhed. — Undertiden bruge Bønder den Maade at bemergle den samme Ager 2de Gange, nemlig første Gang med omtrent det halve Læffetal, og til et af de følgende Halmfalde med Resten. Denne Maade synes følgværdig, da derved gives Lejlighed til at iagttage, hvad Virkning den første Bemærking har gjort, for derefter nogenlunde at kunne lempe den anden.

Men endskiønt Jorderne saaledes tilstræffeligen ere blevne bemerglede, vedblive dog Mange at blande Mergel i deres Møddinger til slige Jorder, i den stadige Formening, at naar kun Gjødning følger med, kan det ikke skade. Til bestemt at kunne paastaae dette, haves endnu ikke Erfaring nok. Saameget er dog vist, at Jorden ved saadan vedholdende Bemærking bliver end mere løs, og, om det er Kugjord, aldeles usikkert til Vinter-Kug, det den dog ikke burde blive 1). Men skulde

1) Paa Kugjorder, som ordentligt ere bemerglede, kan og avles god Vinter-Kug, naar de gjødes med blandet, Møg, uden Mergel; men til mere end een Kjørv af denne Sædeart bliver Jorden for løs. De som klage over, at deres Jorder ere efter Mergelen blevne for

end saadan vedvarende Brug af Mergel tilligemed Gjødningen ikke blive af videre Følge, saa synes den dog at være overflødig. Desuden kan denne Maade at bemergle paa ikke ganske svare til Hensigten, da man ikke igjennemhaffer Mødingen, saa at Mergelen kan blive vel blandet med Gjødningen, og kan altsaa ikke ved Spredningen blive saa jævnt fordeelt paa Ageren, at den overalt skal kunne virke.

Men sigen er overbeviist om, at der er intet at befrygte af Mergelens ordentlige Brug, men meget derved at vinde, naar iagttages: at der vælges et med Jordens Beseffenhed passende Mergelstags; at Jorden ikke faaer formeget der af; at den bliver tilgavn gjødet, især med jordblandet Møg m); at man ikke tager formange Kjarve, raadeligst kun fire, og lader derefter Jorden hvile i 5 Aar n). Jorden vil da, naar den forresten er vel behandlet, ikke alene yde flere Fold Korn, men og overflødigere og bedre Græs. Den hvide Kleyer seer man ofte af sig selv fremvoeren i saadan Mængde paa hvilende Agre, som om den der havde været saet.

Løse til Winter-Kug, maae enten ikke have holdt Maade med at bemergle deres Kugjorder, eller og at Jorden af Naturen er tung; i sidste Fald vil den efter Kalkmergel, i det mindste i lang Tid, ikke blive tjenlig til Winter-Kug.

- m) Er en Ager bleven for stærkt bemerglet, er, foruden en længere Hvile, jordblandet Møg det Middel, hvorved der bødes paa den begangne Feil.
- n) Dette indsees vel at være det rigtigste, men alligevel er det langt fra at det i Almindelighed bliver iagttaget.

Naar Jorden engang er bleven tilstrækkeligen bemerglet, vil det ikke være raadeligt, end ikke efter 40 til 50 Aar, at igjentage denne Operation; kun Udmarksjorder, som maae savne Gjødning, vover man atter at give en liden Strit, naar Dyngen igjen viser sig.

§. 8.

Om Sæde-Arterne.

Rug. Foruden den almindelige Vinter-Rug, faaes her og en temmelig Deel Vaar-Rug (i Mors kaldet Urou), tildeels som Følge af, at Jorden, enten af Naturen eller formedelst Misbrug af Mergelen, er uskikket til Vinter-Rug. Vaar-Rugen staaer i adskillige Dele tilbage for hin: Vel faaer den et stærkere Straa, men er ringere til Skjæppen, end Vinter-Rugen; udmarver Jorden, og ansees baade i Henseende til Straa og Kjerne for et usundt Foder for Høveber, især for Heste.

Byg. Det er mig ikke bekjendt, at man paa nærværende Tid faaer andre Bygarter, end den almindelige Vaar-Byg. Med det saa kaldte Egyptiske Byg eller Himmel-Byg blev for nogle Aar siden besaaet en Ager paa Nykjøbings Indmark. Forsøget lykkedes ret godt, men blev ikke igjentaget. *)

Havre, hvid og sort o). Den hvide Havre kan vel ikke svare den bedste thylandske hvide Hav-

*) Sognepræsten Hr. Jermin i Læbring har begyndt med at saae tørradet Byg. Det lykkes saa vel, at man maae ønske denne Sædeart udbredt i Landet.

o) De forskjellige Afarter Havre, som oprindeligen synes at have været sorte, ere paa Tabellen F og flere Steder anførte under Benævnelse af sort Havre.

re p) i Størrelse og Godhed, men er dog en vigtig Sæde-
 Art, saavel til Forbrug i Landet selv, som til Udsør-
 sel. — Af sort Havre gives her især 2de Afarter, som
 meer eller mindre udartede fra den sorte Farve: 1) Den
 finstaaede sorte glindsende Havre, som dog ikke
 er almindelig; fornemmeligen dyrkes den i Solbjerg,
 Sundbye og Galtrup Sogne; ellers kun hist og her
 i Landet. Denne Havre er formedelst sit fine Straa den
 bedste til at røgte med. 2) Den store brogede Hav-
 re, kaldet broget, fordi den mere afviger fra den sorte
 Farve, end den foregaaende. Den har større Straa og
 Kjerne, og er den almindeligste i Landet. Den synes
 blot at være en Afart af den hvide Havre.

Erter. Her saaes kun de almindelige gule
 Mark-Erter, som blive bedst til Rogning i Afsæd-
 jord.

Hvede. Vaar-Hvede saaes lidet til Huusbehov,
 endog af en stor Deel Bønder; men ofte seer man den
 fuld af Brand, som en Følge af at Sædekornet ikke har
 været fuldmodent. — Nød Vinter-Hvede har man
 begyndt med til Karbye Præstegaard og Glumstrup,
 og det til begge Gaarde med god Held. S. under
 Glumstrup Pag. 24 q). Det er at haabe, at Hve-
 de-Avlen vil i Mors udbrede sig videre.

p) Efter Sagnet skal denne Havre fra først af være kom-
 men til Thy fra et strandet Skib.

q) Hr. Provst Obel i Karbye har for 4 Aar siden bragt
 denne Sædeart fra Thy til Mors. Af den liden Deel,
 han hidbragte til at gjøre et Forsøg med, overlod han
 Hr. Gjedde paa Glumstrup en Haandsfuld. Hvor-
 ledes denne Haandsfuld har formeret sig, sees paa oven-

Høravlens tiltager saaledes, at den Tid synes ikke langt borte, da Mors af egen Production kan forsyne sig selv med Hør; men Skade, at man i Almindelighed kun bruger hjemavlet Frø til Sæd. — Hamp er sjelden; men naar Frøet bliver mindre vanskeligt at faae, vil vist og denne Plantes Dyrkning komme i Gang.

Foderurter. Den røde og hvide Klexer, dog meest den røde, saaes saavel af Bønder, som Andre, men mange staae dog i den Henseende tilbage. Enkelte Sædegaardsmænd saae og Vikker og Spergel.

Kartofler ere sjelden som Markvært. Den, der her i Egnen meest har udmærket sig ved Kartoffelavl, er Borger Johan Jonsen i Nykjøbing, som i enbeel Aar har aarligen lagt nogle Tønder i sine Markjor-der. — For 20 Aar siden og senere foragtede Morsingbonden denne Vært og kaldte den Svinesøde, men er dog endeligen bleven opmærksom derpaa som en god Føde ogsaa for Mennesker. Der kan imidlertid ikke tænkes paa Kartoffelavl i Bøndermarkene, saalænge det seer saa misligt ud med Hegn og Fred for Jorderne.

Morsingboen er i Almindelighed omhyggelig for at have godt Sædeforn, og derfor ikke heller stedse tager af sin egen Avl til Sæd, men engang imellem kjøber eller bytter sig Sædeforn til fra andre Steder, deels i Landet selv, deels udenfor samme, f. E. Vinter-Rug fra Siendsherred. Til enkelte Sædegaarde har man ogsaa Kjøbt sig af den saakaldte Provst-Rug.

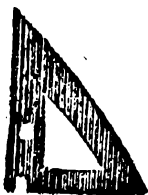
anførte Sted. — I Aaret 1808 blev saet til Kærbye Præstegaard een Tønde Hvede i Alsædjord efter Værter. Jorden blev kun sparsomt gjødet og 2de Gange pløjet. Her avledes 10 Told.

§. 9.

Om Agerdyrknings-Redskaber.

Plougen. Den morslandste Ploug, som i Almindelighed bruges i Landet, er i det Hele ikke saa svær nu, som fordem; men endnu ikke saa let og handelig, som den kunde blive. Dens Indretning er følgende: Den har 2de Handeler eller Handvede, en stor og en liden, som bestaae af lige Stykker Træ, der i deres Stillinghelde noget tilbage. Storhandelen, hvori Nafen sidder, er omtrent $3\frac{1}{4}$ Fod høj; Wittehandelen $2\frac{1}{2}$ Fod høj og paa højre Side forenet med Storhandelen ved 2de Mellemtræer, saaledes at Afstanden imellem begge Handeler er forneden kun 3 Tommer, men foroven omtrent 12 Tom. Overst paa begge Handeler er bag til en Knage til Haandfang. Foran paa den lille Handel sidder oventil en Jernstabel, og lige over paa Storhandelen 3 Knager, imellem hvilke og ind i Stabelen man stikker Plovstagen, der er dannet som et kort Kofstekast. Med den venstre Haand paa denne Stav og med den højre paa Storhandelens Bagknage styrer Plougmanden Plougen. — Sylene er af Træ, forpaa forsynet med et Stykke skarpet Jern, og helder noget tilbage (/) i samme Scilling, som Handelerne; dens Længde indtil Nafen er 1 Fod. — Muldfjælen er i sig selv ikke fikket til, i stærk Jord at give Juren sit behørlige Leje; derfor fæster man paa Siden af den et smalt Stykke afrundet Træ, kaldet en Stryge, der er tykkere eller tyndere eftersom Jorden er stærk eller løs. Er Jorden meget løs, (som naar Ulsød pløjes til Byg), bruges ingen Stryge. Paa Overkanten af Muldfjælen ligger et Stykke

Træ, hvis bageste Ende er dannet til et Haandfang, hvilket Plougmanden griber fat med den højre Haand, naar han under snever Vending maa bære Plougen. Skal den slæbe, bæres den fra Jorden af et Stykke Træ, kaldet Slæbet, som paa venstre Side staar ud fra Kafen. — Løbet, i Nors kaldet Plougshoved, er af Jern, paa hvis fremstaaende Fordeel sidder paatvers en Stabel, der gaar op igjennem et firkantet Hul i Skjæret med en Splid for. I Skjærets Nederkant er et Indsnit, som omfatter Sylens Basis. Skjæret er 8 til 11 Tommer langt r) og ved Basis 7 til 8 Tom. bredt. Dets Skikkelse sees af hofstaaende Figur:

Langjernet er meget krømmere end det sjældne. — Kafen, som ikke er gandske lige, men fortil krømmer lidet opad, er 7 til 8 Fod lang; tilforn 1 til 2 Fod længere. — For at Plougen kan have en lige Gang, er det Hjul, som gaaer i Furen, højere end det andet. Nogle bruge, isteden for ordentlig Hjulgang af Træ, en Jernring som et Karbaand, der er fæstet paa Enden af Egerne. — Til de smaa Gaarde pløjes med 2, undertiden 3 Heste; til de større med 4 Heste, aldrig med 6. Plougjører bruges sjældent, undtagen til 4 Heste. De,

r) Et nyt Skjære er omtrent 11 Tommer langt, men slides 2 til 3 Tommer kortere. Til at smaapløje Brøn- jord med bruges et lidet Skjære.

som holde 6 Heste, harve med de 2 medens de 4 gaae i Plougen.

Harven. Her bruges kun den sammensatte Harve, som bestaaer af 4 Dele, kaldte Fjerdinger, i hver Deel tre Bolle med Jerntænder, og i hver Bol fem Tænder.

Tromlen. Endskjønt dens Nytte indsees, er den dog, af Mangel paa Træ, seent bleven saa almindelig, at man nu ikke savner den til nogen By. Man bruger sædvanligen dertil et Stykke af en gammel Skibsmast.

Vogne. De morslandste Arbejdsvogne ere meget smalle og tunge, som Følge af, at Hjulene staae videre fra hinanden fornedet end foroven. Naar der paa en saadan Vogn er sat Fjæle af 14 til 16 Tom. Brede, er der omtr. kun to Fod imellem Fjælens Overkant. Det er derfor bleven nødvendigt, at man til Høstvogne, eller de lange Vogne til at age Korn, Hø og Lyng paa, bruger en Rammè af Lægter, som hviler paa Lejrerne (o: Høsthaverne), og paa hvilken Lasset kan faae den fornødne Brede. Samme Indretning benytter man sig og af til store Lørvælæs paa korte Vogne. Til Møgvogne bruges ikke sammenhæftede, men enkelte Fjæle, der sættes paa hinanden, 2de paa hver Side til et almindeligt Bondelæs-Møg, som neppe holder over 16 til 18 Kubik³ fod. Sjældnere ere Læssene tre Fjæle høje. — For at Arbejdet ved Møggagning med mere kan deshaftigere gaae fra Haanden, havees derved en ledig Vogn, kaldet Fyldvogn, som et Menneſke tillæſſer, medens en anden er borte med Læs; saa at her ikke skeer videre Ophold, naar

den tomme Vogn kommer tilbage, end lade Hestene for den tillæste Vogn.

Møggreven er af Jern med tre firkantede Grene. Dette temmelig tunge Redskab er det eneste Slags Greve man har. Man bruger den ikke allene til at læsse Møg med, men og til at grave med isteden for Spade.

Spader haves 2de Slags, begge med korte næsten hjertebannede Blade. Den ene, kaldet Skudtørvspade, har et lige Skaft med en Krykke paa Enden. Egentlig bruges den til Skudtørvgravning; men ellers og til andet Arbejde, som til at affikke Grøfter, Digtørv ic. Til ordentlig Gravning er den aldeles uskikket. Den anden Spade har et frumt Skaft med en lang Krykke paa Enden, der staaer ud til den ene Side som en Fløj. Med denne Spade graves Fladtørv til Brændsel, Hængetørv at dække Kornstakke med, Møningtørv ic., og det paa følgende Maade: Arbejderen holder med den ene Haand Krykken tæt til Laaret paa samme Side. Med den anden Haand omfatter han Skaftet; og saaledes ved Laarets Kraft skyder Spaden frem under Jordkorpen. Krykken kan tages af og vendes til den Side, som falder beqvemst for den Arbejdendes Haand.

Jernhakker. En spids Hakke, kaldet Kriderhakke, til at bryde Kalkmergel med, og en anden, der har Lighed med en Øre, til at smaahugge Jordstykker med i Mødingen.

Sædeløben er af Halm, bunden med Vidier, og saaledes indtrykt paa den ene Side, at den beqvemt kan slutte til Sædemandens Krop.

Mejeredskab. Man bruger her Hølee-Drage uden Krumning over Armen; og dertil de sædvanlige lange Leer og Kroge; dog bruge og Nogle et mindre Pinsdeværk, kaldet Spjarrer s.)

Kratten er en stor Nive med nogle og tredive Jerntænder. Paa Skafte er en Knage til Haandsfang og tilligefastgjort en Sele, som den spænder om sig, der om Høsten har den Forretning at kratte, eller med Kratten at sammenrive de løse Straa paa Ageren. — Foruden denne Høstkratte, haves og en anden med store Trætænder, kaldet Ræ-Kratte, som bruges til at bjerge Ræ eller Krandsblad med, naar den om Efteraaret i stormende Vejrlig drives til Fjordbredden.

Saaldet, som bruges til Kornrensning med mere, dets Bund er af pergamentagtigt Skind, hvori er slaaet runde Huller. Trærammen, hvorpaa Bunden er spændt, kaldes her en Saaldstemmer. — Rasteskovlen er tildannet af et tykt Stykke Fjæl med et kort Skaft. Den er indvendig omtrent 8 Tommer lang, 6:7 T. bred, 1½ T. dyb.

Ved de øvrige Redskaber, som: Niven, Furken ic. er intet mærkeligt. Træsemaskiner, Rensmaskiner, og Hakkelsemaskiner af den nyere Opfindelse haves endnu ikke i Nords.

§ 2

- *) Til Lyngstet haves en kort og tyk Lee paa et kort Skaft med 2de Knager. Ved at slaae Lyng gaaer man baglands.

§. 10.

Om Jordernes Inddeling og Dyrkning.

Ugerjordernes Hovedinddeling er: Indmark og Udmark eller Alsædjord, Brødjord og Udmarksjord.

I. Alsædjorden. Den hviler aldrig, men er stedse i Drift til Kornsæd; derfor ligger den og, for mere Bequemmeligheds Skyld, tæt ved Brugernes Gaarde og Huse. En Deel bruge ikke Alsæd, tildeels fordi de ikke have Jord ved deres Steder, som dertil er skicket, men fornemmeligen fordi de ej kunne undvære Gjødningen fra deres øvrige Jorder; desnaarsag have og NoGLE siden Udskiftningen forandret Alsædjord til Brødjord. — Dyrkningsmaaden er følgende: Om Efterhøst pløjes Stubbene, og om Foraaret derpaa udføres den blandede Gjødning, som strax spredes og nedpløjes. Omtrent 14 Dage derefter eller naar den opvoksende Ugerkaal har 2 eller 3 Blade, pløjes 3die Gang; Besaningen med Byg skeer strax, og Harven følger. Til 2den Kjørve Byg pløjes ligeledes tre Gange. Er Vinteren sildigt ophørt, vover man og, for at vinde Tid, at saae i Fældingen eller den anden Pløining; men herved haves dog Hensyn ikke allene til Aars-tiden, men og til Jordens Beskaffenhed; i andet Fald kan en ringe Avl blive Følgen. Til de øvrige Sæde-Arter pløjes kun een Gang, nemlig om Foraaret. Sædefølgen er: 1ste og 2det Aar Byg; 3die Havre eller Baar Rug; 4de Havre eller Værter 1). NoGLE tage vel kun 3 Kjørve efter Gjødning, nemlig 1ste og 2den Byg;

1) At Vinter-Hvede særdeles vel lykkes i Alsædjord er anført Exempler paa under foregaaende §. 8, og Pag. 24.

3die Havre eller Urter, da Jorden i saa Fald nærer sig med mindre Gjødning; men almindeligst er det at tage 4 Kjarve, og altsaa gjøde hvert 4de Aar. At Dogle Nør i Landet drive deres Allsædjord, som er af særdeles Godhed, i 7, 8 Aar, eller maaskee længere, uden Gjødning, og lade Urtesæd træde i Gjødningens Sted, ansees af Andre for Misbrug, som kun kan lykkes til en Tid.

II. Brødjorden u), som og kaldes Udmarksjord, er hos Bønder v) almindeligst inddeelt til 5 Aars Brug og 5 undertiden 6 Aars Hvile. Hos endeel er Brugen 4 og Hvilen 4 eller 5 Aar. I det Hele beroer den længere eller kortere Brug og Hvile, deels paa Jordens Bessaffenhed, deels paa om man har lidet eller meget deraf, og hvorvidt man kan række med sin Gjødning. — Dyrkningsmaaden er forskjellig. Meest bruges, ligesom til Sædegaardene, at gjøde paa Grønjorden til Byg, som da kaldes Baarbyg; eller at tage først en Kjarv sort Havre og derefter gjøde til Vinter-Rug. Til Byg udføres Gjødningen om Efteraaret paa Grønjorden eller de saakaldte Baarer, spredes og omtrent 3 Uger derefter nedpløjes; næste Foraar pløjes igjen og Bygget saaes; 2den Kjarv er Vinter-Rug; 3die Kjarv Byg, hvortil pløjes saasnart muligt om Foraaret; eller

u) Enten maa den have sit Navn af, at den, modsat Allsædjorden, brydes efter visse Aars Hvile; eller at den har været bedste Jord til Brødrug. Den forbedrede Udmarksjord hører man og at nævnes Udmarks-Brødjord.

v) Om Jordernes Inddeling paa de store Sædegaardsmarke er talt i Kap. 1. §. 7.

tildeels Vaar-Rug; 4de Kjærvi hvid eller sort Havre; 5te Kjærvi sort Havre. Tages kun 4 Kjærve, da er 1ste Kjærvi Gjødningsbyg; 2den Vinter-Rug; 3die Byg eller hvid Havre, stundum og Vaar-Rug; 4de sort Havre. Befindes Jorden til 2den Kjærvi Byg at være for meget beladt med Græsrodde, pløjes den to Gange. Er Jorden for tung til Rug, tages 2 Kjærve Byg og for Resten Havre. Bruges derimod den Naade, at gjøde til Vinterrug, da er Sædesølgen: 1ste Kjærvi sort Havre; 2den Vinter-Rug, som Nogle saae paa Gjødningen og derpaa nedharve den, for at Sæden kan have desmere Ly og Varme; 3die Byg; 4de hvid eller sort Havre, eller for en Deel Vaar-Rug; 5te sort Havre. Til Gjødningsrug er det og brugeligt at pløje Grønjorden i Ormemaaned og lade den ligge til Rønning. (3: Naadning) indtil Sædetiden, da den gjødes, pløjes atter og besaaes; og bliver saaledes den 1ste Kjærvi Vinter-Rug; 2den Byg o. s. v. — Dersom Jorden ved Mergelens Brug ikke er bleven for løs, plejer man gjerne at tage to Kjærve Vinter-Rug efter hinanden, og dernæst Byg. Undertiden saaes Urter i Grønjorden og gjødes derefter til Rug eller Byg. Naar Jorden skal lægges til Hvile, bliver gjerne en Deel deraf besaaet med Kiever. — Paa Nykjøbings Indmark, der bestaaer af let Jordsmån, er den 1ste Kjærvi Byg, hvortil, ligesom ovenmeldt, gjødes paa Grønjorden og pløjes to Gange. 2den Kjærvi er Vinter-Rug eller Byg. Til Bygget pløjes to Gange, første Gang om Efteraaret, anden Gang om Foraaret, naar Havren er saet, da Jorden tillige harves nogle Gange paa langs og tværs og endelig tromles. Naar Agerkaalen er opløben, saaes Bygget, nedpløjes

og harves dygtigt x); 3die Kjær er atter Byg, hvortil Jorden behandles som til 2den Kjær; sjældnere Rug. 4de Kjær er sort Havre med Klever. Sjældent tages 5te Kjær. Jordens ordentlige Hviletid er 4 Aar.

III. Udmarksjorden, som og kaldes Bangjord, blev fordum allene brugt til sort eller broget Havre og gav i Almindelighed kun 3 højt 4 Kjarve; hvorefter den maatte have 8-10 og flere Aars Hvile. Kunde efter saa lang Hvile Nogle overkomme at give Jorden en Strit Gjødning, blev og taget en Kjær Winter-Rug. Da Mergelen kom i Brug, blev den næsten overalt misbrugt paa Udmarksjorderne (S. S. I.); men efter Udskiftningen bliver den meste Udmarksjord, som ikke er forlangt fraliggende, behandlet som Brødsjord. Den Jord, som man, formedelst Fraliggenheden eller Mangelen paa Gjødning, ikke kan faae ordentlig plejet, maa nære sig med Mergel, og derefter give 4 eller 5 Kjarve Byg og Havre, og derpaa hvile i 8 eller 10 Aar. — Paa Nykjøbings Udmark bruges Jorden sædvanliggen i 4 Aar og hviler ligesaa længe. Sædesølgen er: 1ste Kjær Byg, hvortil gjødes og pløjes ligesom paa Indmarken; 2den Kjær Byg, hvortil pløjes to Gange; 3die og 4de Kjær sort Havre. — Til Havre pløjes Brødsjord og Udmarksjord om Efteraaret og om næste Foraar saaes i samme Pløining; dog er Jorden tung og fold, opsættes Pløiningen til Foraaret, med mindre man har Tid til at pløje to Gange; da den ellers vil blive for

x) Denne Maade, som og efterfølges af Enkelte paa Landet, anbefaler sig kun paa lette Marke. Erfaring har lært, at pløjes Bygget ned i tung Jord, staaer man Bæde for at avle stet intet.

våad til Besaaening. — Paa Landsbymarkene saaes sædvanligst en Tønde Byg i 10,000 Qvdr. Aalen og derover; men paa Nykjøbings Marke, hvor man gjøder stærkere, saaes 1 Tde Byg i 6 til 7000 Qv. Aalen.

Morsingen søger med Flid at faae sine Agre saa horizontalt flade som muligt, og derfor afverler med at kaste Furerne til og fra Ryggen. — Man pløjer dybere eller grundere efter Jordbundens Beskaffenhed, almindeligst 3 til 4 Tom. Er det Jord, som er slem til at give Agerkaal, vogter man sig for at pløje for dybt. I Grønjord og anden stærk Jord gjør man Furerne smalle, end i den løse Jord.

Stærk Jord harves meget; løs Jord mindre, endog kun 3 eller 4 Gange; men begge baade paa langs, Kraas og tværs; saaledes f. Ex., naar en Ager, der bestaaer af stærk Jord, er harvet 5 eller 6 Gange paa langs, harves den derefter engang paa Kraa, en paa langs, en paa tværs og endeligen en paa langs. Harves kun 3 eller 4 Gange, skeer næst sidste Gang paa tværs. Er der i Jorden mange Græsrodde, blødes bagest i Harven et Stykke Røb, hvormed et Menneske, som gaaer bag efter, letter Harven, for at den kan tabe de samlede Rodde, der siden efter bortføres. — Førend Vinter-Rugen saaes i stærk Jord, harves Ageren 1 eller 2 Gange med en let Harve. — At overharve Vaarkornet med en let Harve, naar det staaer i Blade af omtrent en Fingers Længde, er almindelig Skik. Dette Arbejde foretages helst mod Aften eller naar det seer ud til Regn. For denne Overharvning plejer man og at saae Klexer i Havre-Ageren, ifald det ikke forhen er skeet. Man har havt Exempler paa, at Sæden efter Overharvningen har i 8

og flere Dage været som ødelagt; men, naar der kom Regn, igjen kommet sig og været frodigen.

Er Jorden tør, tromles den strax efter at Sæden er lagt, for at knuse Jordklumpene og jævne Ageren, at den desbedre kan beholde Væden; ellers er det og brugeligt at trumle efter Overharvingen; og forresten at slaae Klumper og samle Stene af y). Det er og tildeels Skik at skaffe Tidslerne bort, naar de ere saa fremmelige, at man kan rykke dem op eller skjære dem af med en Kniv.

§. II.

Om Kornhøsten.

Saa rosværdig den Flid er, som Morfingerne anvende paa at dyrke deres Markjorder, saa meget er den Ufærdighed at laste, hvormed Mange, uden Hensyn til Vejrtilgæet eller Kornets Modenhed, søge at faae deres Høst fuldendt; thi naar man har fuld Høst, som det kaldes, eller, naar det meste Byg og Havre er tjenlig til at mejes z), farer man fort med Mejsningen, hvad enten Vejrtilgæet er vaadt eller tørt, og hvad enten det sildigt saae er modent eller ikke. Nædig vil Nogen være den sidste, især af Frygt-for at see sit udestaaende Korn udjat for utallige Besøg af Andres Høveder. En stor Deel Korn bliver derfor høstet grønt og ikke sjeldent aget vaadt ind æ).

y) Det er nemlig de Stene, som kunne være til Hinder for Sæden eller Leen. Andre Smaaastene ansees for gavnlige, da de holde fugtighed i Jorden.

z) Det Ord meje er ikke brugeligt i Nors; i sammes Sted bruges Ordet høste. En Mejer kaldes en Hølikael 3: Høleekarl.

æ) Naar man anseer det for rette Tid at meje Byg og

Kornet opbindes efter Mejerer, og samme Dag sættes i Mad eller Travehob, tre Neger sammen. Derpaa slæbes affted med Kratten langs ad Ugeren, og efterat den Krattende har sammenløbt endeel Straa, lætter han sit Redskab, for at stille sig derved, og gaaer videre; og hver Gang han derefter gaaer Ugeren endelangs med sin Kratte, affætter han Rivelsen i Linie med første Gang, og bliver Rivelsen saaledes liggende i Tverstrimmeler indtil Kornet skal bjergeres i Huus; da den rives ind til Travehobene, hvilket kaldes at rive Krattinger ind. — Vøndernes Neger ere sædvanligen store, derfor bindes kun to Neger sammen til en Kjer, endstjønt der til en Heelkjarv regnes tre Neger. Tre Traver Kjarve kaldes et Læs ö), og saa mange Kjarve, som kan føres paa en Vogn, kaldes en Føring. — Til at binde Kjarvene med bruges Kalmus, om man har den, ellers Simer og andre Halmbaand. — De, som have Kalmus, anvende den fremfor andet til Strøelse i Ladegulvet. Nogle bruge og at belægge Gulvet med et Lag Sand, for at betage Mæus og Kottet Lysten til at skjære op. — Kun Havre sættes i Stak. Stakkene dannes aflange og tildækkes paa Toppen med Hængetør. — For Høstjeneste fik (før Aaret 1808) en Mejer 4 til 5

Havre, yttres i det Pag. 116 anførte Riim, nemlig: Høst Bygget i røde Rader, og Havren tranegraa.

- ö) Naar Kjarven bestaaer af to Neger, kaldes det et Læs Tonerer; af tre Neger: et Læs Heelkjarve eller Treneger. Saa siges og: en Trave Tonerer, en Trave Heelkjarve. — Om andre Ting, som kaldes traveviis, bruges og Ordet Læs til at betegne tre Traver.

Rdlr. og en Opbinderſke 3 til 4 Rdlr., foruden Brød og Ost.

§. 12.

Om Kornets Tærſning.

Bed Tærſningen i ſig ſelv er intet mærkeligt. — Man gjør Tag eller Tækkhalm ſaavel af Havre ſom Rug. En forſvarlig Tagkjærv, der beſtaaer af 3 Meger, ſkal veje 8 Skaalpund. — Naar Kornet er kaſtet, ſorteres Dyngen: Det fremmeſte og bedſte Korn tager man fra til eget Brug; det ringere og ringeſte ſælges til Kjøbmanden, ſom gjerne tager derimod, naar det kun er vel renſet eller, i Mangel deraf, gives deſbedre Maal; derfor er og en temmelig Deel af det Byg, ſom udføres fra Nors, kun ringe og tildeels fuldt af fjernløſe Skaller aa) og Knop. — Den, ſom er ſtødet til at tærſke for Tønden, ſom man kalder det, ſaaer for en Tønde Byg og Havre at tærſke 3 til 4 ſ., for Rug 1 ſ. mere. Deſuden ſaaer Tærſkeren Betaling for at gjøre Tag, nemlig for hvert Læs Tag (3: tre Traver), ſom beſtaaer af Kjærve paa 8 Pd., 8 ſ.; men veie Kjærvene kun 6 Pd., da 6 ſ. Til en Tønde ſort og broget Havre regnes 12 ſtrøgne Skpr., men af de øvrige Kornſorter 8 Skpr. til Tønden. — At renſe Kornet har Tærſkeren ikke med at gjøre; det er Qvinde- Arbejde.

aa) Dette kan for endeel tiſſkrives den Uſik, at endeel Byg høſtes for tidligt, ja endog grønt. Ofte er det og Tilfældet, at det er ſlet fjærnet og renſet,

§. 13.

Kapitelstaxten for Lhve og Mors i de
sidste 20 Aar.

Aar.	I Lønde Kug.		I Lønde Byg.		I Lønde Havre.	
	Nd.	ß.	Nd.	ß.	Nd.	ß.
1789	3	32	2	8	1	20
1790	3	8	2	=	1	16
1791	2	40	1	48	1	7
1792	3	60	2	6	1	44
1793	3	80	2	32	1	48
1794	3	64	2	64	2	=
1795	3	64	2	48	1	48
1796	2	64	1	64	1	8
1797	2	48	1	48	=	88
1798	3	48	2	=	1	24
1799	4	24	3	=	2	=
1800	6	16	3	48	2	=
1801	4	32	2	80	1	64
1802	6	32	3	48	2	=
1803	6	32	3	40	2	16
1804	7	=	3	64	2	=
1805	6	80	3	48	2	8
1806	6	=	3	32	2	=
1807	5	16	3	16	2	16
1808	6	48	4	8	2	64

For nogle Aar siden vilde Kjøbmanden ikke kjøbe Byg lige efter Kapitelstaxten, men stedse nogle Skillinge derunder, endog indtil 16 ß. Nu derimod bydes stundum ligesaa meget over Kapitelstaxten, som før under, naar Kornet kan leveres til Udfibning om Efteraaret, hvilket dog sjældent er Tilfældet med Bønder, da de gjerne ere saa sysselsatte med at pløje, tørste Søderug, Tiendebyg &c., at de ikke faae Tid til at aftørste noget til Salg. I Almindelighed ydes Kjøberen een Lønde

paa Snesen eller godtgjøres ham 5 Procent til Svindeforn.

S. 14.

Om Høravlen.

Hørren har i Mand's Munde været dyrket i Nors, men i de lette Tider fandt dog de Fleste bedre deres Regning ved at kjøbe den, end avle den selv. Men efterhaanden som den steg i Prisen, vorde og deres Tal, som besfittede sig paa Hørav, indtil den omsider er bleven ganske almindelig. — En Deel saae Hør i Grønjord, som da før Vinteren gjødes paa Grønningen med Faare-møg eller og andet Klægmøg, stundom og med Næ, om man har den. Om Foraaret derefter nedpløjes Gjødningen, og atter gjødes, men med Tørveaske; Jorden harves stærkt, hvorpaa Frøet saaes og overhaves een Gang meget let. Andre saae Hør efter Daarbyg eller Vinterrug, og pløje dertil een eller to Gange, og stundum gjøde til Hørren med Aske. — De Fleste rødne eller raadne Hørren i Vand; men i dets Sted bruger og en Deel at udbrede den paa bar Jord, og lade den saaledes ligge i en tre Ugers Tid eller indtil Barken kan gnides af, og tørres derefter i en Bagerovn. Den videre Behandling forbigaaes, da derved er intet mærkeligt, og man desuden kan haabe, at Norsingen, der synes at have megen Lyft til Hørav, vil føre sig den Anviisning til Nytte, som kan ventes, nu da Ungkarl Laurids Andersen Lynggaard af Lødderup er kommen tilbage fra Brahetrolleborg i Fyen, hvor han var hendsendt af Amtet for at lære at dyrke og behandle Hørren bb). — Hidindtil er Høravlen lykkedes saale-

bb) Hr. Justitsraad R a f n s Vejledning til at dyrke Hør,

des, at man, naar Jorden var god og vel behandlet, har efter en Skjeppe Frøe sædvanligen avlet 3 til 4 Lpd. uheglet Hør, undertiden mere.

§. 15.

Om Hø-Avlen.

Uf haarde Enge, som bære godt Græs, gives der faa i Mors; Kjør- eller Mosehø og Baarhø ere derfor de almindeligste Sorter Hø, her avles; men dog, hvad Bønder angaaer, er der kun faa, som kunne frede Baarer til Høstet, da de behøve dem til Aftøgring. Vel har ogsaa Bønder siden Udskiftningen for en stor Deel meget besittet sig paa Kleversød; men sjeldent kan nogen frede mere, end hvad han behøver til Sød. Den hele Høavl hos Bønder kan derfor ikke regnes for stort mere end 2500 Læs. Til Præstegaardene er Hø-Avlen ikke heller af Betydenhed. Derimod avles til de store Sødegaarde en Mængde saavel Baarhø og Klever, som Kjørhø. S. Tab. F.

Det er tilforn erindret, at her saaes baade rød og hvid Klever, men meest af den røde; den hvide voxer hyppigt af sig selv paa Baarerne. De, som saae begge Arters Frøe, pleje gjerne at blande det. Naar Kleveren er torfken, lader man Frøet sidde i Frøhusene; dette, som man kalder Flom, bevares paa et tørt Sted til Sædetiden, og i samme Tilstand saaes. Paa denne Maade skal Frøet bedre staae sig i Jorden.

Høets Behandling er i Korthed denne: Græsset Naar man helst, naar det er vaadt, for at det desbedre

hvoraf nogle Exemplarer i Aaret 1807 bleve uddeelte i Sognene, har allerede begyndt, i det mindste hos Nogle, at virke Forbedring i Dyrkningsmaaden.

kan staae for Leen. Naar det paa Bredfelen tilgavns er vejret, eller ikke sjeldent saaledes tørret af Vind og Sol, at Saft og Kraft synes hentæret, føres det i Hobe og ages ind med det samme. Denne Behandlingsmaade er ikke allene den almindelige hos Bønder, men og den sædvanligste hos Andre.

E l l e v t e K a p i t e l .

O m Q v æ g = A v l e n i M o r s .

§. I.

N o g e t o m Q v æ g a v l e n i A l m i n d e l i g h e d .

Den ved Jordernes bedre Dyrkning forsøgede Frugtbarhed har og havt en heldig Indflydelse paa Qvægavlen i Mors, en Næringsgreen, der vel er af særdeles Bigtighed for Landmanden i Almindelighed, men dog i Særdeleshed for Bonden, da det er fornemmeligen derved at denne, naar han har lidet eller intet Korn at sælge, skal tilvejebringe de Summer, han behøver til sine Skatter og andre Udgifter. Det er derfor den driftige Bonde saare magtpaaliggende, ikke allene at have en god og vel røgtet Qvægbesætning, men og at opføde unge Hveder; dog er Føl-Opdrætt paa de smaa Gaarde, hvorpaa kun kan holdes to Heste, forbunden med saa megen Vanskelighed, at man er nødsaget til at lade den fare; og paa store Bøndergaarde, hvor man til Studebesætning allene holder Fjerdeaars-Stude, befatter man sig sjeldent med Kalve-Opdræt, medmindre det kan være en Qviefald til at vedligeholde sin Kobesætning.

Worsingen holder ikke flere Heste, især til Vinter-Røgt, end hans Gaards Drift udkræver. Behøver han ikke den opfyldte 2-3 Aars Plag til at besætte en andens Plads med, gjøres den saasnart muligt i Penge, og en ny Opfyldning træder i dens Sted. — Røer haves og kun til Fornødenhed og stundom tillige en Qvie, for at lade den gaae i en Røes Sted, man agter at sælge. Men Stude attraaer Enhver at holde saa mange som muligt, og de afgaaendes Tal erstattes igjen enten af egen Opdræt eller ved nyt Indkjøb. Paa endeel store Gaarde og Middelgaarde i Landets frugtbareste Egne holdes Fjerdeaars-Stude, som derfra afgaae til Sædegaardene.

Hvad Qvægbesætningens Størrelse angaaer, da kan den i Almindelighed ikke beregnes efter Gaardenes Størrelse i Henseende til Hartkorn: Et større Jordareal til Hartkornet, bedre Jordsmon, overflødige Højbjergning og i Særdeleshed Brugerens Driftighed kan forvolde en temmelig Forskjel; saa at ikke sjældent paa Gaarde af mindre Hartkorn holdes flere og bedre Høveder, end paa mangen en større af Hartkorn. Imidlertid kan for det meste antages, at paa Gaarde af 2 til 3 Edr. Hartkorn holdes 2 eller 3 Heste, 3 Røer og 2 til 4 Stude i andet Aar a); ældre blive de ikke paa slige Gaarde. Paa Gaarde af 4-5 Edr. Hartkorn 4 Heste, 4 Røer og 8 Stude i 2det og 3die Aar. Paa Gaarde af 6-8 Edr. Hartkorn 6 Heste, 4 til 5 Røer og 8 til 10 Stude af forskjellig Alder. Paa Gaarde af 8-10 Edr. Hartkorn 6 Heste, 5 eller 6 Røer og 8 til 10 Fjerdeaars-Stude eller 10 til 12 yngre og ældre Stude. Foruden Be-

a) Stude i 2det, stundom og i 3die Aar kaldes Ungnød.

sætningen af Og- og Fæhøveder holdes 10 til 20 Faare, høveder, undertiden flere, ligesom Lejligheden er til at faae dem sommerfødt, og 1 eller 2 Sviin. Huusfolk, som ikke have for lidet Jord, holde gjerne 1 eller 2 Køer og 4 til 6 Faar, og de, der ingen Ko kunne holde paa deres liden Jordlod, have dog 3-4 Faar.

Tabellen F. viser, hvor mange Høveder omtrent her findes i Landet b), nemlig: Arbejdsheste og Plage over eet Aar gamle 3155; Køer og Qvier 4233; Staldstude 532; andre Stude 3691; Faar, Bødre og Beder 14612, og Sviin 1140. Efter samme Tabel er den aarlige Opdræt: Føl 391½; Kalve 1144; Lam 6774, foruden Grise 2., hvorom jeg, uden for saavidt deraf er svaret Tiende, mangler fornøden Underretning. Hvad Opdrættens hos Bønder angaaer, nemlig: 368½ Føl, 1075½ Kalve, 5438 Lam, 611 Grise, 1446 Gæs og 296½ Viestader, — da er den beregnet efter Middeltal af for det meste ti Aars Qvægtiende-Lister c).

b) Hovedernes Antal hos Bønder er anført efter en Optælling, som jeg deels ved selve Bønder, deels ved Andre fik bevirket fogneviis i Aarene 1803 og 1804.

c) En Sagkyndig vilde maasse ikke ansee disse Lister — uden det maatte være hvad Tøllene angaaer — for ganske paalidelige, da det ikke er Skik i Norge, nøjere at undersøge, om Angivelserne til Qvægtiendes Svarelse ere nøjagtige eller ikke; og desaaarsag formene, at Opdrættens er en god Deel mere, end Listerne udvise. Denne Formening kan staae ved sit Værd; men vist er det, at i den senere Tid er Opdrættens en ikke ubetydelig Deel større. Bemærkes f. Ex., at Gaardmanden før 1808 sædvanligen opfødte 2-3

Hvor indbringende Nøgavlen er i Nors kan sluttes deraf, at der af Landets egen Opdræt aarligen udføres omtrent 200 unge Heste d), 1200 Stude og Køer e), 400 Eviin, endeel Lam, og desuden i det mindste 40 Skpd. Uld og Lod, endeel raa Fæhuder og Faarekind, og noget Smør og Tælg.

§. 2.

Om Dghøveders eller Hestes Opdræt og Røgt.

Heste=Opdrættten paa Herre- og Sædegaardene er i det Hele ubetydelig og paa nogle Stet ingen, da man bedre finder sin Regning ved at kjøbe Plage hos Bonden til sin Besætnings Vedligeholdelse eller for at røgte dem

undertiden 4 Kalve aarligen *) , og at Huusmanden, som holder to Køer, ikke sjeldent optrækker en Kalv, saa kan den aarlige Opdræt af Kalve i det mindste blive 1500. At en Deel, som holder allene store Stude, ikke synderligen besætter sig med deres Opdræt, kan ikke formindste Summen.

- a) Da den aarlige Opdræt af Føl kun kan regnes for omtrent 400, saa kan Salget af Landets egen Opdræt neppe beløbe sig til mere end 200 Heste. Thi antages, at omtrent hver 16de Hest bliver ubrugbar eller døer om Aaret, vil denne Afgang udgiøre en Sum af 200, og folgeligen et lige Antal af unge Heste behøves til at erstatte Afgangen. Men vil man medregne de Plage og ældre Heste, som Norsingen kjøber i Thye, deels til eget Brug og deels igien for at sælge, vil Udførselen blive større.
- e) Endeel gamle Køer slagtes om Efteraaret og nedsalted til Udførsel.

*) Siden den Tid er Opdrættten endnu større.

til Salg, end opføde dem selv. Derimod seer man næsten enhver Bonde, som har en Hoppe eller to, han kan undt fornøden Skaansel, at optrække eet, undertiden to Føl aarligen. Helt vælges en 6-8-aarig Hoppe til at bære Føl; og naar den eengang er bleven Følhors, bliver den gjerne ved at være det til den er temmelig gammel. Stodhengste holdes ikke allene af enkelte Sædegaardsmænd, men og af Bønder f). Efter Afhestningen, som seer i Marts eller April, bruges Hoppen fremdeles til Arbejde, dog saaledes at den deler Byrden enten med en Plag eller en anden Følhors. Har den ikke folet før den travleste Vaarsædstid, gaaer den ikke sjeldent i Plougen saalænge, at den er færdig at fole imellem Skaglerne; ellers under man den gjerne 2-3 Dages No før den Tid, man af adskillige Kjendetegn formoder at den vil fole. Efter Følningen bliver Hoppen røgtet med grønt Malt, støvet Byg, Havrekjærve-Hakkelse og fint HS, om man har det. Faa Dage efter Følningen bruges den atter for Plougen, men under lange Veder g) spændes den fra engang og føres hjem til Føllet, for at lade det die. Naar Hoppen sættes i Løger, bindes en Stang af et Par Alens Længde ved den ene Ende til Hovedlaget, og ved den anden Ende

U 2

- f) Adskillige Bønder i Nors have i den senere Tid sqaet Præmie for Stodhengste. For at lade en Hoppe bedække gives sædvanligt 4 Skpr. Byg; og vanker der ved Vdelsen et Hæistbojl, 2: Hestegilde, bliver Maalet des rundeligere.
- g) Den Arbejdstour, man gjør med Ploug, Harve eller Vogn, fra man spænder for til man spænder fra igjen, kaldes en Veed.

fastgjøres Tøgret, for derved at forebygge, at Føllet ikke skal faa Tøgret om Halsen og kvæles. Hen paa Sommeren bliver Føllet gjerne tøgret, naar det faaer Vane at søge Kornet; dog regne Mange det ikke saa nøje, om det piller noget i en Havre-Uger. Naar det er indbundet, røgtes det med finskaaren Havrefjærv-Hakkelse eller blot Toppen af Havrefjærven. Det vandes inde, indtil det roligt lader sig lede ved Grimen. — Om andet Efteraar eller naar den unge Plag er $1\frac{1}{2}$ Aar gammel, vænnes den allerede til at gaae i Ploug, men med behørig Forsigtighed, og især passes paa at den ikke for meget skal anspænde sine Kræfter og blive svejbenet &c.

Før Hestene om Efteraaret indbindes, tages de i Huus om Natten i en 14 Dages Tid og gives en Gjøvt Aften og Morgen, for at de efterhaanden kunne vænnes til Vinterføderet. Efter Indbindingen røgtes de i Førstningen sævel med Bygkjærv-, som Havrefjærv-Hakkelse og stundum tillige med løst Korn, for, som man kalder det, at jage Vandet af dem. Naar man saaledes i et Par Ugers Tid har ladet sine Heste rense, maae de siden nøjes med Havrefjærv-Hakkelse, og stundum skjæres deriblandt Vinterrug-Halm. Den drægtige Hoppe og Plagen, som staaer til Salg faaer bedre Røgt. I den ledige Vintertid er Gjøvternes Tal 8 til 12, mindre eller større efter som man har Forraad, men i Driftens Tid uden Indskrænkning; thi da mærker neppe den omhyggelige Bonde, at hans Arbejdsheste have fortæret en Gjøvt, før han er tilrede med en ny, og paa saadan Tid ogsaa røgter dem om Natten. Hestene vandes 2de Gange dagligen, nemlig om Morgenen Kl. 9 og om Eftermiddagen Kl. 3, og ledes stedse til Bands i Gr-

men *). Saafrømt Fodertrang ikke nøder dertil, komme Hestene ikke paa Græs, før noget efter at Baarsæden er lagt, for at der kan blive klækkeligt Bid. De vænnes til Græsset, ligesom ovennævnt til Vinterfoderet, ved at tages hjem om Natten og faa et Par Gjøvter. Efter Høsten flaaes de løse, og gaae ube i fortøre eller længere Tid efter Mikkelsdag, hvilket beroer deels paa Vejrliget og deels det Forraad, man har indhøstet. I Bløjetiden tage de, som have Foring nok, deres Heste ind om Middagen og give dem nogle Gjøvter. — Det er temmelig almindeligt i Nors at aarelade sine Heste, og naar en Hest dertil er bleven vant i nogle Aar, er det siden betænkeligt at efterlade denne Blodtapning.

§. 3.

Om Fæhsveders Opdræt og Røgt.

Opdrætten af Fæhsveder er Norsingen ikke mindre vigtig, end Heste-Opdrætten; især opdrækkes aarligen en betydelig Deel Studeskælve; og er det fornemmeligen de Kælve, som fødes imellem Mortensdag og Kyndelsmesse, der bestemmes til Opdræt. — Naar Koen har kælvet, plejes den med salt Gild, lunket Øl, grønt Malt &c. For at sætte Lænderne, bruges blot at række Koen en Bisk af Havre- eller Bygkjær, som er sveen lidt i Toppen, og lade den trække samme af Haanden. Føder tidligbærende Køer Qviekalve, da man søstede Tyrkalve til Opdræt, kjøbes nyfødte Tyrkalve hos Andre i Kjøbstæden eller paa Landet, hvor de ere fangelige. — I de første Uger faae Kælvene ene sød Mælk; siden vandblandet og afblæst Mælk, kogt Meelvelling, Raal og deslige

*) I Driftens Tid om Foraaret vandes de tre Gange dagligen; Morgen, Middag og Aften.

indtil de ere omtrent 3 Maaneder gamle. I øvrigt røgtes de med fimfkaaren Havrekjærvtop og undertiden grønt Malt, samt Hø.

Malkesøer faae, naar de ere indbundne, 7 Gjøvter dagligen og 2 Gaane Vand: 1ste Gjøvt god Rug eller Byghalm; 2den G. Byg: Rivelse; 3die G. Hakkelse og Avne h); hvorefter de vandes, nemlig Kl. 11; 4de G. Baarhø, i Mangel deraf Bygrivelse eller og Halm, 5te Gang, ligeledes Rivelse; 6te G. Hakkelse og Avner: derpaa anden Gang Vand; 7de G., som kaldes Mætter (o: Madvere) Baarhø eller Rivelse; og desuden lidet til Qvælgjøvt. I de studene, der staae til Salg hos Bonden, faae ligesaa mange Gjøvter og ligesaa god Røgt, som Kærne, nemlig: halvtorsken Rug eller Bygjær, Rivelse og Hø rystet sammen eller og hver for sig, saa og en Gjøvt Hakkelse. De smaa Studene eller Ungnød faae kun Korn i Straaet indtil Jul; siden maae de nære sig med bar Halm. — Hvad Staldstudenes Røgt angaaer, da faae de indtil Juul utorsket Byg; derefter i 7: 8 Uger halvtorsket Byg og utorsket Havre, og i paafølgende 8: 9 Uger utorsken Havre; desuden 1 eller 2 Gjøvter Hø om Dagen.

Køhøvederne holdes alle i Løger om Sommeren fra den Tid, Baarsæden er lagt, og til Høsten er fuldendt, undtagen Herre- og Sædegaardstudene, som vogtes løse. I Førstningen, de ere komne paa Græs, tages de hjem om Matten, og gives dem om Aftenen een og om Morgen en to Gjøvter. Kærne, som stedse malkes hjemme, trækkes om Sommeren i Huus baade Middag og Af-

h) Den Ko, som nyligen har kælvet, byder man ikke Avner før efter 9de Dag.

ten, og om Morgenen Kl. 3-4, naar de ere malkede, sættes ud igjen paa Græsningen; men Studene hentes kun hjem eller bringes i en Fold paa den varmeste Tid af Dagen. Medens Fæhsvederne saaledes ere i Huus om Sommeren faae de intet til Føde; hvilket Køerne dog nok kunne behøve i de hedeste Dage, da de have, saa lidet Ro til at æde ude og om Natten faae intet. — Paa Hovmarkene Hayes store runde Folde til Studene. Disse Folde ere næsten alle opsatte af Græstørv, sjældent af Stene, og indvendigen forsynede med stærke Væle, for at Studene derpaa kunne skubbe sig. Det er almindelig Skik at aarelade sine Fæhsveder.

§. 4.

Om Faarehøveders Opdræt og Røgt.

De fleste Bønder holde vel ikke saa mange Faar nu, som fordem, men derimod en større Race, der ved god Pleje er ulige mere fordeelagtig, end de smaa Faar, som forhen vare almindelige i Landet. Bøddrene gaae ikke løse imellem Faarene, men holdes om Sommeren fædse i Tøger for sig selv og om Vinteren i et aparte Afslukke. Imellem Mortensdag og Jul er det først at man lader Faarene affspringe, da Bødderen, saa længe man mærker et parrelystent Faar i sin Flok, bringes om Aftenen i Huset til Faarene og om Morgenen igjen borttages. Kun saa Bønder bede deres Bødderlam, og desnaarsag oversfødes flere unge Bøddre, end behøves til at affspringe Faarene.

Hvor man til Landsbyerne har megen Heide, blive Faarene for det meeste vogtede i Hjarde paa Heden; men ellers er det almindeligt at holde dem i Tøger, to og to sammen, paa Vaarer og anden Grønning og Lyng-

spring. Naar Lammene vore til, sættes de i Tøgret med deres Mødre, for at de ej skulle beskadige Kornet; dog bruge og Nogle efter St. Hansdag at tøgre Lammene for sig selv og ikke lade dem mere komme til Faarene; men disse blive alligevel ikke malkede. De Faar, som vogtes i Hjarde, komme om Middagen og Natten i Fold, men de tøgrede kun om Natten, for at Røven ikke skal tage Lammene, og ellers naar det er slet Veirlig. Til den Ende havees paa Marken enten et lidet Huus eller en Jordfold, der ikke sjeldent ovenpaa er forsynet med Dækfel af Tvertrær, Lyng og Mønningtørv. — Herregaards-Faarene vogtes løse.

Naar Høsten er tilende, faae Bøndernes Faar Frihed til at gaae, hvor de ville; dog blive de efter Klippingen i foldt og raadt Veirlig tage hjem om Natten, og faae en Gjøvt Aften og Morgen eller, som det heder, til Natter og Døvr; men om Dagen gaae de ude saalænge Jorden er bar. Om Vinteren røgtes Faarene med Havrefjærv-Hakkelse, Hø, Lyng i) og smaa Rughalm i 4, 5, undertiden 6 Gjøvter; f. Ex. 2 Gjøvter Hakkelse, 1 G. Hø og 1 G. Lyng eller Rughalm; eller 2 G. Hakkelse, 2 Gjøvter Hø og 1 G. Rughalm; eller Morgen og Aften Lyng og derimellem Hakkelse ic. Nogle bruge og at blande Avner i Hakkelsen. En Deel røgte deres Faar i Førstningen med Byghakkelse eller Bygrivelse; derved udrenses de sunde Faar, og de der ere saa svage, at de ikke kunne overleve Vinteren, maae ved saadan Røgt snart krepere, og, hvad de i den længere Tid kunne koste at underholde, er da sparet. — Faar-

i) Det er den smaa Lyng, som er meget beblandet med Rensdyrmoss.

rene faae deres Føde i Krybber, som i store Faarehuse staae midt i Huset og ere paa alle Kanter omgivne med Hækker, men i smaa Faarehuse ved en Sidevæg med Hæk paa Udkanten. — Om Vinteren vandes Faarene een Gang dagligen, men om Sommeren slet ikke, undtagen de Faar, som have Lam og maae nære sig i den tørre Hede.

Faarene klippes 2de Gange om Aaret, nemlig ved 1ste Juni Tid og strax efter Mikkelsdag. Et Faar af den blandede Race, som de fleste Bønder holde, bærer omtrent $1\frac{1}{2}$ Vd., undertiden 2 Vd. Sommeruld, da man derimod af den liden fiinuldede Race eller Hedefaaret kun fik $\frac{1}{2}$ Vd. Efter Klippingen tager vel en Deel den ringeste Uld fra, men for det meste overlades den nøjere Sortering til Kjøberen.

De Sygdomme, som ere meest gængse blandt de morslandske Faar, ere Hudsygdommen Svæld og Leverflynder sygen. For Svæld bruges adskillige Midler. f. E. Vand kogt paa Kostegyyvel, Smørrelse af Kalk udrørt i Vand, eller Urin og Salt at vaske med, o. m. For Flynder sygen vides intet Raad, uden at give de syge Faar lidet Salt. Paa Herregaarde, hvor Faarene hyttes for mosede Græsgange, tages tidligt i Huus om Efteraaret, og hvor Faarehusene ere luftige k), ere og hine Sygdomme sjeldne.

k) En Landmand har fortalt mig, at siden han fik sit Faarehuus saaledes indrettet, at han ideligen kan give sine Faar fri Luft, har han ikke, som forhen, sporet Svæld iblandt dem. — Bønder kunne ikke faae deres Faarehuse tætte nok, og dog troe de, at Faar staae sig bedst i fri Luft.

§. 5.

Om Sviins Opdræt og Røgt.

Ikke enhver Bonde holder Griseso; de fleste kjøbe Grise til Opdræt hos dem, der holde Søer. Sjældent opdrækker Nogen mere end to Sviin, det ene til Salg og det andet til eget Brug. — Foruden Moderens Melk, faae de smaa Grise Komelk, Valle og desuden Rug saasnart de kunne æde den. Om Sommeren tages Svine- ne i Nærheden af Gaardene ¹⁾; men sædvanligen tages de hjem om Natten og gives noget til Føde Aften og Morgen. Den øvrige Tid paa Aaret gaae de løse i Mark og By, og endskiønt det er en vedtagen Bylov, at de, under en vis Pengestraf, skulle være forsvarligen ringede, vidner dog Svinevrod paa Agrene om, at Loven ikke sjældent overtrædes. I den Tid Svinene gaae løse, gives dem og hjemme Korn, Mælk og hvad der kan udka- fles fra Tærskeden. — Svinene fødes med grottet hvid Havre eller Byg, støbede Urter eller og med grønt Malt. Nogle bruge at fuge eller støbe Havren. Er et Sviin bleven fedet med Havre, giver man det tilsidst, for at tætte Flekket, noget Byg, som Svinet ynder helst naar det er kogt eller støbet. Tilligemed Veden faae Svinene lunket Vand. — En fjorgammel eller 1½aarig Galt, som er vel givet, plejer at veje (nemlig Sider, Ryg og Ho- ved) 13 til 14 Lpd. og derover; en ½aarig Galt omtrent 8 Lpd.; dog er saadan Vægt sjelden hos Bønder, sædvan- ligen kun 10 til 12 Lpd.

1) Til Svinetøgre bruges Svine- eller Hestehaar, fordi de til dette Brug ere varigere end Hamp.

§. 6.

Om Fjederkreet.

At Gaase=Opdrætt hos Bønder ikke er stor, viser Tab. F, men dog er den uidentvivel større end der anført. Om Sommeren indtil Kornet er i Huus, blive de gamle Gæs enten tøgne med et Baand om Halsen eller om det ene Been, eller og vogtede løse, naar de have Gæslinger. De morslandfke Gæs ere i Almindelighed større og vægtigere, end de, som hidføres fra Nabo=Egnen Hannæs. Nogle Gæs, som vare fedede hver med en Skjeppe hvid Havre og en Skp. Byg, vejede med Fjeder 13 til 14 Pd. Stkt. Bønder sælge de fleste af de Gæs, som de opføde. Prisen paa en mager Gaas var før Aaret 1808 3 Mk., og et Pd. Gaasfald 3 Mk. 8 ß. a 4 Mk. — Ender og Høns sælges her ikke mange af, endstjønt man har flere end behøves til egen Huusholdning; thi man maae og have noget af sligt Smaakre i Beredskab til Foræring for dem, der indbyde En til Gjæstebud.

§. 7.

Om Vie=Kølen.

Mange, saavel i Nykjøbing som paa Landet, beslitte sig vel paa at holde Bier, men sjelden har Nogen til Overvintring mere end 2 eller 3 Stader. Kuberne, der ere af Skikkelse som de sædvanlige bugede Staakuber, have en luft Bund, men i Toppen en Åbning af omtrent 4 Tommer i Gjennemsnit. I Almindelighed har man for Skik at lægge Kuberne paa Siden, sædvanligst paa nogle Stene, sjeldnere paa en ordentlig Bænk eller Stool, og maa da bemeldte store Åbning tjene til Flyvehul. Over Kuberne hænges Mønningstrø for at beskytte dem mod Regn og Sol; men at de ligge som

svømmende i Græs og Ukrud, bryde Mange sig lidet om. Naar Bierne sværme, findes dygtigt for dem paa en Hølee eller andet stærkt lydende Nedsaab. Om Vinteren blive Staderne enten liggende ude, tilbækkede med Hængesøv, eller ophænges paa et Loft. Kommer til Behandlingsmaaden dette, at Bierne maae søge deres meste Næring langt ude paa Marke og Lyngheder og ofte paa deres Ud- og Hjemfart have Egnens strænge Blæst at kæmpe imod, saa er det intet Under, at Misheld ere hyppige. Erfaring har imidlertid lært, at under omhyggeligere Behandling kan Bieavl og lykkes i Nors.

Naar Staderne ved Mikfelsesdag optages, dræbes Bierne med Damp af Svovl og baade Bier og Rager mases sammen i en Kobberkjedel; ikke en Bie maa gaae til Spilde. Denne Masse sælges til Misdblandere i Nykjøbing. Før Aaret 1808 kostede en Kande 7: 4 Potter saadan Honning 3 Mk. Vil Nogen have Rager uden Bier, maae de døde Bier særskilt betales pottevis.

Tolvte Kapitel.

Om adskillige andre Erhvervsilder i Nors.

§. 1.

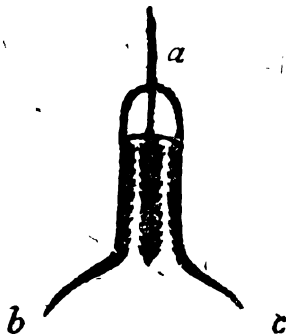
Fiskerie.

Den Lejlighed, som Limfjorden omkring Nors tilbyder til at søge Næring ved Fiskeri, vide en Deel, saavel af Kjøbstæden som Landet, at benytte sig af. Men,

naar undtages Halesfiskeriet, er det øvrige nuomstunder af liden Betydning mod hvad det tilforn har været og endnu kunde blive. — Hal er den Fisk, her allevegne gives meest af; og ihvormeget den end efterstræbes Haret igjennem, spores dog endnu ikke Mangel; men Skade, at de fleste Hal falde temmelig smaa, hvilket og som oftest er Tilfældet med Pulsvode-Hal. Andre Fiske-Arter forekomme kun paa enkelte Steder i nogen Mængde, som: Schild i Sallingfund; Helt, Gjedder, Aborrer og Skaller i Glumstrup Vig, og derfra op i Vigerne imellem Næstved og Vester-Affels. En Mængde Helt kan og træffes om blide Sommermorgener, naar de stinle paa Udgrunde, hvor de da fanges med Pulsvode. Ved Nykjøbing, hvor der tilforn gives mange Schild, Helt, Gjedder, Aborrer, Orter ic., falder nu slet ingen Schild og anden Fisk meget sparsomt; og saaledes er det fat med Fiskeriet paa flere Steder. Som Aarsag til saadant Aftagende mistænkes Pulsvodene a). Imidlertid er det med disse

- a) Kong Frederik den 2den forbød ved Forordning af 29de Octbr. 1570 aldeles og under streng Straf Pulsvodets Brug i Limfjorden, paa Grund af de mangfoldige Klager fra Adel og Kjøbstædmænd, at al Schild, Helt, Gjedder, Aborrer og andre lige Fiske forjages, og Fiskeriet derover med Tiden bliver øde. — Skal altsaa Fiskeriet i Limfjorden ikke lide formeget ved Brugen af de mange Pulsvode, er det saare vigtigt, at Forordningen af 15 Decbr. 1750 bliver nøje efterlevet, saavel i Henseende til Pulsetiden, som Maskernes Størrelse, især at disse ikke ere for snevre i Garnets midterste Revler og i Enden af Hoven. Det er forbudt at fiske med Pulsvode paa følgende Steder ved Mors:

Vode at Kalesfiskeriet fornemmeligen drives. I Snees-
 tal udbrede de sig over Fjorden, og deres for Fiskene
 frygtelige Pulsen lyder næsten allevegne. Allene de Puls-
 vode, som f. Ex. i Aaret 1804 havde Spredsted under
 Norslands Jurisdiction, beløb sig til 27, hvoraf 11
 hørte hjemme paa Landet i Nors og 4 paa Teginøe;
 de øvrige vare fra Havkanten. Kommer hertil de Puls-
 vode, som have Spredsted under andre Jurisdictioner,
 indsees letteligen, at deres Antal ikke maae være ufetyde-
 ligt. Mange Kal fiskes og med Kroge, saalænge ind-
 til Kulsden tvinger Kalen i Vinterleje, og med Stange-
 jern, naar Fjorden er tislagt. Det Slags Stangejern
 som her nu næsten i en Snees Aar har været i Brug,
 har, isteden for Braad, en paa begge Kanter saugtakket
 Tunge. Sidegrenene ere paa Jnderkanten ligeledes tak-
 fede. Dette Redskabs Dannelselse forestiller hosstaaende
 Figur:

I Vigen fra Brydebæk i Nordost til den yderste Ende
 af Boyer-Odde; i Nykjøbings Wiig inden for
 Linien af de 2de Odde, som danne Vigen, og i de
 snevre Bunde og Vige imellem Bodum og Egh-
 holm samt Norsland, nemlig: fra Næsunds
 Færgested og til den østre Side af Teginøe, i Linie
 med Hæker-Odde paa Nors, og fra den venstre

Længden fra a til b c er omtrent 13 Tommer og Viden imellem Spidsene b og c 12 Tommer. Med dette Redskab kan vel stanges flere Aal, end med de saakaldte Braadde-Jern; men vist er det og, at Aal saa bitte smaa, at de ikke engang ere brugelige, ogsaa blive indflemte imellem Tafferne; og da de derved ere blevne saarede, nytter det lidet at de kastes i Stangehullet. Det var derfor ønskeligt, at dette taffede Aalejern kunde saaledes forbedres, at de smaa Aal kunne skaanes. Stangetræet eller, som det her kaldes, Stangetrømmeret er 16 til 20 Alen langt og derover. — Med Kroge fiskes, foruden Aal, ogsaa Helt, Orter, Aborrer &c. Om Vinteren bruge og Nogle Putkroge, det er enkelte Kroge, som nedlades i Huller og Sprækker i Isen, for at fange Helt. — Med Rod drages efter Sild, om Foraaret ved Ejerslev, Skarum og Sillerslev, og om For- og Efteraaret ved Sallingsund, hvor man i somme Aar gjør god Fangst; dog falder her ikke ved Nors saa mange Sild, at man kan undvære Tilførsel fra Ribe. I Sildevodene fanges og nogen Smelt b), enkelte Helt, Orter og anden Graanfisk. — Foruden de anførte Fiskeredskaber, bruges og Bundgarn, Nød og Ruser.

Af Pulkvode-Aalene nedsaltes en Deel i Nykjøbing til Udførsel, og ikke saa opkjøbes af Sallings-

Side af bemeldte De til Lhors-Odde paa Lhyholm.

- b) Naar man kommer to eller tre Gange kogende Vand paa Smelten og lader den deri staae lidet, før den koges eller steges, taber den saa meget af sin ubehagelige Lugt, at man kan spise den med Velbehag.

boer og Thyholmboer, som salte og røge dem til Salg. Naar undtages denne Udførsel af Aal, bliver den øvrige Fisk, her fanges, forbrugt i Landet selv, deels fersk, deels saltet, røget eller tørret.

§. 2.

Haandværk.

Paa Landet gives der ikke saa i Bøndestanden, der drive et eller andet Haandværk som Hovednæringsvej: Næsten enhver Bye af nogen Størrelse har en Smed, som af sine Kunder faaer nogle Skpr. Byg eller Rug om Aaret i Smedeløn. Her findes især mange Tømmermænd, der tillige arbejde som Smedkere, Bødkere og Hjulmænd; isvrigt nogle Murere, Skrædere og Bævere, blandt hvilke sidste adskillige udmærke sig som gode Drejelsvævere; saa og to Feldberedere, en Uhrmager, en Børstenbinder og et Par Glarmestere. — Endeel Huusmænds og Indsidderes Kone ere Bøversker, og ikke saa ugifte Qvindfolk, som sidde tilhuse hos Andre, ernære sig ved Vævning og Skrædersyning. Forresten er Spinden og Binden det, hvorved de af Qvindeskjønnet, som ikke have anden Næringsvej og mangle Førlighed til Udarbejde, fornemmeligen søge deres Underholdning.

Foruden de anførte Landsbye-Haandværkere, har Nors 2de meget duelige Uhrmagere: Niels Hede i Jørsbye, som forfærdiger fortrinlig gode Lommeuhre, og Christen Hede i Nykjøbing, som gjør Stueuhre, der ansees for ligesaa gode som de bornholmse. Gjortler Erik Lassen i Nykjøbing forfærdiger vakke Dibe hoveder af Birke træ, som han selv laferer og bestaer.

§. 3.

Kornmøller.

Naar undtages de Møller paa Herre- og Sædegaardes Grunde, som drives for Grundejernes egen Regning og paa Tab. A. ere udmærkede ved *, ere de øvrige til Næringsvej for Folk af Borgerstanden, der deels ere Selvejere, deels Fæstere. Brugerne af Vester-mølle i Lødderup, Nørbæk-mølle, Øster-Affels-mølle, Nørremølle og Søndermølle, ere Selvejere; men Brugerne af Markmølle, Østermølle, Lilleris-mølle, Bejerslevmølle, Damsgaardsmølle og Botborgmølle, ere Fæstere. I Damsgaardsmølle er Sigteværk og i Dueholmmølle Sigte- og Grubbeværk.

§. 4.

Tegl- og Kalkbrænderier.

Under Kap. I. §. 7 ere Tegl- og Kalkbrænderierne til Blidstrup, Glumstrup og Frøslevgaard omtalte. I Kalkovenen til Dueholm brændes allene Kalk. — For adskillige Bønder er Tegl- og Kalkbrænding ogsaa bleven en Erhvervskilde: Selvejerne Christen Niis til Nygaard i Bejerslev Sogn, Niels Svenningsen i Vester-Affels c), Søren Næmmer i Sillerslev og Fæstere Jens Søndergaard i Andrup brænde baade Muursteen og Kalk til Salg. Tvende Selvejere i Ferslev og een i Blidstrup Sogn brænde allene Kalk.

c) I N. Svenningsens Teglovn kan paa Gangen brændes 10000 Muursteen.

Tilførn, da man ikke havde saa mange Kalkbrænderier i Mors, kom her Ladninger Daugberg Kalk, som dog ikke i Godhed kunde svare den morslandske, uidentvivel fordi den ikke var saa vel brændt.

§. 5.

Haugedyrkning.

Med Haugedyrkning staaer Morsingen ganske tilbage. Det er rart at træffe i hans Raalgaard de fornødne Madurter, end lige mere; og sjelden seer man deri anden Træart, end nogle Hylde, som ydmygt bøje sig for Vestervinden, og nogle faae Bindpile. De, som have omplantet deres Raalgaard med Pile af højere Bert, ere ikke mange, og de kunne siges, særdeles at udmærke sig iblandt den øvrige store Hob. Det var derfor et Særsyn, at see Hæstebonden Jens Der i Løving, for nogle Aar siden at forvandle et ringe Stykke Gadejord, der tilfaldt ham ved Udfkiftningen, til en nyttig Rjøkkenhaug. Da han begyndte dette Anlæg, blev han vel spottet af sine Ligemænd; men dette affrækkede ham ikke; tilligemed sin vindskibelige Kone vedblev han at virke til Maalet, og høster nu den Frugt af sit Arbejde, at han aarligen kan sælge Hvidkaal, Rødder &c. for mere end 50 Rdr. — Denne vakre Bønde blev vel nyligen af Landhuusholdnings-Selskabet belønnet for sit Haugeanlæg med 10 Rdr.; men en saa ubetydelig Pengebetjænkning vil neppe kunne virke det den skulde. Efter den Kundskab, jeg har om Morsingen, vil han ved en Medaille eller et Stykke Sølvstøjs ansee sig langt mere hædret og opmuntret end ved en Pengepremie, om denne end meget overgik hiint i Værdie. Smidlertid synes det, at den vindskibelige Jens Ders Exempel dog vil

virke noget paa hans Naboer, saa at de ikke lade deres Raalgaarde saa lidet være benyttede, som hidindtil, eller blot anvendte til lidt Raal d).

Sognefoden Christian Staunstrup til Sorgenfrie ved Lørsløv har ved sin Gaard anlagt en Hauge, som vidner om hans udmærkede Lyst til Træplante-ning.

Af de Træer, som i Mandsminde have staaet i Højriis Hauge sælges nogen Frugt; saa og Jordfrugt af Dueholm Hauge og af de fleste Hauer i Nykjøbing.

For at ophjælpe Haugevæsenet ikke allene hos Bønder, men og hos adskillige andre Landboere, og i Almindelighed at fremme flere nyttige Vexters Dyrkning i Landet, var det ønskeligt, at her paa et beqvemt Sted i Landet blev ansat en duelig Gartner, forsynet med en tilstrækkelig Jordlod, hvori skulde anlægges Planteskoler af Frugttræer og vilde Træer, og i det Hele dyrkes saadanne Vexter, som høre til en oeconomisk Hauge, og Huusmænd og Indfiddere heri gives Underviisning. Her kunde og undervises i at dyrke og behandle Hør, Hamp, Tobak, Humle og Farveplanter. For at Indkjøbet af den dertil fornødne Jordlod ikke skulde falde det Offentlige til Byrde, kunde dertil nedlægges en Lønne Hartkorn af beneficeret Jord, og om den laas paa et ubeqvemt Sted, da ved Magekifte faae en hen-

Æ 2

- d) I Henseende til Hagedyrkningen og hvad der i Almindelighed hører til Landoeconomien opnaaes sikkerst Hensigten, naar Bønder kunne blive Exempel for Bønder; thi ellers haves gjerne Udflugter.

figtsmæssigere Veliggenhed. Gartneren kunde, foruden de Fordele, han drog af sin Lod, nyde i aarlig Løn $\frac{1}{2}$ Fjerdingkar Byg af hver Lønde frit og ufrit Hartkorn. Denne Byrde synes liden mod hvad der i det Hele kan vindes ved en saadan Indretning. Imidlertid er dette kun et kort Bink til nøjere Overvejelse.

§. 6.

Brændsel.

Til endeel Landsbyer og eenlige Gaarde er man saa tilstrækkeligen forsynet med Tørvemoser og Hede, at der af aarligen kan sælges et større eller mindre Antal Læs Mosetørv, Hede- eller Fladtørv e) og Lyng. Med disse Sorter Brændsel forsynes Nykjøbing fra Gaarup, Lægind, Fredsøe, Rorup, Lørsløv, Wittrup, Storup, Ording, Øster-Affels, Nygaard ved Bejerslev og fl. St. — Nedenstaaende Liste viser, hvorledes man overhovedet er forsynet med Brændsel i Mors:

1) Nykjøbings Sogn. Til Nykjøbings Bye have hverken Tørveskjær, eller Hede til Lyngslet, da Byens Kjær bruges til Overdrev, og den Hede, her findes er af liden Betydenhed; derfor maae og Indvaanerne kjøbe den Brændsel, de behøve. — Dueholm har i sine Moser Tørveskjær til Overflod, og af Heden Fladtørv og Lyng til Fornødenhed. — Til Kolstrup er fornøden Tørvemose, men kun lidet Jordsmon til Fladtørv-Gravning, og intet Lyng.

e) Foruden de sædvanlige Hedetørv eller saakaldte Fladtørv, have og Grøntørv til Brændsel, kaldte Høgentørv, som graves i Firkant paa moret Grønning.

2) Lødderup Sogn. Til Lødderup By haves Mosetørv til Fornødenhed; kun Skade, at man formædelst det fremtrængende Vand ikke kan grave dybt nok. Det samme er og Tilfældet ved Frydsbrøns, hvortil er en temmelig stor Mose f). Lødderup har næsten ingen Hede til Fladtørv og Lyng. — Fredsøe har neppe Tørvemose til Fornødenhed, men saa megen Hede, at deraf aarligen kan sælges endeel Fladtørv og Lyng. — Til Faarup, Lægind og Korup er man for det meste vel forsynet med Moser til Tørvearavning; hvorfor og endeel Mosetørv derfra sælges. En Deel af disse Byers Beboere have Lyng og Fladtørv tilovers til Salg, og de Øvrige, hvad de behøve til eget Brug.

3) Elssø Sogn mangler baade Tørv og Lyng til Brændsel.

4) Lørslev Sogn. Højtiis har Tørvemose til Fornødenhed, overflødig Hede til Lyngslet og fornødent Brændsel af Skoven. — Lørslev og Vittrup ere vel forsynet med Tørvemoser og Hede; især faaes af Fognets nordlige Smaamoser udmærket gode Viltetørv. Endeel Tørv og Lyng sælges herfra om Aaret.

5) Ørding Sogn har Overflødighed af Mosetørv, hvoraf aarligen sælges; Fladtørv og Lyng til Fornødenhed.

6) Øster-Uffels Sogn. Til Lund haves gode Hedetørv; fra Øster-Uffels Mose Skudtørv til Fornø-

f) Marsagerne er, at alle Lødsjeerne i den store Mose fra Dueholm til Lødderup ikke ere enige i at faae Vandet afledet, da den, som kun benytter sig af Rjæret til Høavl, opstemmer Vandet, for derved at fremme Græsdyrtten.

denhed. — Til Peterslund er ypperlige Hedetørv. — Øster:Assels og Sillerslev Byer have gode Moser, hvoraf sælges Tørv. Fladtørv haves til Fornødenhed.

7) Vester:Assels Sogn mangler Brændsel.

8) Vejerølev Sogn. Fra Nygaard's store Mose sælges en betydelig Deel Skudtørv om Haret. Vejerølev og Vils Byer mangler Tørvemose; men har tilstrækkelig Hede til Fladtørvgravning og Lyngslet. Endeel Lyng sælges herfra om Haret.

9) Blidstrup Sogn. Blidstrup har overflødig Tørvemose; Emb By til Fornødenhed. Fra Bondegaarden Nøræe sælges aarligen en Mængde Mosetørv. Fladtørv og Lyng haves til Fornødenhed.

10) Karbye Sogn. Til Ørndrup er Overflødighed af Mosetørv, og Fladtørv til Fornødenhed. — Til Karbye er lidet af Mosetørv og Fladtørv, og intet Lyng. — Torp har Overflødighed af Mosetørv og Fladtørv til Fornødenhed. — Til Næs og Uger haves de fornødne Fladtørv, men ingen Mosetørv og Lyng.

11) Hvidbjerg Sogn. Til Glumstrup er overflødig Mosetørv. — Til Ø. og V. Hvidbjerg haves neppe Mosetørv til Fornødenhed, og kun lidet Fladtørv og Lyng.

12) Næsted Sogn. Sindbjerggaard har Mosetørv til Fornødenhed, men megen Hede til Fladtørvgravning og Lyngslet. Den øvrige Deel af Sognet har neppe nok de fornødne Mosetørv; derimod megen Hede til Lyngslet og Fladtørv.

13) Tæbring Sogn har Mosetørv og Fladtørv til Fornødenhed; mangler Lyng, undtagen Præstegaarden.

14) Ovtrup Sogn. Til Damsgaard er Mose-
tørv, Fladtørv og Lyng til Fornødenhed. Den øvrige-
Deel af Sognet har lidet Mose-
tørv, fornøden Lyng og
nogle ringe Fladtørv.

15) Rækkebye Sogn har lidet Mose-
tørv, men
Fladtørv og Lyng til Fornødenhed.

16) Frøslev Sogn. Til Frøslevgaard ha-
ves Overflødighed af Mose-
tørv. — Den øvrige Deel af
Sognet er og rundeligen forsynet med Mose-
tørv, men
har lidet Fladtørv og intet Lyng.

17) Mollerup Sogn har lidet Mose-
tørv, men
overflødig Hede til Lyngstet og Fladtørvgravning.

18) Dragstrup Sogn. Dragstrup By har
Overflødighed af Mose-
tørv, men Vester-Jølbye intet.
Fladtørv falde her sparsomt.

19) Skallerup Sogn har kun enkelt Mand li-
det Mose-
tørv; Fladtørv til Fornødenhed, men intet Lyng.

20) Solbjerg Sogn. Jølbygaard har Mo-
setørv til Fornødenhed, og ligesaa den øvrige Deel af
Sognet. Her gives de fornødne Fladtørv, men intet
Lyng.

21) Sundbye Sogn. Til Overgaard haves
fornødne Mose-
tørv, lidet Fladtørv og intet Lyng. I
den øvrige Deel af Sognet, gives kun lidet Mose-
tørv
og Fladtørv.

22) Galtrup Sogn. Ullerup har Mose-
tørv
til Overflod, og Fladtørv til Fornødenhed. — Til Gal-
trup By er Overflødighed af Mose-
tørv; til Tøving
lidet. Fladtørv haves til Fornødenhed.

23) Vester-Jølbye Sogn har overflødig Tørv-

mose, hvoraf sælges Grave: og Æltetørv; men lidet Fladtørv og intet Lyng.

24) Lødsøe Sogn. Til Lødsøe By haves kun nogle ubetydelige Siger at grave Skudtørv i; liden Fladtørvegrøft; og intet Lyng. Til Bjørndrup er Mosetørv til Fornødenhed, og nogen Fladtørv; men til Bodstrup næsten intet af noget Slags.

25) Eerslev Sogn har en betydelig Tørvemose, dog mere i Henseende til Mosens Størrelse, end Tørvens Godhed. Herfra sælges nogen Grave: og Æltetørv. Her er kun lidet Fladtørv og intet Lyng.

26) Aldsted Sogn har mere end til Fornødenhed af Mosetørv; de fornødne Fladtørv, men intet Lyng.

27) Bjergerby Sogn har Mosetørv til Fornødenhed, lidet Fladtørv og intet Lyng.

28) Flade Sogn. Mandrup har Overflødighed af Mosetørv og fornødne Fladtørv; Flade Bye Mosetørv og Fladtørv til Fornødenhed, og lidet Lyng. Præstegaarden mangler Tørvemose.

29) Sønder-Draabye Sogn har lidet Mosetørv; Fladtørv til Fornødenhed; intet Lyng.

30) Sejerø Sogn. Til Søe er overflødig Tørvestjør i Moser og Hede. Den øvrige Deel af Sognet, undtagen Skrandrup, Skarregaard og Feggeklit, har Mosetørv til Fornødenhed, især Sejerø By. Her er vel den fornødne Fladtørvegrøft, men Tørvene tildeels meget ringe. Lyng mangler.

31) Ejerø Sogn og By har Mosetørv neppe

til Fornødenhed; begge Hunnerup intet. Her gives lidet Fladtørv, og intet Lyng.

32) Jørsbye Sogn har lidet Mosetørv og Fladtørv, og intet Lyng.

Det sees heraf, at Mors ikke nær overalt er tilstrækkeligen forsynet med Brændsel, men at til endeel Byer har man Mosetørv til Knaphed, ja endog saare lidet eller intet. Hede- eller Fladtørv falde og til endeel Byer temmelig sparsomt, og ikke sjeldent ere de af ringe Beskaffenhed, naar de nemlig kun bestaae af en sandig Jordskorpe, bevoret med Lyng og Mos. Imidlertid bruges de dog paa Jldstedet til at sætte omkring de glødede Mosetørv, for, som man kalder det, at holde sammen paa Jldingen. Hvor man savner Lyng til at brygge og bage ved, kjøber man enten denne Brændsel fra andre Steder eller bruger dertil Væteholm eller Mosetørv, om man deraf har Forraad.

Er en Tørvemose tør, graver man tilbunds. En Deel beklæde derefter Bunden med Grønsværen, for at kunne have Nytte af Stedet til Græsning. Hvor Tørvemassen er for løs til at graves, bliver den æltet i Graven og derpaa henført paa Bredselstedet, hvor den behandles paa sædvanlig Maade. Æltetørvene ere i Almindelighed de bedste, og koste derfor og et Par Mk. mere Løffet, end Gravtørvene.

Sommerpriserne paa Brændsel før 1807 vare i Nykjøbing: et Bondelæs gravne Mosetørv paa omtrent 30 Sneese — naar Tørven antages at holde i Længden 9 Tom. og i Bredden 4 Tom. — 6 Mk; et Læs Fladtørv paa 10 til 12 Sneese 3 Mk. 8 ß. til 4 Mk.; et Læs Lyng 8 til 10 Mk. — De, som ville have Træ til Brændsel,

kunne ikke faae det nærmere end fra Aalborg eller Kanders Kanten; thi af Højriis Skov sælges nu intet. Før 1807 kostede ~~et~~ ~~Las~~ Bøgebrænde her ved Havnen 7 til 8 Rd. Noget Birkebrænde hjembragte aarligen de paa Norge farende Skibe; men Havnen kostede 5 Rd. og derover.

Brændemangelen vilde føles mindre i Nors, dersom Enhver, som har Leilighed til Træplantning, vilde besittre sig paa at plante Birk, Elle, Skjærpil og flere vilde Træ-Arter, som kunne tjene til Brændsel m. v. Især er Skjærpiilen at anbefale, da den staaer sig temmelig godt imod de skarpe Vinde; men den maa plantes stikkelig tæt, og om Grunden er for kold, graves en Grøft ved Siden af Pileraden g). — Det er kun Fordom, at Træer ikke kunne trives under det morslandske Clima, og at det derfor vilke være unyttigt, her at begynde noget Skovan.æg. Karbye Præstegaards, Dueholms og flere Haugers Beliggenhed kan vise, at Hauge-Anlæg kan lykkes, endog mod Norden og Westen; hvi skulde Skovplantning ikke ogsaa kunne skee med Held, især i Dale i Hederne, under Fjordbrinkerne og flere udyrkede Steder? — En god Villie kan udrette meget. Det vil være overflødig, her at erindre mere om den Sag; thi er Nors saa heldig, efter Forslag i foregaaende S. 5, at faae en Landgartner, da vil nok kraftig Opmuntring, ligesaa lidet som Anviisning, til Skovplantning ikke mangle; og haabes kan det da, at Landet

- g) At Pilebrænde tilligemed gode Tørv er en ganske god Brændsel til Vindovne, har jeg i mange Aar selv erfaret.

med Tiden vil vorde prydet med Trægrupper og Smaa-
Skove. *)

§. 7.

Kalkmergel.

De, som have Part i Kalkgrunden, sælge Kalk-
mergel til dem, som ikke eje dette Mineral. For hvert
Læs, som Kjøberen selv bryder og fører af Gruben, be-
taler han 6 til 8 β ., men 16 til 20 β . for Lasset, som
han kjøber af det, Ejeren har besørget brudt og opført.
— Rridtsteen sælges og til Kalkbrænding.

Trettende Kapitel.

Om Morsingen i Almindelighed i phy-
sisk, politisk = moralsk og oeconomisk
Henseende.

§. 1.

Om Morsingens Størrelse og Udseende.

En stor Deel af det morslandske Mandkjøn er
velvorent, og Adskillige have opnaaet en anseelig Høide;
men her findes dog og mange, som ere under de 63 Tom-
mer. Af nedenstaaende Tabel, som er uddrægen af Lægd-
sedlerne over Mandskabet i fire Sogne, kan man nogen-
lunde slutte sig til Mandkjønnets almindeligste Høide i

*) Efterat dette var frevet, erfares at Proprietair Gied-
de til Glumstrup har, til et lidet Skovanslag der
ved Gaarden, indtaget omtrent 7 Tdr. Sædeland og
begyndt at beplante samme.

hele Landet. De, som ikke vare fødte i Nors, ere udeladte af Tabellen.

Mandskabet

Al-der.	An-tal.	Højde Tom.	Al-der.	An-tal.	Højde Tom.	Al-der.	An-tal.	Højde Tom.
	3	60:61		2	60:61		5	60:61
	3	61:62		8	61:62		10	61:62
18	7	62:63		22	62:63	26	25	62:63
til	9	63:64	21	11	63:64	Var	18	63:64
21	8	64:65	til	18	64:65	og	15	64:65
Var.	5	65:66	26	7	65:66	der-	23	65:66
	4	66:67	Var.	6	66:67	over.	10	66:67
a)	6	67:68		5	67:68		6	67:68
	2	68:69		1	68:69		5	68:69
	1	69.		1	69.		4	69.
	47			81			121	

Af det hele Antal, 249 Mand, ere 123 under 64 Sommer, og 126 ere 64 Sommer og derover b). — For

a) Enfelte vare under 18 Aar.

b) I Lødderup Sogns Kirkebog findes under Aaret 1716 antegnet: „Den 5 Aprilis blef Christen Mogensen begravet, som var en svar fuldkommen høj Mand, saa hans Lige ej hafver været siden nogen Mand kunde mindes. Hans Liggiske var fire Al. lang. Hans var fød upi Bæstervliig Sogn udi Ehye og var den mindste af sine Brødre, og hans Alder var 74 An.“

Endskjønt denne Chr. Mogensen ikke var en Morsing af Gudsvel, saa kan dog det anførte tjene til Beviis for, at der i det vestlige Jydland forud har levet Mennesker, som have opnaaet en Væxt af omtrent 90 Tommer; thi det er ueppe at formode, at isald benævnte Ufødtes Liggiske har været noget længere end Liget, den da skulde have været mere end 6 Tom. længere. — Efter gamle Folks Sigende, have Morsingerne forud i Almindelighed været mere vorne, end nuomstunder. Aarsagen dertil kan neppe være fortid-

det meste ere Mor s i n g e r n e af en rank og kraftfuld Læg-
gemsbygning, og hyppigen forekomme veldannede Ansigt-
tet, der røbe Tilfredshed og Velbefindende. I Almindel-
lighed skulle Mor s i n g e r n e være smukkere end Øst e r j y-
d e r n e; men de have dette tilfælles med flere deres Lands-
mænd, at de ere langsomme i deres Færd. — I blandt
Mor s i n g i n d e r n e findes og en Deel velvorne. De
fleste ere føre og ved godt Huld, og endskjønt den mind-
ste Deel kunne siges at være smukke, saa er dog Mæng-
den af et sundt, muntert og takkeligt Udseende.

Hos begge Kjøn er den almindelige Haarfarve,
deels af lys, deels af mørk, bruun eller sortladen Lød,
den meest herskende. Øjnene ere blaa og blaagraa;
Øjenbrynene ikke sjelden mørke, og Tænderne i Almin-
delighed smukke.

§. 2.

Om den morslandste Mundart.

Bondesproget i Mors falder temmelig tungt og
drævende, og for største Delen afvige Ordene meer eller
mindre fra Skriftsproget. Det er dog og vist, at endeel
Ord, som i andre Egnes Mundart lide Forandring, bli-
ve her udtalte som de skives. F. Ex. Ager, Bog, By,
Sjedder, Grød, Hans, (Mandsnavn), Høg, Leeg, le-
ger, Løb, løber, Lød (Farve), Steeg, steger, sød,
Deg o. fl. I Samtale med mere Kultiverede er det ikke
sjældent, at Mor s i n g e n gjør sig Umage for at tale et
bedre Sprog, end i Samqvem med sine Ligemænd; og i

lig Indtrædelse i Ægtestanden, da det er sjældent, at
nogen Karl bliver gift før han er over de 25 Aar og
hans Brud over 20 Aar.

Brevskrivning vil Enhver gjerne, saavidt muligt, følge Skriftsproget.

I den morslandske Mundart er kun een ubestemt Artikel, nemlig en; f. Ex. en Huus. Iføden for den bestemte Artikel en eller et tilføjet Enden af Ordet, bruges Bogstavet e foran; f. Ex. e Næt, Natten; e Nætter, Nätterne. Det andet Slags bestemte Artikel, som bruges, naar et Adjectiv gaaer foran Substantivet, er i Fælleskjsøn den, i Hverkenkjsøn de (det), og i Pluralis dem; f. Ex. den knøve Hurus; de blanke Uand; dem kjsønne Folk.

Hvad Substantivernes Kjsøn angaaer, da hører alt Levende til Fælleskjsøn og benævnes han, hun eller den. Han: Hesten, Tyren, Studen, Bødderen, Ornen, Gassen, Andrikken, Hanen c). Hun: Hoppen, Koen, Faaret, Soen, Gaasen, Anden, Hønen. Fiskene regnes i Almindelighed til Hankjsønnet; Fuglene deels til Hankjsønnet, som Etorken, Ornen, Høgen, Skaden, Kufferen, Bruushanen; deels til Hunkjsønnet, som: Kragen, Viben, Lærken, Agerhønen, Maagen. Om Dyrene i Almindelighed bruges og den iføden for han eller hun. — Om livløse Ting siges aldrig han eller hun, men den eller de (det); f. Ex. den Bog, de Bl. Saavidt kan sluttes af Artikelen, ere ikke mange Ord Hverkenkjsøn. I dette Kjsøn synes især at bruges de Ord, som savne den ubestemte Artikel eller ikke vel dermed lade sig udtale; f. Ex. Allun, Bly, Fit, Flekk, Garn (spundet), Glas (Vinduesglas),

c) Naar Navnet paa et Huusdyr ikke bestemt tilkjendegiver Kjsønnet, som: Plag, Føl, Kalb, Griis, Lam, nævnes det i Fælleskjsøn, som: den Plag, den Føl &c.

Gods (Bohave), Gruus, Græs, Guld, Jern, Kjød, Kobber, Korn, Leer, Lærret, Meel, Møg, Sand, Smør, Sukker, Svovl, Sølv, Tin, Træ (Brænde), Tøj, Vadmæl, Vand, Berggarn, Æl, o. fl.

Substantivernes Genitivus dannes sædvanligst ved et Pronomen, i Singularis ved hans, hinner (hendes) og si (sin); i Pluralis ved dier (deres) d). F. Ex. e Mand hans Hat, Mandens Hat; e Brui-hinner Smyk, Brudens Smykke; e Høen hinner Kyurlingr, Høens Kyllinger; e Mensk si Natur, Menneskets Natur; e Tree si Blaed, Træets Blade; e Piger dier Løn, Piger-nes Løn.

Pronomen demonstrativum dem bruger Mor singen i Nominativus Pluralis isteden for de. F. Ex. dem Høns vil eet blyv fræ e Roer (de Høns ville ikke blive fra Kornet). Dem Kael æ eet røj (de Karle ere ikke røde) — Samme Pronomen bruges og om adskillige Ord, som i Dansken staae i Singularis; f. Ex. dem Sup (Suppe); dem Koel (Kaal); dem Billing (Belling); dem Æsse (Æsse).

I Mor s høres en Mængde Ord, som ikke ere almindelige i Dansken, men hvoraf dog en Deel findes, deels i gamle danske Skrifter, deels i Hallagers norske Ord-samling og Jhres svenske Dialect-Lexicon; endstjøndt de ikke der ganske skrives saaledes, som Mor-singen udtaler dem. I nedenstaaende Ordfortegnelse skal anføres nogle Exempler derpaa. e)

- d) Naar ajer ell. ander (andre) bruges i Genit., hedder det ajer dier; men tilføjes et Substant., bruges dier; som: ajer dier Høuder, andres Høveder.
- e) Adskillige forhen gængse Ord, som maae have hørt til

aa og a:a, alt for. Na møj, altfor meget eller vel meget. De æ aa gjæv te mæ, det er altfor rart til mig. Hall. N. O. aamykke. Jhr. Sv. D. omycke.

aantens i fjur og aantuns i fjur, overfjor.
aarkeløs, som ej formaaer at arbejde, magtesløs.

Navsbond (qv. Afviisbaand), et Tægskjæg. Jhr. Sv. D. Avvis.

antegoors, iforgaars.

Uil. Ko=Uil, Urin, som staaer i Fæhuus=Greverne.
Bruges og om Fæmøg, der staaer som Pludderdynd.
Jhr. Sv. D. Ko=Udel.

anga (angav), Imperfectum af angiver. A anga ed eet, jeg lagde ikke Mærke dertil, sandsede det ikke.

angiin (angiven), agtsom, paapassende; uangiin, uagtsom.

Bjerresom (bjergsom), flittig og stræbsom i at erhverve.
Bojl, et Gilde, Gjestebud. Venteligen af boje o: bude, tilfige.

bojlsyg, upåselig af at have været til Gilde.

bonkele, ujavn, knudret. Bonk. Jour, ujavn Jord. En bonk. Væg, en knudret Væg.

Bøge eller Bøvl, et lidet Afstukke til Bædre, Kalverc.

bøgle, at gjøre Afstukke til Creature.

Børren, en Dragt eller Saa meget man kan bære ad Gangen. En B. Lyøng, en Dragt Lyng. Hall. N. O. Børre.

Drimle, at være seenfærdig i sin Gjerning. Drim=

fordums Sprog i Nors, høres nu næsten kun af gamle Folk, og venteligen med dem ville uddøe.

leri, Seenfærdighed; drimlevurn, nålevorn, seens-
færdig; Drimmelbassfi, en Nølebasse.

drynne, at smaa brøle, som Fæhsveder efter Vede.
døne, at lugte til.

Døon, Lugten af noget, f. Ex. Madvare. Jhr. Sv.
D. Dann, Daun.

ejemaal, ennelemaal (endeligmaal). Han vill
ennel. ha ed, han vilde absolut have det.

erre eller ærre sæ, at røre sig ved at gaae eller bestille
noget. Hesten erres, naar man rører den.

fej, bestemt til Ulykke eller Døden. Hall. N. O. fe i,
feig. Jhr. Sv. D. feg.

Fejdum, Døden. Mod Fejdum, mod Døden.

Flaus, et uordentligt og skjodesløst-Menneske. Flau-
ser Verb. og flausevurn Adj. tit Flaug.

flire, at smaalce, smidske. Hall. N. O. flire.
flirvurn, lattermild.

flagre, at smigre, hykle. Hall. N. O. flätte.

Foon, Forøring, som sendes dem, der have buden En
til Gilde. Hall. N. O. Fón ic.

fosaandse (forsandse), randsage, igjennemsege.

frakkes, munter og raff. Siges om smaa Børn.
Jhr. Sv. D. fract.

Framtii (Fremtid) Fortid; bruges ikke om den kom-
mende Tid.

fri, at mægte, formaae. Han frier eet, han mæg-
ter intet, A ka eet fri ed aa arbes, jeg kan
ikke formaae eller udstaae at arbejde.

frævurn (fravorn), undseelig, tilbageholdende.

funde, at lave til, gjøre færdig. Funde sø, gjøre sig færdig. Hall. N. D. fonte.

fære ve (færde ved), gjøre ved, gjøre i Stand. Hall. N. D. fære. Jhr. Sv. D. færa.

Fæt, f. udt., saa megen Uld, man faaer af eet Saar. En Fæt-Tou, en F. Uld. Jhr. Sv. D. Fet.

gaangfær (gangfær), som har Førlighed til at gaae og bestille noget.

Ganning, hvad som er En tjenligt og brugbart, eller anfsaaer En. Klæder ere hver Mand's Ganning, men ikke Silkeklæder. Egtesfolk, som ikke kunne forliges, ere ikke hinandens Ganning. Jhr. Sv. D. Gaa-ding.

ganne te, at see til. At ganne til sin Nabo er at see til ham.

gjenst, snart. Jhr. Sv. D. gineft.

gjenvorre, egenfindig, gjenstridig.

Gjæbing, saa meget man kan tage i begge Hænder. Hall. N. D. Gaupn ic.

Grankof, den Qvinde, som i Gildeshuset gaaer Rok-fekonen tilhaande med at toe Tallerkener ic.

Gredel, Skind paa Mælk eller Fløde.

gysm i elked (gydsmei ket, eller gjøvmelket, af give) bruges vel om Kæer, som malke godt; men dog mest om et Menneſke, som gjerne spenderer Drikkevarer, eller i andre Dele viser sig rundhaandet.

hald, hældende. Der var hald, hvor Rognen væltede. Hall. N. D. halda.

Haltig, en Hermaphrodit; it. et Hoved, som ikke ved Parring vil blive drægtigt.

hjamſk, halvtøffet; it. utidig, ikke vel tilpas.

hjamfke, at tee sig i Ord og Gjerning som en Toffe.
hjøjen, flav, fastende.

Høepandskfaael (Hovedpandeskarl), en Karl, der er
Hoved paa; en snild Karl, f. Ex. i at agere en Sag
til Tinge.

Hoog, Drøvelen i Halsen. Hall. N. O. Huken.

Hvel ell. uel, vakker, ypperlig, dygtig. Hvel Folk,
vakre Folk. Hvelle Koer, ypperligt Korn. En
hvel Knog, et dygtigt Sneefog. Jhr. Sv. D.
vel.

Hæfke (Herfker ell. Herfskab) kaldes de særskilte Partier,
som beboe et Huus. Ten Par Hæfke, eet Partie,
endog en enkelt Person, som fører sin egen Huusheld-
ning. Tou Par Hæfke, to Partier o. s. f.

Javning, (en Jævning), det som er af jævn eller mid-
del Størrelse. F. Ex. middelstore Aal kaldes Jav-
ninger.

jødsel, jødsselfuld (ørsel, ørsselfuld), forvirret i
Hovedet, saa at man fantaserer, f. Ex. i hidfige Fe-
bre. Hall. N. O. ørsken, ørsken-

iiløs (idløs), ørskesløs.

krantes, er i Bedring efter Sygdom.

Kyuf, en liden Hob af Jord, Møg ic.

Kyøn, en Blegn eller liden Byld. Hall. N. O. Kote-
ne, Kyne.

Laanghæll (Langhilde), Langdrag. De kom i L.,
det kom i Langdrag.

laangsinnet (langfindet), langmodig; modsat iilsindet.
manduolm (mandolm), kaldes et Høved, som vil an-
falde Folk.

namse, at fatte, forstaae. Han namst ed eet, han
fattede det ikke.

nyster, glad, fornøjet.

nyyv (nøje), knap, nidsk. Hall. N. D. nøy ic.

nøeg, syg, sygelig.

nøges, bliver sygere. Han nøges hvø Fau, han
bliver hver Dag ell. Djeblik flettere.

Opstyvvr, et Høstgilde; udentviol af opstjære; thi
naar man har opstaaet o: afmejet Kornet, maa
Huusmoderen lave Høstgilde, for at man ikke ogsaa
skal afmeje hendes Kaal.

ou sin, (Bren af Ore), parrelysten. Bruges her ikke
allene om Køer, men og om Faar; i Rend syssel kun
om Køer.

Vaan, Brøst, Bræk. Der er gaaet Vaan paa en
Ting, naar den er bleven brøstfældig.

paane, at lide Bræk paa noget. Paaner du nøj,
fejler du noget ell. er noget bleven brøstfældigt for
dig?

pablyvet, storøjet.

Peus, Baas. Peusnak, Slidderfladder. Peu-
ser, Verb. dertil.

pisten, mager og tør.

poni, at flikke paa, uden dog at gjøre ret istand. Jhr.
Ev. D. ponja.

Poniværk, Lapværk.

prynnyvet, smaasjet.

qvar. Tie al qvar, tie ganske stille.

Qveeg (Qvege), et Faare-Yver.

qvege. Faaret qveger, naar det faaer Melk i Yveret.

Jhr. Ev. D. qveka.

Qvesel, en Blegn ell. Udset paa Kroppen. Jhr.
 Sv. D. Kvesfla, Qvese.

Qvælgjævt, den sidste Gjævt, som Høvederne faae
 om Aftenen.

Raan, Rummet under Taget over Fremmerset, hvori
 Ildstedet endnu havees paa mange Steder. Her hæn-
 ges Kjød, Flesk og Fisk i Raan, og her er og Lejlig-
 hed for Hønsene at flyve til Raan. Hall. N. O.
 Raand.

rese, hovne, svulne; reest, hovnet. Resen, hov-
 net. Af reese, rejse op.

ryge, at lugte, give Lugt fra sig. Om Ting, som lug-
 te godt.

Ræjling, en Ro, som man ikke kan faae løben.

San, f. udt., Orden, Skif. At rydde op og gjøre
 reent er at gjøre San. Naar man er bleven færdig
 med en eller anden Forretning, har man faaet San
 paa den. Der er en slem San, hvort der er skident
 eller uordentligt.

Sjønse (synse), som kan see forborgne Ting.

Skaate, at lege og spørge. Skaat, Subst. dertil.

Skjælte, at skaffe, bringe tilveje, f. Ex. et Menneske
 til at bestille noget for sig.

Skjærnat, ilde bestedt, meget forlegen. Af Skjær,
 Klippe.

Skjævl, et Menneske, Hoved eller anden Ting, som er
 ilde dannet; it. et vanartig Menneske.

Skjævte, at lave til, gjøre færdig. No er a skjævte,
 nu er jeg færdig, f. Ex. med Naaklødning eller anden
 Forretning. Naar en Ting ikke er vel gjort fra Haan-
 den, er den ilde skjævte; og naar noget ikke vil lyk-

kes, vil det ikke skjætte sig. Hall. N. D. Keva, Kjeva.

Kjødsk, dristig, forvoven.

Krangel ell. Skrankel, et langt, smalt og uproportioneret Menneske. Bruges og om Hoveder og andre Ting. Skrankel, Adj. Hall. N. D. Skrank.

Krannier, En som Koggerleer.

Krannier, Koggerleer. Bruges ellers om Stodhingstens Urinsten efter Hoppen.

Kravl, et Kæbeligt Menneske.

Kuddervurn, uordentlig. De gaaer Kuddervurn te, det gaaer uordentligt til. Skudderv. Vejrlou (Vejrslag), uroligt Vejrslig.

Klaus, en Gjukke; i det Hele det samme som Klaus. Jhr. Sv. D. Klafk.

Kliffinnet (Klidsindet), taalig i Sindet.

Knii, Kraa, tvers. Poo knii, paa Kraa. Kniiis over foer, Kraas ell. tvers over for. Hall. N. D. kne, knet.

Kolest, Solens Nedgang. Je Kolest ell. Kolestlau o: i det Laug Solen gaaer ned. Hall. N. D. Kolsæt.

Kstanne (stande), at gjøre i Stand, gjøre færdig. Noe de stannet, nu er det i Stand.

Kstanti, en Dige, som ikke er fuldvoren.

Kstark, en Halvkarl eller En, som endnu ikke kan gjøre heel Karls Arbejde. Formodentlig af staer, større.

Kstempredom (Kstympring), Lemlæstelse.

Kstrøve, fær og stærk.

Sualm (Svalm), lummervarm Luft, som naar det ligesom blæser Varme ned.

Sæde, at passe, skikke sig. **Sæding**, Subst. dertil. Hall. N. D. sæde og Sæding.

Sælgav (Sjælegave), Foraring, som en Syg uddeleer paa sin Dødsfeng.

Talle: Hoved (Talg hoved), et Hoved, hvori er Talg, som: Koen, Faaret; modsat Jster hoved: et Hoved, hvori er Jster, som: Svinet, Gaasen.

Tams, den taageagtige Dunkelhed, som om Sommeren og andre Tider i godt Vejr staaer over Jorden. **Tamsed**, Adj.

taune. Smaa Børn, som stedse græde, tauner aldrig.

Tems (Tems), en Sigte. Jhr. Sv. D. Tåmns. temser, sigter.

Tralli, et i sit Væsen naragtigt Fruentimmer, en Fjolle. **Trallevurr**, Adj. dertil.

træls, besværlig.

Tæl, om Vinteren Frost og om Sommeren Tørke i Jorden.

Tærre, (Tarr). De var eet Tærre te aant, det var ikke godt andet, De var eet T. te, vi sku foo laang Taer, det var ikke 'godt, vi skulde faae lang Tørke.

tøvtesløs, unyttig. En tøvt. Meuss, et unyttigt Menneske. **Tøvtesløshed**, Unytte.

uolds, (volds), streng.

Brattig, en lav og tyk Person.

Bæner, Fortyvnen paa en Bøgn, hvori Stangen sættes.

Hæl, en Byge af Regn, Sne eller Hagel.

Der, Gruus og Smaastene. Hall. N. D. Ur, Dr.
Jhr. Sv. D. Dr.

Dversup, Dversep, Ripper og Straa, som rives
af Loen, efter at Halmen er opbunden.

Overtrojen. (overtraadt), overmaade. Overtr.
fuld, overmaade beskienket.

§. 3.

Om Mersingens Sygdomme.

Det er tilforn berørt (Pag. 126), hvad Indflydelse
Climatet maa have paa Indvaanernes Helbred. Her
skal kun opregnes de Sygdomme og Svagheder, som
mest yttre sig i Landet. — Sigt er ikke sjelden. Sid-
sige Febre, især Forraadnessfeber og Sprinkler, ere
vel ikke nu saa gængse som fordem; men dog spores slige
Sygdomme næsten hvert Aar paa eet eller andet Sted i
Landet; og naar først Een er angreben af en smittende
Sygdom, kan det ikke andet end gribe videre om sig, da
Samqvem med den Syge ikke frygtes. Koldfeber, i
Mors kaldet Nestsyg, Nestsygin (Nystesyge) har
i de sidste Aar angrebet mangfoldige. En Sygdom,
kaldet Sommersyge, fordi den meest yttre sig om
Sommeren, er ikke sjelden. Denne Sygdom, der nok
er Suulrot, medfører Næthed i Lemmerne, Nædledede,
Qualme og flere Tilfælde; Neglene blive gule, underti-
den ogsaa Ansigtet ic. — Modersyge synes at være hyp-
pig. Trangbrystighed eller, som den her kaldes,
Traangels, er gjerne Alderdommens Følgesvend.
Broktilfælde skulle ikke være sjeldne. En at er Man-
ge beladt med, især Børn. — Efter endeel Aars Mel-
lemrum pleje Meslinger at indfinde sig i Landet.
Righosten, der sædvanligen grasserede her hvert 7de

G. Tabel over Egteviiede, Fødte og Døde i de 14 Aar 1789-1802.

Sogneskaldene.	Egteviiede Aar.	Fødte			Døde Mandkjøn.										Døde Qvindkjøn.										Døde af begge Kjøn i alt
		Drenge.	Piger.	I alt Fødte.	fra 0 til 1 Aar gl.	fra 1 til 10 Aar.	10 til 50	50 til 60	60 til 70	70 til 80	80 til 90	90 til 100	over 100 Aar.	i alt Mand- kjøn.	fra 0 til 1 Aar gl.	fra 1 til 10 Aar.	10 til 50	50 til 60	60 til 70	70 til 80	80 til 90	90 til 100	over 100 Aar.	i alt Qvin- dekjøn.	
1. Nykjøbing, Lødderup og El- søe	152	318	286	604	107	29	35	18	27	32	7	=	=	255	86	26	35	18	25	35	19	I	=	245	500
2. Lørslev og Ørding	56	60	88	148	26	13	11	11	9	6	2	=	=	78	22	9	14	9	10	6	5	=	I	76	154
3. Øster- og Vester-Affels	70	150	175	325	46	28	14	7	12	13	7	2	=	129	45	22	20	3	13	13	6	I	=	123	252
4. Bejerslev og Blidstrup	53	102	98	200	34	9	5	4	5	7	I	=	=	65	28	6	15	7	6	10	3	=	=	75	140
5. Karbye, Hvidbjerg og Ræ- sted	154	243	248	491	88	30	29	15	16	21	10	I	=	210	71	30	40	11	27	14	6	=	=	199	409
6. Tøbring, Øvtrup og Ræf- kebye	37	143	102	245	36	15	14	7	17	12	I	I	I	104	24	11	14	3	14	7	3	I	=	77	181
7. Græslev og Mollerup	28	70	64	134	24	4	7	=	9	3	4	I	=	52	16	8	11	3	5	7	I	=	=	51	103
8. Dragstrup og Skallerup	56	85	75	160	35	16	12	6	4	2	2	=	=	77	22	6	6	3	9	7	=	=	=	53	130
9. Solbjerg og Sundbye	50	111	98	209	29	12	14	5	6	7	5	=	=	78	17	9	5	9	9	6	3	=	=	58	136
10. Galtrup og Øster-Jølbye	38	58	57	115	11	9	6	4	10	3	I	=	=	44	20	I	7	3	2	3	5	=	=	41	85
11. Tødsø og Eerslev	65	129	132	261	41	12	17	5	9	11	3	2	=	100	37	16	17	8	12	10	7	I	=	108	208
12. Aldsted og Bjergerbye	32	87	79	166	22	3	6	3	3	6	4	=	=	47	14	12	7	5	6	3	4	=	=	51	98
13. Glade og Sønder-Draabye	42	100	111	211	15	7	8	2	7	3	3	=	=	45	11	9	10	2	16	12	4	=	=	64	109
14. Sejerslev, Ejerslev og Jørsbye	75	163	171	334	37	17	27	12	13	11	4	I	=	122	36	15	24	12	14	16	4	=	=	121	243
	908	1819	1784	3603	551	204	205	99	147	137	54	8	I	1406	449	180	225	96	168	149	70	4	I	1342	2748

Altsaa 855 flere fødte end døde.

Åar, havde her sidste Gang i 1807. At Børnekopperne imod Sædvane udebleve, har ikke opvakt liden Tillid til Vaccinationen f).

Tabellen G viser, hvor mange der i et Tidsrum af 14 Åar ere ægteviede, fødte og døde i hele Landet. Uagtet Børnekopperne have i den Tid gasseret her 2de Gange, nemlig i Åarene 1793-1794 og 1800, og en stor Deel Børn deraf døde, ere her dog 855 flere fødte end døde. Overhovedet ere i disse 14 Åar aarligen fødte 257 og døde 196. Til Sammenligning hermed anføres nedenstaaende Liste, som er uddragen af Berlings Aviser for Åarene 1764 No. 2 og 1765 No. 12 og 104.

Åar.	I Sønderherred.		I Nørreherred.		I alt i hele Landet.	
	Fødte.	Døde.	Fødte.	Døde.	Fødte.	Døde.
1763	88	91	71	66	159	157
1764	83	110	73	69	156	179
1765	77	79	77	76	154	155

Heraf sees, at for nogle og 40 Åar siden var ikke allene de Fødtes Tal aarligen langt mindre, end nuomtider, men og var Dødeligheden den Tid, i Forhold til de Fødtes Tal, større end nu. For imidlertid derom at kunne dømme med mere Visshed, maatte have Fortegnelser over Fødte og Døde for flere Åar i ældre Tider, end de anførte.

f) Den første, som begyndte at vaccinere i Nords, var residerende Kapellan i Nykjøbing, Hr. Joachim Otto Warthoe, nu kaldet til Sognepræst for Karlebye og Voldbye i Aarhus Stift. Ved ham bleve omtrent 350 Børn vaccinerede.

S. 4.

Om Morsingens Sjæleevner, Kundskaber
og Videlyst.

Det er neppe at tvivle paa, at jo Morsingen, i Henseende til Sjæleevner og Kundskaber, kan maale sig med de andre danske Provindsers Landalmue. I sine Domme og Yttringer, især om Ling, der slaae ind i hans Fag, røber han en god naturlig Forstand. Iblandt dem, der drive Haandværk, gives Adskillige, hvis Naturanlæg kun synes at vente paa Lejlighed til heldigere Udvikling. Hvorvidt han har bragt det i Kundskab om Agerdyrkning og Dvægavl, erfares af 10 og 11 Kapitel. — En stor Deel af de Ældre, end og gamle Mænd, ere Skrivkyndige, og flere ville blive det, da i den senere Tid de fleste Drengene lære at skrive, og nogle tillige at regne. Endeel Gaardmænd lade og deres Niagebørn lære at skrive. Foruden den Christendoms-Kundskab, som er erhvervet efter de for Skoleungdommen anordnede Lærebøger, søger mangen En i den modnere Alder ved Læsning i geographiske, historiske og flere Skrifter at tilfredsstille sin Videlyst, og under Samtale med En og Anden kan man spore, at han ikke allene har læst, men og tænkt. Bibelen er ellers de Flestes kjæreste Lecture. Politiske Nyheder interessere Morsingen meget; derfor findes og hist og her i Landet adskillige af de mere Fornuende, som holde Aviser. — Saaledes seer man Morsingen, af egen Drift ved Lære- og Læselyst at ville høde paa Savnet af de Forkundskaber, som en forbedret Skole-Indretning maa kunne tilbyde. Men dette er dog og, i det mindste for en stor Deel, en Følge af forbedrede Vilkaar.

§. 5.

Om Morsingens Karakter og Moralitet.

Det er vel Sandhed, at Morsingen anbefaler sig ved mange elskværdige Egenskaber og Charaktertræk, men nægtes kan det ikke heller, at her blander sig noget Ufrud imellem den gode Sæd. — Morsingen er af Naturen godmodig og medlidende. Han er godgjørende, ikke blot af naturlig Drift, men og fordi han anseer det for Christendomspligt. Viser han sig fra en modsat Side, er det gjerne en Følge af, at Lejlighed betages ham til at handle frit. Han er gæstfri, høflig, tjenstfærdig; dog dette sidste med den Indskrænkning, han synes at skylde sin egen Belfærd. Nægter han f. E. en Embedsmand en forlangt Billighed, da skeer det sædvanligt af Frygt for, at Billighed skal omsider blive til Rettighed. Til det, som strider imod hans Begreb om Ret og Uret, lader han sig ikke letteligen bøje. Han er en Hader af Evang og ømfindtlig ved Fornærmelser. Mod andre Stænder er han noget mistroisk og tilbageholdende; hvilket nok tildeels er en Arvesyge fra hine Undertrykkelsestider, der stundum og i vore Dage kunde finde ny Næring. Den, om hvis Redelighed han er overbevist, eller som han tydeligen kan indsee vil hans Vel, skjenker han uindskrænket Tillid. Gjerne vil han leve i Fred med alle, og mindst have noget udstaaende med sine Bymænd; derfor blive og opkomne Tvistigheder snart bilagte i Mindelighed, og derfor hersker Enighed i Ting, som synes at angaae fælles Interesse. — Qvindekjønnet er for det meste mere muntert og snaksomt end Mandkjønnet; dog er den mandlige Alvorlighed blandet med en Munterhed, som anstaaer Manden. Han er virksom; næsten bestandigt

seer man ham sysselsat i sin Næringsvej, men i sin Gjerning sjelden hurtig. Tillade Omstændighederne et mægteligere Liv, bliver det ikke forsmaaet. Særdeles Lyft have de Fleste til at gjøre Marked eller ved Kjøb og Salg at gjøre sig Fordele. Sparsomhed og Tarvelighed iagttages ikke i Almindelighed; thi Luxusfygen har og indsnegget sig i Mors og angrebet en stor Deel Yngre af begge Røn. Morsingen er vel ikke gjerrig; men i Almindelighed er han ikke fri for Egenhytte; denne vil gjerne altfor ofte blande sig i hans Handlinger. Han elsker fortrinligen sit Fødeland, Mors, og troer at han ikke i nogen anden Egn vil kunne leve bedre; desaaarsag er det kun Enkelte, som forlade dette Land, for at søge Lykke andensheds. Sin Konge er han hengiven, og er overtydet om, at det er et fjert Maal for Hans landsfaderlige Bestræbelser at fremme Bondens Vel; hvad som synes hermed at komme i Collision, skrives paa Andres Regning. — Morsingen har, som det synes, særdeles Ugtelse for Religionen og dens Skikke. Han iagttager huuslig Andagt og bivaaner flittigen den offentlige Gudstjeneste, naar ikke Kjøbstædresse, Handelsforretninger og adskilligt mere holder ham tilbage. Og Religionen er det, der udruster med den beundringsværdige Frimodighed, hvormed saavel Yngling som Olding gaaer sit Endeligt imøde. Haabet om et bedre Liv er saa glædeligt og klippefast i hans Sjæl, at det betager al Rædsel for Døden. Den Syges eller Døendes Venner staae ham og troligen ti med Opmuntring og Trøst; saa at han skrider til Evighedens Grændser med den faste Overbeviisning: At døe er mig en Binding.

I Almindelighed ere Morsfingerne gode Fædre, Mødre og Egtefæller; Undtagelser finde vel Sted, men neppe mange. Som det er Forældres kjæreste Attraa at see deres Børn forsørge, saa søge og disse at gjengjelde hine denne Omsorg ved omhyggeligen at pleje dem i deres Alderdom. — Som Tjenestefolk ere Morsfingerne for en stor Deel vanskelige at omgaaes. Alt for ofte maa Husbonde og Madmoder lade sig drille af deres Udfærd og Luner.

Morsingen er ikke fri for Fordomme, hverken i religiøse eller andre Henseender; og er end Overtroen kjendeligen aftagen, saa behersker den dog endnu Mange og især synes den at have staaet dybest Rødder hos Qvindedjønnet. — Som Følge af Morsingens, især den Ungres Lyst til at modernisere sig, har i den senere Tid en stor Deel faaet skikkelig Færdighed i at krydre sin daglige Tale med drabelige Eder og Bander, for derved at kunne give sine Ord mere Vægt og Væde.

Lejermaale indtræffe ofte, og imellemstunder udlægges en Kræmmer fra Sønden til Barnefader, hvis Navn mindes ligesaa lidet, som hans egentlige Opholdssted. I de sidste 15 Aar ere 8te Hoersager behandlede ved Herredstinget. — Egtefæls-Skilsmissen finde sjelden Sted. — Grove Tyverier synes og at være sjeldne. I de sidste 15 Aar ere ved bemeldte Ting i alt 17 Personer tiltalte som Tyve og 6 som Medvidere. Noget flere have vel gjort sig skyldige i sliq Forbrydelse, men ere enten ikke blevne opdagede eller slupne med en mild Revselse. *) — Forsætlig Mord er i Mands Minde ikke begaaet af nogen

*) Det er ikke Skik i Nors at lade Tyven bøde med Driftevare.

Morsing. — Selvmord ere temmelig sjeldne. — Store Drankere findes her ikke mange; men nægtes kan det ikke, at mangen En, naar han kommer til Kjøbstæden, tager en Taar over Nødtarft. Det 'er vel en stor Lykke for Mors, at her ikke gives offentlige Kroer i Landsbyerne; men dette uagtet skal der dog paa sine Steder i Landet gives Lejlighed til Sammenkomst, for at fryde sig ved Glasset og Kortet. — Slagsmaale ere nuomstunder langt sjeldnere, end for nogle Decennier siden, da næsten intet Gilde eller Sammenkomst endtes uden Klammeri. De fleste ansee det for mere ærefuldt at afgjøre Tvistigheder ved Forligelsescommissionen eller i et Bennelaug, end med Næverne. — Saavidt jeg har kunnet erfare, bliver i Almindelighed til Bryllupper og andre højtidelige Samkvemme iagttaget Orden og Belansthændighed. Sjældent skal det være, at Nogen ved saadan Lejlighed beruser sig; det maatte da være En iblandt, som er særdeles hengiven til Drik. At yppe Trætte eller lade det komme til Slagsmaal agtes for en stor Fornærmelse imod Gildeshuset.

Overhovedet kan nok paastaaes, at iblandt den morslandske Landalmue findes — i Forhold til Antallet — ligesaa mange anstændige og retskafne Mennesker, som i nogen anden Borgerklasse; og nægtes kan det vel ikke heller af nogen upartisk Sagkyndig, at dersom Ikkeshønders Exempler stedse lysede værdigen i Henseende til Religiositet og Moralitet, da vilde og den Efterlignelseslyst, som spores hos Bonden, faae et værdigere Sving; og han vilde ikke allene bevare det Gode, som er nedlagt hos ham, men og i det Hele komme til at vise sig i et ædlere Lys.

§. 6.

Om Morsingens Moro.

Morsingen synes i visse Maader at være fattig paa afvejlende Moro. Han er ubekjendt med de andre Provindsers Niden Sommerafby, Midsommersgilde og de forskjellige Fastelavnsmorskeber, naar undtages, at endeel unge Mennesker af Byerne nærmest Nykjøbing drage hertil paa Fastelavns Mandag, for at spise Hvedebrød og faae sig en Dands, om dertil gives Lejlighed. Regle- og Boltspil er ikke heller i Brug. Men til Sommerforlystelser har Morsingen ikke heller synderlig Trang; thi, fra den Tid Markarbejdet begynder og til det endes, er han uephørlig syffelsat med hvad der hører til hans Næringsvej. — Fra Jul til Kyndelmesse holdes om Helligastenerne Julestue, hvor Ungdommen fornøjer sig med Dands og de Ældre med Kortspil eller Samtale. De fordums Julelege ere affskaffede. Dands er ved enhver Lejlighed Ungdommens kjereste Forlystelse, og man gjør sig ret Umage for, heri at efterligne de Fornemmers Toure, Balsen ikke forglemt. — I de lange Vinterastener more de Fleste sig ved nyttig Haandgjøring, en Deel ved Læsning og Nogle ved Orkesløshed eller ikke ros værdig Tidsfordriv. Enkelte iblandt øve sig i, efter Gehør, at spille paa Fiolin. — Iøvrigt bestaaer Morsingens fornemmeste Morskab i Gildesamkvemne og Marketsbesøg.

§. 7.

Om Morsingens Levemaade i Mad og Drikke.

Det er vel simpelt, men stærkt og nærende Føde, som Bonden til daglig Færd seer paa sit Bord. Til Doure

o: Døvre: om Sommeren Spegeaal og om Vinteren Spegefild, og derpaa Allebrød eller Melkebrød. Til Ujen o: Middagsmad: Søbekaal, Søbærter, kaldet Urtokaal, Sødgrød, Sødveling, Kjernemelksveling, Kjernemelksgrød, Suppe paa udbødte saltede Aal, Olsuppe eller Eggesøbe, Eggemælk; i Mangel af Kaal bruges og en Net, kaldet S lint, som er en Saltmadsuppe med Havre: eller Byggryn paa. Som Tilmad eller Snu l g) spises røget eller blot saltet Kjødt og Kjødt; kogte Spegeaal, tørre Sild, stundum og anden tør eller fersk Fiske, Eggeløbe, Meelpandeløbe, Møræg h). Til Nætter o: Nødvere: en stiv halvkoget Vandgrød med Mælk til eller Blanding af O l og Mælk, hvorpaa man strax begiver sig til Nattero. — Foruden disse tre Hovedmaaltider, spises desuden om Sommeren 4 Gange dagligen: 1) om Morgenen tidlig Frokost o: en Bid Smørrebrød, for ikke at gaae fastende ud i). 2) Formiddags: Mellemmad, et Stykke Smørrebrød med Ost eller Kjødt paa. 3) Efter Middagsfønen, Kl. 3, et Stykke Brød, hvortil søbes Mælk. 4) Eftermiddags: Mellemmad ligesom om Formiddagen. I Vinterens korte Dage ere Maaltiderne indskrænkede til fire,

g) Ordet Snu l bruges ikke i Morsk.

h) Naar undtages Kaal og tildeels Kartofler, kommer der til daglig Færd ingen Haugevæxter paa Bondens Bord. Saadant forbeholdes til Gjeskebude.

i) Her gjøres Forskjel imellem Frokost og Døvre: ved denne forstaaes den sædvanlige Morgenkost, Allebrød eller Melkebrød med Tilbehør, men ved hin Smørrebrød eller blot saakaldet tør Mad.

nemlig: Døvre, Middagsmad, Eftermiddags- Mellemmad og Madvære k). — De Fleste, som have Evne dertil, besitte sig paa at have godt Øl. Brændeviin til dagligt Brug er sjældent.

I Høbjerrings- og Høstiden lever man noget bedre end ellers; thi da vanke der stundom til Middag ferff Suppe paa Høns eller Vender, sjældnere paa Lammekjød. De Arbejdende faae da et Par Dramme om Dagen, og forresten Gammeltøl, som er brygget i foregaaende Martsmaaned og krydret med Laurbær og Allehaande. Istæden for dagligen i Høsten at skjenke sine Folk med Brændeviin, pleje Nogle for hele Høsttiden at give en Karl 1 Potte og en Pige eller Høstvinde $\frac{1}{2}$ Potte Brændeviin; en Karl desuden en Kardus Tobak. — Høstgildes- Retterne ere: Ferff Suppe og Kjød, tør Fisk, Steg og Vaffer, og ikke sjældent tillige Brød; samt Gammeløl og Brændeviin. Istedenfor Høstgilde give Nogle (før 1807) en Karl 24 ß . og en Pige 16 ß . — Om Jule- og Nytaars- Aftener bespises med Suppe, Kjød, Fisk (undertiden tillige Steg) og Sødgrød; desuden godt Øl og Brændeviin.

Til Bryllupper og andre udmærkede Gilder bevertes sædvanligen med følgende Retter: 1) Ferff Suppe og Kjød. 2) Ferff Fisk, i Mangel deraf tør Fisk. 3) Egost med Øl paa, undertiden i sammes Sted opstuvet Hvidkaal eller Grønkaal. 4) Gammelmad 3: Saltmad:

- k) Det er en gammel Regel, at naar Storfen kommer, skal man have Formiddags- Mellemmad, og naar Hyldebladene skjule deres Pine, skal man have Middagsføn.

Flekkeskinke, Faarekjød og Vølse 1). 5) Steg af Vender, Gæs ic. 6) Vasser eller Søsterkage. Drikkevarerne ere, foruden Ol og Brændeviin, Kaffe og Thee, stundum og Puns.

Da Vanen har gjort Brugen af Tobak til Mandkjønnets daglige Fornødenhed, saa at der fra Pogen til Oldingen gives Faa, som forsage den; synes det ikke upassende at berøre den paa dette Sted, saa meget desmindre, da en Pibetobak staaer i uadskillelig Forbindelse med ethvert Maaltid. Neppe er Middagsmaden eller Mellemmaden fortæret, før Piben tages i Tjeneste; og til Silber damper den stittigen imellem Netterne. En stor Deel Kraaer; men meget sjeldent seer man Nogen af Mandkjønnet at bruge Snustobak; dette er overladt til aldrende Qvinder.

§. 8.

Om Morsingens Klædedragt.

Mandkjønnets daglige Klædedragt er i Almindelighed en hvid eller mørkeblaa Badmelskjortel; en affarvet Vest af Badmel eller Berggarn; Buxer af Skind, eller sort, blaat eller sribet Badmel. Søndagsdragten er omtrent den samme. — Endeel Gamles og mindre Modelystnes Stadsdragt bestaaer sædvanligst i en mørkeblaa eller isprengt Badmelskjortel med dertil passende Underklæder. Men de Flestes Stadskjortel er dog af finere eller grovere mørkeblaat Klæde, og Vest og Buxer enten af samme Tøj eller andet Kramtøj. Nogle udmærke sig ikke alene ved kostbarere Tøj til Klæder, men og ved

1) Disse Madvare ere opstabilede paa et meget stort Einfad, som da kaldes Gammelmadfad. Til at bringe det paa Bordet behøves kraftfulde Arme.

selve Klædernes Snit røbe en stærkere Higen efter at følge de Fornemmeres Moder, Kun Saa bruge sorte Klæder til Brudgomsdragt m. v. Til Stads bære de Eldre en Bomulds hue under Hatten. Nutidens Ungdom synes ikke saa tilbøjelig til at følge den Mode. At gaae med Uhr i Lommen er temmelig almindeligt.

Qvindelkjønnets daalige Dragt er en rød eller grøn bunden Trøje med lange Ermer m), enten bar eller med snørt Livstykke; et affarvet Badmels; eller Berggarns Skjørt; et sribet eller tærnet uldent Forklæde; paa Hovedet en linnet Halvkappe eller saakaldet Skjæg hat med en Hue af Kramtøj, og for Vandens bunden et broget Forklæde. — Til Søndagsstads og naar man vil vise sig i Kjøbstæden, bruges enten en højrød bunden Trøje med Livstykke over af Berggarn eller Kramtøj, foran snørt med en Sølvnaal og Silkelidse, eller ordentlig Trøje og Skjørt eller og Kjortel n), meest af hjemmegjort Tøj; paa Hovedet en Silkehue eller Netteldugs Kappe, og for Vandens bundet et Silketørklæde. — Højtidensdragten er enten Trøje og Skjørt, eller Kjortel af Stof, Tamis, Girts &c. Forklæde og Halstørklæde af Musselin eller blommet Kammerbug; dog bruges ikke Forklæde til Kjortel. Hovedpynten bestaaer i en rød eller blaa Taftes Hue og ovenpaa samme en Kappe af Musselin eller deslige gjennemskinnende Tøj mod Knip-

3 2

m) Morfinginden bruger stedse lange Ermer i sine Klæder.

n) Det er først i den senere Tid, Morfinginden har begyndt at bruge Kjortel.

linger for; for Vandten en sort Fløjels saakaldet Vandepude med Kniplinger om, hvilken dog nu begynder at gaae af Mode, og i sammes Sted bruges et Korsklæde, over hvilket bindes et bredt Silkebaand med en Sløjfe i Nakken; ovenfor dette Baand fæstes et andet, der dog kun omfatter det halve Hoved. Nogle bruge tillige en Art Blomsterkrands. — Til Sorg er Morfinginden forklædt, og ligesaa naar hun staaer Brud eller gaaer til Alters. Er hun Pige o: har hun ikke født Børn uden Egteffab, da er hun paa sin Bryllupsdag barhoved ellers ikke. Blaa Raaber af uldent Damask og Tarnis, saa og sorte Kysler af Fløjel og andet Kramtsøj ere almindelige.

De Fleste af begge Kjønn sørge meget for at holde Hovedet varmt. Naar det er en Smule koldt, seer man Qvinderne med et Klæde bundet for Munden op til Næsen, og Mændene at bruge Rejseflag under Hatten eller under en tyk ulden Hue; men gaae til samme Tid med fodløse Hoser. Det lader imidlertid til, at den nuværende mandlige Ungdom vil vise sig mere haardsfør end deres Fædre. — Om Sommeren bruges fodløse og om Vinteren hele Hoser. Træskoe ere til daglig Færd det sædvanlige Fodtøj.

§. 9.

Om Morfingens Bygninger og Bohave.

For det meste boer Bonden bedre nuomstunder end for nogle Decennier siden. Ikke alene seer man bedre Bindingsværk, dog kun af Fyr og Gran, men og adskillige grundmurede Stuelængder, som Sorgenfrie i Lørslev Sogn, Storupgaard i Storup, Nygaard i Vejerløf Sogn, Ejstrup i Hvidbjerg Sogn, Sø-

dergaard i Kæsteb og Søren Næmmers Gaard i Sillerslef; alle Selvejergaarde. Nogle Selvejere have og gjort Begyndelse med at opføre grundmurede Udhuse. Fæsteren bygger i Almindelighed mere oeconomisk end Selvejeren, og Ingen kan misbillige det.

En Bøndegaard bestaaer sædvanligst kun af to eller tre Huuslængder. Stuehuset, der peger med Enderne i Øster og Vester o), er adskilt fra Udhusene. Lige over for ligger Laden, der er videre og højere end de andre Huse; og i Linie med den er bygget Stald og Fæhuus. Foruden disse to Hovedlængder findes ofte et Fløjhuus paa Gaardens østre Side til Vognremise m. m. Ved en Deel af de nyere Gaarde hersker mere Symmetrie, da de bestaae af fire Længder: Laden med 2de Fløjhuse ligefor Stuehuset. — Her bruges ikke Fod af Tømmer under Bindingsværks-Huse, men Stolperne sættes paa Stene. I Almindelighed har Stuehuset paa alle Sider, undtagen saavidt Vinduerne gaae, en Udfkudsbygning af 3 til 4 Fods Brede. Laden og tildeels andre Udhuse ere og forsynede med Udfkud. — Lærvægge ere almindelige, undtagen under Vinduerne, hvor Tavlene ere murede. Her findes dog og endeel Bøndergaarde, hvor Muurværket strækker sig videre. — Til at tække med bruges vel helst Rugtag (o: Ruglanghalm), især mod Syd: men mod Nord bruges dog og med Fordiel Havretag af broget Havre, da det, naar det er godt lagt, kan vare i hele 16 Aar og derover; det er ligesaa længe som Rugtag, nemlig af Vinterrug, kan vare mod Syd. Vaarrugtag ansees ikke bedre end Havretag. Til at sye Taget fast med

o) Man giver sine Huse denne Retning, for at de desbedre kunne staae sig imod de vestlige Storme.

bruges Halmfimer. — Ikke sjeldent seer man Stuehusets Stolper og Dørre anstrøgne med en Farve af Brunrødt omrørt i nysmalket Mælk, ellers med Tjære og Brunrødt. — Vinduerne paa Stuehuset vende mod Syd, og paa samme Side er og Indgangen. Paa de gammeldags Stuehuse findes kun een Indgang, nemlig igjennem Fremmerset, men paa de nyere desuden en Forstue, paa hvis ene Side er Dagligstuen og paa den anden Stadsfestuen; foruden denne vil man hos de Fleste neppe træffe eet eller to Gjestekammere. Istedensfor Stegers p), der var et Afstykke i Fremmerset, er det nu temmelig almindeligt hos Gaardsfolk at have et ordentligt Kjøkken og Skorsteen. Hos Mange findes Ildstedet belagt med en stor Jernplade, hvorunder er en Skuffe til at tørre Malt og andre Ting udi. De gammeldags Røghuller i Nønningen, eller saakaldte Lyster, ere dog endnu ikke faa, men hyppigst paa Huusmænds Boliger. Ikke sjeldent ere saadanne Røghuller forsynede med en Trækarm, der forestiller en Skorsteenspipe. — I Værelserne er temmelig lavt til Loftet. Vinduerne ere, naar undtages i nogle nyere Gaarde, meget smaa, og sjelden kan mere end eet aabnes, undertiden slet ingen. Kun hos enkelte Fornuende kan træffes Fjælegulv; forresten ere Leergulve almindelige, og ikke sjeldent savnes Reenlighed og frisk Luft, især i Huusfolks snevre Hytter. Fugtighed hersker i enhver Bolig. — I Almindelighed finder man ved den nordre Side af Dagligstuen 2de Alkovesenge med dobbelte Dørre for, og stundom desuden en saakaldet Traaseng under Udskudet ved Kjøkken-

p) Navnet Stegers, eller, som det her udtales: Stejs vil med Tidens gaae af Brug tilligemed Tingene selv.

net. Iøvrigt er det sædvanlige Bøsskab i denne Stue et langt Fyrrebord med tilhørende Bænke, nogle Stole, et lidet Skab, et Stueuhr og en Jern Vilæggerovn med en Trækarm ovenpaa og en Skuffe nedenunder til at tørre Malt i. I de andre Værelser er Møbleringen efter Enhvers Evne og Lejlighed: een højt to Senge, en Dragkiste og andre Kister &c. — Foruden de almindelige Arbejdsvoogne, som ere omtalte i 10de Kap. §. 9, have og de mere formuende en egen Vogn til Hæders, hvis Fading er af tynde Sjæle, dannet som en Postvogns Fading, og pynteligen malet. De, som ere mindre formuende eller mere sparsomme, benytte sig til Hæders af en Arbejdsvogn, ved at sætte en anstændig Fading derpaa. De fleste have og en Kane eller Slæde at fare med om Vinteren. Adskillige, som bruge Kane, pleje at binde en Rem, som er besat med store Bjelker, paa hver Hest. — Gaavel til Stads, som til daglig Færd bruges til Hestetøj den bekjendte Pudedræt, dog ikke blot Kavl- og Halmpuder, men og Læderpuder.

§. 10.

Om Morsingens Huusflid og Adskilligt til Huusholdningsvæsenet henhørende.

Morsingen er vel ikke, som Skovegnes Beboere, øvet i at bruge Øren, men maa til sine Gaardsredskabers Istandsættelse sædvanligen tage sin Tilflugt til Lømmemanden; men dette uagtet er han ikke fremmet i at forfærdige en og anden nyttig Huusting. Af Hamp, Heste- og Svinehaar, som spindes med en saakaldet Bindekrog, lægger han Kees til Tøger og andet Brug. Af Langhalm kender han Løbe og Diekuber m. m., flætter Puder til Hestedræt, snoer Simer til Tæk-

ning og Kornbinding q), og lægge Tøger til Faar. Af Hestehuds-Memmer lægger han Skagler, som kunne vare i 20 og flere Aar; men de maa saa meget muligt vogtes for at blive igjennemvaade. Hestehuder bereder Bonden selv paa den i Pastor Høeghs Anviisning til et velindrettet Jordbrug Pag. 237 o. f. anførte Maa- de; kun maa dette tilføies, at i Mangel af Hvedeklid bruges her Rugklid eller grottet hvid Havre til at bestrøe Huden med. Af Fæhøvedernes Horn forfærdige Adskil- lige Spisefkeer m. m. — Mandkjønnet befatter sig ikke med Høsebinding; det er endnu ikke bleven Skik; men vist er det, at til ogsaa at nære denne Vindskibeligheds- green vil den mandlige Morsing ikke mangle Timer; og derfor ønskeligt, at han fra Barndommen af dertil blev anført.

Qvindeskjønnet er paa sin Viis ikke mindre vindski- beligt end Mandkjønnet. Her spindes og bindes i den Tid, som levnes fra andre Forretninger. Foruden det almindelige Badmel, forfærdiges Frakketsøj af eensfar- vet, eller forskjellig farvet sammenfarttet Uld, saa og Bærggarn, Forklædetsøj af Uldent og Linnet, og Døne- vaar. Det meste Badmel bliver valket hjemme, enten paa et Bord imellem to eller flere Menneskers Hænder, eller i en Bogsfading, hvori to Mennesker ligge med Fødderne vendte mod hinanden, og saaledes under et La- gen bearbejder Badmelet mod hverandres Fødder, lige- som Brug er i Island, undtagen at man der bruger

- q) At snoe Simer er gjerne Tjenestekarlenes Bestilling om Winteraftener. For hver 20 Favne at snoe faaer han 1 ø. (før 1807).

en Tønde r). En Deel bliver og stampet paa Landets Stampemøller. — Den største Deel af hjemmegjorte Tøjer farves hjemme. En Recept, hvorefter Enkelte farve Uldent mørkeblaat, der bliver ret smukt, vil identviol, da den ikke er almindelig bekjendt, være mangen en Huusmoder velkommen, og derfor gives Plads her: Til $2\frac{1}{2}$ Pund Garn tages 6 Lod Alun, 6 Lod Viinsteen, 3 Lod Potaske, $2\frac{1}{2}$ Qvintin Spanstgrønt og $\frac{1}{2}$ Pund blaa Træ. Garnet koges en Time i en Kjedel Vand med Alunen og Viinstenen, og tages derpaa op og fyldes. Kjedelen tømmes, og det blaa Træ, som i 6 til 8 Dage har staaet i Blød i rindende Vand eller suurt Ol, heldes med denne Farvesuppe i Kjedelen, der forresten fyldes med reent Vand. Naar Kjedelen koger, kommes det stødte Spanstgrønt tilligemed Potasken deri, og derpaa Garnet, som atter koges en Time. Man læder det derefter staae i Suppen at svaldes; tager det saa op og hænger det i Skygge for at tørres. — At farve Uldent mørkeblaat skeer ellers sædvanligst i den saakaldte Lødgryde, det er en sort Leergryde, som er fyldt med Urin, hvori, til 1 Pund Garn, er kommet 1 Lod stødt Indigo indshet i en liden Lærredspose. Gryden, som staaer ved en Side i Skorstenen, holdes bestandigt lunken. Posen med Indigoen ligger deri i 8 Dage og imidlertid gnides ideligen med et dertil passende Redskab. Naar Farven er vel udpresset, kommer Garnet i Gryden, eftersees og vendes dagligen, at det overalt kan blive jævnt farvet. Undertiden kan det vare 8 Dage inden det bliver mørkt nok. Naar det er færdigt, udfyldes det.

r) S. Olaviuses oeconomiske Reise i Island 2 Deel Pag. 634 o. f.

— Naar man vil farve Uldent grønt, bliver Garnet først farvet lyseblaat i Lødgryden; derefter farves det i Gult, hvortil bruges adskillige af Landets egne Planter, som: Vørs, ung Lyng, Bladene af Kruset eller rød Skreppe, men især gul Visse. Efterat disse Planter ere kogte i Vand, kommer Garnet tillige med Alun i Suppen. — Til at sværte Uld med bruges enten Ellegrene skaarne i Spaaner, eller Blade af den almindelige Hestehov samt Vitriol. — Jøvrigt farver Morsinginden selv højrødt, Krærrødt, karmoisinrødt &c. — Noget Vadmæl, Bærggarn og Lærred sælges paa Markederne.

Den Maade, hvorpaa man i Mors gjør Oste, er i Almindelighed ikke forskjellig fra den thylandske; hvorfor henvises til Hrs Pastor Nagaards Efterretning i hans Beskrivelse over Thyø Pag. 124 o. fl. Svab Ostens Godhed angaaer, da synes det at være Anbefaling nok for de store Morsingbo-Oste, at de overalt passere for Thyø-Oste. Disse sidste skulle vel for det meste overgaane hine i Skarphed, men ikke i Fedme. Og saa de smaa Oste, som laves af nymalket Mælk i rette Tid, nemlig i den sidste Halvdeel af Juni Maaned, ere fede og gode. Jøvrigt er det Tilfældet i Mors, som i Thyø, at de store Oste skylde deres Tilværelse den gamle Vedtægt, at Beboerne, efter Tilsigelse, yde deres Præst og Degn for det meste et Maal Mælk til Ost. Herredsfogden og Herredsskriveren lade og Bønderne i hele Landet tilsiige at yde Mælk til Ost.

Paa en nem Maade laver Bøndekonen sig en god Blædike: Det bedste Bl, som først gaaer fra Tappen, kommer i et Trækør eller stor Leergryde og sættes Gjør

paa. Næste Dags Morgen skummes Gjæren af Ølet, og om Eftermiddagen skummes det atter. Derefter kommes det i en sort Leerkruffe eller saakaldet Humlekande af omtrent 6 Potters Størrelse, og tillige en liden ristet Suurdejsgage, malet Malt og brændt Rug og Væter en Haandfuld af hvert Slags, en Smule Gjær og endelig en Stykke gloende Staal. Over Kruffens Munding lægges en Brikke, som vel tilklines med Suurdej og et Klæde bindes derover. Kruffen sættes paa Rjæfenskorstenen saaledes, at den kan have nogen Lunkelse af Jlden. Man bruger og om Sommeren at sætte den i Solen. Den staaer saaledes i 5-6 Uger. Til at nedlægge Agurker og Asia i er denne Edike særdeles god.

Morsingen har vel for det meste kraftigt Øl, mada det sjelden koges efter at det er gaaet fra Tappen, er det just ikke tjenligt for enhver Mave. For at spare paa Humlen, er det meget brugeligt at give Ølet en Tilfætning af Malurtvand. — I Almindelighed bruges Byg til Malt; men i Mangel af Byg benytter man sig af Havre s). Maltet tørres, som i foregaaende §. er erindret, deels i en Karm paa Stuekaffelovnen og i en Skuffe under samme, deels i en Skuffe under Skorsteenspladen, men i Mangel af saadan Lejlighed, skeer Tørringen i Vagerovnen, hvorved dog Ovnen maa lide

- s) Til at tørke Maltet med, naar det ligger i Dyrge paa Loftet for at spire, bruges Tørv ligesom Mønningtørv. De fjæres til dette Brug saa brede som muligt paa Steder, hvor Græsset er meget moosblandet, og hænges paa et bekvemt Sted mod Solen for at tørres. Disse Tørv, kaldte Malttørv, opfylder fuldkommen Hensigten og kunne med Forsynlighed vare i mange Aar.

for meget af Maltets Fugtighed. Maltet males paa en Haandqværn, som neppe savnes i nogen Gaard.

Morsingens Brød er i Almindelighed temmelig slyngt, og som oftest bestaaer det for det meste af Bygmeel. Dette er nok for en stor Deel Aarsagen til at den i en vaad Høst fordærvede Rug har havt den skadelige Indflydelse paa Helbredden, som man maatte befrygte.

Indslagtingen bestaaer fornemmeligen i nogle Faarehoveder og et Sviin t). Sjeldent slagtes et Fåhoved, undtagen det maatte være eet, som man ikke med Fordeel kan sælge. Har man Gæs, slagtes 4-6 Stykker; men i Mangel heraf benytter man sig af Vender, som man giver paa en 14ten Dages Tid førend de slagtes.

Til Lysning om Vinter-Aftener bruges sædvanligen Lys enten af ene Tælg, eller af Svinefit, uden om hvilket er støbt et Lag Tælg. Brugen af Lamper skal nu være sjelden, uden hos Fattigfolk.

§. II.

Om Morsingens Aar nuomtider u).

I de sidste 30 Aar er, som en Følge af Mergelens Brug og Jordfællesskabets Ophævelse, foregaaet en saa vigtig Forandring i Bondens oeconomiske Forfatning, at man kan antage, at omtrent $\frac{2}{3}$ Dele af Landets Gaardmænd staae sig vel, og det er tilsynne, at mange, især

t) Af Faarefjød maa man være forsynet med noget mere, end man selv behøver, for at kunne have noget til Foru eller Sending, naar man bydes til Gilde; thi da maa, om man vil være honnet, foruden Gjerkræ og Æg, sendes et Faarslem \approx et Faarelaar eller Faarebov.

u) Om Morsingens Aar i ældre Tider er talt i Kap. 2. s. 3.

blandt Selvejerne, ere temmelig formuende Folk. Er end en Deels Forfatning ikke den blideste, saa er den dog for det meste taalelig; og haabe maa man, at ogsaa de, som ved Hovedgaardens Udparcellering ere gjorte til Selvejergaardmænd og endnu tildeels befinde sig i mindre gunstige Omstændigheder, skulle, paa en Tid, da Landproducterne betales saa vel, kunne arbejde sig frem til bedre Aar. — Smaagaardsbrugere have trangt ved at slaae sig igjennem, naar de ikke kunne sælge Tørv eller Lyng. Fra eget Forbrug kan intet Korn undværes til Salg; i mangt et Aar maa endog kjøbes. Høl=Opdræt er neppe at tænke paa, naar man kun kan holde to Heste. Indtræffer ikke Missheld, kan vel aarligen sælges et Par sjor-gamle Ungnød af egen Opdræt, et ungt Sviin, lidet Smør; stundum kan vel og Faareflokken og Gaase=Opdræt indbringe noget; men dette vil i det Hele ikke kunne forslaae til Skatter, Landgilde, Reparationer og øvrige Udgifter. Jeg har hørt Smaagaardsfæstere forsikre, at var det dem ikke tilladt at sælge Brændsel, kunne de umuligt bestaae. Det synes derfor saare betænkeligt, ved Udstykning at formere de smaa Gaardes Tal, især naar Forderne dertil ikke ere gode, og Brændsel ikke haves saa overflødig, at deraf aarligen kan eller maa sælges noget. Neppe burde nogen Gaardmand i Mors have et mindre Areal af godt og middelmaadigt Jordsmon, end 40 til 50 Tønder Land; saa at altsaa den aarlige Udsæd kan blive 20 til 25 Tdr. Korn. — I Indfæstning af en Gaard gives sædvanligst (før 1808) 150 til 300 Rdlr., undertiden mere. Saadan en Udgift kan vel for mangen en Begynder synes at være trykkende nok; men hellere maa han dog svare stor Indfæstning, end stor Landgilde;

thi denne maa, i Forening med andre Byrder, vedholdende trykke ham og gjøre ham for svag til at gaae Misheld imøde. Skulde han end, for at betale Indfæstningssummen, være nødsaget til at sætte sig i nogen Gjæld, vil han dog, naar han er en driftig Mand og sidder i en god Gaard, efterhaanden kunne rede sig ud deraf. Med Gaarden modtager han, foruden Føde- og Sædeforn, Besætning og Inventarium: Heste, Fæhsveder, Faar, Ploug, Hårver, Bogne, Hestetøj, Leer, Furke, Greve &c. lige indtil Sædeløb og Sække, stundum og Bord, Bænke, Sengeklæder, Kaffelovn m. m., saa at det Bøhave, han har at anskaffe sig, ikke synes at kunne forarsage ham stor Udgift, allermindst naar han tiltræder Gaarden efter Forældre eller formedelst Giftermaal. — En Deel Fæstegaarde ere hoverifri; men som Følge deraf, er eller bliver Landgilden desstørre. Efterhaanden som de gamle Fæstere afgaae, røhjes Landgilden til en med Tiderne tildeels mere passende Afgift v); dog lærer Erfaring, at den retsindige Godsejer i slig Henseende veed at lempe sig efter sine Bønders Tarv.

En stor Deel Huusfolk med Jord staae sig stikkelig godt igjennem og ikke sjeldent staae sig bedre, end de fleste Smaagaardsmænd; men det er gjerne dem, der have saa megen Jord, at de kunne holde to Røer; og dem, der foruden deres Jordlod drive anden Næring: ere Tømmermænd, Snekere, Vævere, Murere, Tækkemænd, Fi-

v) Af en Gaard f. Ex. paa $4\frac{1}{2}$ Td. Hartk., som er hoverifri, blev tilforn svaret i aarlig Landgilde 5 Rdr. i Penge, 2 Pæsk Skudtorv, $1\frac{1}{2}$ Dll Hg og 4 Kyllinger; nu derimod 36 Rdr. i Penge, 1 Td. Rug, 1 Tde Bng, 4 Pæsk Skudtorv, 2 Vender og 4 Kyllinger.

skere, Steenklovare &c.; men vist er det og, at mange befinde sig i en forknyt Tilstand og at ikke faae sidde i Armod. Naar Skrøbelighed og Alderdom indfinde sig hos Huusmanden eller mange Børn falde i hans Lod, er det sjeldent han kan bestaae, især naar hans Jordlod ikke kan brødsøde ham. — Saavel i hans Velmagtsdage, som under ugunstige Omstændigheder er han stedse afhængig af Gaardmanden; paa denne beroer det, naar han kan faae sit Møg aget ud, sin Jord pløjet m. v. For hver Bedd maa han, foruden Bevertning med Mad, Ol og Brændeviin, gjøre et Par Dages Arbejde. I det Hele kan Pastor Aagaards Skildring i hans Beskrivelse over Thyø Pag. 139 o. f. ogsaa passe her. — Skal man ønske Huusmændenes Tal forøges, maa Hr. Høeghs Anviisning tages til Følge; men for at spare Jord og Arbejde kunde 2 eller 3 Jordlodder inddiges sammen, og indtil adskilles med Hække af Vindepil &c. Skulde det end ikke være raadeligt, i et saa indsluttet Rum at saae Vinterrug, kunde-i sammes Sted saaes Hvede. Radsaaening vilde især være at anbefale Huusmanden, som kun har lidt Jord, da den saa rigeligen lønner Umagen x). Men uden foregaaende practisk Anviisning, hvortil i foregaaende Kap. 12. §. 5 er givet Vink, kan det neppe ventes, at Huusmændslodder i Mors skulle hensigtsmæssigen vorde dyrkede. Naar først nogle Exempler paa vel-dyrkede Lodder kom til at vise sig hist og her i Landet, har man Grund til at haabe, at den Fiende, som den gode Sag saa ofte finder i Fordomme og gammel Slendrian, efterhaanden vil blive overvunden.

Hvad Indsiddere angaaer, da kan eenlige Qvinder i deres Førlighedsdage stikkelig godt ernære sig ved Bev-

- x) Et Forsøg i det Smaa med Radsaaening lykkedes saa vel, at efter $\frac{1}{3}$ Pøgel Vaar-Hvede avledes ni Potter. — Til denne Sæd var Jorden jævnt revet afstraaft i to Allen brede Bedde, hvori Huller bleve trykte med en Fæl, der var forsynet med Vinde af to Tommers Længde og i passende Afstand fra hinanden. To Børn, der sadde hver paa sin Ende af en Stammel, som rakte tværs over Bedet, lagde Sæden i Hullerne. Dette Arbejde varede ikke længe.

ning, Skrædershyning, Spinden, Binden og Dagleje. Som gifte søger Manden, enten ved fast Tjeneste, Dagleje, Fiskeri, sjeldnere ved Haandværk, at fortjene sin Underholdning; og ikke sjeldent er Konen Bøværker. Naar de have Børn eller blive gamle og skrøbelige, kunne de ikke subsistere. De Indsidderster, som ere tilhuse hos Gaardmænd, maae og tjene disse i Høsten, og ellers naar det forlanges.

Den tjenende Klasses Kaar ere i Almindelighed gode. En Karls aarlige Løn hos Bønder (før 1807) er 16 til 20 Rd. og derover, og en Piges 8 til 10 Rd. Lillige nyder Tyendet Paaske- og Jule-Mente, som bestaaer i et Sigtebrød og et Stykke Ost y); om Mikkelsdag 1 Pd. Uld, og desuden et Faar født. For Tjenestepige faaes og $\frac{1}{4}$ Skpe. Hørføe, og hendejundes fornøden Tid til at faae Hørrer gjort i Stand. Iøvrigt bevartes Tyendet med god Kost, uden hvilken det vilde blive vanstelig for en Husbonde at faae Folk i sin Tjeneste.

Disse Efterretninger om Morsingen slutter jeg med det inderlige Ønske, at Religion og Pligt stedse maa blive ham hellig; at de Kongebud, som ere givne til at fremme hans Vel og hævde ham i sine Rettigheder, stedse samvittighedsfuldt maae vorde efterlevede; at aldrig Fordomme maae hindre hans Gavn, eller Egennyttens Trældyr krænke hans Ret; at enhver lovlig Næringsgren maa være velsignet; at nye maa fremvøse og heldigen trives, og Velstand mere og mere udbredes, som en skjøn Frugt af Flid og Bindskibelighed! — Held hver den, som under værdig Følelse for Dyd og Pligt lever og virker og dør — han skal ikke have sin Løn horte! —

- y) Med slige Fødevarer betaler Karlen den, der reparerer hans Klæder. Ellers plejer man og at sjenke dem til fattige Paarsøende.

Efterretning om Kobberne.

Tab. I.

Munkeskristen paa den nordre Skriftestoel i Nykøbings Kirke. See Pag. 42.

Tab. II.

- Fig. 1. En trekantet Dolk af Krideslind, $5\frac{1}{2}$ Tommer lang. Dens Od og Haandsfang ere afbrudte.
- 2. Originalen er af kobberagtig Metalblanding, 3 Tom. lang. Hullet, som Fingerne danne, er rundt og temmelig fladt. Igiennem Basen løber et perpendikulær Hul.
 - 3. Det store Slagsværd, som er omtast Pag. 91 og 92. Haandsfanget er beklædt med Kræ og paa Enden forsynet med en stor Jernknap.
 - 4. Af Størrelse som Originalen, der er af Guld og overalt forgyldt, undtagen Kristusbilledet, Tavlen over sammes Hoved, Dødningehovedet og Venene, hvor paa dette sidder, samt Kjeden.
 - 5. Forestiller samme Crucifix oplukket, og sees deri syv ovale Rum. Indvendigt er det forgyldet. — Dette Crucifix skal være fundet i Rudera af Dueholms Kloster-Kapeller, og forvares endnu paa Dueholm. Skulde det maaskee være et af de Ordeuskors, som Danske Atlas melder om, at Fratres paa Dueholm bare, og hvoraf de bleve kaldte Cruciferi?
 - 6. En Sværdklinge af Malm eller kobberagtig Metalblanding, $15\frac{5}{8}$ Tommer lang; endeel beklædet af Ruff. Den er funden i en Høj.

Tab. III.

- 7. Forestiller een og samme Ring fra 3de Sider. Originalen, som er af Bronze, $5\frac{3}{4}$ Tommer lang, formenes at have været et Reliquiegemme, og det paa

Grund af følgende Ord af Kong Haagens Testamente af Aar 1319 i Thorkélin's Analecta pag. 167: „Legamus ecclesie duodecim Apostolorum Bergis 70 merchas puri argenti, ad tabulam pro reliquiis faciendam, et pro duabus manibus faciendis ad reliquias in eisdem reponendas” *).

- 8. En Offerkniv af Krideslind $7\frac{1}{2}$ Tommer lang, funden i Jorden, hvor tilforn har været en Høj. En anden af samme Skikkelse, troffen i en Høj ved en Urne, var $9\frac{1}{4}$ Tommer lang.
- 9. En Ring af Guld, noget slidt midt paa, vog 6 Lod $3\frac{1}{2}$ Dvintin. Den var $3\frac{1}{8}$ Tommer i Giennemsnit, og udræft vilde dens Længde blive $7\frac{1}{4}$ Tommer. Ved at grave omkring en stikkelig stor Kampesteen paa Blade Mark blev denne Ring funden.
- 10. En Beenkam $5\frac{1}{2}$ Tommer lang og $1\frac{1}{2}$ Tom. bred. Den er funden i en Urne, hvori desuden laae tre Leerkugler af Størrelse omtrent som Baldnødder. Een Tand var borte af Kammen, og næsten alle øvrige Tænders Spidse er meer eller mindre fortæret af Vilde.

*) Denne Underretning har ieg Hr. Professor Nyerups Godhed at takke for.

H. Tabel over Folketallet i Aarene.

	1769.			1787.			1801.		
	Mf.	Qf.	Total.	Mf.	Qf.	Total.	Mf.	Qf.	Total.
Paa Morsøe.									
I Nykjøbing Kjøbstad =	238	309	547	217	314	531	280	371	651
Sønderherred =	1347	1514	2861	1583	1655	3238	1885	1968	3853
Nørreherred =	1248	1436	2684	1365	1419	2784	1544	1543	3087
	<u>2833</u>	<u>3259</u>	<u>6092</u>	<u>3165</u>	<u>3388</u>	<u>6553</u>	<u>3709</u>	<u>3882</u>	<u>7591</u>
I Thye.									
Thistad Kjøbstad. =	395	509	904	413	497	910	479	589	1068
Hillerslevherred. =	2131	2444	4575	2251	2443	4694	2365	2438	4803
Hindborgherred =	1356	1354	2710	1319	1400	2719	1516	1631	3147
Hasfingherred =	1615	1846	3461	1735	1886	3621	1929	1955	3884
Nesherred =	2298	2368	4666	2288	2422	4710	2509	2594	5103
	<u>7795</u>	<u>8521</u>	<u>16316</u>	<u>8006</u>	<u>8648</u>	<u>16654</u>	<u>8798</u>	<u>9207</u>	<u>18005</u>

I Thye var i Aaret 1801 Familie-Antallet 3793, hvoraf i Kjøbstaden Thistad 285, og paa Landet 3508.

Tillæg og Rettelser.

Pag. 6, Lin. 12 tilføies: Af Tabellen H, som skyldes det høiføngelige Rentekammers Bevaagenhed, erfares, at fra Aaret 1769 til 1787 er Folketallet i Mors forsøget med 461, og fra 1787 til 1801 med 1038 Mennesker *); altsaa har Mors i det Tidrum fra 1769 til 1801 eller i 32 Aar faaet en Tilvæxt af 1499 Mennesker. Sammenlignes hermed Folketallet i Thye, saa sees, at i samme 32 Aar har Thye faaet en Tilvæxt af 1689 Mennesker, som, i Forhold til Landets større Glæde-Indhold og Folkemængde, er en god Deel mindre end i Mors. I Henseende til Personernes Antal paa hver Familie staaer Mors ikke heller tilbage for Thye; thi i Thye fandtes, efter Tab. H. at regne, ved sidste Folketælling neppe $4\frac{2}{3}$ Personer paa hver Familie, men i Mors over $4\frac{2}{3}$ eller næsten $4\frac{2}{3}$.

Pag. 14, L. 3 nedefra og fl. St.: Fødestude, rettere efter daglig Talebrug: Fødestude.

— 17, L. 19 Fornødenhed, tilføies: i Øster-Affels Kjør.

— — L. 4 nedf. Anmærkn. tilf. u).

— 52, L. 14 &c. De 3 Skpr. i Skdr. Hartk., Dueholm tilhørende, ere nu adskilte fra Byens Ejendomme, og Bederlag derfor tildeelt paa en Udfant, som stöder til Rolstrup Mark og Kjør.

*) Efter Tab. H havde Mors i Aaret 1801 8te Mennesker flere, end Tab. A udviser.

- Pag. 53, Lin. 8 Men antages &c. berigtiges efter Tab. H.
 — 101, L. 9 Belle læs: Pors paa side Steder.
 — 163, L. 12 Paa l. Ved.
 — 173, L. 11 nedf. Halerne l. Halen.
 — 192, L. 7 udfl. Af.
 — 198, L. 4 nedfr. Den l. Det.
 — 219, L. 9 I islandsk Mos tilf., som var kjøbt paa et
 Apothek.
 — 249, L. 8 nedfr. 49 tilf. Rdr.
 — 281, L. 6 efter Kridemergel tilf. og af Leermergel.
 — 292, L. 4 efter Udmærk l. (;).
 — 317, L. 16 efter Gild l. (,).
- Tab. B, Sundbye Kirkes Tiende-Matric. anført 20 Edr.,
 skal være 24 Edr.
- — i Møllekyld-Summen staaer 7 Skpr. l. 1 Skp.
 — C, i Kirketiende-Rubriken ud for Drendrup l. Kaf-
 tebye.
-

Trykfejl.

- Dag. 3, Lin. 7 nedenfra: Skulle læs: Skulde.
- = 4, L. 6 Øster Tølbye l. Øster-Tølbye.
- = — L. 8 nedenfra her l. der.
- = 5, L. 6 nedfr. Herregaarde, Gædegaarde l. Herregaar-
des, Gædegaardes.
- = 14, L. 8 nedfr. 126 l. 120.
- = 15, L. 10 nedfr. Ladegaarden l. Ladegaarden.
- = 16, L. 2 Gammeløe l. Gammeløer.
- = — L. 4 Mark l. Mark.
- = — L. 7 en l. er.
- = 18, L. 10 nedfr. nu l. en.
- = 20, L. 10 $\frac{5}{8}$ l. $\frac{5}{8}$.
- = 24, L. 10 endeel l. en Deel.
- = — L. 12 Waarhø l. Waarhø.
- = — L. 15 Winter-Rug l. Winter-Hvede.
- = 27, L. 14 nedfr. efter Mark l. er.
- = — L. 12 nedfr. Havmølle l. Hovmølle.
- = 30, L. 1 Hjorte l. Hjærte.
- = — L. 6 150 l. 158.
- = 31, L. 9 nedfr. 40 l. 4.
- = 51, L. 1 nedfr. Creature s. Creaturene.
- = 52, L. 6 nedfr. endeel l. en Deel.
- = 70, L. 17 komne til l. komne tilbage til.
- = 71, L. 3 nedfr. Knuds l. Kong Knuds.
- = 72, L. 4 Ferring l. Ferring.
- = 76, L. 5 efter adskilte l. fra.
- = 80, L. 15 har l. her.
- = — L. 16 har l. her.
- = 92, L. 17 Deding l. Deding.
- = 97, L. 16 Lørslev l. Lørslev.
- = 98, L. 4 Blade-Klitten l. Blade-Klitter.
- = 101, L. 13 denne l. den.
- = 102, L. 6 il l. til.
- = 119, L. 11 nedfr. udset: og Febr.

Pag. 119, i Num. under 11	Jan. Halsborg Mid.	1½ l. 2½.
	12 — Nykobing	Aft. l. 4.
	13 — —	Aft. 4½ l. 8½.
	14 — —	Aft. 18 l. 11.
	15 — —	Aft. 1 l. 8.
	16 — —	Morg. 21 l. 8½.

- 124, P. 5 nedfr. Blade l. Blomstring.
- 135, P. 18 Antoxanthum l. Anthoxanthum.
- — P. 23 clitoria l. olitoria.
- 165, P. 9 Pøerlev l. Pørlev.
- — P. 2 nedfr. Jorder l. Jorden.
- 166, P. 9 nedfr. Dvedrev l. Overdrev.
- 170, P. 11 og 12 Sideren l. Siderne.
- 177, P. 3 Fiskegjøgen l. Fiskegjøen.
- 181, P. 6 nedfr. Lærn l. Lærn.
- 188, P. 6 samme l. samme.
- 190, P. 12 og 13 Regnspore l. Regnspøve.
- — P. 20 efter sig udslæt: temmelig.
- 192, P. 12 Crox l. Crex.
- 199, P. 4 nedfr. Phalæno l. Phalæna.
- 200, P. 14 Hugorms Krop l. Hugorm-Krop.
- 208, P. 3 nedfr. alter l. ater.
- 209, P. 10 Pitula l. Pilula.
- 213, P. 2 rustbrune l. rustbrun.
- — P. 2 og 3 biguttatæ l. biguttata.
- 216, P. 10 og 11 Knibtænder l. Knibtænger.
- 220, P. 14 taperella l. tapezella.
- — P. 18 efter 63) udsl. T.
- 221, P. 2 B. l. P.
- — P. 10 nedfr. en l. een.
- 222, P. 13 nedfr. Sinex l. Sirex.
- 232, P. 2 og 3 og tillige l. er tillige.
- — P. 15 og 16 accidentalle l. accidentelle.
- 243, P. 18 Tristes l. Leistes.
- 253, P. 9 nedfr. 16 l. 13.
- 254, P. 8 nedfr. Præsterne l. Præsten.
- 258, P. 5 Præsterne l. Præsteren.
- 261, P. 4 nedfr. 81831 l. 31831.
- 267, P. 17 ere l. er.
- 280, P. 2 i l. og i.
- 284, P. 1 engang l. eengang.
- 285, P. 4 efter mindre l. ere.
- 287, P. 16 efter over l. for.
- 291, P. 17 Gaaldstemmer l. Gaaldstemmel.
- 296, P. 17 engang l. 1 Gang. P. 17 og 18 en l. 1.
- 309, P. 8 efter deels l. paa.
- 310, P. 9 Gang l. G.
- 314, P. 17 fodes l. fedes.

- Pag. 318, L. 1 nedfr. venstre l. vestre.
 = 321, L. 6 Børggerstanden l. Bøndestanden.
 = 322, L. 2 efter her l. hele.
 = — L. 3 nedfr. Pengepremie l. Pengepræmie.
 = 325, L. 5 nedfr. Aarsagerne l. Aarsagen.
 = 333, L. 3 Ansigtet l. Ansigter.
 = 337, L. 3 nedfr. arbej l. arbed.
 = 340, L. 7 Dag l. Dæg.
 = — L. 10 lave l. love.
 = 341, L. 10 og 11 hovnet l. hoven.
 = 343, L. 18 Trallevurr l. Trallevurn.
 = 344, L. 17 det l. den.
 = 346, L. 7 nedfr. Ladet l. Landet.
 = 351, L. 1 nedfr. Doure l. Douer ell. Dour.
 = 352, L. 5 udbødte l. udblødte.
 = 353, L. 9 nedfr. udmærkende l. udmærkede.
 = 360, L. 3 nedfr. Tjenestekarlenes l. Tjenestekarlen.
 = 363, L. 14 man l. men. *Kon. 362, L. 4 udsp. af Hov jør l. sig.*
 = 364, L. 6 efter Rug l. ikke.
 = — L. 6 nedfr. Foru l. Foën.
 = 367, L. 14 forøges l. forøget.
 = 368, L. 14 Tjenestepige l. Tjenestepigen.
 Tab. D, sidste Rubr. L. 5 nedfr. efter Hvidbjerg udfl. og.
 = F, Udsæden af Byg til Herre- og Sædegaardene tilhobe
 639 Edr. l. 693.
 = H, Hindborgherred l. Hundborgherred.

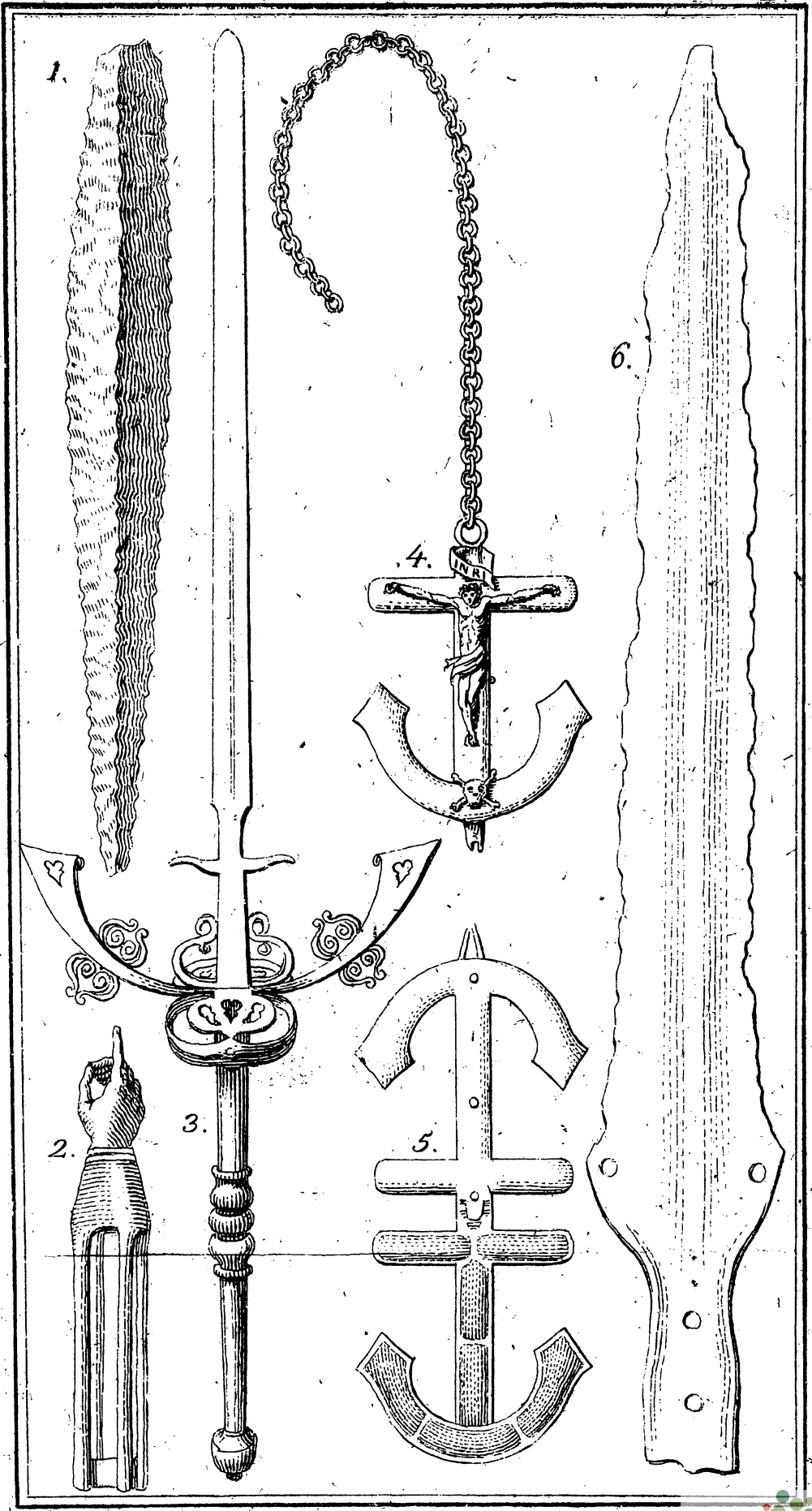
ORIGINE M^o

CHONG MOMM IIR

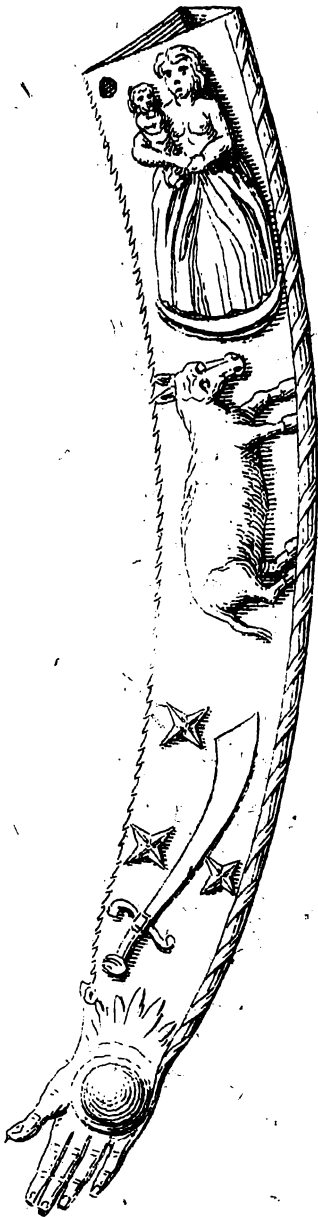
PORCANNIS NO LAIDE

SARAN OPKLE SANDRAN

ALPHA EW O DEVS EC N

7.

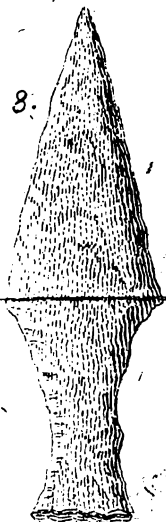
7.

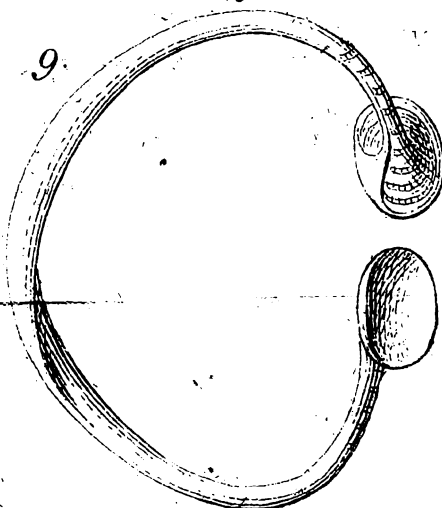
7.

8.

9.

10.

